บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระวรากรณ์ ชยากโร (พูลสวัสดิ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขา ปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๔
(ลิขสิทธิ์นี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

An Analytical Study of the Concept of Ideal Society in the Light of Phra Dhammapiṭaka (P.A. Payutto)

พระวรากรณ์ ชยากโร (พูลสวัสดิ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขา ปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๔

ISBN 974-575-680-6

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

An Analytical Study of the Concept of Ideal Society in the Lighht of Phra Dhammapiṭaka [P. A. Payutto]

Phra Warakorn Chayakaro [Poolsawat]

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Philosophy)
in
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok Thailand
2001

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา

(พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ .....ประธานกรรมการ
(พระเมธีรัตนดิลก)

.....กรรมการ
(พระมหาประสิทธิ์ พุรหฺมรังสี)

.....กรรมการ
(รศ. ดร. ภัทรพร สิริกาญจน)

.....กรรมการ
(ดร. วีรชาติ นิ่มอนงค์)

.....กรรมการ
(ดร. สุรพล สุยะพรหม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาประสิทธิ์ พุรหมฺรังสี ประธานกรรมการ
ดร.วีรชาติ นิ่มอนงค์ กรรมการ
ดร. สุรพล สุยะพรหม กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
ผู้วิจัย : พระวรากรณ์ ชยากโร (พูลสวัสดิ์)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: พระมหาประสิทธิ์ พุรหมุรัสี ป.ธ. ๖, พธ.บ., M.A., Ph.D.
: ดร. วีรชาติ นิ่มอนงค์ พธ.บ., ศษ.บ., M.A., Ph.D.
: ดร. สุรพล สุยะพรหม พธ.บ., M.A., Ph.D.
วันสำเร็จการศึกษา : ๓ เมษายน ๒๕๔๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เพื่อให้ทราบว่า สังคมอุดมคติคืออะไร มีลักษณะอย่างไร มนุษย์สามารถเข้าถึงสังคมอุดมคติได้หรือไม่และสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างไร

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก หมายถึง สังคมที่ดีงามอันเป็นแบบอย่างที่พึงปรารถนาของมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมแห่งกัลยาณมิตรที่มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการที่สมาชิกในสังคมจะได้พัฒนาศักยภาพของตนให้เข้าถึงอิสรภาพทั้งสี่ด้าน คือ อิสรภาพทางกาย อิสรภาพทางสังคม อิสรภาพทางจิตใจและอิสรภาพทางปัญญา สังคมจึงเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์ได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตน

ในทัศนะของพระธรรมปิฎกสังคมสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างซึ่งมีหลักการที่สำคัญสองประการ คือ หลักธรรมกับหลักวินัย ซึ่งหมายถึงกฎของธรรมชาติกับกฎของมนุษย์(สังคมนิยมย์) พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์หลักการ เจตนารมณ์และรูปแบบวิถีชีวิตในสังคมสงฆ์มาประยุกต์ใช้กับสังคมฆราวาส โดยเห็นว่า ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดสังคมอุดมคติมีสองประการ คือ

๑. ปัจจัยภายนอกทางสังคมที่ดี เรียกว่าสังคมแห่งกัลยาณมิตร ซึ่งหมายถึงระบบโครงสร้างทางสังคมทั้งหมดที่มนุษย์จัดตั้งขึ้นจะต้องประสานเป็นอันเดียวกันบนฐานแห่งความเข้าใจในความจริงตามกฎธรรมชาติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ปัจจัยภายในปัจเจกบุคคลที่ดี เรียกว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นคุณสมบัติภายในปัจเจกบุคคลที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากการหล่อหลอมของสังคมที่ดี อันเป็นบุคคลอุดมคติของสังคม คือ ความเป็นพระโสดาบันและกัลยาณปุถุชน

วิธีการที่จะเข้าถึงสังคมอุดมคติและพัฒนาบุคคลอุดมคติ คือ การศึกษาที่ถูกต้องตามหลักไตรสิกขา การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการสร้างบุคคลและสังคมอุดมคติ

เมื่อนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาวิเคราะห์กับแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกทำให้เห็นลักษณะเด่นของแนวคิดพระธรรมปิฎก คือ แนวคิดของพระธรรมปิฎกให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของระบบบูรณาการทั้งสาม คือ มนุษย์ ธรรมชาติและสังคม โดยที่ระบบทั้งสามจะต้องมีความเกื้อกูลประสานกันอย่างสมดุลและถูกต้อง นอกจากนี้แนวคิดของพระธรรมปิฎกยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและการพัฒนาสังคมจะต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องและส่งเสริมกัน นั่นคือ แนวคิดของพระธรรมปิฎกให้ความสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ บุคคลและระบบ ปัจเจกบุคคลและสังคม จิตใจและรูปธรรม ดังนั้น แนวคิดของพระธรรมปิฎกจึงสามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาได้ทั้งปัจเจกบุคคล สังคมและธรรมชาติแวดล้อม ของสังคมไทยและสังคมโลก

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Thesis Title	: Analytical Study of Ideal society in the Light of Phra Dhammapiṭaka (P.A. Payutto)
Researcher	: Phra Warakorn Chayakaro(Phoolsawat)
Degree	: Master of Arts (Philosophy)
Thesis Supervisory Committee	: Phramaha Prasit Brahmarangsi Pali VI, M.A., Ph.D. Dr. Veerachat Nimanong, B.A. (Bud.), B.A.(Ed.), M. Phil., M.A., Ph.D. Dr. Suraphon Suyaphrom, M.A., Ph.D.
Date of Graduate	3 : April , 2001

ABTRACT

The aim of this thesis is to analytically study the Concept of Ideal Society in the Light of Phra Dhammapiṭaka (P.A. Payutto) to understand its meaning and significance, how to search it and how to apply it to solve the social problems as well as the world problems.

It is found that Phra Dhammapiṭaka's ideal society means the good society, which is almost needed by mans. It is the society of good friends , that is conducive to the proper development of four domains, namely, (1) physical freedom, (2) social freedom, (3) mental freedom and (4) wisdom freedom. According to Phra Dhamapiṭaka, the arising of society is meant to enable people to develop themselves through education provided by the society.

The Sangha, according to Phra Dhammapiṭaka is ideal society which consists of two principles, namely, (1) doctrine and (2) discipline. They are meant (1) Natural Law and (2) Human Law (Social Preference). The ideal society can be applied to the secular society also. It must consist of the following two factors :

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. Good External factor : It is the society of good friends. The structure of society must be based on the understanding of nature. Its purpose is to get access into the Natural Law.

2. Good Internal Factor : It is a critical reflection, which is the inner qualification of an individual human being, developed through the ideal society. Therefore, the ideal persons are known as the Stream Enterer (Sodapanna) and Good Person. The Good Internal Factor is also meant the discipline in the Singh Order.

According to Phra Dhammapiṭaka, the ideal society and the human development must be derived from a proper education, which is known as threefold training (Tisikkha). They are regarded as the essential equipment for the development of humans and ideal society.

After analyzing the Phrase Dhammapiṭaka's ideal society in comparison with the Western and Eastern connects, we found the prominent points as follows :

(1) His idea lays special emphasis on the inter-relation among three aspects of human being, society and nature.

(2) It is centered on the human development and the development of social system.

It can be said that his idea is emphasized on form and contents, man and system, an individual and society, and mind and matter. Therefore, The Phra Dhammapiṭaka's idea can be applied to solve the problems of an individual person, society and environment in Thai society and the world.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาช่วยเหลือจากบุคคลและสถาบันหลายฝ่าย ผู้วิจัยขออนุญาตระบุนามเพื่อแสดงความขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ดังนี้

ขอกราบขอบคุณพระมหาประสิทธิ์ พุรหมุรัสี ขออนุโมทนาขอบคุณ ดร.วีรชาติ นิ่มอนงค์และ ดร.สุรพล สุยะพรหม อาจารย์ที่ปรึกษาที่ให้คำแนะนำ ตรวจแก้ ท้วงติงและเสนอแนะประเด็นต่างๆจนทำให้การทำงานครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาวัน อุตฺตโม เจ้าอาวาสวัดวิเศษการและพระมหากล้าย ญาณพโลเจ้าคณะ๒,พระมหาบุญราย ครุโก,พระมหาบรม อินฺทโชโตเจ้าอาวาสวัดหัวอิฐ ที่ให้ความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อที่อยู่และคอมพิวเตอร์พร้อมทั้งให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในการทำงานด้วยความเมตตา

ขอขอบใจสามเณรคณะ๒ทุกรูปที่ให้กำลังใจและอนุเคราะห์ช่วยพิมพ์งาน ขอบคุณพระเสริมศักดิ์ รูปต่ำ, พระประทีป ประทุมทอง,พระสมพงษ์ จำปาทอง, อาจารย์ ปกาศิต แมนไทสงค์ ,อาจารย์ระวี พิเคราะห์,คุณปาริฉัตร คงศรี และเพื่อนร่วมรุ่นปรัชญาปีที่ ๑๑ ที่คอยห่วงใยไต่ถามความก้าวหน้าและให้กำลังใจกระตุ้นเตือนให้ผู้วิจัยมีความมุมานะทำงานจนประสบความสำเร็จ

ขอขอบคุณ รศ.ดร. สมภาร พรมทา ที่ให้คำแนะนำในเรื่องสังคม ดร.โกนิฏ ศรีทอง ที่ช่วยอ่านงานและแก้ไขข้อบกพร่องบางประการ พระครูใบฎีกาสนั่น ทยฺยรกฺโข เจ้าหน้าห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย,จ.ร.ที่ให้ความอนุเคราะห์หนังสือและคำแนะนำดีๆขอบคุณห้องสมุดปรีดีพนมยงค์โดยเฉพาะคุณโยมบรรจง ขาวสะอาดและคุณโยมโสรัตน์ กาลองที่ให้ความอนุเคราะห์ในการยืมหนังสือบ่อยครั้ง,หอสมุดแห่งชาติท่าวาสุกรี,ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,หอสมุดกลางม.จ.ร.,สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย(ส.ก.ว.),สำนักพิมพ์ธรรมสภา,รวมทั้งท่านผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการทุกท่านที่ผู้วิจัยได้นำความคิดและภูมิปัญญาของท่านมาประกอบในการทำงาน

กราบขอบพระคุณพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้เป็นแสงสว่างทางปัญญาแก่ผู้วิจัย งานนิพนธ์ของท่านทุกเล่มที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาทำให้ผู้วิจัยเข้าใจสังคมและโลกมากขึ้น

ขออนุโมทนาขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้อนุเคราะห์ทุนในการวิจัยจำนวน ๒๐,๐๐๐ บาทซึ่งทำให้การดำเนินงานของผู้วิจัยสะดวกสบายมากขึ้น

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศวิทยานิพนธ์บูชาคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ผู้เขียนทุกรูปทุกนามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และขอบคุณพ่อเฟื่อง แม่กลึบ พูลสวัสดิ์ ที่ให้ชีวิตและส่งเสริมลูกให้ก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบันด้วยความระลึกในบุญคุณเป็นอย่างสูงขอบใจน้องๆทุกคนที่ส่งเสริมให้กำลังใจพี่หลวงจนสำเร็จการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ คำจำกัดความศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวความคิดเรื่องสังคมอุดมคติ	๗
๒.๑ ความหมายของคำว่าสังคมอุดมคติ	๗
๒.๒ แนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกที่สำคัญ	๑๐
๒.๒.๑ เพลโต	๑๐
๒.๒.๒ โทมัส มอร์	๑๕
๒.๒.๓ นักทฤษฎีสัญญาประชาคม	๒๕
๒.๓ แนวคิดของนักปรัชญาตะวันออกที่สำคัญ	๔๕
๒.๓.๑ เล่าจื๊อ	๔๕
๒.๓.๒ พุทธทาสภิกขุ	๕๗
๒.๔ สรุปวิจารณ์	๖๕

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๓ สังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก ๖๘
๓.๑ สภาพปัญหาสังคมของมนุษยชาติปัจจุบัน ๖๘
๓.๒ ความหมายของสังคมอุดมคติ ๗๒
๓.๓ ลักษณะของสังคมอุดมคติ ๗๒
๓.๔ สงฆ์ : สังคมตัวอย่างในทัศนะของพระธรรมปิฎก ๗๕
๓.๕ ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดสังคมอุดมคติ ๘๕
๓.๕.๑ ธรรมชาติของมนุษย์ ๘๖
๓.๕.๒ สังคมอุดมคติหรือสังคมแห่งกัลยาณมิตร ๘๘
๑. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม ๘๙
๒. ระบบการศึกษา ๙๑
๓. ระบบการปกครอง ๙๕
๔. ระบบเศรษฐกิจ ๑๐๐
๕. ระบบศาสนา ธรรมและวัฒนธรรม ๑๐๖
๖. ระบบนิเวศน ๑๑๑
๓.๕.๓ บุคคลอุดมคติหรือโยนิโสมนสิการ ๑๑๓
๓.๖ วิถีทางและเป้าหมายของสังคมอุดมคติ ๑๑๕
๓.๗ กฎธรรมชาติกับสังคมนิยมน์ (กฎของมนุษย์) ๑๒๐
๓.๗.๑ กฎธรรมชาติ ๑๒๐
๓.๗.๒ กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม ๑๒๒
๓.๗.๓ สังคมนิยมน์หรือกฎของมนุษย์ ๑๒๓
๓.๗.๔ กฎหมาย ๑๒๖
๓.๗.๕ การปกครองหรืออองค์อธิปัตย์ ๑๒๙
๓.๗.๖ เสรีภาพ ๑๓๐
๓.๗.๗ ความเสมอภาคหรือความยุติธรรม ๑๓๓
๓.๗.๘ ภราดรภาพ ๑๓๔
๓.๗.๙ สิทธิ ๑๓๕
๓.๗.๑๐ จุดหมายของสังคม ๑๓๗
๓.๘ สรุปสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก ๑๓๘

บทที่ ๔ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก ๑๓๕

๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมนิยมน์กับทฤษฎีสัญญาประชาคม ๑๓๙

๔.๒ วิเคราะห์สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานในทัศนะของพระธรรมปิฎก ๑๔๗

๔.๓ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดคติของพระธรรมปิฎกกับแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออก ๑๕๔

๔.๓.๑ ทัศนะที่ให้แนวคิดสนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎก ๑๕๖

๔.๓.๒ทัศนะที่ให้แนวคิดคัดค้านกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก ๑๖๑

๔.๓.๓ ทัศนะของพระธรรมปิฎกที่มีต่อทัศนะของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออก ๑๖๔

๑. ทัศนะของพระธรรมปิฎกที่มีต่อแนวคิดตะวันตก ๑๖๔

๒. ทัศนะของพระธรรมปิฎกที่มีต่อแนวคิดตะวันออก ๑๖๖

๔.๔ การวิเคราะห์สังคมสงฆ์อันเป็นสังคมตัวอย่างในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุกับพระธรรมปิฎก ๑๖๘

๔.๔.๑ สังคมสงฆ์ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ ๑๖๘

๔.๔.๒ สังคมสงฆ์ในทัศนะของพระธรรมปิฎก ๑๗๓

๔.๔.๓ เปรียบเทียบแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุกับพระธรรมปิฎก ๑๗๖

๔.๕ ทัศนะที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของพระธรรมปิฎก ๑๘๐

๔.๕.๑ ทัศนะของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ๑๘๐

๔.๕.๒ ทัศนะของศาสตราจารย์ ดร. ระวี ภาวิไล ๑๘๑

๔.๖ การนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน ๑๘๑

๔.๗ สรุปวิจารณ์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก ๑๘๕

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ๑๕๔

บรรณานุกรม ๒๐๐

ประวัติผู้วิจัย ๒๐๘

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันกำลังประสบปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม ปัญหาความขัดแย้งเบียดเบียนทำร้ายกันจนกระทั่งมีการทำสงคราม หรือการสะสมอาวุธต่างๆเพื่อป้องกันประเทศของตน ปัญหาเหล่านี้สร้างความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยและยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปจากสังคมมนุษย์ได้ เมื่อสังคมมีปัญหาและความบกพร่องดังกล่าวจะแก้ไขอย่างไร มนุษย์สามารถมีสังคมที่ดีได้หรือไม่และมนุษย์จะสร้างสังคมที่ดีได้อย่างไร นักปราชญ์หลายท่านได้มีทัศนะเกี่ยวกับสังคมอุดมคติซึ่งเห็นว่าสามารถแก้ปัญหาสังคมของมนุษย์ได้

แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคตินั้นได้รับความสนใจจากนักปรัชญาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่นักปรัชญาตะวันตก เช่น เพลโต โทมัส มอร์ นักทฤษฎีสัญญาประชาคม คาร์ล มาร์กหรือแม้แต่นักปรัชญาและนักศาสนาตะวันออก เช่น เหลาจื๊อ พุทธทาสภิกขุ เป็นต้น ต่างก็ได้เสนอแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาสังคมมนุษย์และนำมนุษย์เข้าถึงอุดมคติตามทัศนะของตน ดังนั้น แนวคิดเพื่อแก้ปัญหาสังคมจึงมีหลายระบบ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองส่วนใหญ่ๆ คือ ระบบที่มุ่งแก้ปัญหาภายในโดยมุ่งขัดเกลาจิตใจของมนุษย์กับระบบที่มุ่งแก้ภายนอกซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบควบคุมภายนอก[1]แต่ปัญหาสังคมมนุษย์ก็ไม่สามารถขจัดให้หมดไปได้ซ้ำดูเหมือนจะมีปัญหาซับซ้อนขึ้น

พระธรรมปิฎกเป็นนักปราชญ์รูปหนึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยที่ได้วิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยและสังคมโลก พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยมีเป้าหมายเพื่อให้สังคมเกิดสันติภาพ เมื่อมีปัญหาสังคมเกิดขึ้นท่านเป็นหลักในการชี้ทางออกให้แก่สังคม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆของท่านเป็นที่ยอมรับของผู้รู้ทั้งหลาย[2]จนกระทั่งองค์การยูเนสโกได้ถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพแก่ท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗

สังคมอุดมคติตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นคือ สังคมแห่งกัลยาณมิตร ซึ่งท่านเห็นว่าการจะแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสังคมมนุษย์นั้น เราจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ตลอดจนจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ด้วย ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเกิดมาพร้อมด้วยอวิชชาและตัณหา

---

[1] สมภาร พรมทา,ปรัชญาสังคมและการเมือง,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๕),หน้า ๑.

[2] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), สันติสุขในธุรกิจ (สนทนา-ตอบปัญหาธรรมกับคุณอานันท์ ปันยารชุน และคณะ)(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธุดงค์ใจ,๒๕๔๓),หน้า คำนิยมของ อานันท์ ปันยารชุน

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชีวิตอยู่ด้วยตัณหาที่มีคบอดทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ไม่สิ้นสุด แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์มีธรรมชาติอีกอย่างหนึ่ง คือ มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้ ดังนั้น ในเมื่อปัญหาเกิดจากความไม่รู้แล้วเป็นอยู่ด้วยอวิชชาและตัณหาก็จะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้คือปัญญาและให้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา[๑]

ในการพัฒนามนุษย์นั้น พระธรรมปิฎกเน้นกระบวนการไตรสิกขาเพื่อพัฒนาชีวิตของมนุษย์แต่ละคนให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต คือ สันติภาพและอิสรภาพ ที่เรียกว่านิพพาน ซึ่งเป็นสภาวะสูงสุดของการพัฒนาจิต นั่นคือการมีสันติภายใน ถ้าแต่ละคนทำสันติให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนได้แล้ว ก็เป็นส่วนร่วมที่จะสร้างสรรค์สันติภาพของโลก ซึ่งคนยิ่งพัฒนาตนได้มากเท่าใดก็ยิ่งพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อโลกได้มากเท่านั้น คือช่วยให้โลกบรรลุจุดหมายด้วยการบำเพ็ญกิจตามอุดมคติที่ว่า พหุชนหิตายะ พหุชนสุขายะ โลกานุกัมปายะ แปลว่า ผู้พัฒนาตนดีแล้วทำกิจเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนหมู่มากเพื่อเห็นแก่ความสุขของโลกทั้งหมด[๒]

ตามนัยที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นหมายถึงสังคมที่เป็นกัลยาณมิตรของคนเราเพราะการที่คนเราจะพัฒนาได้นั้นต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายในคือโยนิโสมนสิการและปัจจัยภายนอกคือ กัลยาณมิตร ที่เอื้อและน้อมนำให้ทุกคนในสังคมนั้นเจริญงอกงามเพื่อเข้าถึงอิสรภาพทั้งสี่ด้าน คือ อิสรภาพทางกาย อิสรภาพทางสังคม อิสรภาพทางจิตใจและอิสรภาพทางปัญญา สังคมใดที่เอื้อให้เกิดอิสรภาพทั้งสี่ด้านนี้ คนในสังคมนั้นจะอยู่กันฉันมิตรต่างก็เป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน และนี่คือสังคมที่พึงปรารถนา[๓]

อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบเคียงแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎกจะเห็นความสอดคล้องและขัดแย้งกับระบบแนวคิดที่มุ่งแก้ปัญหาภายในและระบบที่มุ่งแก้ปัญหาภายนอก คือ แนวคิดที่มุ่งแก้ปัญหาภายในซึ่งเน้นการขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ เช่น แนวคิดของนักปรัชญาคลาสสิคที่มุ่งเน้นการพัฒนาปัญญาและศีลธรรมของมนุษย์โดยถือว่า ความรู้คือคุณธรรมและเห็นว่าเป้าหมายของชีวิตทางการเมืองคือคุณธรรม[๔] ซึ่งดูเหมือนจะสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก

---

[๑]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๗),หน้า ๗๓-๘๒.

[๒]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๑),หน้า ๖-๗.

[๓]พระประชา ปสนฺนธมฺโม, "สังคมที่พึงปรารถนาในทัศนะของชาวพุทธ" ปาจารยสาร ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓ พ.ค.-มิ.ย. ๒๕๒๘,หน้า ๑๕-๒๐.

[๔]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,๒๕๓๑),หน้า ๑๑๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์เช่นกัน แต่ต่างกันที่พระธรรมปิฎกเน้นกระบวนการไตรสิกขาไม่ได้มุ่งเน้นการพัฒนาปัญญาเพียงอย่างเดียว และเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้มนุษย์เป็นอิสระจากอำนาจภายนอกตัวมนุษย์

ส่วนระบบที่มุ่งแก้ภายนอกนั้น แมคคีอาเวลีเห็นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่เลวจะต้องถูกบังคับให้เป็นคนดี[๑] ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโทมัส ฮอบส์ ที่ให้อำนาจแก่องค์อธิปัตย์ในการออกกฎหมายมาควบคุมสังคม[๒] ดังนั้น สังคมจะดีได้ในระบบนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสถาบันในสังคมไม่ใช่การอบรมบ่มนิสัย ซึ่งต่างจากแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เห็นว่า สังคมจะดีเพราะคนมีคุณธรรม แม้ท่านจะกล่าวถึงกัลยาณมิตรที่เอื้อต่อการพัฒนาคนในสังคมแต่ก็แตกต่างจากแนวคิดของแมคคีอาเวลีและโทมัส ฮอบส์

ส่วนในเรื่องกฎระเบียบของสังคมนั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่าต้องอิงอยู่บนความจริงของธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ซึ่งดูเหมือนจะสอดคล้องกับแนวคิดของเหล่าจื๊อที่เสนอให้แสวงหาระเบียบในธรรมชาติเพื่อเป็นหลักในการดำเนินสังคมมนุษย์ แต่เหล่าจื๊อไม่เห็นด้วยกับการสร้างระบบจริยวัฒนธรรมที่มุ่งกำหนดบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตามตำแหน่งหน้าที่ของตน[๓] ตรงจุดนี้จึงต่างจากพระธรรมปิฎกที่เห็นว่า กฎของมนุษย์นั้นมีได้หากสอดคล้องกับกฎธรรมชาติหรือกฎแห่งกรรมและเป็นไปเพื่อธรรม ซึ่งท่านใช้ศัพท์บัญญัติของท่านว่า สังคมนิยมน์[๔]

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นเน้นทั้งระบบแก้ปัญหาภายในและระบบที่มุ่งแก้ปัญหาภายนอก แต่แนวคิดของท่านที่แตกต่างจากแนวคิดทั้งสองที่กล่าวมา ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาแนวคิดทางสังคมของพระธรรมปิฎก เพื่อทำให้เกิดความชัดเจนในเรื่องสังคมอุดมคติและวิเคราะห์แนวคิดของท่านว่ามีลักษณะเฉพาะอย่างไร โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติกับสังคมนิยมน์ซึ่งจะชี้ให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการนำแนวคิดของท่านไปประยุกต์แก้ไขปัญหาสังคมต่อไป

---

[๑] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๑.

[๒] เดือน คำดี, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,๒๕๒๖), หน้า ๑๗.

[๓] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ปรัชญาการเมือง**,หน้า ๑๒.

[๔] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๒),หน้า ๑๖๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.เพื่อศึกษาลักษณะสังคมอุดมคติในทัศนะของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกที่สำคัญ

๒.เพื่อศึกษาวิเคราะห์สังคมอุดมคติและกฎธรรมชาติกับสังคมนิยมน์ในทัศนะของพระธรรมปิฎก

๓.เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมนิยมน์ของพระธรรมปิฎกกับแนวคิดเรื่องสัญญาประชาคมของนักทฤษฎีสัญญาประชาคม

๑.๓ คำจำกัดความศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑. กรรมนิยาม(Order of Act and Result) คือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และกระบวนการให้ผลของการกระทำ

๒. สังคมอุดมคติ(Ideal Society) คือสังคมที่ดีงามที่บุคคลและสังคมมุ่งที่จะบรรลุถึง

๓. สัญญาประชาคม(Social Contract) คือ ความยินยอมพร้อมใจกันของปัจเจกบุคคลที่ตกลงร่วมกันเพื่อโอนสิทธิตามธรรมชาติของตนให้มาอยู่ในมือของสังคมผลของการตกลงทำให้เกิดสังคมขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองมนุษย์ให้มีความปลอดภัยเท่าเทียมกัน

๔. สังคมนิยมน์(Social Preference) หมายถึง กฎที่มนุษย์กำหนดวางกันขึ้นเป็นข้อตกลงเพื่อควบคุมความประพฤติในหมู่มนุษย์ด้วยกันเองให้อยู่ร่วมกันโดยผาสุก นับว่าเป็นบัญญัติทางสังคมไม่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรงมีแต่ความสัมพันธ์กับหลักกรรมนิยาม

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. สิทธา พินิจภูวดล[๓] ได้ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติจากวรรณคดีสามเรื่องโดยศึกษาวิเคราะห์ว่าวรรณคดีทั้งสามเรื่องได้ให้ภาพพจน์ของสังคมอุดมคติในลักษณะใด มีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน อะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของผู้แต่ง ศาสตร์ใดบ้างที่สัมพันธ์กับแนวคิดของผู้แต่ง ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบวิเคราะห์แนวคิดในประเด็นต่างๆ คือ แนวคิดร่วมของผู้แต่งในการแสวงหาสังคมอุดมคติ,แนวคิดของผู้แต่งที่เกี่ยวกับปรัชญามนุษยนิยม วัตถุนิยมและธรรมชาตินิยม, แนวคิดของผู้แต่งที่เกี่ยวกับปรัชญาการเมืองการปกครอง, บ่อเกิดร่วมและอิทธิพล

---

[๓]สิทธา พินิจภูวดล, รายงานการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ยูโทเปียและคำฉันท์กลึง" ,(กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาตะวันตก มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๒๕)

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ร่วมที่มีต่อแนวคิดในการแสวงหาสังคมอุดมคติ, จากการวิจัยผู้วิจัยได้สรุปผลว่า วรรณคดีทั้งสามเรื่องกล่าวถึงสังคมในประเทศที่ไม่ได้เป็นจริงแค่เป็นดินแดนแห่งความคิดคำนึง วรรณคดีทั้งสามเรื่องให้ความสำคัญกับประมุขของรัฐผู้เป็นปราชญ์ทรงคุณธรรมและให้ความสำคัญกับภาวะธรรมชาติแวดล้อมที่สะอาดงดงาม อุดมสมบูรณ์ ด้านระบบเศรษฐกิจนั้นให้ความสำคัญกับการมีทรัพย์สินส่วนกลาง ประชาชนไม่สะสมทรัพย์สินส่วนเกินด้วยความโลภแต่จะดำรงอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๒. พระมหาบรรจง สิริจนฺโท(สมนา)[๒] ได้กล่าวถึงปรัชญาสังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกว่า สังคมคือความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อม ในฐานะเป็นปัจจัยอาศัยกันและกัน ว่าโดยแง่ทางจิตภาพนั้น มนุษย์โดยทั่วไปมีธรรมชาติของจิตเหมือนกัน คือมีโลภ โกรธ หลง รักสุขเกลียดทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเปลี่ยนแปลงภายในปัจเจกบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆด้วยดังนั้น การแก้ปัญหาของสังคมว่าโดยสรุปก็ต้องแก้ที่ปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรก

๓. สมยศ จันทะวงษ์[๓] ได้กล่าวถึงสังคมที่ดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎกว่า สังคมที่ดีคือ สังคมที่สมาชิกในสังคมยึดถือธรรมาธิปไตยคือยึดถือคุณธรรม ความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่เป็นหลักการในการกระทำพิจารณาและตัดสินสิ่งใดๆตามที่ได้ศึกษามา สังคมที่ดีย่อมเกิดจากปัจเจกบุคคลมีความประพฤติดีวินิจฉัยตัดสินกระทำการต่างๆ โดยยึดถือสติปัญญาวินิจฉัยโดยความบริสุทธิ์มุ่งเอาความถูกต้องถูกธรรมเป็นประมาณ

๑.๕ ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) โดยมุ่งเน้นไปที่แนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติและกฎธรรมชาติกับสังคมนิยมน์ตามแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่ปรากฏในงานเขียน ปาฐกถา บทสัมภาษณ์ ที่จะชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นเป็นอย่างไรและมีลักษณะเฉพาะอย่างไร

---

[๒]พระมหาบรรจง สิริจนฺโท, การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่อง ปรัชญาการศึกษาในทัศนะของพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๖.

[๓]สมยศ จันทะวงษ์, ความคิดทางการเมืองของพระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น(Primary Sources) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๒.ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติและสังคมนิยมน์ของพระธรรมปิฎกว่ามีลักษณะเฉพาะอย่างไร

๓. สรุปและเสนอผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษา

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในทัศนะของนักปรัชญาทั้งตะวันตกและตะวันออกที่สำคัญ

๒. ทำให้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติและสังคมนิยมน์ในทัศนะของพระธรรมปิฎก

๓. ทำให้เกิดความเข้าใจแนวคิดเรื่องสังคมนิยมน์ของพระธรรมปิฎกชัดเจนขึ้น เมื่อนำมาวิเคราะห์กับแนวคิดของทฤษฎีสัญญาประชาคม

๔. สามารถนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกไปประยุกต์ใช้และเป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๒

แนวความคิดเรื่องสังคมอุดมคติ

เนื้อหาส่วนนี้จะกล่าวถึงความหมายของสังคมอุดมคติและแนวคิดของนักปรัชญาคนสำคัญของตะวันตกและตะวันออกที่ได้เสนอแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติไว้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกต่อไป

๒.๑ ความหมายของคำว่า สังคมอุดมคติ

คำว่า "สังคมอุดคติ" นี้ยังไม่มีปรากฏในพจนานุกรมทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แต่เป็นการนำคำสองคำมาประกอบกันเพื่อความหมายอย่างหนึ่ง คือ คำว่า สังคมกับอุดมคติ

สังคม(Society) หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน[๑] เป็นระบบการปฏิบัติและดำเนินการ ระบบอำนาจและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระบบรวมกลุ่มและแบ่งกลุ่ม ระบบการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์และการให้อิสรภาพแก่มนุษย์[๒]

อุดมคติ(Ideal) หมายถึง จินตนาการที่ถือเป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงามและความจริงทางใดทางหนึ่งที่มนุษย์ถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน[๓] และหมายถึงรูปแบบที่สมบูรณ์แสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างที่สมบูรณ์[๔] นอกจากนี้ยังหมายถึงการแสดงผลเลิศ ความคิดสูงส่งความใฝ่ฝัน[๕] เป็นจุดหมายสูงสุดที่บุคคลหรือสังคมมุ่งบรรลุถึง[๖]

---

[๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,๒๕๒๕),หน้า ๗๕๐.

[๒] กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๖),หน้า ๑๔.

[๓] ราชบัณฑิตยสถาน,**พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**,หน้า ๖๐๐.

[๔] Peter, Angeles Adam., **Dictionary of Philosophy**, (New York : Barnes&Noble Books,1981),P.119.

[๕] ทีรติ บุญเรือง, **สารานุกรมปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,๒๕๒๒),หน้า ๒๒๕.

[๖] ราชบัณฑิตยสถาน,**พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐)หน้า ๔๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พจนานุกรมปรัชญาให้ความหมายของ อุดมคติ(Ideal) ที่เกี่ยวกับสังคมว่า "แนวคิดของระบบสังคมที่สมบูรณ์ที่สุดที่สอดคล้องกันทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของสังคมบางกลุ่ม, เป็นเป้าหมายสูงสุดของกิจกรรมและจุดมุ่งหมายของสังคม"[๗]

พระธรรมปิฎกกล่าวถึงความหมายของอุดมคติว่าเป็นคำที่บัญญัติเทียบเคียงมาจากภาษาอังกฤษว่า Ideal ซึ่งน่าจะหมายความว่า "หลักการ แนวทางหรือแบบอย่างการดำรงชีวิตที่ถือว่าดีที่สุด หรือสิ่งที่ดีที่สุดซึ่งยึดถือเอาเป็นหลักเป็นแนวทางหรือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต"[๘]

นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า อุดมคติ ดังนี้

เดวิด อิงเกอร์โซล(David Ingersoll) กล่าวว่า "อุดมคติเป็นการประเมินค่าสภาวะที่เป็นอยู่และเสนอค่าที่ควรปฏิบัติในอนาคต ค่าในอนาคตนี้เป็นในด้านวัตถุแต่ละอุดมคติจะต้องมีแผนปฏิบัติเพื่อบรรลุอนาคตดังกล่าวด้วย เขาแยกปรัชญาการเมืองกับอุดมคติทางการเมืองออกจากกัน คือ ปรัชญาการเมืองมีจุดหมายเพื่อเข้าใจระบบที่เป็นอยู่ส่วนอุดมคติหรืออุดมการณ์มีจุดหมายเพื่อปรับปรุงระบบที่เป็นอยู่"[๙]

ที ซาวเจนท์(T. savgent) กล่าวว่า "อุดมคติคือ การวาดภาพโลกตามที่เป็นอยู่และที่ควร จะเป็น"[๑๐]

ดังนั้น เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันจึงได้ว่า สังคมอุดมคติ (Ideal Society) แต่ก่อนที่จะนิยามความหมายของคำว่า สังคมอุดมคติ ผู้วิจัยต้องการเสนอคำที่มีรูปศัพท์ คล้ายกับคำว่า สังคมอุดมคติ (Ideal Society) ก่อนดังนี้

คำว่า อุดมคติทางสังคม (Society Ideal) หมายถึง "มาตรฐานของความผาสุกทางสังคมซึ่งกำหนดขึ้นตามหลักจริยศาสตร์บางประการที่ยึดถือ"[๑๑]

คำว่า อุดมคติของสังคม (Ideal of Society) หมายถึง "รูปแบบของสังคมที่คนทั่วไปเห็นด้วยอย่างจริงจังและมุ่งปรารถนาจะสัมฤทธิ์ถึง"[๑๒]

---

[๗] Frolov I., **Dictionary of Philosophy**, (Moscow : Progress Publishors,1984),P. 182.

[๘] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),**อุดมคติของคนหนุ่มสาว**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,๒๕๔๐), หน้า ๒.

[๙] ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง**,หน้า ๓-๔.

[๑๐] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔.

[๑๑] **ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งเรืองศิลป์การพิมพ์,๒๕๒๔),หน้า๓๔๔.

[๑๒] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๓๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำว่า สังคมในอุดมทัศน์ คือ "สังคมที่ใฝ่ฝันหรือมุ่งสู่ความเป็นเลิศในสังคม เช่น ยูโทเปีย ของโทมัส มอร์ ซึ่งมุ่งให้สังคมเป็นสังคมน่าอยู่ เป็นสังคมเลอเลิศ มีครบทุกอย่างล้นเหลือ สังคมอุดมทัศน์เกิดขึ้นทั้งทางตะวันตกและตะวันออก เช่น โลกพระศรีอารย์ของพระพุทธศาสนาก็เป็นสังคมในอุดมทัศน์เช่นกัน"[๓๓]

ประยงค์ สุวรรณบุบผา กล่าวว่า "สังคมในอุดมคติ (Ideal Society) เป็นยอดปรารถนาของมนุษยชาติ คือการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สงบ ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน นักปรัชญา นักคิด นักศาสนา ก็มีแนวคิดตรงกันในอันที่จะสร้างสังคมในอุดมคติที่ผาสุกสงบขึ้นในโลก เพลโต อริสโตเติลก็พยายามสร้างสังคม หรือรัฐ ในอุดมคติ (Ideal State)ขึ้นเช่นเดียวกัน"[๓๔]

พจนานุกรมปรัชญาให้ความหมายคำว่า ยูโทเปีย(Utopia)หมายถึงสังคมอุดมคติหรือสังคมที่สมบูรณ์(An Ideal or Perfect Society) และกล่าวถึงความเห็นที่แตกต่างกันสามประการเกี่ยวกับยูโทเปีย คือ ๑) เป็นความใฝ่ฝันและอุดมคติที่สามารถเป็นไปได้อย่างใกล้เคียง แม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ในความเป็นจริง ๒) เป็นความใฝ่ฝันและอุดมคติที่ไม่สามารถเป็นไปได้อย่างใกล้เคียงในความเป็นจริง แต่อาจเป็นมาตรฐานสำหรับประเมินค่าของสังคมที่เป็นอยู่ได้ ๓) เป็นความใฝ่ฝันและอุดมคติที่ไม่อาจเป็นจริงได้อย่างสิ้นเชิง เป็นแผนการที่ไร้คุณค่า ไม่สามารถเป็นจริงและปฏิบัติได้[๓๕]

เกษียร เตชะพีระ ได้กล่าวถึง ยูโทเปียว่า "คือ สังคมอุดมคติในจินตนาการเป็นผลิตผลทางความคิดที่เกิดจากพลังแห่งจินตนาการทางการเมือง มันสะท้อนความสามารถในอันที่จะคิดถึงอนาคต ที่ต่างจากสภาพปัจจุบันอย่างถึงรากถึงโคน ที่จะนึกถึงทางเลือกของชีวิตและสังคมแบบอื่นได้ มันช่วยถนอมรักษ์และฉายภาพอันบอบบางของเสรีภาพบางอย่างให้เราเห็นได้ เผื่อเราจะหลงลืมเสรีภาพดังกล่าวไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง มันคือความสามารถที่จะฝันในระดับสังคมนั่นเอง ทั้งนี้หน้าที่ของยูโทเปียไม่ใช่การมีอยู่จริง แต่มันคือ การจินตนาการไปถึงได้ จินตนาการไปถึงได้ว่า มีทางเลือกอื่นนอกจากสภาวะที่เป็นอยู่ ช่วยปลุกเร้าทรรศนะมองโลกในแง่ดี หล่อเลี้ยงความหวังกำลังใจของผู้คนที่จะริเริ่มเปลี่ยนแปลงโลก เปลี่ยนแปลงสังคมและชีวิตให้ดีขึ้น"[๓๖]

---

[๓๓]สถาบันภาษาศาสตร์, ปทานุกรมฉบับหลวง,(กรุงเทพมหานคร : สถาบันภาษาศาสตร์)หน้า ๕๔๔.

[๓๔]ประยงค์ สุวรรณบุบผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันตก-ตะวันออก,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอเดียนสโตร์,๒๕๔๐),หน้า ๒๘๖.

[๓๕]Peter,Angeles Adam., Dictionary of Philosophy,P.308.

[๓๖]เกษียร เตชะพีระ, ยาวสิวิไอย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๔๑), หน้า ๑๒๐-๑๒๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่กล่าวมาทั้งหมดคือความหมายและความคิดเห็นเกี่ยวกับสังคมอุดมคติ ซึ่งยังไม่ชัดเจนนัก ผู้วิจัยเห็นด้วยกับปรีชา ช้างขวัญยืน ที่กล่าวว่า การนิยามคำว่า อุดมคติ ให้เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายนั้นทำไม่ได้หนทางที่ดีที่สุดคือ ในการใช้คำนี้ผู้ใช้ต้องนิยามเสียก่อน ดังนั้นในการเสนอแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องนิยามคำว่า สังคมอุดมคติ เพื่อความเข้าใจตรงกัน

สังคมอุดมคติ คือ สังคมที่เกิดจากพลังจินตนาการของมนุษย์ เป็นสังคมที่ดีที่สุดมีความสมบูรณ์พร้อม มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และเป็นสังคมที่มนุษย์ปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะบรรลุถึง สังคมอุดมคตินี้นักปราชญ์เสนอขึ้นเพื่อเป็นทางออกให้แก่สังคมปัจจุบัน ซึ่งนักปราชญ์เหล่านั้นเห็นว่า เป็นสังคมที่มีปัญหาไม่เป็นที่พึงปรารถนา โดยที่ได้เสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงสังคมอุดมคตินี้ด้วย

ดังนั้น สังคมอุดมคติจึงเป็นสังคมในความใฝ่ฝันของมนุษยชาติที่มีมาทุกยุคทุกสมัย เป็นความใฝ่ฝันที่จะมีสังคมหรือระบบการเมืองที่สมบูรณ์และเลอเลิศ นักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกต่างได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบสังคมในอุดมคติเพื่อที่จะเสนอเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาสังคมในยุคของตน แต่นักปรัชญาทั้งหลายก็ได้วาดภาพของสังคมในอุดมคติไว้แตกต่างกัน ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกแนวคิดของนักปรัชญาทั้งตะวันตกและตะวันออกที่สำคัญมาศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมปิฎกดังนี้

๒.๒ สังคมอุดมคติในทัศนะของนักปรัชญาตะวันตก

๒.๒.๑ สังคมอุดมคติหรืออุดมรัฐของเพลโต

๑. ประวัติของเพลโต (Plato)

เพลโต (พ.ศ. ๑๑๖–๑๙๖) เป็นนักปรัชญาที่สำคัญมากที่สุดคนหนึ่งของโลก[๓] มีชื่อเดิมว่า อริสโตคลีส(Aristocles)เกิดในตระกูลอภิชนที่กรุงเอเธนส์ ในช่วงเวลาที่เอเธนส์กำลังทำสงครามกับสปาร์ตา การพ่ายแพ้สงครามของกรุงเอเธนส์ต่อสปาร์ตาและความล้มเหลวทางการปกครองของสามสิบทรราชย์ (Thirty Tyrants) ทำให้ความใฝ่ฝันในวัยหนุ่มของเพลโตที่ต้องการมีอำนาจและบทบาททางการเมืองเริ่มสั่นคลอน ความศรัทธาที่เพลโตเคยมีให้แก่ระบอบการปกครองของเอเธนส์ได้หมดสิ้นลง เมื่อรัฐบาลประชาธิปไตยที่ได้ปกครองแทนรัฐบาลสามสิบทรราชย์ผลักดันให้ประหาร

---

[๓]พระราชวรมุนี(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดอารยธรรมตะวันตก,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม,๒๕๔๐),หน้า ๑๓๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชีวิตโสกราตีสผู้เป็นอาจารย์ ซึ่งเพลโตเห็นว่า "เป็นคนมีคุณธรรมมากที่สุดที่ยังมีชีวิตอยู่"[๓๙] คนหนุ่มผู้มีอุดมการณ์อย่างเพลโตเห็นว่าการเมืองยุคนั้นเป็นเรื่องสกปรก เพลโตจึงทิ้งกรุงเอเธนส์ออกเดินทางท่องเที่ยวแสวงหาความรู้และศึกษาสังคมของนครรัฐต่างๆ เช่นอียิปต์ อิตาลีและซิซิลี ที่อิตาลีเพลโตได้ศึกษาปรัชญาที่สำนักของไพธากอรัส เพลโตเดินทางกลับเอเธนส์หลังจากท่องเที่ยวในต่างแดนนานถึงสิบปี

เมื่อกลับถึงเมืองเอเธนส์ เพลโตไม่นำตัวไปผูกพันธ์กับการเมือง แต่เลือกดำเนินชีวิตอย่างนักปรัชญาและได้อุทิศตัวในการสร้างนักปรัชญาและนักปกครองที่ดี โดยตั้งสำนักศึกษาชื่อ อะคาเดมีขึ้นเพื่อให้การศึกษาแก่เยาวชนกรีก ที่อะคาเดมีเพลโตได้เขียนหนังสือชื่อ อุดมรัฐ (The Republic) เพื่อสานต่อความคิดอันบั่นคงของตน ที่ว่าการเมืองต้องการผู้มีสติปัญญาและคุณธรรมมาเป็นผู้ปกครองและต้องการสถาปนาระบอบการปกครองที่ถูกปกครองโดยคนที่ดีที่สุดและเที่ยงธรรมที่สุด ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสุขที่สุด มีความเป็นผู้ปกครองมากที่สุดและเป็นผู้ที่ปกครองตนเองได้[๔๐] เพลโตต้องการให้อุดมรัฐเป็นศาสตร์ในการค้นหาความจริงแต่อุดมรัฐนั้นไม่มีอยู่จริงในโลกเป็นเพียงความมุ่งหวังของเพลโตที่จะสร้างรัฐที่ดีที่สุดขึ้นในโลกและรัฐที่ดีที่สุดควรเป็นเช่นอุดมรัฐซึ่งเป็นรัฐที่ถอดแบบมาจากแบบของรัฐในบโนดิ

๒. สมมติฐานในการสร้างอุดมรัฐ

เพลโตได้วาดภาพสังคมที่ดีที่สุดขึ้นในหนังสืออุดมรัฐ เพื่อเสนอทางออกให้กับสังคมในสมัยนั้น "โดยมุ่งสร้างสังคมในอุดมคติขึ้น ซึ่งประชาชนทุกคนดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและมีโอกาสใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่เพื่อพัฒนาตนเองตลอดถึงสังคมประเทศชาติ"[๔๑] เพลโตวางสมมติฐานในการเขียนอุดมรัฐไว้สามประการ คือ ๑) คุณธรรม คือ ความรู้ ๒) การเมืองเป็นศิลปะนักการเมืองจะต้องอาศัยความรู้และความเชี่ยวชาญในทางการเมืองเปรียบประดุจแพทย์เชี่ยวชาญการรักษาคนไข้ ๓) รัฐมีอำนาจเหนือบุคคลทุกคนภายในรัฐด้วยความชอบธรรม[๔๒] ดังนั้น ในการเสนอแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติ เพลโตได้วางกรอบความคิดเอาไว้ว่า สังคมอุดมคติควรเป็นแบบไหน มีรูปลักษณะอย่างไร และใครควรเป็นผู้ปกครองสังคม

---

[๓๙]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๓๓.

[๔๐]Plato., **The Republic**, Tr. by A. D. Lindsay., (Germany : David Campbell Publishers Ltd.,,1992),P.266.

[๔๑]สิทธิ์ บุตรอินทร์, **ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๒๓),หน้า ๑๖.

[๔๒]พอศักดิ์ จิรไกรศิริ, **ความคิดทางการเมืองตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ข่าวทหารอากาศ,๒๕๒๒),หน้า ๒-๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. จุดมุ่งหมายของอุดมรัฐ

เนื่องจากเพลโตได้รับความขมขื่นทางด้านการเมืองและได้เห็นความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยที่กลายเป็นเผด็จการมหาชนอันเป็นเหตุให้โสเครตีสผู้เป็นอาจารย์ถูกฆ่าอย่างไม่เป็นธรรม ประกอบกับเพลโตเห็นว่า ความทุกข์ยากของประชาชนมีมูลเหตุมาจากระบอบการปกครองที่ไม่ถูกต้อง เพลโตจึงคิดที่จะสร้างรัฐขึ้นใหม่ เป็นรัฐที่ดีพร้อมทุกอย่าง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความเที่ยงธรรมหรือความยุติธรรม โดยเพลโตเชื่อว่า "วัตถุประสงค์ของรัฐคือ การฝึกฝนให้พลเมืองซื่อตรงและประกอบด้วยคุณความดี เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขแท้จริง"[๖๖] เพลโตเห็นว่ารัฐคือบุคคลสากล ความยุติธรรมในตัวบุคคลเป็นที่มาของความยุติธรรมในรัฐและความยุติธรรมทั้งสองนี้มีความสอดคล้องกัน[๖๗] การแสวงหาความยุติธรรมกระทำได้ภายใต้รูปของรัฐ[๖๘]รัฐที่ดีคือรัฐที่ลอกแบบมาจากแบบของรัฐในมโนคติได้อย่างสมบูรณ์ ความยุติธรรมในทัศนะของเพลโตคือผลของการแบ่งแยกชนชั้นและหน้าที่[๖๙] บุคคลจะได้รับมอบภาระหน้าที่ซึ่งตนมีคุณสมบัติเหมาะสมตามความถนัดและการศึกษาอบรมของตน[๗๐] ดังนั้น ความยุติธรรมในทัศนะของเพลโตมีสองประการคือ ความยุติธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายในปัจเจกบุคคลและความยุติธรรมภายในรัฐ การคิดสร้างรัฐที่ยุติธรรมก็คือ การคิดค้นหลักความยุติธรรมในตัวบุคคล[๗๑]นั่นเอง

๔. ความยุติธรรมในตัวบุคคล

ดังที่กล่าวแล้วว่าในทัศนะของเพลโต รัฐคือบุคคลสากล ดังนั้นการวิเคราะห์ถึงลักษณะของรัฐจึงเท่ากับเป็นการวิเคราะห์ลักษณะธรรมชาติของบุคคลด้วย[๗๒] เพลโตถือว่ามีพลังรากฐานสามประการในจิตของมนุษย์ พฤติกรรมต่างๆของมนุษย์เป็นภาพสะท้อนมาจากจิตหรือวิญญาณที่เป็นใหญ่ภายในตัวบุคคลที่แตกต่างกัน เพลโตแบ่งพลังจิตออกเป็นสามอย่างคือ

---

[๖๖]จำนงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๒๖),หน้า ๒๓๑.

[๖๗]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๘๘.

[๖๘]สุรีย์ สุวรรณปรีชา, คาร์ล ปอปเปอร์ และปรัชญาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปิยาสาส์น,๒๕๒๔),หน้า ๗๕.

[๖๙]พอศักดิ์ จิรไกรศิริ,ความคิดทางการเมืองตะวันตก,หน้า ๔.

[๗๐]เอ็ม.เอ.สาร์มอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน,เสน่ห์ จามริก แปล,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๒๒),หน้า ๔๑.

[๗๑]สุรีย์ สุวรรณปรีชา, คาร์ล ปอปเปอร์และปรัชญาการเมือง,หน้า ๗๕.

[๗๒]เอ็ม. เอ. สาร์มอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, เสน่ห์ จามริก แปล,หน้า ๔๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑) จิตวิญญาณภาคความปรารถนา มีอำนาจทำให้เกิดความต้องการ เช่นความต้องการทางเพศ อาหาร ความเพลิดเพลินทางกาย ความลุ่มหลงในโลกียสุข อันเป็นความปรารถนาที่ไม่มีที่สิ้นสุด

๒)จิตวิญญาณภาคน้ำใจ มีสมรรถภาพในการสร้างอารมณ์สะเทือนใจต่างๆ เช่น ความโกรธ ความรักและความกล้าหาญเป็นที่รวมของจิตภาคน้ำใจและอารมณ์

๓)จิตวิญญาณภาคเหตุผล มีสมรรถภาพในการใช้เหตุผล ทำให้มนุษย์เข้าสู่โลกแห่งแบบเป็นวิญาณภาคที่มุ่งแสวงหาความรู้และความจริงเป็นที่มาของมโนธรรมในใจซึ่งทำให้มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ

ในทัศนะของเพลโต มนุษย์ที่มีจิตภาคความปรารถนาเป็นใหญ่นั้นอาจทำได้ทุกอย่างเพื่อแสวงหาทรัพย์ ส่วนมนุษย์ที่มีวิญญาณภาคน้ำใจเป็นใหญ่จะยอมสละทุกอย่างเพื่อรักษาเกียรติ แต่สำหรับมนุษย์ที่มีวิญญาณภาคเหตุผลชักนำจะยอมเสียสละทรัพย์และเกียรติเพื่อแสวงหาความรู้และความจริง[๒๔]

ดังนั้น บุคคลที่สมบูรณ์คือ บุคคลที่มีวิญญาณภาคตัณหาถูกควบคุมโดยวิญญาณภาคเหตุผล และมีจิตวิญญาณภาคน้ำใจคอยสนับสนุน จิตวิญญาณทั้งสามภาคจะต้องทำหน้าที่อย่างเหมาะสมและประสานกลมกลืนกันอย่างมีประสิทธิภาพ ความยุติธรรมภายในตัวบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีขันติหรือความอดกลั้น(Temperance)ยอมรับสภาพความสามารถของตนและแสดงบทบาทตามพลังจิตภาคที่เป็นใหญ่ของตนเท่านั้น

๕. ความยุติธรรมภายในรัฐ

เพลโตกล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม เพราะมนุษย์ไม่อาจอยู่ตามลำพังคนเดียว มนุษย์จึงมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ด้วยความจำเป็นตามธรรมชาติและเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ด้วยกัน เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นจำนวนมากจึงเกิดรัฐหรือสังคมขึ้น สังคมอาจแบ่งได้เป็นสามชนชั้นตามประเภทของบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคม แต่ละชนชั้นจะมีบทบาทอันเหมาะสมที่สุดตามประเภทของพลังจิตที่เป็นใหญ่

สุขุม นวลสกุล กล่าวว่า "ในหนังสือ The Republic เพลโตเสนอรูปแบบของรัฐที่เขาเห็นว่าดีที่สุด เพลโตเชื่อว่า รัฐที่ดีที่สุดคือ รัฐที่มีความยุติธรรมสถิตเป็นหลักของรัฐ นั่นคือ ชนในรัฐทุก

---

[๒๔]พระสรวิช รักหรหม, การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวคิดทางการเมืองของพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๓๗,หน้า ๓๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คนทำหน้าที่ตามที่คุณธรรมประจำจิตของคนกำหนดให้ ไม่ก้าวก่ายหน้าที่ซึ่งกันและกัน"[๓๓] ชนชั้นในอุดมรัฐแบ่งเป็นสามประเภทตามพลังจิตที่เป็นใหญ่ คือ

๑) ชนชั้นพลเมือง เป็นชนชั้นที่มีจำนวนมากที่สุด มีหน้าที่เป็นผู้ผลิตสิ่งของจำเป็นสำหรับชีวิตและเสริมสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้แก่สังคม ตลอดจนมีหน้าที่ให้บริการต่างๆ เป็นชนชั้นที่มีวิญญาณภาคตัณหาหรือธาตุแท้แห่งความอยากสูงกว่าอย่างยิ่งจึงเป็นชนชั้นผู้ถูกปกครอง คุณธรรมของชนชั้นนี้ คือ ความรู้จักประมาณ

๒) ชนชั้นผู้พิทักษ์ เป็นชนชั้นที่มีหน้าที่ป้องกันศัตรูจากภายนอกและพิทักษ์รักษามิตรภายใน[๓๔] พร้อมทั้งกวดขันให้ประชาราษฎร์เคารพเชื่อฟัง ผู้ปกครอง ตลอดจนช่วยนักปกครองบริหารกิจการของรัฐ เป็นชนชั้นที่มีจิตวิญญาณภาคน้ำใจเป็นใหญ่เป็นผู้มีความรักปัญญา มีความกล้าหาญ มีความว่องไวและกำลังกายแข็งแรง[๓๕] คุณธรรมประจำชนชั้นนี้คือ ความกล้าหาญ

๓) ชนชั้นผู้ปกครอง เป็นชนกลุ่มน้อย มีหน้าที่ควบคุมกิจการต่างๆภายในรัฐและควบคุมคนอีกสองกลุ่มให้อยู่ภายในอำนาจรัฐ เป็นบุคคลประเภทมีจิตวิญญาณภาคเหตุผลเป็นพลังรากฐานมากที่สุด เป็นผู้มีธรรมชาติใฝ่ศึกษาปรัชญา มีปัญญาฉลาดรับรู้อะไรได้เร็ว เป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของรัฐมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว คุณธรรมประจำชนชั้นนี้คือ ปัญญา

ดังนั้น ความยุติธรรมภายในรัฐจะเกิดขึ้นเมื่อชนชั้นทั้งสามในรัฐได้แสดงออกอย่างเหมาะสมคือแต่ละชนชั้นทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์และประสานกลมกลืนกัน โดยแต่ละชนชั้นไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของกันและกัน เมื่อแต่ละชนชั้นปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์และซื่อสัตย์ก็เป็นอันหวังได้ว่าสังคมอุดมคติจะเกิดขึ้นได้ในโลก

๖. การศึกษาภายในอุดมรัฐ

ในอุดมรัฐของเพลโต การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเพราะการศึกษาสามารถอบรมกล่อมเกลาให้บุคคลเป็นคนดีคือมีคุณธรรมและปัญญา "การเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดคือ การเรียนรู้แบบของความดี"[๓๖]และ"ผู้ที่เห็นแจ้งกว่าอื่นว่าความดีคือปัญญา"[๓๗] สำหรับเพลโตความสุขสมบูรณ์ของรัฐ

---

[๓๓]สุชุม นวลสกุล,ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๒๐),หน้า ๔๑.

[๓๔]Plato., The Republic, Tr. by A. D. Lindsay.,P. 94.

[๓๕]Ibid., P.53.

[๓๖]Ibid., P.188.

[๓๗]Ibid., P. 188.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขึ้นอยู่กับการอบรมศึกษาของราษฎร[๓๕] เพลโตเชื่อว่า"รากเหง้าของปัญหาของกรุงเอเธนส์อยู่ที่การศึกษา"[๓๖] ดังนั้น รัฐควรเป็นผู้จัดระบบการศึกษาให้แก่ประชาชน เพราะการศึกษาเป็นสิ่งมีคุณค่ายิ่งต่อรัฐคือ รัฐสามารถปลูกสร้างนิสัยอย่างใดก็ได้ในตัวมนุษย์โดยผ่านการศึกษา[๓๗] และเพลโตเห็นว่า ทั้งผู้หญิงและผู้ชายควรมีสิทธิ์เสมอภาคในทางการศึกษาเพราะทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีคุณสมบัติที่จะแสวงหาความรู้ได้ทัดเทียมกัน ถ้าไม่ให้สิทธิ์ในการศึกษาแก่ผู้หญิงจะทำให้กำลังสมองของมนุษย์ ถูกทำลายไปครึ่งหนึ่งโดยไร้ประโยชน์[๓๘]

เนื่องจากในการสร้างรัฐในอุดมคติของเพลโตนั้น เพลโตต้องการให้แต่ละคนในรัฐทำหน้าที่ตามความถนัด หรือเหมาะกับความสามารถของตน เพลโตถือว่า เอกภาพและความยุติธรรมเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการแบ่งหน้าที่กันตามความถนัดและในด้านการปกครองเพลโตไม่ต้องการให้คนโง่เป็นผู้ปกครองแต่ต้องการผู้มีคุณธรรมและชำนาญการมาเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ดังนั้น เพลโตจึงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเที่ยงธรรม และแบ่งชนชั้นของประชากรภายในรัฐเพื่อค้นหานักปราชญ์มาปกครองประเทศ

เพลโตได้กำหนดหลักสูตรและระบบการศึกษาในอุดมรัฐออกเป็นสามระยะดังนี้

๑) ระยะแรก เป็นการศึกษาเบื้องต้นที่เยาวชนชายหญิงจะต้องเข้ารับการศึกษาตั้งแต่เด็กจนถึงอายุ ๑๘ ปี ซึ่งมีวิชาที่ต้องศึกษาอยู่สองแขนง คือ กายบริหารและดนตรี การศึกษาวิชากายบริหารเพื่อประโยชน์ต่อร่างกายและศึกษาวิชาดนตรีเพื่อประโยชน์แก่จิตวิญญาณ[๓๙] การเรียนการสอนจะไม่ใช้การบังคับแต่จะสอนโดยการเล่นเกม[๔๐]ซึ่งจะทำให้สามารถมองเห็นความสามารถตามธรรมชาติของเด็กแต่ละคน การศึกษาในระยะต้นนี้ต้องการจะทำให้ร่างกายและจิตใจมีความเข้มแข็ง ราษฎรทุกคนจะได้รับการศึกษาในชั้นนี้เพื่อที่จะคัดเด็กที่จะเข้าไปอยู่ในชนชั้นทั้งสาม เด็กที่ศึกษามาถึงอายุ ๑๘ ปี แล้วจะต้องเข้าฝึกอบรมทางทหารอีกสองปี เมื่อถึงอายุ ๒๐ ปีจึงจะถือว่าจบชั้นนี้[๔๑]

---

[๓๕]เอ็ม. เจ. สาร์มอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, เสน่ห์ จามริก แปล,หน้า ๔๔.

[๓๖]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔๔.

[๓๗]พอศักดิ์ จิรไกรศิริ,ความคิดทางการเมืองตะวันตก,หน้า ๑๕.

[๓๘]สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, การเมืองแนวความคิดและพัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์,๒๕๓๔),หน้า ๔๔.

[๓๙]Plato., The Republic, Tr. by A. D. Lindsay., P.53.

[๔๐]Ibid., P. 221.

[๔๑]พอศักดิ์ จิรไกรศิริ, ความคิดทางการเมืองตะวันตก,หน้า ๑๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ระยะสอง เป็นการศึกษาของผู้ที่ผ่านการคัดเลือกในการศึกษาระยะแรก เริ่มการศึกษาเมื่ออายุ ๒๐ ปี โดยใช้เวลาในการศึกษาระยะนี้ ๑๕ ปี วิชาการต่างๆ ซึ่งพวกเขาได้ศึกษาผ่านมาที่ยังไม่มีการจัดระเบียบวางระบบไว้เป็นการเฉพาะก็จะถูกจัดให้มองเห็นความสัมพันธ์กันของวิชาการต่างๆ กับความมีอยู่เป็นอยู่ของธรรมชาติ[๖๖] ในสิบปีแรกเรียนคณิตศาสตร์ตั้งแต่แบบง่ายไปจนถึงแบบพิสดาร โดยเรียนควบคู่กับวิชาดาราศาสตร์ ส่วนระยะห้าปีสุดท้ายให้เรียนหนักทางปรัชญา ซึ่งเป็นช่วงที่สำคัญมาก เพราะเป็นระยะที่ศึกษาเกี่ยวกับการแสวงหาสัจธรรมและหรือคุณความดี[๖๗]

๓) ระยะที่สาม ทุกคนเรียนจบหลักสูตรเมื่ออายุ ๓๕ ปี จากนั้นจะออกไปฝึกปฏิบัติงาน อีก ๑๕ ปี[๖๘] โดยรับหน้าที่บริหาร ทางพลเรือนและทหาร เพื่อให้รัฐได้รับประโยชน์จากการศึกษาของคนเหล่านี้ เมื่ออายุ ๕๐ ปี ผู้ที่สามารถทดสอบว่ามีความสามารถทั้งในด้านการงานอย่างดีเด่นและมีความรู้อย่างแท้จริงจึงจะมีสิทธิ์เข้ารับตำแหน่งกษัตริย์นักปราชญ์ตามระยะที่หมุนเวียนมาถึง[๖๙] ซึ่งเมื่อบุคคลเข้าถึงความจริงสูงสุดคือแบบแห่งความดี เขาก็จะนำแบบแห่งความดีมาจัดระเบียบสังคมและชีวิตของประชาชนพร้อมทั้งจัดระเบียบชีวิตของตนเอง[๗๐]

ดังนั้น สังคมอุดมคติของเพลโตจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีเครื่องมือที่สำคัญคือ การศึกษา รัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการศึกษาภายในรัฐประชาชนจะต้องได้รับการศึกษาที่ถูกต้องตามที่เพลโตกำหนดหลักสูตรไว้และระบบการศึกษาของรัฐนี้เป็นตัวกำหนดและคัดเลือกผู้ปกครองที่ดีที่สุดมาปกครองประชาชน

๓. รัฐบาลในอุดมคติ

ในการสร้างอุดมรัฐของเพลโตนั้น เพลโตถือว่าชนชั้นปกครองมีความสำคัญที่สุด ผู้ปกครองจะต้องเป็นนักปรัชญา[๗๑] โดยที่พวกเขามีธรรมชาติที่ประสานกันอย่างพอเหมาะพอดีระหว่างการใฝ่การศึกษาปรัชญากับการเป็นผู้นำทางการเมือง[๗๒] "เพราะถ้าราชาปราชญ์ไม่ได้เป็นผู้ปกครองหรือผู้ปกครองไม่ได้มีความต้องการอย่างจริงจังที่จะแสวงหาปัญญากล่าวคือถ้าอำนาจทางการเมืองและปัญญาไม่มาบรรจบกันแล้วไซร้เมื่อนั้นแหละ กลอคอนที่รัก ข้าพเจ้าเชื่อว่า รัฐหรือแม้แต่

---

[๖๖] Plato., The Republic, Tr. by A. D. Lindsay., P. 221.

[๖๗] พอศักดิ์ จิรไกรศิริ, ความคิดทางการเมืองตะวันตก,หน้า ๑๗.

[๖๘] พระราชวรมุนี(ประยูร ธมฺมจิตฺโต),ปรัชญากรีก : บ่อเกิดอารยธรรมตะวันตก,หน้า ๑๘๘.

[๖๙] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๘๙.

[๗๐] Plato., The Republic, Tr. by A. D. Lindsay, P.224.

[๗๑] Ibid., P.157.

[๗๒] Ibid., P. 158.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มนุษยชาติก็จะไม่มีวันปลอดจากความยุ่งยากและไม่มีวันที่รัฐซึ่งเราคิดไว้นั้นจะเกิดขึ้นได้และพัฒนาจนถึงที่สุดได้[๔๔]

เพลโตเห็นว่า นักปกครองที่ฉลาดและยุติธรรมจะสามารถนำเอาความดีมาสู่สังคมได้ นักปกครองจะมีความสุขก็ต่อเมื่อประชาชนมีความสุข นักปกครองจะต้องเตรียมตัวและเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อประโยชน์สุขของประชาคม[๔๕] ในสังคมอุดมคติของเพลโต ผู้ปกครองและผู้พิทักษ์ไม่ได้รับอนุญาตให้มีครอบครัวหรือทรัพย์สินส่วนตัว[๔๖] เพราะทรัพย์สินมักเป็นเหตุแห่งการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างนักปกครอง[๔๗] และครอบครัวเป็นที่มาแห่งการแสวงหาทรัพย์สินเพื่อมาจุนเจือเลี้ยงดูครอบครัว[๔๘] ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะขัดขวางการทำหน้าที่เป็นนักปกครองที่ดีที่สุด เมื่อไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวและครอบครัว นักปกครองก็ไม่ต้องพะวงกับสิ่งเหล่านี้และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างยุติธรรมหรือสามารถปกครองรัฐได้อย่างสมบูรณ์

เพลโตต้องการบำรุงพันธุ์มนุษย์ไว้เพื่อจะได้ไปทดแทนนักปกครองในอนาคตจึงได้วางระเบียบกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดกับนักปกครองโดยไม่ให้แต่งงานแต่ให้มีการสืบพันธุ์ โดยคัดเลือกผู้หญิงในรัฐที่เหมาะสมมาเป็นผู้ตั้งครรภ์เพื่อเด็กที่เกิดมาจะได้มีความแข็งแรงและฉลาดเป็นเยี่ยม เด็กเหล่านี้จะได้รับการเลี้ยงดูจากรัฐโดยมีนางพยาบาลเป็นผู้เลี้ยงดู นอกจากนี้เพลโตยังอนุญาตให้มีการควบคุมประชากรในชนชั้นนี้ได้อย่างเสรี คือ อนุญาตให้ทำแท้งได้ ฆ่าทารกที่ไม่สมประกอบได้และปล่อยให้คนเจ็บป่วยเรื้อรังที่ไม่มีทางรักษาให้ตายไป[๔๙]เพื่อป้องกันปัญหาสังคม

นักปกครองจะทำงานหลักอยู่สองประการคือ

๑)ปฏิบัติหน้าที่บริหารในระดับสูงซึ่งเป็นงานที่ต้องทุ่มเทเวลาและกำลังกายอย่างเต็มที่และอย่างเป็นธรรมเพื่อจุดประสงค์ที่ยิ่งใหญ่คือการรักษาระเบียบแบบแผนของมนุษย์ในยุคปัจจุบันให้ดำรงอยู่ถึงอนาคต

---

[๔๔]พระสรวิช รักพรหม, การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท,วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๓๑,หน้า ๔๓.

[๔๕]ประยงค์ สุวรรณบุบผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันตก-ตะวันออก,หน้า ๓๔.

[๔๖]ไยสไตน์ กอร์เดอร์ เขียน, โลกของโซฟี, สายพิณ ศุทธรมงคล แปล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ,๒๕๔๐), หน้า ๖๔.

[๔๗]พอศักดิ์ จิรไกรศิริ,ความคิดทางการเมืองตะวันตก,หน้า ๒๔.

[๔๘]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๔.

[๔๙]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) นักปกครองมีหน้าที่ในการใช้ปัญญาคิดค้นแสวงหาสัจธรรม[๕๕] กล่าวคือ นักปกครองจะต้องพยายามทำตนให้เข้าถึงสัจธรรมคือแบบแห่งความดีและแบบแห่งรัฐ เพื่อที่จะนำแบบแห่งความดีหรือสัจธรรมมาเป็นประโยชน์ในการปกครอง

ดังที่กล่าวแล้วว่า นักปกครองเป็นผู้ที่ผ่านการคัดเลือกมาอย่างพิถีพิถันผ่านการศึกษาสามระดับ เป็นบุคคลผู้ทรงปัญญาเปี่ยมล้น มีความรู้ความสามารถดีเลิศและเป็นผู้เชี่ยวชาญในศิลปะการปกครอง[๕๖] ความยุติธรรมเกิดจากความรู้ของนักปกครองที่จะทำให้การปกครองสมบูรณ์แบบ[๕๗] ดังนั้นในทัศนะของเพลโต วิธีการปกครองที่ดีที่สุดจะต้องปราศจากกฎหมายเพราะถือว่า ผู้ปกครองเป็นผู้ทรงธรรม สามารถปกครองคนในรัฐได้ด้วยปัญญาอันหลักแหลมของคน[๕๘]

เพลโตได้สรุปลักษณะของรัฐหรือสังคมในอุดมคติไว้ด้วยประโยคว่า "คือละ กลอคอน ดังนั้น เราเห็นพ้องกันแล้วว่า ในรัฐที่พวกเราก่อตั้งขึ้นอย่างสมบูรณ์ ผู้หญิงและเด็กควรเป็นของส่วนรวม ทั้งหมดได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน การงานของบุรุษและสตรีทั้งในยามศึกสงครามและในยามสงบเป็นแบบเดียวกันและผู้ซึ่งได้แสดงตัวของเขาว่ามีความเป็นเลิศในทางปรัชญาและการสงครามเป็นผู้ปกครองของพวกเขา"[๕๙] ดังนั้น นักปกครองหรือรัฐบาลในทัศนะของเพลโตจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าได้แท้จริง นักปกครองจะต้องเป็นนักปรัชญาผู้มีคุณธรรมและมีความรอบรู้ในศิลปะการปกครองอย่างแท้จริง

ดังนั้น อาจสรุปแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของเพลโตได้ว่า สังคมอุดมคติของเพลโตมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความยุติธรรม ความยุติธรรมมีอยู่สองประเภทคือ

๑)ความยุติธรรมภายในตัวบุคคลที่มีจิตวิญญาณทั้งสามภาคทำหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกลมกลืนกัน

๒)ความยุติธรรมภายในรัฐที่ชนชั้นทั้งสามทำหน้าที่อย่างเหมาะสมและไม่ก้าวก่ายกัน

ความยุติธรรมทั้งสองประเภทมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ สังคมมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนมีความสุข ความสุขที่แท้จริงจะมีได้เมื่อวิญญาณทั้งหลายมีความกลมกลืนกันและคนจะมีวิญญาณที่กลมกลืนกันได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในสังคมที่มีความกลมกลืนและเที่ยงธรรม สังคมอุดมคติจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครอง ราชาปราชญ์และชนชั้นปกครองในสังคมของเพลโตมาจาก

---

[๕๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๘.

[๕๖]สิทธิ์, วิเคราะห์ความคิดของเพลโตและอริสโตเติล (เปรียบเทียบกับแนวคิดประชาธิปไตย), (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่แอล ไอการพิมพ์ จ.ก.,๒๕๓๔),หน้า ๕.

[๕๗]พลศักดิ์ จิรโกรศิริ, ความคิดทางการเมืองตะวันตก,หน้า ๒๔.

[๕๘]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๔.

[๕๙]Plato., The Republic, Tr. by A. D. Lindsay,P. 226.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษา กล่าวคือการศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างความเที่ยงธรรมในการแบ่งชนชั้นและสร้างราชาปราชญ์มาปกครองสังคม ราชาปราชญ์และชนชั้นผู้พิทักษ์ เป็นชนชั้นที่ถูกควบคุมไม่ให้มีทรัพย์สินส่วนตัว ลักษณะสังคมของเพลโตจึงเป็นสังคมนิยมแต่เป็นสังคมนิยมที่เป็นไปเพื่อการเมือง ศีลธรรมและการศึกษา ส่วนสังคมนิยมทางเศรษฐกิจนั้นถูกนำมาใช้กับชนชั้นปกครองและชนชั้นผู้พิทักษ์ สังคมอุดมคติของเพลโตเป็นสังคมปลายปิด คือมีรูปแบบจำกัดตายตัวและแน่นอนไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้อีก

๒.๒.๒ สังคมอุดมคติของโทมัส มอร์

๑. ประวัติของ โทมัส มอร์ (Thomas More)

โทมัส มอร์ (ค.ศ.๑๔๗๘–๑๕๓๕) เป็นชาวอังกฤษได้รับการศึกษาและอบรมเบื้องต้นจากพระคาร์ดินัล ชื่อ จอห์น มอร์ตัน พระราชาคณะแห่งแคนเทอร์เบอรี่ซึ่งโทมัส มอร์เคารพมาก ต่อมาเขาได้ศึกษาภาษาลาติน ภาษากรีกและวิชากฎหมายที่ออกซ์ฟอร์ด ในปี ค.ศ.๑๔๙๙ มอร์ได้พบกับอีรัสมัส(Erasmas) นักมนุษยนิยมคนสำคัญทำให้คนทั้งสองกลายเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันตลอดชีวิต การรู้จักกับอีรัสมัสและนักมนุษยนิยมคนอื่นๆทำให้ชีวิตของมอร์เปลี่ยนไป เขาได้หันมาศึกษางานคลาสสิคของโลกและทำงานทางการเมือง ต่อมาเขาได้เป็นทูตคนสำคัญของพระเจ้าเฮนรี่ที่แปดและเป็นอัครมหาเสนาบดี เขามีความเห็นขัดแย้งกับพระเจ้าเฮนรี่ทั้งในทางศาสนาและการปกครอง ในปี ค.ศ.๑๕๑๖ เขาได้เขียนหนังสือที่สำคัญซึ่งทำให้ชื่อเสียงของเขามั่นคงมาจนถึงปัจจุบันคือ ยูโทเปีย (Utopia)ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากงานคลาสสิคสำคัญๆ เช่น The Republic,City of God และอื่นๆ เพื่อแสดงแนวคิดต่อต้านและเสียดสีเหตุการณ์ในประเทศอังกฤษสมัยศตวรรษที่ ๑๕ และเพื่อแสดงแนวคิดถึงสังคมที่พึงปรารถนาโดยจินตนาการถึงสภาพสังคมที่ดีที่สุด ยูโทเปียของมอร์แตกต่างจาก The Republic ของเพลโต คือ สังคมของเพลโตเป็นสิ่งสำหรับชนชั้นสูงเท่านั้น ในขณะที่สังคมของมอร์เป็นของทั่วไปหรือสำหรับคนทั้งหมด และการแต่งยูโทเปียของมอร์ก็แตกต่างจากเพลโตที่สร้างขึ้นตามหลักตรรกะ ส่วนยูโทเปียคือเกาะหนึ่งจริงๆที่ตั้งอยู่ในทะเล[๖๑] แม้ว่าจะเป็นเกาะในจินตนาการก็ตาม

---

[๖๑]William Nelson Editer., Twentieth Century Interpretations of Utopia (A Collection of Critical Essays), (New Jersey : Prentice-Hall,Inc.,1968), P. 1-8.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ความหมายของยูโทเปีย

คำว่า ยูโทเปีย (Utopia) ถูกใช้ครั้งแรกโดยโทมัส มอร์ ในปี ๑๕๑๖ เพื่อบรรยายถึงเกาะแห่งหนึ่งในหนังสือของเขาอันเป็นสถานที่ในจินตนาการ[๖๐] มอร์ใช้คำว่า ยูโทเปีย ในความหมายที่กำกวมระหว่างคำว่า Outopia ซึ่งหมายถึง ไม่มีที่อยู่ (no Place) และ Eutopia ซึ่งหมายถึง สถานที่ที่ดี (Good Place)[๖๑] และเป็นแผนการของความคิดของมนุษย์ที่จะคิดถึงสังคมที่ดีที่เป็นอิสระจากการอำนาจของผู้ปกครองที่กดขี่และเพื่อสร้างสังคมที่ดี ความแตกต่างระหว่างยูโทเปียของมอร์ กับสังคมอุดมรัฐของเพลโต คือ ยูโทเปียของมอร์เป็นรูปแบบสังคมในจินตนาการแต่สังคมอุดมรัฐของเพลโตเป็นการคิดค้นเพื่อแสวงหาสังคมอุดมคติในการกระทำ(Plato seeks to show the ideal society in action)[๖๒]

๓. สมมติฐานในการสร้างสังคมยูโทเปีย

โทมัส มอร์ ได้วิเคราะห์วิจารณ์ความชั่วร้ายที่กลุ้มรุมสังคมในสมัยของเขาที่เกิดจากปัญหาการครอบครองที่ดินและระบบเศรษฐกิจในสมัยนั้น เขาได้ตำหนิสังคมที่สร้างความขาดแคลนอาชญากรรม สงคราม[๖๔]และเห็นว่าปัญหาสังคมเกิดจากการมีทรัพย์สินส่วนตัว กฎหมายไม่สามารถทำให้สังคมสงบสุขได้แท้จริง ดังข้อความที่ปรากฏในยูโทเปียว่า "ตราบเท่าที่ยังมีทรัพย์สินส่วนตัวอยู่และตราบเท่าที่เงินยังเป็นมาตรฐานของทุกสิ่งทุกอย่างอยู่แล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่เชื่อว่า จะมีรัฐใดที่มีการปกครองกันอย่างยุติธรรมหรืออย่างมีความสุขได้"[๖๕]นอกจากนี้ปัญหาสังคมในสมัยของมอร์ยังเกิดจากความขัดแย้งทางศาสนาและการเมืองอย่างรุนแรง เขาจึงได้เสนอภาพของสังคมที่ถูกปกครองโดยกฎหมายและเหตุผล การปฏิบัติตามคุณความดีตามธรรมชาติซึ่งจะช่วยปกป้องให้มีอิสรภาพจากการบังคับทางการเมือง ความขาดแคลนทางเศรษฐกิจและการก่อกวนทางศาสนา เกาะที่มอร์คิดขึ้นมีชีวิตแบบนักบุญเป็นจุดหมายและเป็นผลิตผลของบาทหลวงที่มีความกรุณาต่อกิจกรรมของมนุษย์[๖๖]

---

[๖๐]Krishan , Kumar., Utopianism, (Buckingham : Open University Press,1991), P. 1.

[๖๑]Lewis Mumford., " Utopia, The City and Machine" in Utopias and Utopian Thought, Edited by Frank E. Manuel.,(Boston : Becon Press,1971), P.8.

[๖๒] Krishan , Kumar., Utopianism, P. 22.

[๖๔]Dhupaty V.K , Raghavacharyulu., Utopia : The Quest and The Crisis A Story of The English Utopians, P. 240.

[๖๕]มอร์ โทมัส. ยูโทเปีย, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๔๓.

[๖๖]Dhupaty V.K , Raghavacharyulu., Utopia : The Quest and The Crisis A Study of The English Utopians, P.6.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มอร์กล่าวว่า "ชาวยูโทเปียปกครองกันอย่างดีเหลือเกินด้วยกฎหมายเพียงไม่กี่ข้อ ในหมู่พวกเขานั้นคุณธรรมได้รับการตอบแทนที่เหมาะสม แต่ถึงกระนั้นทุกสิ่งทุกอย่างก็มีการแบ่งปันกันอย่างเท่าเทียม และทุกคนมีชีวิตอุดมสมบูรณ์"[๖๗] ดังนั้น พื้นฐานความคิดในการเสนอสังคมยูโทเปีย คือ มอร์เห็นว่าปัญหาต่างๆของสังคมเกิดจากการมีทรัพย์สินส่วนตัว ความขัดแย้งทางศาสนาและการเมือง เขาจึงได้เสนอรูปแบบสังคมที่ดี โดยเป็นสังคมที่มีทรัพย์สินส่วนกลางไม่ให้ค่าแก่เงินทอง การมีกฎหมายน้อยที่สุด บนุษย์ดำรงอยู่เพื่อพัฒนาคุณธรรมตามกฎธรรมชาติ ดี.วี.เค. ราดะวะชาฆู กล่าวถึงจุดหมายของสังคมของมอร์ว่า ยูโทเปีย มีรูปแบบของจุดมุ่งหมายเพื่อก่อสร้างและปรับปรุงสังคมโดยก่อให้เกิดตัวอย่างของชีวิตที่ดี[๖๘] สังคมยูโทเปียของมอร์ไม่ใช่ Eutopia ซึ่งหมายถึงสถานที่ที่ดี (Good Place) แต่เป็น Utopia ไม่มีสถานที่หรือไม่มีที่อยู่(No Where) เป็นสังคมที่สำเร็จโดยคุณความดีตามธรรมชาติที่ไม่ใช่การเปิดเผยจากพระเจ้าและไม่จำกัดอยู่แค่ความคิดแหล่งเดียว แต่มาจากแนวคิดที่หลากหลาย คือ มาจากศาสนา ความอดทนต่อการฆ่าตัวตาย และการหย่าร้าง และมีความสัมพันธ์กับชีวิตของนักบวชและเกี่ยวข้องกับปรัชญาของอิพิคิวเรี่ยน(Epicurean)เป็นจุดหมายทั้งหมด[๖๙] มอร์ต้องการแสดงให้เห็นว่า บ้านเมืองที่สมบูรณ์มีลักษณะอย่างไร โดยเริ่มจากประมุขของรัฐ การดำเนินชีวิต การปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข การศาสนาและการต่างประเทศ เป็นต้น

๔. สภาพบ้านเมืองและการปกครอง

มอร์ได้บรรยายถึงเกาะที่สมบูรณ์และสันติสุข ชื่อว่ายูโทเปีย ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยกษัตริย์ยูโทปัส โดยการตัดที่ดินส่วนที่เชื่อมกับทวีปออกไปกว้าง ๑๕ ไมล์ จนกลายเป็นเกาะ และกษัตริย์ยูโทปัสได้วางผังเมืองด้วยพระองค์เอง บนเกาะยูโทเปียมีนครขนาดใหญ่อยู่ ๕๔ นคร ถ้วนเป็นนครที่ถูกสร้างไว้อย่างดี มีภาษา จนบประเพณีและกฎหมายอย่างเดียวกัน โดยมีนครชื่อ อโมโร เป็นศูนย์กลาง ทุกนครจะส่งผู้อาวุโสที่ฉลาดที่สุดสามหรือสี่คนไปประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันปีละครั้ง[๗๐]

---

[๖๗] มอร์ โทมัส, ยูโทเปีย, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล,หน้า ๘๓.

[๖๘] Dhupaty V.K , Raghavacharyulu., Utopia : The Quest and The Crisis A Story of The English Utopians, P. 196.

[๖๙] Northrop Frye., " Varieties of Literary Utopias" in Utopias and Utopians Thought, P. 36-37.

[๗๐] Thomas more., More's Utopia and Its Critics, Ed by Ligeia Gallagher(Chicago : Scott, Forcesman and Company,1964), P.23.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในด้านการปกครอง สังคมยูโทเปียมีการปกครองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยอันประกอบด้วยสภาอาวุโสและองค์การปกครอง[๓๒] แต่ละนครจะแบ่งออกเป็นสี่เขตเท่าๆกัน ทุกๆปีสามสิบครัวเรือนจะเลือกเจ้าหน้าที่ปกครองคนหนึ่งที่เรียกว่าไซโฟแกรนท์และมีผู้ปกครองไซโฟแกรนท์สิบคนกับครอบครัวของไซโฟแกรนท์อีกหนึ่งคนเรียกว่า ทรานนิบอร์ ไซโฟแกรนท์ทั้งหมดซึ่งมีอยู่ประมาณสองร้อยคนเลือกประมุขโดยการลงคะแนนลับจากรายชื่อคนสี่คนซึ่งราษฎรในเขตทั้งสี่ของนครเป็นผู้เสนอขึ้นมา ไซโฟแกรนท์ต้องสาบานว่าจะเลือกคนที่คิดว่าเหมาะสมที่สุดผู้เป็นประมุขนี้อยู่ในตำแหน่งตลอดชีวิต[๓๓] ส่วนทรานนิบอร์นั้นเลือกกันทุกปี เจ้าหน้าที่ปกครองอื่นๆทั้งหมดอยู่ในตำแหน่งคราวละหนึ่งปี ทรานนิบอร์จะพบกันทุกๆสามวันและบ่อยกว่านี้ถ้าจำเป็นเพื่อปรึกษาหารือกับประมุขด้วยกิจการของรัฐ[๓๔]

มอร์ให้ความสำคัญต่อกฎหมายมาก กฎหมายที่ใช้ในการควบคุมประชาชนจะต้องสมเหตุสมผล โทษที่กำหนดขึ้นจะต้องคำนึงถึงมนุษยธรรม กฎหมายมีขึ้นเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน ชาวยูโทเปียจะป้องกันการทำความผิดมากกว่าการลงโทษคนผิด พวกเขาเห็นว่าการพยายามทำความผิดนั้นเลวเท่าๆกับการทำความผิดและโทษสำหรับความผิดที่ร้ายแรงคือเอาตัวไปเป็นทาส ชาวยูโทเปียมีกฎหมายไม่กี่ฉบับและเห็นว่ากฎหมายที่ออกมามีวัตถุประสงค์เดียวคือสั่งสอนบุคคลให้ทำหน้าที่ของตน[๓๕]

กฎหมายในสังคมยูโทเปียมีน้อยประชาชนทุกคนจึงมีความชำนาญในกฎหมายและมีน้อยคนที่จะละเมิดกฎหมาย สรุปได้ว่า สังคมยูโทเปียมีการแบ่งส่วนในการปกครองออกเป็นนครเล็กๆและแต่ละนครก็แยกย่อยออกเป็นสี่เขตเท่าๆกัน มีผู้ปกครองที่สำคัญตามลำดับโดยมีผู้ปกครองสูงสุดอยู่ที่ส่วนกลาง ผู้ปกครองมาจากการเลือกตั้ง ในด้านกฎหมายนั้นมีขึ้นเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในสังคมโดยคำนึงถึงมนุษยธรรม กฎหมายมีน้อยข้อประชาชนจึงมีความชำนาญในกฎหมาย เราอาจเรียกระบบสังคมในยูโทเปียได้ว่า สังคมนิยมประชาธิปไตย

---

[๓๒]อิทรา พินิจภูวดล, รายงานการวิจัยเรื่อง " การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ยูโทเปีย และสาธีกถึง", หน้า ๓๖.

[๓๓]Thomas More., More's Utopia and Its Critics, P.26.

[๓๔]Ibid., P. 26.

[๓๕]มอร์ โทมัส, ยูโทเปีย, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล,หน้า ๑๓๗-๑๓๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. วิถีชีวิตของประชาชน

๑) ทรัพย์สินส่วนกลาง

ในสังคมยูโทเปียประชาชนไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว ระบบเศรษฐกิจทั้งหมดถูกควบคุมโดยคณะรัฐมนตรีของนคร โดยมีการจัดสรรการผลิตการบริโภคอย่างมีระบบ ประชาชนไม่ต้องกังวลว่าจะขาดแคลนอาหาร "ในบรรดาพวกเขาทั้งหลายไม่มีใครมีทรัพย์สินส่วนตัว"[๘๕] ประชาชนจะมาเบิกผลิตผลตามความจำเป็นจากตลาดที่เก็บของส่วนกลางซึ่งมีอยู่อย่างเพียงพอโดยไม่ต้องหวงแหนว่าประชาชนจะแอบอ้างเอาเกินกว่าความจำเป็น "ในบริเวณใจกลางของแต่ละเขตมีตลาดสำหรับสินค้าทุกชนิดโดยที่ประชาชนแต่ละครอบครัวนำผลิตผลของตนมาเก็บไว้และมีการแยกเก็บตามประเภทของผลิตผล พ่อบ้านซึ่งเป็นตัวแทนไปและนำอะไรก็ตามที่เขาหรือครอบครัวต้องการมาจากที่นั่นโดยไม่ต้องชำระเงินหรือข้อแลกเปลี่ยนใดๆ"[๘๖]

สำหรับชาวยูโทเปียการให้ค่าแก่ทองคำมากเกินความจำเป็นเป็นความโฉดเขลาของมนุษย์ พวกเขาเห็นว่าทองคำและเงินเป็นสิ่งที่น่าดูหมิ่น การใช้เครื่องประดับที่ทำด้วยไข่มุกเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นทาส พวกเขาเห็นว่าเพชรและไข่มุกเป็นเครื่องเล่นสำหรับเด็กและนำทองคำมาสร้างเป็นเครื่องใช้เช่น หม้อ จาน และทำโซ่สำหรับล่ามนักโทษ ทองคำและเพชรต่างๆมีค่าไม่มากไปกว่าก้อนหิน[๘๗] ดังนั้น ชาวยูโทเปียจึงไม่ให้ค่าแก่เงินทองคำและเครื่องประดับต่างๆมากเกินกว่าความจำเป็น

๒) อาชีพและเศรษฐกิจ

ประชาชนชาวยูโทเปียจะถูกควบคุมอย่างเหมาะสมไม่ให้หนาแน่นเกินไปโดยที่"ไม่ยอมให้นครใดมีผู้อาศัยเกินหกพันครัวเรือนและไม่ให้ครอบครัวใดมีสมาชิกที่โตแล้วน้อยกว่าสิบคนหรือมากกว่าสิบหกคนไม่มีการจำกัดจำนวนเด็กแต่จำนวนเด็กนั้น ควบคุมได้อย่างง่ายด้วยการย้ายเด็กจากครัวเรือนที่มากเกินไปไปยังครอบครัวที่มีน้อยเกินไปในทำนองเดียวกัน ถ้านครใดมีผู้คนมากเกินไปก็จะย้ายไปนครที่ขาดแคลน"[๘๘]

ชาวยูโทเปียมีอาชีพเกษตรกรรมประชาชนทั้งชายและหญิงได้รับการฝึกฝนให้มีความเชี่ยวชาญทางเกษตรกรรมตั้งแต่เยาว์วัยโดยผ่านโรงเรียนและการปฏิบัติจริง "เด็กนักเรียนจะถูกนำไป

---

[๘๕] Thomas More., **More's Utopia and Its Critics**, P.25.

[๘๖] Ibid., P.31.

[๘๗] Gerhard Ritter.," Utopia and Power Politics in Twentieth Century Interpretations of Utopia, P.43.

[๘๘] มอร์ โทมัส, ยูโทเปีย, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล,หน้า ๑๐๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทุ่งนาบ่อยครั้งราวกับว่าไปเล่นที่นั่นพวกเขาไม่เพียงได้เห็นคนอื่น ๆ ทำงานเท่านั้นแต่พวกเขาได้ออกกำลังกายและฝึกทำงานด้วยตนเองด้วย"[๘๔] นอกจากนี้ยังมีอาชีพอิสระตามความสนใจของชายและหญิงตามความเหมาะสมของคนการทำไร่ไถนามีประเพณีสับเปลี่ยนกันเพื่อไม่ให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดต้องทำงานหนักเกินกว่าสองปี[๘๕] ชาวยูโทเปียมีความขยันในการทำงานทุกคน ไม่มีใครอยู่เฉยๆและประกอบกิจกรรมที่ไร้ประโยชน์พวกเขาทำงานกันวันละหกชั่วโมง ไม่ว่าอยู่ที่ไหนทุกคนต้องทำงานไม่มีข้ออ้างใด ๆ สำหรับการเกียจคร้านโดยมี "ไซโฟแกรนท์ ทำหน้าที่ตรวจตราไม่ให้ผู้ใดคำรงอยู่ด้วยความเกียจคร้านและดูแลให้ทุกคนทำงานของตนด้วยความขยันหมั่นเพียรอย่างเต็มที่"[๘๖] ส่วนเวลาว่างพวกเขาจะใช้ไปสำหรับสร้างสาธารณะประโยชน์ เช่น ซ่อมแซมและสร้างถนนต่าง ๆชาวยูโทเปียนอนวันละแปดชั่วโมงด้วยการคำรงชีวิตที่มีความร่วมมืออย่างเท่าเทียมกันจึงทำให้สังคมมีทุกสิ่งทุกอย่างพรั่งพร้อมไม่มีประชาชนคนใดขาดแคลนหรือไปเป็นขอทาน

๓) การบริโภคปัจจัยสี่

ก) อาหาร

ชาวยูโทเปียทุกสามสิบครอบครัวรับประทานอาหารร่วมกันที่ตึกของไซโฟแกรนท์ โดยมีเจ้าหน้าที่ไปนำอาหารมาจากตลาดกลาง แม้ไม่มีการห้ามไม่ให้ไปรับประทานอาหารที่อื่นแต่ก็ไม่มีใครทำเพราะมีอาหารอุดมสมบูรณ์ อาหารมื้อเที่ยงมีความสำคัญน้อยกว่าอาหารมื้อเย็นโดยที่พวกเขารับประทานอาหารมื้อเย็นมากเพราะช่วยให้ย่อยอาหารได้ดี การรับประทานอาหารแต่ละมื้อจะมีเสียงดนตรีขับกล่อมและมีการเผากำยานหอมเพื่อให้เกิดความรื่นรมย์ในการรับประทานอาหาร ในการแบ่งปันอาหารนั้นชาวยูโทเปียจะคำนึงถึงผู้ป่วยในโรงพยาบาลก่อน อาหารส่วนที่ดีที่สุดของแต่ละอย่างจะถูกจัดให้แก่ผู้อาวุโสก่อนถ้าอาหารไม่พอผู้อาวุโสจะแบ่งส่วนของตนให้ตามสมควร การทำเช่นนี้เป็นการให้ความเคารพผู้อาวุโสในสังคม[๘๗]

ข) เครื่องนุ่งห่ม

การแต่งกายของชาวยูโทเปียไม่มุ่งเน้นความสวยงามแต่มุ่งประโยชน์และความคงทน ประชาชนทุกคนแต่งกายเหมือนกันทั่วทั้งเกาะ พวกเขาผลิตเสื้อผ้าใช้เองทุกครัวเรือนโดยย้อมสีธรรมชาติ เสื้อผ้าสีสวยๆงาม ๆที่ทำจากผ้าไหมเป็นสิ่งที่น่ายั่วยวน แฟชั่นการแต่งกายของชาว

---

[๘๔]Thomas More., More's Utopia and Its Critics, P. 27.

[๘๕]สิทธา พินิจภูวดล, รายงานการวิจัยเรื่อง " การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่องไตรภูมิพระร่วง ยูโทเปียและคำตีกลีง, หน้า ๒๔.

[๘๖]Thomas More., More's Utopia and Its Critics, P.27.

[๘๗]มอร์ โทมัส, ยูโทเปีย, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล,หน้า๑๐๔-๑๐๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ยูโทเปียไม่เคยเปลี่ยนแปลงและออกแบบเพื่อไม่ให้ด่วงการเคลื่อนไหวแต่เหมาะสมกับทั้งฤดูร้อนกับฤดูฝน ชาวยูโทเปียเห็นว่าการวางท่าและความหรูหราเป็นสิ่งน่าระอาย "พวกเขาอัศจรรย์ที่มีคนโง่พอที่จะคิดว่าคนเองสูงกว่าผู้อื่นเพราะเสื้อผ้าอันสวยงามของเสื้อขนสัตว์ของคนเพราะไม่ว่าเส้นด้ายจะละเอียดอ่อนสักแค่ไหนมันก็เคยเป็นขนแกะมาก่อนและแกะก็ยังคงเป็นแกะไม่ว่าจะสวมใส่นานเพียงใด"[๔๓] เครื่องประดับต่างๆ ที่ทำจากทองคำ ไข่มุก และเพชรสำหรับชาวยูโทเปียเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นทาส เป็นเครื่องหมายของการถูกลงโทษและเป็นของเล่นสำหรับเด็กชาวยูโทเปียไม่เห็นคุณค่าของเครื่องประดับที่ทำจากอัญมณีต่าง ๆ[๔๔] เพราะมันมีค่าไม่ต่างไปจากก้อนหิน

ค) ที่อยู่

ที่อยู่อาศัยของยูโทเปียเป็นของส่วนกลาง "พวกเขาได้สร้างบ้านสำหรับเกษตรกรไว้ทั่วเขตชนบท ซึ่งเป็นการสร้างไว้อย่างดีโดยมีเครื่องมือที่จำเป็นต่อการเพาะปลูกไว้อย่างครบครัน ผู้อยู่อาศัยถูกส่งมาเปลี่ยนจากในเมืองเพื่ออยู่อาศัยในบ้านเหล่านี้เมื่อถึงวาระของตน ไม่มีครอบครัวใดในชนบทที่มีชายและหญิงน้อยกว่าสี่สิบคนในบ้านแต่ละหลัง"[๔๕] และเพื่อไม่ให้ประชาชนยึดติดและเกิดความโลภ "เมื่อทุก ๆ สิบปีสิ้นสุดลงพวกเขาแลกเปลี่ยนบ้านกันโดยการจับสลาก"[๔๖] บ้านของชาวยูโทเปียจะได้รับการตกแต่งด้วยสวนหลังบ้านอย่างสวยงาม พวกเขาไม่นิยมสร้างบ้านใหม่แต่จะขยันซ่อมแซมบ้านให้ใหม่อยู่เสมอเพื่อให้ใช้ได้นานและใช้แรงงานน้อย

ง) ยารักษาโรค

ชาวยูโทเปียเป็นผู้ที่รักอนามัยมาก "พวกเขาไม่อนุญาตให้ทำสิ่งใด ๆ ซึ่งเป็นการทำให้เกิดความสกปรกหรือนำสิ่งไม่สะอาดเข้ามาในเมืองเป็นอันขาด ด้วยเกรงว่าจะทำให้อากาศมีเชื้อโรคจากกลิ่นเหม็นซึ่งอาจเป็นผลร้ายต่อสุขภาพของพวก"[๔๗] เขาชาวยูโทเปียมีโรงพยาบาลสาธารณะอย่างเหลือเฟือและได้รับการรักษาอย่างดีที่สุด ทุกๆ นครได้สร้างโรงพยาบาลไว้ สี่แห่งนอกกำแพงเมืองมีบริเวณกว้างขวางเกือบจะเป็นเมืองเล็ก ๆ เพราะฉะนั้น "ไม่ว่ามีคนป่วยมากสักแค่ไหนก็ไม่จำเป็นต้องเบียดเสียดกัน... โรงพยาบาลเหล่านี้มีการรักษาอย่างดีและมีทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องการรักษา คนไข้ซึ่งได้รับการรักษาพยาบาลด้วยความเอาใจใส่และดูแลอย่างอ่อนโยน เขาได้รับการดูแลโดยนายแพทย์ผู้

---

[๔๓]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

[๔๔]สิทรา พินิจกุลดล, รายงานการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ยูโทเปียและคำสอนเก่ง", หน้า ๒๘.

[๔๕]Thomas More., More's Utopia and Its Critics, P.23.

[๔๖]Ibid., P. 25.

[๔๗]Ibid., P. 31.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชำนาญที่สุดอยู่ตลอดเวลา"[๕๗] ผู้ป่วยจะได้รับการดูแลรักษาทั้งทางกายและทางใจ เช่นมีการพูดคุยให้มีความผ่อนคลายจากความทุกทรมานและช่วยให้หายป่วยเร็วขึ้น แต่ถ้าผู้ป่วยอาการหนักจนไม่อาจรักษาได้และอาจตกเป็นภาระของผู้อื่น ก็จะถูกสนับสนุนให้ฆ่าตัวตายด้วยความเต็มใจจากพระหรือเจ้าหน้าที่เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานและเป็นภาระแก่สังคม

๖. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม

ชาวยูโทเปียในแต่ละชุมชนจะเป็นญาติกัน สตรีเมื่อแต่งงานแล้วจะแยกไปอยู่บ้านของสามีพวกเขาเดารพกันตามอาวุโสโดยมีผู้อาวุโสที่สุดเป็นผู้ปกครอง ภรรยาถูกปกครองโดยสามี เด็ก ๆ ขึ้นต่อบิดามารดา ส่วนผู้ที่อ่อนเยาว์ขึ้นต่อผู้ที่อาวุโสกว่าเมื่อมีความผิดเกิดขึ้นสามีลงโทษภรรยา บิดามารดาลงโทษเด็ก[๕๘] ชาวยูโทเปียจะถือระบบผัวเดียวเมียเดียวจะไม่มีการหย่าร้าง เว้นแต่มีกรณีจำเป็นและต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง[๕๙] สตรีจะไม่แต่งงานก่อนอายุสิบแปดปีและบุรุษจะไม่แต่งงานก่อนอายุยี่สิบสองปี หากพบว่าผู้ใดประพฤติผิดทางชู้สาวก่อนแต่งงานจะถูกลงโทษอย่างรุนแรงและถูกยกเลิกสิทธิในการแต่งงานตลอดชีวิต เว้นแต่ได้รับอภัยโทษเป็นกรณีพิเศษ[๖๐] ที่มีข้อห้ามเช่นนี้เพื่อป้องกันการหย่าร้างซึ่งจะเป็นการสร้างปัญหาให้กับสังคมต่อไปมารดาจะเลี้ยงดูลูกด้วยตนเองหากมารดาตายลงก็จะมีนางพยาบาลมาขอรับไปเลี้ยงแทน หญิงที่ได้ทำเช่นนี้จะได้รับการยกย่องเชิดชูคุณธรรมเป็นอันมาก ดังนั้นจึงหาผู้ที่จะมาเลี้ยงเด็กกำพร้าได้ไม่ยาก

๗. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

การเดินทางไปต่างประเทศหรือต่างนครจะต้องได้รับอนุญาตจากไซโฟแกรนท์และทรานนิบอร์ หากมีการฝ่าฝืนหรือออกไปโดยไม่ได้รับอนุญาตก็จะถูกจัดการอย่างเข้มงวด และถูกนำกลับมาอย่างผู้ลี้ภัย และถ้ายังฝ่าฝืนอีกก็จะถูกลงโทษโดยการลดตัวลงไปเป็นทาส[๖๑]

ชาวยูโทเปียส่งสินค้าออกไปขายกับต่างประเทศจำนวนมาก เช่นข้าวสาลี น้ำผึ้ง เสื้อขนแกะ ผ้าลินิน ปศุสัตว์และอื่นๆ[๖๒] หนึ่งส่วนในเจ็ดส่วนของสินค้าพวกเขาจะมอบให้กับคนยากจนใน

---

[๕๘]มอร์ โทมัส, ยูโทเปีย, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล ,หน้า ๑๐๕.

[๕๙]สิทธา พินิจภูวดล, รายงานการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ยูโทเปียและคำฉันท์กลอง, หน้า ๓๗.

[๖๐]Thomas More., More's Utopia and Its Critics, P. 47.

[๖๑]Ibid., P. 47.

[๖๒]Ibid., P. 33.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเทศที่ร่วมค้าขาย ส่วนที่เหลือจะขายในราคาที่พอประมาณ มีเหตุผลประการเดียวในการสะสมเงินทองคือเพื่อใช้ในการทำสงครามและจ้างทหารรับจ้างเพื่อป้องกันประเทศ[๔๔] ชาวยูโทเปียเกลียดสงครามเพราะสงครามทำให้พวกเขารังเกียจ เกลียดชังและขัดแย้งกับประเทศอื่นๆพวกเขาถือว่าไม่มีเกียรติยศอันใดที่ได้รับจากสงคราม[๔๕] สงครามเป็นการแสดงออกถึงความโหดร้ายและทารุณ ชาวยูโทเปียทำสงครามด้วยเหตุผลซึ่งเกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของประชาชนและพันธมิตรของพวกเขาเท่านั้น[๔๖] ชาวยูโทเปียทั้งบุรุษและสตรีจะฝึกฝนทางทหารอยู่เสมอเพื่อเตรียมพร้อมในยามจำเป็น

๔. จริยปรัชญา

เป็นที่น่าสังเกตว่าสังคมยูโทเปีย มอร์คิดขึ้นเพื่อให้เป็นสังคมแห่งคุณธรรม มนุษย์ดำรงอยู่ในสังคมเพื่อพัฒนาคุณธรรม ชาวยูโทเปียถือว่าความเมตตากรุณาและความดีตามธรรมชาติอันเป็นความรู้สึกที่ดีที่สุดที่ติดตัวพวกเขามาตั้งแต่เกิดต้องถูกทำลายไปโดยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต[๔๗] การยกย่องความร่ำรวยทางวัตถุและคนร่ำรวยถือเป็นความโง่เขลาและน่าเย้ยหยัน เพราะคนร่ำรวยเต็มไปด้วยความตะกละและความโลภไม่สิ้นสุด ความสุขของมนุษย์ทั้งมวลอยู่ที่ความเพลิดเพลิน ความพอใจอันมีรากฐานอยู่ที่ศาสนาและศีลธรรม[๔๘] ชาวยูโทเปียนิยามความหมายของคุณธรรมว่าคือ"การดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ"[๔๙] คำว่าธรรมชาติในความหมายของชาวยูโทเปียหมายถึง ธรรมชาติได้กำหนดเป้าหมายของชีวิตไว้ว่า คือชีวิตที่ร่าเริงเพลิดเพลินสนุกสนาน และธรรมชาติสั่งให้มนุษย์มีชีวิตที่ร่าเริงและยินดีร่วมกับธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็สั่งห้ามไม่ให้ทำลายหรือลดหย่อนความสนุกเพลิดเพลินของผู้อื่นเพื่อสนองความสุขของตนเอง[๕๐] และธรรมชาติก็ไม่เคยสอนให้มนุษย์เห็นแก่

---

[๔๔]Gerhard Ritter, "Utopia and Power Politics" in Twentieth Century Interpretations of Utopia, P. 43.

[๔๕]Thomas More., More's Utopia and Its Critics, P.34.

[๔๖]R.W. Chambers., " The Rational Heathens" in Twentieth Century Interpretations of Utopia ,P.29.

[๔๗]Ibid., P. 29.

[๔๘]Thomas More, More's Utopia and Its Critics, P.31.

[๔๙]R.W. Chambers., " The Rational Heathens" in Twentieth Century Interpretations of Utopia ,P.27.

[๕๐]สิทธา พินิจภูวดล, รายงานการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่องไตรภูมิพระร่วง ยูโทเปียและลำดับยุค,หน้า๒๓.

[๕๐]Thomas More., More's Utopia and Its Critics, P.119-120.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เกรียมทารุณต่อตนเองเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข การสอนจริยปรัชญาของชาว ยูโทเปียที่สำคัญ คือ ก่อนรับประทานอาหารทั้งมื้อเที่ยงและมื้อเย็น พวกเขาจะเริ่มด้วยการอ่านบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยว กับศีลธรรมและมารยาทที่ดีให้ฟังแก่กัน[๑๐๐] ชาวยูโทเปียถือว่า การลดทอนความสุข ความเพลิดเพลิน ของตนเองเพื่อเพิ่มความสุขเพลิดเพลินให้แก่บุคคลอื่นนั้นถือเป็นงานสำคัญของมนุษยชาติและเป็น ความเมตตากรุณา การรู้ตัวว่าเขาได้กระทำในสิ่งที่ดีและการระลึกถึงบุญคุณของผู้อื่นที่ได้ทำแก่ตนจะ ทำให้จิตใจของเขามีความสุขยิ่งกว่า[๑๐๑]

๙. การศึกษา

ชาวยูโทเปียเป็นผู้ที่ใฝ่การศึกษาและเรียนรู้ได้รวดเร็ว พวกเขาศึกษากันตลอดชีวิต พวก เขาแสวงหาความรู้กันอย่างไม่รู้จักเบื่อหน่าย[๑๐๒] เด็กทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและ ประชาชนส่วนใหญ่ทั้งบุรุษและสตรีใช้เวลาว่างในการอ่านกันตลอดชีวิต ในสังคมยูโทเปียมีประเพณี การบรรยายต่อชุมชนเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนทุกเช้าค่ำ

การละเล่นต่างๆในยูโทเปียจะไม่มีการเล่นที่ไร้ประโยชน์และสร้างความพินาศเช่นการ พนันต่างๆ ชาวยูโทเปียมีเกมส์สองชนิดที่นิยมเล่นกันซึ่งคล้ายกับการเล่นหมากรุกโดยมีเป้าหมายสอง อย่างคือ ๑) มีเจตนาเพื่อสอนคณิตศาสตร์ ๒) เพื่อสอนศีลธรรม[๑๐๓] สติปัญญาของชาวยูโทเปียเมื่อได้ รับการกระตุ้นด้วยการเรียนรู้จะมีความว่องไวเป็นพิเศษในอันที่จะประดิษฐ์คิดค้นเพื่อสร้างสิ่งอำนวย ความสะดวกให้แก่สังคม

๑๐. ศาสนา

ชาวยูโทเปียมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา แต่สิ่งที่พวกเขาเชื่อร่วมกันคือ มีอำนาจสูงสุด คือพระเจ้าผู้สร้างและปกครองจักรวาลแต่ผู้เดียว พระเจ้านี้เป็นสิ่งเดียวกับธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่า ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุดเหนือสรรพสิ่งทั้งปวง ในสังคมยูโทเปียพระเจ้าได้รับการบูชาภายใต้ชื่อที่แตก ต่างกัน พวกเขาเชื่อพระเจ้าตามคำแนะนำของเหตุผลและเชื่อด้วยเหตุผลถึงความมีอยู่ของพระเจ้า[๑๐๔]

---

[๑๐๐] Ibid., P.107.

[๑๐๑] Ibid., P. 39.

[๑๐๒] Ibid., P. 44.

[๑๐๓] R. W. Chambers., "The Rational Heathens" in Twentieth Century Interpretations of Utopia, P.26.

[๑๐๔] H. M. Doner., " A Moral Fable" in Twentieth Century Interpretations of Utopia, P.37.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชาวยูโทเปียเกือบทั้งหมดเชื่ออย่างมั่นคงว่า คนดีนั้นจะมีความสุขอย่างไม่สิ้นสุดในโลกหน้า[๓๓] และเชื่อว่าการทำความดีต่อผู้อื่นในโลกนี้ตายไปแล้วจะได้รับความสุขมากขึ้นในโลกหน้า

ชาวยูโทเปียได้รับการหล่อหลอมบนความศรัทธาอันแรงกล้าในศาสนา ความศรัทธาในพระเจ้า และความเชื่อในชะตากรรมอันอมตะของวิญญาณ วิธีการควบคุมระงับตัณหาและความโลภของมนุษย์มีรากฐานอยู่ที่ศาสนา[๓๔] พระในสังคมยูโทเปียมีบทบาทสำคัญในการควบคุมสร้างสรรค์คุณธรรมของมนุษย์ โดยที่พระเป็นผู้ที่มีศรัทธาแก่กล้า พระจึงมีจำนวนน้อย คือแต่ละนครมีพระไม่เกินสิบรูป พระเหล่านี้มาจากการเลือก โดยที่พระเป็นได้ทั้งชายและหญิง พระจะได้รับการเคารพและมีเกียรติมากกว่าเจ้าหน้าที่ปกครองทั้งหมด พระมีหน้าที่สำคัญคือ เป็นครูของเด็กและคนหนุ่มสาว โดยการอบรมให้มีมารยาทที่ดี ดังนั้นในสังคมยูโทเปียประชาชนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาโดยที่ใครจะนับถือศาสนาอะไรก็ได้ ใครจะบูชาอะไรเป็นพระเจ้าก็ได้ ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์มีรากฐานมาจากศาสนา พระมีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนอบรมคุณธรรมของประชาชนการสอนศีลธรรมและคุณธรรมมีความสำคัญเท่าๆกับการสอนวิชาการอื่นๆ[๓๕]

ดังนั้นอาจสรุปสังคมยูโทเปียของโทมัส มอร์ได้ว่าเป็นสังคมที่มอร์ได้จินตนาการขึ้น โดยที่เขาได้บรรยายถึงเกาะอันเป็นที่อยู่ของสังคมอุดมคติมีความสมบูรณ์พรั่งพร้อมทุกอย่าง มีการปกครองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตย ประชาชนถูกควบคุมทางเศรษฐกิจไม่ให้มีทรัพย์สินส่วนตัว แต่มีความสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจ เป็นเมืองที่มีกฎหมายน้อยที่สุด ประชาชนดำรงอยู่ร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณธรรม มีเสรีภาพทางศาสนา พระมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมของประชาชน เกาะยูโทเปียเป็นเกาะในความคิดฝันของโทมัส มอร์ที่เขาฝันถึงสังคมในจินตนาการที่มีความสมบูรณ์พรั่งพร้อมทั้งทางเศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา การสาธารณสุข ซึ่งถือเป็นแบบอย่างสังคมอุดมคติในทัศนะของโทมัส มอร์

๒.๒.๓ สังคมอุดมคติของนักทฤษฎีสัญญาประชาคม

ทฤษฎีสัญญาประชาคม เป็นทฤษฎีที่นักปรัชญาในศตวรรษที่ ๑๗และ๑๘ คือ โทมัส ฮอบส์และจอห์น ล็อคซึ่งเป็นนักปรัชญาชาวอังกฤษและรุสโซนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้เสนอ

---

[๓๓] Thomas More., More's Utopia and Its Critics, P.59.

[๓๔] R. W. Chambers ., " The Rational Heathens" in Twentieth Century Interpretations of Utopia, P.26.

[๓๕] มอร์ โทมัส, ยูโทเปีย, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล,หน้า ๑๖๑-๑๖๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จึ้นเพื่อตอบปัญหาว่า ประชาคมหรือสังคมเกิดขึ้นอย่างไรและมีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร โดยการวิเคราะห์บ่อเกิดของสังคมซึ่งจะทำให้ทราบจุดมุ่งหมายของสังคมด้วย โดยฮอบส์เห็นว่า มนุษย์ในสภาวะดั้งเดิมนั้นไม่มีสังคม เป็นสภาพอนารยะไม่มีความปลอดภัย มีแต่ความเดือดร้อนไม่สิ้นสุด มนุษย์จึงมาตกลงทำสัญญาอยู่รวมกันเป็นสังคมโดยมีจุดหมายปลายทางร่วมกัน ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองให้ปลอดภัยและได้รับความยุติธรรมเท่าเทียมกัน มนุษย์จึงมีความยินดีที่จะอยู่รวมกันเป็นสังคม[๓๙] จอห์น ล็อคเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสถานะแห่งเสรีภาพอันสมบูรณ์ที่จะแสดงออกซึ่งบทบาทแห่งตนและจัดการกับทรัพย์สินของตนตามที่ตนคิดว่าเหมาะสมในขอบเขตของกฎธรรมชาติ จุดประสงค์ของการตกลงอยู่รวมกันเป็นสังคมก็เพื่อปกป้องคุ้มครองชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สินของตน[๔๐] ทฤษฎีสัญญาประชาคมเป็นแนวคิดที่เชื่อมั่นในศักยภาพ คุณธรรมและความสามารถของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้มีเสรีภาพและมีเหตุผล แต่เสรีภาพถูกกดขี่และจำกัดโดยกษัตริย์ ทำให้มนุษย์ไม่มีเสรีภาพในทางการเมือง เศรษฐกิจ การแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการนับถือศาสนา ทฤษฎีสัญญาประชาคมเกิดขึ้นเพื่อเรียกร้องเสรีภาพดังกล่าว นักทฤษฎีสัญญาประชาคมเห็นว่าสังคมจะดีขึ้นได้หากจัดระบบสังคมการเมืองเสียใหม่ ดังที่สมบัติ จันทรวงศ์กล่าวถึงสัญญาประชาคมของรุสโซว่า "สัญญาประชาคมคือ ข้อตกลงของมนุษย์ที่จะสร้างสังคมการเมืองและจัดตั้งเครื่องสิทธิอำนาจอธิปไตยขึ้น"[๔๑] ดังนั้น สัญญาประชาคม คือ สังคมที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มาตกลงอยู่ร่วมกันเป็นสังคมแล้วพร้อมใจกันยินยอมมอบอำนาจให้แก่ผู้ปกครองอำนาจของรัฐและผู้ปกครองมาจากประชาชน ประชาชนและผู้ปกครองมีพันธสัญญาต่อกันที่จะต้องปฏิบัติตามพันธสัญญาและหน้าที่ของตน

สาระสำคัญของทฤษฎีสัญญาประชาคมของนักคิดทั้งสามคนเป็นดังนี้

๑. **โธมัส ฮอบส์** (Thomas Hobbes ค.ศ.๑๕๘๘-๑๖๗๙) เป็นผู้ให้กำเนิดทฤษฎีสัญญาประชาคมซึ่งมีรากฐานมาจากการวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ สัญญาประชาคมและองค์อธิปัตย์ที่จะมาปกครองสังคมมนุษย์ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) **ธรรมชาติของมนุษย์** ฮอบส์มองว่า กิจกรรมต่างๆของมนุษย์ถูกควบคุมโดยตัณหาหรือความต้องการซึ่งเป็นแรงขับภายใน ตัณหานี้มีเหตุผลเป็นผู้รับใช้ในการแสวงหาประโยชน์เพื่อ

---

[๓๙] Cyril E.M. Joad., **Philosophy**, (New York : Arrangement with English Universities Press,L.t.d.,1962), P. 157-158.

[๔๐] เดือน คำดี,ปรัชญาและวันตกสมัยใหม่, หน้า ๖๑.

[๔๑] สมบัติ จันทรวงศ์, "สัญญาประชาคมของรุสโซ" ใน **ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่**, สมบัติ จันทรวงศ์ บรรณาธิการ,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๒๐),หน้า ๑๙๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คนเอง[๑๒๖] ฮอบส์เห็นว่ามนุษย์มีความต้องการไม่สิ้นสุดและไม่มีขีดจำกัดจนกว่าเขาจะตายไป[๑๒๗] จุดประสงค์สำคัญของความต้องการของมนุษย์คือ "การสงวนรักษาตนเองและสิ่งที่เขาต้องการหลีกเลี่ยงอย่างที่สุดคือ การสูญเสียชีวิต"[๑๒๘] มนุษย์จึงกระทำการทุกอย่างเพื่อรักษาชีวิตของตน "ธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาให้เท่าเทียมกันทั้งทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจ"[๑๒๙] เมื่อมนุษย์ปรารถนาในสิ่งเดียวกัน มนุษย์จึงถูกผลักดันให้แก่งแย่งช่วงชิงทำร้ายกันด้วยตัณหาสามอย่างคือ "การแข่งขันกัน เพราะอยากมีอยากได้หรือไม่อยากมีไม่อยากได้ (competition) ความกลัว (diffidence) และความอยากมีอำนาจและได้เป็นใหญ่ (glory)"[๑๓๐] ดังนั้นเพื่อสนองความต้องการทั้งสามประการนี้ทำให้มนุษย์พร้อมที่จะทำร้ายบุคคลอื่นอยู่เสมอเพื่อสนองความต้องการของตนและเพื่อรักษาชีวิตและทรัพย์สิน

๒) มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ สภาวะธรรมชาติตามทัศนะของฮอบส์หมายถึง "สภาวะที่ปราศจากรัฐบาลซึ่งอาจเป็นสภาวะก่อนที่จะมีสังคมการเมืองหรือภาวะที่ไม่มีผู้ปกครองที่มีอำนาจแท้จริงในบ้านเมือง"[๑๓๑] ในสภาวะธรรมชาติเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความขัดแย้งนี้ยังนำมนุษย์ไปสู่สภาวะธรรมชาติซึ่งเป็นสภาพที่ "ไม่มีสังคม เป็นสภาพที่เลวร้ายที่สุด เต็มไปด้วยความกลัวและอันตรายจากความตายที่น่าสยดสยองและชีวิตของมนุษย์โดดเดี่ยว ยากจน น่าขยะแขยง โหดร้ายและแสนสั้น"[๑๓๒] นั่นคือ ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์ทุกคนเป็นศัตรูกันไม่มีใครเป็นมิตรกับใคร มนุษย์ทุกคนจึงพร้อมที่จะทำสงครามกันตลอดเวลาเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนาและรักษาชีวิตของตนแม้จะเป็นการทำร้ายผู้อื่นก็ตาม ฮอบส์เรียกสภาวะเช่นนี้ว่าเป็นสภาวะของสงคราม[๑๓๓]

---

[๑๒๖] David Thomson., **Political Ideas,** (Australia : A Pelican Book,19969), P. 55.

[๑๒๗] Thomas Hobbs., **Leviathan,** Edited with An Introduction by Michael Oakesholt.,(Basil Blackwell : Oxford,1928), Chapter X I., P.64.

[๑๒๘] เซ็น. เจ. สาร์นอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน,หน้า ๒๒๗.

[๑๒๙] Thomas Hobbes., **Leviathan,** Edited With An Introduction By Michael Oakesholt., Chapter XIII., P.80.

[๑๓๐] ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, "โลกทัศน์ของฮอบส์" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๐๔.

[๑๓๑] เสนีย หอมชวย, "ไทมัส ฮอบส์" ใน ทฤษฎีการเมืองและอรัยธรรม 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๓๑),หน้า ๑๓.

[๑๓๒] Thomas Hobbes., **Leviathan,** Edited With An Introduction by MiChael Oakesholt., Chapter XIII.,P.82.

[๑๓๓] Frederick Copleston.,S.J, **A History of Philosophy : Volume 5 Modern Philosophy : The** British Philosophers Part I Hobbes to Paley, (New York : Image Books, A Division of Doubleday & Company, Inc., Garden City,1964), P.41-42.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) สิทธิตามธรรมชาติ เป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีในสภาวะธรรมชาติ เป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดโดยมนุษย์ใช้สิทธิในการปกป้องรักษาชีวิตของตนเอง ดังฮอบส์กล่าวว่า "สิทธิตามธรรมชาติคือ มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพที่จะใช้สิทธิตามเจตนารมณ์ของตนเอง เพื่อรักษาสิทธิตามธรรมชาติหรือชีวิตของตนเองให้ดีที่สุด ด้วยการวินิจฉัยและเหตุผลของตนเองโดยใช้วิธีการใดๆก็ได้"[๒๒๐] ดังนั้น สิทธิตามธรรมชาติของฮอบส์ก็คือ สิทธิที่จะปกป้องชีวิตของตนซึ่งมนุษย์ทุกคนมีเท่าเทียมกัน

๔) กฎธรรมชาติ ทฤษฎีกฎธรรมชาติกำเนิดมาจากนักปรัชญากรีกต่อมานักปรัชญาสมัยกลางได้นำมาสนับสนุนศาสนาคริสต์โดยมีความเชื่อว่า "กฎธรรมชาติเป็นกฎทางจริยธรรมซึ่งพระผู้เป็นเจ้ากำหนดขึ้น การกำหนดนี้เป็นไปโดยหลักเหตุผล กฎเหล่านี้เหตุผลของมนุษย์สามารถเข้าใจได้เป็นหลักเกณฑ์ที่มนุษย์ควรนำไปใช้เป็นข้อบังคับในสังคมของตน รวมทั้งเป็นกฎหมายสำหรับบ้านเมือง"[๒๒๑] กฎธรรมชาตินี้เป็นกฎสากลที่ครอบคลุมจักรวาลและสรรพสิ่ง

ฮอบส์ได้กล่าวถึงกฎธรรมชาติว่า "กฎธรรมชาติคือข้อบัญญัติหรือกฎสากลที่ค้นพบได้โดยเหตุผล เป็นกฎที่ห้ามมนุษย์ไม่ให้กระทำสิ่งที่เป็นการพรากชีวิตของตนเองหรือทำลายปัจจัยเครื่องรักษาชีวิตของบุคคลอื่น และการละเว้นสิ่งซึ่งมนุษย์คิดว่าจะเป็นการรักษาชีวิตได้ดีที่สุด"[๒๒๒] กฎธรรมชาตินี้เกิดจากสำนึกภายในของตัวมนุษย์เองในอันที่จะปกป้องรักษาชีวิตของตน

แม้ฮอบส์จะได้รับอิทธิพลจากปรัชญาสมัยกลางแต่กฎธรรมชาติของฮอบส์ก็ต่างจากปรัชญาสมัยกลางดังที่อุกฤษฎ์ แพทย์น้อยได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า "กฎธรรมชาติเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัย ปราศจากการต่อสู้ทำร้ายกัน ในขณะที่กฎธรรมชาติในปรัชญาของศาสนาคริสต์ในสมัยกลางมีจุดมุ่งหมาย เพื่อความหลุดพ้น เพื่อมีความสุขในโลกหน้า"[๒๒๓] กฎธรรมชาติเกิดขึ้นมาเพื่อยับยั้งสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ โดยฮอบส์เชื่อว่า "ความคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติจะทำให้เกิดกฎธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์ต้องจำกัดการกระทำสิ่งที่ตนพอใจ

---

[๒๒๐]Thomas Hobbes., Leviathan, Edited With An Introduction by Michael Oakesholt, Chapter XIV., P.84.

[๒๒๑]อุกฤษฎ์ แพทย์น้อย, "หลักการที่แท้จริงของทฤษฎีสัญญาประชาคม" ใน รัฐศาสตร์สาร "ฉบับปรัชญาและความคิด" เมษายน ๒๕๓๐,หน้า ๖๒.

[๒๒๒]Thomas Hobbes., Leviathan, Edited With An Introduction by Michael Oakesholt.,Chapter XIV., P.84.

[๒๒๓]อุกฤษฎ์ แพทย์น้อย, "หลักการที่แท้จริงของทฤษฎีสัญญาประชาคม" ,หน้า ๖๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กฎธรรมชาติจะบังคับให้เราเลิกใช้สิทธิในการทำร้ายผู้อื่น"[๒๒๔] ดังนั้น กฎธรรมชาติของฮอบส์จึงเป็นกฎที่มีจุดหมายเพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

๕) สัญญาประชาคม สภาวะธรรมชาติตามทัศนะของฮอบส์เป็นสภาวะที่โหดร้ายเต็มไปด้วยอันตราย มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยความหวาดกลัวและปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิง มนุษย์จึงต้องการหนีออกจากสภาพเช่นนี้ให้เร็วที่สุดเพราะหากอยู่ต่อไปชีวิตและร่างกายก็จะตกอยู่ในอันตราย เมื่อตกอยู่ในสภาพเช่นนี้มนุษย์จึงสำนึกด้วยเหตุผลตามกฎธรรมชาติให้ต้องแสวงหาสันติภาพเพื่อรักษาชีวิตของตนเอง มนุษย์ทุกคนจึงมาทำสัญญาร่วมกันเพื่อสละสิทธิตามธรรมชาติของตนพร้อมๆกัน โดยมนุษย์ทุกคนจะต้องยกเลิกสิทธิในการทำร้ายผู้อื่นการกระทำเช่นนี้เรียกว่าการกระทำสัญญา ดังนั้น "การทำสัญญาก็คือการสละสิทธิตามธรรมชาติในส่วนที่จะทำร้ายผู้อื่นเพื่อปกป้องและรักษาชีวิตของตนให้ปลอดภัย"[๒๒๕] และการกระทำสัญญานี้จะต้องเป็นที่ยอมรับกันทั้งหมดในมวลมนุษย์ด้วย

สัญญาที่มนุษย์กระทำกันนี้จะไม่เป็นผลหากปราศจากอำนาจบังคับดังที่ฮอบส์ให้เหตุผลว่า "สัญญาที่ปราศจากดาบก็เป็นแค่เพียงคำพูด ซึ่งไม่มีความแข็งแกร่งพอที่จะทำให้มนุษย์ทั้งหมดปลอดภัยและมั่นใจได้"[๒๒๖] "สัญญาที่กระทำกันนี้จะต้องเป็นสัญญาที่สละสิทธิมอบอำนาจให้มีอำนาจร่วมที่ทรงพลังเหนือมนุษย์ทุกรูปทุกนาม"[๒๒๗] ดังนั้น จึงอาจสรุปลักษณะสัญญาประประชาคมของฮอบส์ได้ว่า "สัญญาประชาคมเป็นสัญญาที่กระทำกันระหว่างบุคคลกับบุคคล เพื่อมอบสิทธิธรรมชาติที่แต่ละคนมีอยู่ให้แก่บุคคลที่สาม ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหนึ่งหรือคณะบุคคลก็ได้โดยที่เจตจำนงของบุคคลที่สามจะเข้ามาแทนที่เจตจำนงของทุกคนและบุคคลที่สามอยู่นอกสัญญาไม่มีพันธะผูกพันใดๆ"[๒๒๘]

๖) องค์อธิปัตย์ องค์อธิปัตย์คือบุคคลที่สามผู้รับมอบอำนาจสูงสุดที่เรียกว่าอำนาจร่วม (Common power)มีหน้าที่ควบคุมมนุษย์ให้ปฏิบัติตามสัญญาโดยที่ผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐจะต้องคุ้มครองรักษามนุษย์ภายในรัฐ การสถาปนาองค์อธิปัตย์ของฮอบส์นี้อธิบายได้ว่า "เป็นการมอบอำนาจและสิทธิตามธรรมชาติให้แก่องค์อธิปัตย์ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลคนเดียวหรือคณะบุคคลก็ได้ แต่จะให้ดี

---

[๒๒๔]Hans, Fink เขียน , ปรัชญาสังคม,พรทิไอ ฉบับรักษ์สัตย์ แปล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จัดพิมพ์, ๒๕๓๔),หน้า ๓๑.

[๒๒๕]เสถียร หอมขจร, "โทมัส ฮอบส์" ใน ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม2,หน้า ๒๐.

[๒๒๖]Thomas Hobbes., Leviathan, Edited With An Introduction by Michael Oakesholt., Chapter XVII., P.109.

[๒๒๗]ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, "เฉชาดณิคกับปรัชญาการเมือง : วิธีการของฮอบส์ใน Leviathan" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๔.

[๒๒๘]มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๖๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่สุดนั้นฮอบส์เห็นว่าการมีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวจะทำให้ระบบการเมืองมั่นคงกว่าการที่จะให้บุคคลหลายคนร่วมกันใช้อำนาจ เพราะในกรณีหลังอาจเกิดความแตกแยกและแก่งแย่งชิงดีกันได้ง่ายกว่าในกรณีแรก"[๒๙] องค์อธิปัตย์นี้มีอำนาจในการบริหารและตรากฎหมายออกมาควบคุมให้สังคมดำเนินไปอย่างสันติตามเจตจำนงของสมาชิกและองค์อธิปัตย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด กฎหมายต่างๆที่องค์อธิปัตย์บัญญัติขึ้นถือเป็นกฎศักดิ์สิทธิ์ที่สมาชิกต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม

๗) กฎหมาย กฎหมายตามทัศนะของฮอบส์เป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นสำหรับควบคุมและลงโทษผู้ที่ละเมิดต่อสัญญาประชาคม บทลงโทษไม่มีมาตรฐานสากลที่แฝงอยู่กับธรรมชาติ เป็นแต่เพียงเครื่องมือที่ทำให้กฎเกณฑ์มีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีอำนาจออกกฎหมาย คือองค์อธิปัตย์และองค์อธิปัตย์อยู่ในฐานะเป็นอิสระไม่ถูกผูกมัดด้วยกฎหมาย ดังนั้น กฎหมายตามทัศนะของฮอบส์คือ "คำสั่งหรือเจตนารมณ์ขององค์อธิปัตย์เพื่อจะปกครองหรือควบคุมผู้ใต้บังคับซึ่งอาจจะแสดงออกโดยคำพูด ลายลักษณ์อักษรอื่นใดก็ได้"[๓๐]

๘) สิทธิ ฮอบส์เห็นว่าสิทธิต่างๆของมนุษย์เกิดขึ้นภายหลังจากมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคมเช่น สิทธิในทรัพย์สินเป็นต้นโดยมีองค์อธิปัตย์เป็นผู้รับรองสิทธิเหล่านั้น นอกจากนี้ฮอบส์ยังได้กล่าวถึงสิทธิที่สำคัญ เช่น สิทธิในการป้องกันตนเองต่อการถูกโจมตี ประทุษร้ายเป็นต้น สิทธิต่างๆเกิดขึ้นจากการทำสัญญาประชาคมซึ่งมนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน

๙) เสรีภาพ เสรีภาพแบ่งออกเป็นสองความหมายคือ การมีเสรีที่จะกระทำ(Free to do) และการหลุดพ้นจากเครื่องกีดขวางเหนี่ยวรั้งที่จะกระทำ(Free From) เสรีภาพจึงหมายถึง การมีอิสระเสรีที่จะกระทำโดยปราศจากเครื่องเหนี่ยวรั้งกีดขวาง[๓๑]ตามทัศนะของฮอบส์เสรีภาพมีสองอย่างคือ เสรีภาพในสภาวะก่อนมีรัฐบาลซึ่งฮอบส์หมายถึง"สภาวะที่การเคลื่อนไหวของมนุษย์ปราศจากสิ่งกีดขวาง ซึ่งหมายถึงขอบเขตที่มนุษย์สามารถกระทำอะไรได้ตามใจชอบในขีดจำกัดของร่างกายของเขา และในขีดจำกัดของสิ่งกีดขวางจากภายนอก"[๓๒] กล่าวคือ เมื่อมนุษย์อยู่นอกสังคมการเมืองเขาสามารถใช้เสรีภาพอย่างไม่จำกัดแต่สำหรับเสรีภาพภายในรัฐฮอบส์หมายถึง "เป็นภาวะที่มนุษย์สามารถกระทำอะไรก็ได้นอกเหนือจากที่กฎหมายห้ามไว้"[๓๓] ซึ่งก็คือเสรีภาพภายใต้ขอบเขตของกฎหมายนั่นเอง

---

[๒๙]ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, "โลกทัศน์ของฮอบส์" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๐๖.

[๓๐]เสถียร หอมขจร, "โทมัส ฮอบส์" ใน ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม2,หน้า ๒๖.

[๓๑]Joel Feinberg., Social Philosophy, (New Jersey : Prentice-Hall,Inc., 1973), P. 9.

[๓๒]Thomas Hobbes., Leviathan, Edited With An Introduction by Michael Oakesholt., Chapter XIV., P. 84.

[๓๓]เสถียร หอมขจร, "โทมัส ฮอบส์" ใน ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม2,หน้า ๒๖

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐) ความยุติธรรม ตามทัศนะของฮอบส์ในสภาวะธรรมชาตินั้นไม่มีเกณฑ์ตัดสินความยุติธรรมหรือความถูกผิดดังฮอบส์กล่าวว่า "ที่ใดไม่มีอำนาจร่วมที่นั่นก็ไม่มีกฎหมาย ที่ใดไม่มีกฎหมายที่นั่นก็ไม่มีความยุติธรรม กำลังและการฉ้อฉลเป็นคุณธรรมรากฐานสองประการในสภาวะสงคราม ความยุติธรรมและความอยุติธรรมไม่ได้อยู่ที่ความสามารถทางร่างกายและจิตใจ"[๓๓] แต่ความยุติธรรมหรืออยุติธรรมเกิดขึ้นหลังจากมีการตกลงทำสัญญาประชาคมกันแล้ว ผู้ใดละเมิดสัญญาหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายความอยุติธรรมก็เกิดขึ้น ดังฮอบส์ชี้แจงว่า "เมื่อสัญญาได้ถูกกระทำขึ้น หลังจากนั้นผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามสัญญา คือความอยุติธรรมและความหมายของอยุติธรรม ไม่มีอะไรมากไปกว่าการไม่ปฏิบัติตามสัญญา"[๓๔] ดังนั้นความยุติธรรมตามทัศนะของฮอบส์ก็คือความยึดมั่นในสัญญาประชาคม

๑๑) จุดหมายของสังคม จุดหมายของสังคมตามทัศนะของฮอบส์ คือ ภาวะที่ปราศจากความกลัว มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ดังฟิงส์กล่าวว่า "จุดใหญ่ของสัญญาประชาคมก็เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมที่ไม่ทัดเทียมกัน"[๓๕]

ดังนั้น สังคมที่ดีตามทัศนะของฮอบส์เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการที่มนุษย์ทุกคนมาตกลงทำสัญญาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยที่ทุกคนสละสิทธิเสรีภาพที่จะละเมิดสิทธิของผู้อื่น และมอบสิทธิอำนาจให้องค์อธิปัตย์เป็นผู้รักษาพันธสัญญาในการอยู่ร่วมกันเพื่อให้เกิดสันติสุขในสังคม

๒. จอห์น ล็อค (John Lock ค.ศ. ๑๖๓๒-๑๗๐๔)

๑) ธรรมชาติของมนุษย์ ล็อคมองธรรมชาติของมนุษย์ต่างไปจากฮอบส์ คือล็อคมองว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เป็นคนดีมีคุณธรรมพอสมควร มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันและมีคุณสมบัติประจำตัวที่สำคัญคือ ความมีเหตุผล ในทัศนะของล็อค "เหตุผลของมนุษย์ยังเต็มไปด้วยความมีเมตตา ใฝ่สันติ และกอร์ปด้วยความสุขุมคัมภีรภาพ"[๓๖] ล็อคกล่าวถึงเหตุผลว่าเป็น "กฎสากล

---

[๓๓] Thomas Hobbes., Leviathan, Edited With An Introduction by Michael Oakesholt., Chapter XIII., P. 83.

[๓๔] Ibid., P.94.

[๓๕] แสนห์ ฟิงส์ เขียน, ปรัชญาสังคม, ทรหิโอ ฉมังรักษ์สัตย์ แปล,หน้า ๔๐.

[๓๖] สุรินทร์ พิศสุวรรณ, "สิทธิ : บทวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของจอห์น ลอค" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๒๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และมาตรฐานซึ่งพระเจ้าได้ประทานให้แก่มนุษยชาติ[๓๓] มนุษย์ใช้เหตุผลเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในผลประโยชน์ร่วมกัน ไม่ใช่ใช้เหตุผลเพื่อประโยชน์ส่วนตน ดังนั้น ธรรมชาติของมนุษย์ตามทัศนะของล็อคจึงเป็นผู้ที่มีเหตุผลมีความเท่าเทียมกันและมีคุณธรรมพอสมควรภายใต้กฎธรรมชาติ

๒) **มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ** มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติตามทัศนะของล็อคต่างจากฮอบส์ ล็อคมองว่า"ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์มีความโน้มเอียงที่จะอยู่รวมกันเป็นสังคมและถูกปกครองโดยเหตุผล"[๓๔] ในขณะที่ฮอบส์มองว่า มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวและทะเลาะกัน ล็อคเห็นว่ามนุษย์ในสภาวะธรรมชาติมีลักษณะสำคัญสองประการ คือ

(๑) เป็นสภาวะแห่งเสรีภาพอันสมบูรณ์ ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีอิสระเสรีอย่างเต็มที่ในอันจะกระทำสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ทรัพย์สินและร่างกายที่เห็นว่าเหมาะสมภายใต้กฎธรรมชาติโดยไม่จำเป็นที่จะต้องขอความเห็นชอบหรือขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้ใด

(๒) เป็นสภาวะแห่งความเสมอภาค ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์มีสิทธิและอำนาจเท่าเทียมกัน โดยที่อำนาจทั้งหมดอยู่ที่บุคคลแต่ละคนเพราะฉะนั้นจึงไม่มีมนุษย์ผู้ใดมีสิทธิหรืออำนาจเหนือบุคคลอื่น[๓๕]

ดังนั้น ตามทัศนะของล็อค ในการวิเคราะห์สภาวะธรรมชาติของมนุษย์ล็อคหมายถึงช่วงเวลาที่ไม่มีการปกครองในโลก ไม่มีสังคมการเมือง และมนุษย์ทั้งหมดดำรงอยู่ในสภาวะที่ไร้ รัฐบาลและกฎหมายซึ่งล็อคเรียกว่าสภาวะธรรมชาติ[๓๖] สภาวะธรรมชาติเป็นสภาวะแห่งสันติ มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและใฝ่สันติทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีอิสระเสรีเต็มที่ภายใต้กฎธรรมชาติ

๓) **กฎธรรมชาติ** ตามทัศนะของล็อค กฎธรรมชาติเป็นกฎที่ควบคุมมนุษย์ ทำให้มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติปราศจากสงคราม ดังล็อคกล่าวว่า "สภาวะธรรมชาติมีกฎธรรมชาติปกครองอยู่ซึ่งผูกมัดมนุษย์ทุกๆคน และเหตุผลอันเกิดจากกฎธรรมชาติสอนมนุษยชาติทั้งปวงให้ร่วมมือกัน ดำรงอยู่อย่างเท่าเทียมกันและเป็นอิสระแก่กันทั้งหมด จึงไม่มีผู้ใดควรจะทำร้ายชีวิต สุขภาพ เสรีภาพและ

---

[๓๓] John Locke., **Two Treatise of Government**, Edited with An Introduction by Thomas I Cook., (New York : Hafner Publishing Company,1969), P. 126.

[๓๔] John Locke., **Second Treatise of Government**, Edited With An Introduction by Thomas P. Peardon.,(New York : The Liberal Arts Press,1956), P. XII.

[๓๕] John Locke., **Two Treatise of Government**, Edited With An Introduction by Thomas I. Cook., P.122-123.

[๓๖] David Thomson., **Political Ideas**, (Australia : A Pelican Books,1969), P.75.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทรัพย์สินของบุคคลอื่นๆ"[๔๘] กฎธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกับเหตุผล และเป็นกฎที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นซึ่งล็อคเชื่อว่า "ในจักรวาลมีกฎทางศีลธรรมที่วางแนวทางอันถูกต้องสำหรับความประพฤติของมนุษย์อยู่แล้วเป็นกฎที่ไม่ขึ้นกับการกำหนดของผู้ออกกฎหมายของบ้านเมืองไม่อยู่กับการกำหนดของมนุษย์ผู้ใดแต่เป็นกฎที่สูงกว่านั้น"[๔๙] มนุษย์สามารถเข้าถึงกฎนี้ได้ด้วยเหตุผลทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ ล็อคได้แบ่งกฎธรรมชาติออกเป็นสองประการคือ

(๑) มนุษย์ต้องไม่ทำลายชีวิตของตนเองและผู้อื่นเพราะชีวิตเป็นของพระเจ้า มนุษย์ย่อมไม่มีสิทธิทำลายสิ่งที่พระเจ้าสร้าง และพระเจ้าสร้างมนุษย์มาให้มีความเท่าเทียมกันจึงไม่มีใครมีอำนาจเหนือชีวิตของผู้อื่น

(๒) มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะลงโทษผู้ละเมิดกฎธรรมชาติข้อแรกซึ่งห้ามทำลายชีวิต[๕๐]

ดังนั้น กฎธรรมชาติตามทัศนะของล็อคจึงหมายถึงกฎที่พระเจ้าสร้างขึ้นเพื่อควบคุมสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์เป็นกฎที่ควบคุมมนุษย์ไม่ให้เบียดเบียนกันมนุษย์สามารถเข้าถึงกฎนี้ได้ด้วยเหตุผล

๔) **สิทธิธรรมชาติ** ล็อคเชื่อว่ามนุษย์มีสิทธิติดตัวมาแต่กำเนิด ความเชื่อนี้มาจากคติทางศาสนาคริสต์ที่ว่า"เมื่อพระเจ้าสร้างโลกและมนุษย์นั้น พระองค์ได้มอบสิ่งต่างๆในธรรมชาติให้เป็นสมบัติร่วมสำหรับมนุษย์ทุกคนได้กินได้ใช้เสมอทั่วหน้ากัน"[๕๑] ล็อคนำคตินี้มากล่าวเสียใหม่ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิ่งหนึ่งติดตัวมาแต่กำเนิด คือสิทธิโดยธรรมชาติ สิทธิดังกล่าวก็คือ "สิทธิที่จะอ้างความเป็นเจ้าของในสิ่งที่พระเจ้าทรงประทานมาให้กินให้ใช้ร่วมกัน"[๕๒] มนุษย์ทุกคนมีสิทธิธรรมชาติเท่าเทียมกัน ล็อคอ้างว่าในสภาวะธรรมชาติมนุษย์มีอิสระที่จะทำสิ่งใดก็ได้ที่ไม่ขัดกับกฎธรรมชาติ มนุษย์ใช้แรงงานของตนนำสิ่งต่างๆที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นของตนซึ่งทำให้ทรัพย์สินตามธรรมชาติกลายมาเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลและทรัพย์สินนี้ได้กลายเป็นสิทธิธรรมชาติไปด้วย[๕๓] ดังนั้น ตามทัศนะของล็อค ล็อคได้แบ่งสิทธิตามธรรมชาติออกเป็นสามส่วน คือชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน ซึ่งเรียกรวมว่า "ทรัพย์สิน" ทรัพย์สินในความหมายของล็อคคือ สิทธิอันชอบ

---

[๔๘]John Locke., **Two Treatise of Government**, Edited With An Introduction by Thomas I Cook., P.123.

[๔๙]มหาวิทยาลัยฯ ไชยันธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๐๕.

[๕๐]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๓๐๖.

[๕๑]สมภาร พรมทา, ปรัชญาสังคมและการเมือง,หน้า ๔๕.

[๕๒]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔๕.

[๕๓]พระมหาอุทัย สรสวัสดิ์ (ญาณธโร)"ปรัชญาสังคมของพุทธศาสนา : เสรีนิยมหรือสังคมนิยม" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๓,หน้า ๖๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ธรรมตามธรรมชาติที่มนุษย์พึงมีในตัวเอง ในทรัพย์สิน และในเสรีภาพของตนในการใช้สิ่งเหล่านี้ในทางที่เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง ล็อคถือว่าสิทธิเหล่านี้มีอยู่ก่อนรัฐบาล

๕) สัญญาประชาคม ตามทัศนะของล็อค การที่มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงจากวิถีธรรมชาติมาสู่การอยู่รวมกันเป็นสังคมก็เพราะในสภาวะธรรมชาติมีความบกพร่องซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและทำให้เกิดสงครามได้ สาม ประการ คือ[๔๔]

(๑) สภาวะธรรมชาติขาดกฎเกณฑ์ที่ยอมรับกันทั่วไป (๒)สภาวะธรรมชาติขาดศุลาการที่เที่ยงธรรม (๓) สภาวะธรรมชาติขาดอำนาจบังคับให้เป็นไปตามคำตัดสิน

ล็อคเห็นว่าสภาวะธรรมชาติที่มีความบกพร่องเช่นนี้ไม่มีอำนาจส่วนกลางที่จะมาตัดสินความเป็นธรรมและยุติความขัดแย้งในหมู่มนุษย์ มนุษย์แต่ละคนมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะป้องกันตนเองและตัดสินความเป็นธรรม แต่มนุษย์มักจะมีอคติและรักตนเอง การใช้ตัวเองตัดสินความเป็นธรรมจึงมักนำไปสู่ความขัดแย้งและความวุ่นวายไร้ระเบียบ นอกจากนี้ในสภาวะธรรมชาติไม่มีหลักประกันในการใช้ทรัพย์สินและขาดความมั่นคงปลอดภัยเพียงพอ ดังนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงสภาวะสงครามระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเพื่อเป็นหลักประกันสำหรับ การดำรงชีพด้วยความสะดวก, ปลอดภัย,และมีความมั่นคงในทรัพย์สิน มนุษย์จึงสมัครใจมาตกลงทำสัญญาร่วมกันกับบุคคลอื่นๆ ว่า "พวกเขาทั้งหลายยอมรับกับคนอื่นๆว่าจะอยู่ร่วมกันเป็นสังคมเดียวกัน เพื่อจะได้ดำรงชีวิตอย่างสะดวกสบาย ปลอดภัยและมีความสงบสุขในการแสวงหาความเพลิดเพลินในการเสพทรัพย์สินของพวกเขาอย่างมั่นคงปลอดภัยสูงสุด"[๔๕] ตามทัศนะของล็อคการทำสัญญานี้มีการกระทำกันสองครั้งคือ ครั้งแรกเป็นการตกลงด้วยความยินยอมที่จะอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มนุษย์ทุกคนได้รวมกันเข้าเพื่อสร้างสังคมการเมืองขึ้นด้วยการตกลงที่จะเปลี่ยนแปลงสิทธิอำนาจที่แต่ละคนมีในสภาวะธรรมชาติให้มาอยู่ในอำนาจของปวงชนทั้งหมด ซึ่งเป็นอำนาจกลางที่ทุกคนมีร่วมกัน[๔๖] ครั้งที่สองเป็นการตกลงกันเพื่อที่จะตั้งรัฐบาลขึ้นมาเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของสภาวะธรรมชาติโดยเป็นตัวแทนทำหน้าที่ให้แก่สังคมส่วนรวม

ดังนั้น จึงอาจสรุปสัญญาประชาคมของล็อคได้ว่า "สัญญาประชาคมเกิดจากความยินยอมของทุกคนที่จะจัดตั้งสังคมขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิต ในการพิทักษ์ความปลอดภัยร่วมกันโดยมอบหมายให้รัฐทำหน้าที่พิทักษ์รักษาสิทธิของประชาชน"[๔๗]

---

[๔๔]เสถียร หอมขจร, "จอห์น ล็อค" ใน ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม2,หน้า ๓๕.

[๔๕]John Locke., Two Treatise of Government, Edited With An Introduction by Thomas I Cook, P. 168-169.

[๔๖]Ibid., P.169.

[๔๗]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๖๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖) รัฐบาล รัฐบาลตามทัศนะของล็อคเกิดจากสัญญาฉบับที่สองซึ่งล็อคเห็นว่า เป็นสัญญาจัดตั้งรัฐบาลขึ้นมาปกครองสังคมโดยที่พวกเขาได้มอบหมายให้กษัตริย์หรือผู้ปกครองมีอำนาจเหนือพวกเขาแต่ล็อคไม่ถือว่าอำนาจของผู้ปกครองหรือรัฐบาลจะเป็นสิ่งเด็ดขาดตลอดไป รัฐบาลเป็นเพียงตัวแทนของประชาชนหรือผู้รับภาระหน้าที่รักษาสัญญาของประชาชน[๔๕๒] รัฐบาลตามทัศนะของล็อคมาจากมติของเสียงส่วนใหญ่เป็นสิ่งกำหนดขึ้น ล็อคเห็นว่า "รัฐบาลไม่มีฐานะเสมอกับประชาชน ยิ่งกว่านั้น รัฐบาลมีหน้าที่ต่อประชาชน รัฐบาลจะต้องเป็นตัวแทนของประชาชน ไม่ใช่คู่สัญญา"[๔๕๓] ตามทัศนะของล็อคนั้น ล็อคต้องการให้รัฐบาลเป็นผู้รับฝากอำนาจและใช้ไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนฝ่ายเดียวเท่านั้น "การทำสัญญาของมนุษย์นั้น มนุษย์หาได้มอบอำนาจให้บุคคลที่สาม(รัฐบาล)ไปโดยเด็ดขาดไม่ มนุษย์ยังสำรองรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพต่างๆของตน ซึ่งที่สำคัญก็คือสิทธิในชีวิต ความเป็นเสรีภาพและกรรมสิทธิ รัฐบาลได้รับมอบหมายให้มีอำนาจเพียงบางส่วนโดยมติของคนหมู่มาก(Majority) และอำนาจนั้นผู้อยู่ใต้ปกครองจะเอากลับคืนมาเสียเมื่อใดก็ได้"[๔๕๔]

ดังนั้น รัฐบาลจึงเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่บริการประชาชน โดย "สร้างเครื่องมือขึ้นเพื่อให้เป็นกฎหมายที่สอดคล้องกับสิทธิธรรมชาติและดูแลให้กฎหมายนี้ใช้ได้ อำนาจของรัฐจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัญญาระหว่างสมาชิกในสังคมซึ่งจะมอบสิทธิในการลงโทษผู้ล่วงละเมิดสิทธิตามธรรมชาติของคนให้แก่เจ้าหน้าที่ซึ่งสังคมจัดให้มีขึ้น"[๔๕๕]

๗) กฎหมาย ล็อคมอบอำนาจในการออกกฎหมายให้กับฝ่ายนิติบัญญัติ ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติจะต้องใช้อำนาจภายใต้ขอบเขตของกฎธรรมชาติล็อคเห็นว่า "กฎหมายในสังคมการเมืองที่มนุษย์สร้างขึ้นจะเป็นกฎหมายที่ดีก็ต่อเมื่อไม่ขัดกับกฎธรรมชาติเท่านั้น สังคมการเมืองที่ให้ความเป็นธรรมคือสังคมการเมืองที่ใช้อำนาจโดยยึดกฎธรรมชาติเป็นหลัก"[๔๕๖] สังคมการเมืองที่ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์คือ ก่อให้เกิดความเป็นธรรมในมวลมนุษย์ได้ก็คือสังคมการเมืองที่ใช้อำนาจเพื่อรักษากฎธรรมชาติและในเมื่อกฎธรรมชาติระบุว่ามนุษย์แต่ละคนมีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินอันใครจะละเมิดมิได้ หมายความว่าสังคมที่ให้ความเป็นธรรมคือ สังคมการเมืองที่ปกป้องชีวิตทรัพย์สินและเสรีภาพของปวงชน

---

[๔๕๒] David Thomson., Political Ideas, P. 76.

[๔๕๓] เอ็ม. เจ สาร์มอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, เสน่ห์ จามริก แปล,หน้า ๓๑๓.

[๔๕๔] กระมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย,๒๕๑๓),หน้า ๑๙.

[๔๕๕] แสนต์ ฟิงส์ เซียน, ปรัชญาสังคม, ทรหิโล ฉมังรักษ์สัตย์ แปล,หน้า ๔๕.

[๔๕๖] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๒๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น กฎหมายตามทัศนะของล็อคคือกฎที่มนุษย์บัญญัติขึ้นแทนกฎธรรมชาติเพื่อรักษาความเป็นธรรมให้แก่มนุษย์กฎนี้ต้องสอดคล้องกับกฎธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาติก็จะกลายเป็นสิทธิตามกฎหมาย

๔) สิทธิ ตามทัศนะของล็อค "สิทธิมีอยู่ก่อนรัฐบาลแล้วและรัฐบาลมีอยู่ก็เพื่อคุ้มครองสิทธิเหล่านั้น"[๕๕] รัฐบาลและกฎหมายไม่ได้ทำให้สิทธิของมนุษย์มีเพิ่มขึ้น เพราะสิทธิของมนุษย์มีสมบูรณ์อยู่แล้วในสภาวะธรรมชาติ สิทธิตามทัศนะของล็อคแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ "ส่วนที่เป็นสิทธิตามธรรมชาติโดยตรง ได้แก่ทรัพย์สินทั้งสามประการนั้นและส่วนที่เป็นสิทธิที่เกิดต่อจากสิทธิข้างต้น เช่นสิทธิในการปกป้องชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน"[๕๖]

๕) เสรีภาพ ตามทัศนะของล็อคการที่มนุษย์เข้ามาอยู่ในสังคมการเมืองไม่ได้ทำให้มนุษย์สูญเสียเสรีภาพแต่อย่างใด ล็อคนิยามความหมายของเสรีภาพว่า"คือการกระทำตามใจชอบภายในขอบเขตของกฎธรรมชาติ"[๕๗] ล็อคถือว่าเสรีภาพเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์[๕๘] ดังนั้นไม่มีสิ่งใดจะมาทำลายเสรีภาพของมนุษย์ได้นอกจากสงวนรักษาไว้เท่านั้น เพราะเสรีภาพที่แท้จริงของมนุษย์คือ เสรีภาพในสิทธิที่จะกระทำ ดังล็อคกล่าวว่า "คือสถานะแห่งเสรีภาพที่สมบูรณ์(สำหรับปัจเจกบุคคล) ที่จะควบคุมการกระทำของพวกเขาเอง ดำเนินการต่อสิ่งที่พวกเขา และสถานะของตนที่เห็นเหมาะสม ภายใต้ข้อผูกมัดของธรรมชาติ โดยไม่จำเป็นต้องร้องขอและขออนุญาตหรือต้องขึ้นอยู่กับเจตจำนงของผู้ใด"[๕๙]

สำหรับล็อค "เมื่อล็อคกล่าวว่ามนุษย์ยอมสละเสรีภาพในสภาวะธรรมชาติ เพื่อมาอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองนั้น ความหมายที่แท้จริงก็คือ มนุษย์เลือกที่จะเปลี่ยนรูปแบบการใช้เสรีภาพโดยมีอำนาจส่วนกลางมาควบคุมขอบเขตของเสรีภาพนั้น โดยมนุษย์มีเสรีภาพเท่าเดิม"[๖๐] ดังนั้น การบัญญัติกฎหมายขึ้นบังคับใช้ในสังคมจึงเป็นสิ่งปกป้องเสรีภาพของมนุษย์ด้วย ดังล็อคกล่าวว่า "เสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์คือ การเป็นอิสระจากอำนาจใดๆในพื้นพิภพและการไม่ตกอยู่ภายใต้เจตนารมณ์หรืออำนาจทางกฎหมายของมนุษย์ แต่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของกฎธรรมชาติ ส่วน

---

[๕๕]เอ็ม. เจ. สาร์มอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, เสน่ห์ จามริก แปล,หน้า ๓๑๖.

[๕๖]พระมหาจุทัย ศรสวัสดิ์(ญาณธโร),"ปรัชญาสังคมของพุทธศาสนา : เสรีนิยมหรือสังคมนิยม" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๓,หน้า ๖๕.

[๕๗]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๓๓.

[๕๘]พระมหาจุทัย ศรสวัสดิ์ (ญาณธโร) , "ปรัชญาสังคมของพุทธศาสนา : เสรีนิยมหรือสังคมนิยม" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๓,หน้า ๖๐.

[๕๙]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๖๑.

[๖๐]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๓๓

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เสรีภาพของมนุษย์ภายในสังคมอันเกิดจากการสร้างสังคมการเมืองจำต้องอยู่ภายใต้อำนาจของกฎหมาย"[๒๖๒]

๑๐) **ความยุติธรรม** ความยุติธรรมตามทัศนะของล็อคหมายถึง การที่รัฐบาลสามารถรักษากฎหมายและตัดสินความเป็นธรรมให้แก่บุคคลในสังคมตามพันธสัญญาที่ตั้งไว้หรืออีกนัยหนึ่งความยุติธรรมก็คือ การที่สมาชิกในสังคมยึดถือกฎกติกาของสังคมอย่างถูกต้อง เป็นความยุติธรรมระหว่างประชาชนกับรัฐบาล "ความยุติธรรมจะต้องสอดคล้องกับการคงไว้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล ความยุติธรรมไม่อาจมีได้ หากว่าความยุติธรรมนั้นขัดกับสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล"[๒๖๓]

๑๑) **จุดหมายของสังคม** ตามทัศนะของล็อคจุดหมายของสังคมก็คือ เพื่อป้องกันชีวิต ทรัพย์สินและเสรีภาพของประชาชน รัฐบาลเกิดขึ้นเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินของประชาชนทำให้ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยและมีความสะดวกสบายในการแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ดังล็อคกล่าวว่า "จุดประสงค์อันยิ่งใหญ่และสำคัญของมนุษย์ในการรวมตัวกันเข้าเป็นสังคมการเมือง (Common Wealth) และยอมตัวอยู่ภายใต้รัฐบาลก็คือ การปกป้องรักษาทรัพย์สินของพวกเขานั่นเอง"[๒๖๔]

๓. ชัง ชาค รุสโซ (Jean Jacques Rousseau ค.ศ. ๑๗๑๒–๑๗๗๘)

๑) **ธรรมชาติของมนุษย์** ตามทัศนะของรุสโซ คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของมนุษย์คือเสรีภาพ "เสรีภาพเป็นของขวัญจากธรรมชาติเพียงเพราะพวกเขาเป็นมนุษย์"[๒๖๕]การปฏิเสธเสรีภาพก็คือการปฏิเสธความเป็นมนุษย์ รุสโซกล่าวว่า"มนุษย์เกิดมามีเสรีภาพแต่ทุกหนทุกแห่งเขาอยู่ในเครื่องพันธนาการ มนุษย์คนใดคิดว่าตนเป็นเจ้านายของผู้อื่นเขากลับเป็นทาสเสียยิ่งกว่า"[๒๖๖] ซึ่งหมายความว่าในสภาวะธรรมชาติมนุษย์มีอิสระเสรี แต่ต่อมาพวกเขาอยู่ภายใต้อำนาจของสังคมและการควบคุม

---

[๒๖๒]John Lock., **Two Treatise of Government**, Edited With An Introduction by Thomas I. Cook, P. 132.

[๒๖๓]สมภาร พรมทา, ปรัชญาสังคมและการเมือง,หน้า ๘๔.

[๒๖๔]John Lock., **Two Treatise of Government**, Edited With Thomas I. Cook, P. 188.

[๒๖๕]ธุรินทร์ พิศสุวรรณ, "เสรีภาพ : แก่นความคิดในปรัชญาการเมืองของรุสโซ" ในปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๕๔.

[๒๖๖]Rousseau., **Political Writings**, Translated and Edited by Frederick Watkins., (Edinburgh : Thomas Nelson and sons,1953), P. 3.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ของรัฐบาล[๖๔] นั่นคือตามทัศนะของรุสโซ มนุษย์ดีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้บริสุทธิ์ ความดีความชั่วเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม รุสโซไม่เห็นด้วยกับฮอบส์ที่มองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ป่าที่ดุร้ายและชอบระรานกัน เขาเห็นว่ามนุษย์ค่อนข้างหวาดกลัวและพยายามหลีกเลี่ยงการต่อสู้ เพราะมนุษย์ต้องการรักษาชีวิตของตน[๖๕] ตามทัศนะของรุสโซ มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานที่สำคัญสองประการคือ"ประการแรกความต้องการที่จะรักษาชีวิตของตนเองและประการที่สองคือความรู้สึกสงสารที่มนุษย์มีให้เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน"[๖๖] ความต้องการทั้งสองประการนี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

๒) **มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ** รุสโซเห็นว่า มนุษย์ในสภาวะธรรมชาตินั้นเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน ต่างคนต่างอยู่อย่างโดดเดี่ยว เที่ยวร่อนเร่อยู่ในป่า ไม่มีการครอบครอง ไม่มีภาษา ไม่มีบ้านเรือนและปราศจากสงคราม สภาวะธรรมชาติเป็นสภาวะที่ผาสุกและสันติ มนุษย์ไม่ปรารถนาจะครอบครองผู้อื่นและไม่ต้องการทำร้ายกัน[๖๗]เพราะมนุษย์มีความเฉยเมยต่อกันในสภาวะธรรมชาตินั้น มนุษย์มีเสรีอย่างแท้จริงหรือเสรีภาพสมบูรณ์แบบ"เพราะมนุษย์ในสภาวะธรรมชาตินั้นมีอิสรภาพจากรูปแบบทุกชนิดขององค์กรทางสังคมและการเมืองของมนุษย์ที่ศิวิไลย์"[๖๘] มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติจะทำร้ายผู้อื่นก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาชีวิตของตนเท่านั้น ดังนั้น ตามทัศนะของรุสโซ "มนุษย์ตามสภาวะธรรมชาติไม่ใช่เป็นสัตว์สังคมมนุษย์โง่แต่ดี มนุษย์มีเสรีภาพและมีความเท่าเทียมกัน"[๖๙]

๓) **กฎธรรมชาติและสิทธิธรรมชาติ** รุสโซเห็นว่าสิทธิเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากมีสังคมการเมืองและไม่ได้กล่าวถึงสิทธิธรรมชาติ รุสโซเห็นว่า "ล็อคผิดที่คิดว่าภารมีทรัพย์สินเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์"[๗๐] สำหรับกฎธรรมชาตินั้นรุสโซไม่ได้กล่าวถึง แต่รุสโซกล่าวว่า "การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันในสังคมการเมืองเป็นการเปลี่ยนสภาวะธรรมชาติซึ่งไม่รู้จักจริยธรรมมาเป็นผู้มี

---

[๖๔]Lester G. Crocker., Rousseau's Social Contract An Interpretative Essay, (U.S.A. : The Press of Case Western Reserve University, 1968), P.55.

[๖๕]เอ็ม. เจ. ฮาร์มอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, เสน่ห์ จามริก แปล,หน้า ๓๗๓.

[๖๖]สมบัติ จันทรวงศ์, "สัญญาประชาคมของรุสโซ" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๗๕.

[๖๗]Emile Durkhem., Montesquieu and Rousseau (Forerunners of Sociology),(U.S.A. : The University of Michigan Press Annarbor,1960), P.74.

[๖๘]สุรินทร์ พิศสุวรรณ, "เสรีภาพ : แก่นความคิดในปรัชญาการเมืองของรุสโซ" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๖๐.

[๖๙]สมบัติ จันทรวงศ์, "สัญญาประชาคมของรุสโซ" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๗๕.

[๗๐]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๗๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จริยธรรม"[๓๙๕] รุสโซคัดค้านความคิดเรื่องกฎธรรมชาติที่จะนำมาเป็นรากฐานของสังคมการเมือง โดยรุสโซเห็นว่า"กฎธรรมชาตินั้นไม่มีการบังคับให้เป็นไปตามกฎได้อย่างจริงจังเนื่องจากว่าในแง่หนึ่งนั้นเจตจำนงโดยทั่วไปคือสิ่งที่เข้ามาทดแทนกฎธรรมชาติ"[๓๙๖] ดังนั้น สังคมการเมืองของรุสโซจึงไม่อิงกฎธรรมชาติแต่อยู่ภายใต้เจตจำนงสาธารณะของมนุษย์

๔) สังคมการเมือง รุสโซเห็นว่าการที่มนุษย์เปลี่ยนวิถีชีวิตจากสภาวะธรรมชาติมาสู่สังคมการเมืองก็เพราะ ๑) พวกเขาต้องการต่อสู้กับธรรมชาติ โดยที่ถูกสภาพแวดล้อมบีบบังคับให้ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด[๓๙๗] ๒) มนุษย์มีคุณสมบัติคือความต้องการพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ ดังรุสโซกล่าวว่า "พวกเขากลับได้รับประโยชน์จากสถานะพลเมืองมากกว่า ความสามารถประจำตัวได้รับการฝึกหัดพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้น ความคิดอ่านของพวกเขากว้างขวางขึ้น ความรู้สึกของพวกเขาประณีตขึ้น และจิตวิญญาณของพวกเขาทั้งหมดก็สูงขึ้นด้วย"[๓๙๘] และมนุษย์ที่มาอยู่รวมกันเป็นสังคมก็เพื่อรักษาเสรีภาพ ดังนั้น "การเกิดขึ้นของสังคมจึงเป็นผลมาจากสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการความสมบูรณ์"[๓๙๙]

๕) สัญญาประชาคม สัญญาประชาคมตามทัศนะของรุสโซเกิดจากการที่มนุษย์ต้องการรวมพลังกันเพื่อต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติโดยมาร่วมกันทำสัญญาเป็นประชาคมดังรุสโซกล่าวว่า "ผู้ที่ร่วมทำสัญญาทั้งหมด แต่ละคนโอนสิทธิของตนทั้งหมดให้แก่สังคมเหมือนกันทั้งหมด เมื่อแต่ละคนต้องมอบตัวให้แก่สังคมเช่นเดียวกันทั้งหมดแล้ว ทุกคนก็มีสภาพเท่าเทียมกันหมดไม่มีใครได้ประโยชน์จากความยากลำบากของคนอื่น"[๔๐๐] นั่นคือสัญญาประชาคมของรุสโซไม่ใช่เป็นการทำสัญญาระหว่างบุคคลกับบุคคลแล้วมอบสิทธิธรรมชาติให้อยู่ในอำนาจของบุคคลที่สามอย่างที่ฮอบส์กล่าว และไม่ใช่สัญญาที่เกิดจากความยินยอมของทุกคนให้จัดตั้งสังคมขึ้นมารักษาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและเสรีภาพโดยมอบอำนาจหน้าที่ให้รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบเช่นล็อค แต่เป็นสัญญาที่เกิดจากมนุษย์แต่ละคนเข้าร่วมกับมนุษย์ทุกคนทั้งหมดเป็นสัญญาที่กระทำกับประชาคม

---

[๓๙๕]อุกฤษฎ์ แพทย์น้อย, "หลักการที่แท้จริงของทฤษฎีสัญญาประชาคม" ใน รัฐศาสตร์สาร "ฉบับปริทัศน์และความคิด" เมษายน ๒๕๓๐,หน้า ๖๗.

[๓๙๖]สมบัติ จันทรวงศ์, "สัญญาประชาคมของรุสโซ" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๘๒.

[๓๙๗]Lester G. Crocker, **Rousseau's Social Contract An Interpretive Essay**, P. 4.

[๓๙๘]Rousseau., **Political writings**, Translated and Edited by Frederick Watkins., P. 20.

[๓๙๙]เสถียร ทองขจร, "รุสโซ" ใน ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม2,หน้า ๖๙.

[๔๐๐]Rousseau., **Political Writings**, Translated and Edited by Frederick Watkins., P. 15.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รุสโซกล่าวว่า "การที่ปัจเจกชนแต่ละคนมอบตัวของเขาให้แก่ผู้ร่วมสัญญาทั้งหมดไม่ใช่เป็นการมอบตัวของเขาให้แก่ผู้ร่วมทำสัญญาคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ"[๔๓] การทำสัญญานี้จึงไม่มีผู้ใดได้เปรียบเสียเปรียบกว่ากัน

การทำสัญญาประชาคมตามทัศนะของรุสโซได้ทำให้ผู้เข้าร่วมสัญญาทั้งหมดกลายสภาพมาเป็นบุคคลร่วมซึ่งมีตัวตน มีชีวิต และมีวิญญาณดั่งสิ่งมีชีวิตทั่วไป โดยร่างกายหรือตัวตนของบุคคลร่วมคือ มวลสมาชิกทุกคน และวิญญาณก็คือเจตจำนงของทุกคนที่รวมกันเป็นหนึ่งเดียว บุคคลร่วมนี้อาจเรียกว่า สังคมหรือประเทศก็ได้ ดังที่รุสโซกล่าวว่า "การเข้าร่วมสัญญาประชาคมทำให้ผู้ร่วมสัญญาทั้งหมดกลายสภาพเป็นบุคคลร่วมที่มีความรับผิดชอบมีเอกภาพมีวิญญาณมีชีวิตและมีเจตจำนงของตน"[๔๔] เจตจำนงทั่วไปจะเป็นตัวกำหนดทิศทางความเป็นไปของสังคมทั้งหมด

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าสัญญาประชาคมตามทัศนะของรุสโซคือ "เป็นสัญญาที่แต่ละคนเข้าร่วมกับทุกคนทั้งหมด เป็นสัญญาที่กระทำกับสัญญาประชาคมมีความเป็นเอกภาพและอยู่ภายใต้เจตจำนงอันหนึ่งอันเดียวกัน"[๔๕]

๖) **องค์อธิปัตย์** องค์อธิปัตย์ตามทัศนะของรุสโซเป็นเจตนารมณ์ร่วมของสมาชิกทุกคน กล่าวคือ "เจตนารมณ์ร่วมของเอกชนที่ประกอบเป็นสมาชิก เป็นการแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันสมบูรณ์แบบและทุกคนจะมีสิทธิได้รับประโยชน์ร่วมกัน"[๔๖] องค์อธิปัตย์เป็นตัวตนขึ้นมาเพราะสัญญาประชาคมซึ่งก็คือประชาชนทุกคนที่มาร่วมสัญญากันนั่นเอง[๔๗] สมาชิกในสังคมของรุสโซมีสองสถานะในบทบาทที่ต่างกันคือ "เป็นราษฎรเมื่อเขาเข้าไปร่วมในกิจกรรมขององค์คณะการเมืองซึ่งเมื่อปฏิบัติการเรียกว่าองค์อธิปัตย์และเมื่อไม่ปฏิบัติการเรียกว่ารัฐ เป็นผู้อยู่ใต้ปกครองเมื่อเขาเคารพกฎหมายที่องค์คณะการเมืองหรือองค์อธิปัตย์ซึ่งเขาเป็นสมาชิกอยู่นั้นได้ให้ความเห็นชอบ"[๔๘] นั่นคือองค์อธิปัตย์หมายถึงสมาชิกทุกคนที่สละสิทธิเสรีภาพของตนเข้าร่วมกับประชาคม องค์อธิปัตย์เป็นผู้กำหนดเจตจำนงทั่วไป ซึ่งก็คือองค์คณะปวงชนซึ่งประกอบด้วยบุคคลต่างๆนั่นเอง ดังนั้นองค์อธิปัตย์ตามทัศนะของรุสโซก็คือ ประชาชนทั้งหมดที่ร่วมกันทำสัญญาประชาคมแล้วกำหนดเจตจำนงทั่วไปขึ้นโดยกฎหมาย ซึ่งเจตจำนงทั่วไปกับองค์อธิปัตย์เป็นสิ่งเดียวกัน

---

[๔๓] Ibid., P. 15.

[๔๔] จินดา จินดานุรักษ์, แปลและเรียบเรียงจาก, สัญญาประชาคมของรุสโซ,หน้า ๔๓-๔๔.

[๔๕] มหาวิทยาลัยรุโซทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๖๕.

[๔๖] เสียน รีรวิทย์, ทฤษฎีการเมืองคะวันตก : จากมคีอาเวลลีถึงรุสโซ, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์ ,๒๕๒๓),หน้า ๑๓๕.

[๔๗] Rousseau., Political Writings, Translated and Edited by Frederick Watkins, P. 18.

[๔๘] มหาวิทยาลัยรุโซทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๗๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗) เจตจำนงทั่วไป ตามทัศนะของรุสโซเจตจำนงทั่วไปคือ เจตจำนงของสังคมหรือประชาชนซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ทุกคนร่วมกันทำสัญญาประชาคม การเกิดขึ้นของสังคมตามทัศนะของรุสโซก็คือการสร้างเจตจำนงทั่วไปขึ้นมา ส่วนสัญญาประชาคมนั้นเป็นที่มาของกฎหมายทั้งหมด การแสวงหาเจตจำนงทั่วไปที่มีมติเอกฉันท์ในความเป็นจริงเกิดขึ้นได้ยาก เพราะมนุษย์มีความต้องการส่วนตัวจึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจตจำนงทั่วไปกับเจตจำนงส่วนตัวได้ เพื่อแก้ปัญหานี้รุสโซเสนอว่า "การแสวงหาเจตจำนงค์ทั่วไปบางครั้งการตัดสินด้วยเสียงข้างมากก็ถือว่าเป็นการเพียงพอแค่ต้องเป็นเสียงข้างมากที่มุ่งประโยชน์ของคนทุกคนหรือผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก"[๔๘]

๘) กฎหมาย รุสโซนิยามกฎหมายว่า กฎหมายคือการกระทำที่มาจากเจตจำนงทั่วไปของราษฎรและมีผลบังคับใช้กับคนทั่วไป[๔๙] กฎหมายจะต้องมีลักษณะทั่วไปที่ใช้ได้กับราษฎรทั้งหมดโดยไม่คำนึงถึงกลุ่มคนหรือบุคคลใดโดยจำเพาะเจาะจงและไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมายเพราะ "กฎหมายคือเครื่องแสดงเจตจำนงทั่วไปของราษฎร"[๕๐] หมายความว่าราษฎรทุกคนมีส่วนร่วมในการบัญญัติกฎหมายและเคารพกฎหมายที่คนเองเป็นผู้บัญญัติขึ้นมา ตามทัศนะของรุสโซการออกกฎหมายแต่ละฉบับ ราษฎรต้องมาร่วมประชุมจริงๆ โดยที่การประชุมอย่างนี้เท่านั้นจึงจักมีอำนาจทางนิติบัญญัติ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ตามทัศนะของรุสโซนั้นพลเมืองมีสองฐานะคือ ๑) ฐานะแรกเป็นเจ้าของและผู้ใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐทำหน้าที่ออกกฎหมาย ๒) ฐานะที่สอง เป็นราษฎรของรัฐแต่ละคนจะต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งก็คือ เขาปฏิบัติตามและเชื่อฟังเจตจำนงของตนนั่นเอง[๕๑]

กฎหมายจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับภาวะของสังคมและคุณธรรมของราษฎรผู้ร่วมออกกฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมายทั้งหมด[๕๒] รุสโซกล่าวว่าการที่จะค้นพบกฎหมายของสังคมที่ดีที่สุดซึ่งเหมาะสมกับนานาประชาชาติต้องอาศัยผู้ที่มีปัญญาสูงสุดซึ่งเป็นผู้ที่หลุดพ้นจากกิเลส หยั่งรู้ความต้องการทั้งปวงของมนุษย์และเสวยสุขอยู่อีกภพหนึ่ง[๕๓] และผู้ที่จะประกาศกฎหมายที่ดีเลิศเช่นนั้นได้

---

[๔๗] เสนีย หอมขจร,"รุสโซ" ในทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม2,หน้า ๘๑.

[๔๘] Rousseau., Political Writings, Translated and Edited by Frederick Watkins., P. 39.

[๔๙] Ibid., P. 39.

[๕๐] เสนีย หอมขจร, "รุสโซ" ใน ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม2,หน้า ๘๔.

[๕๑] Rousseau., Political Writings, Translated and Edited by Frederick Watkins., P. 40.

[๕๒] Ibid., P.41.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ก็มีเพียงเทพเจ้าเท่านั้นหาใช่มนุษย์ไม่[๔๐] ดังนั้น กฎหมายที่ดีของรุสโซ เกิดจากประชาชนทั้งหมดมาออกกฎหมายร่วมกันเป็นการแสดงเจตนารมณ์ร่วมของประชาชนทั้งหมด

๙) รัฐบาล ตามทัศนะของรุสโซ รัฐบาลตั้งขึ้นโดยกฎหมายไม่ใช่การสัญญาตั้งขึ้นหรือที่เรียกว่าองค์อธิปัตย์ รุสโซชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างรัฐบาลกับองค์อธิปัตย์ว่า "องค์อธิปัตย์คือองค์คณะประชาชนซึ่งตรากฎหมายและรัฐบาลได้แก่กลุ่มปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติการให้เป็นไปตามกฎหมาย"[๔๑] หมายความว่ารัฐบาลคือผู้ใช้อำนาจบริหารซึ่งเป็นองค์การที่ทำให้เจตจำนงทั่วไปหรือกฎหมายเกิดผลเป็นจริง

รุสโซได้กล่าวถึงการจัดตั้งรัฐบาลว่าประกอบด้วยการกระทำสองประการ คือ

(๑) การบัญญัติให้มีกฎหมายขึ้น

(๒) การดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยที่

ประการแรก ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยประกาศว่า จะจัดตั้งรัฐบาลขึ้นคณะหนึ่ง ให้มีรูปแบบลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง และเป็นการชัดเจนว่า การประกาศนี้คือกฎหมายอย่างหนึ่ง

ประการที่สอง ราษฎรเป็นผู้แต่งตั้งผู้ปกครองหลายคน ซึ่งเป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ดูแล ดังนั้น รัฐบาลจึงถูกก่อตั้งขึ้น การแต่งตั้งนี้เป็นการกระทำเฉพาะเป็นรายๆไป ไม่ได้เป็นกฎหมาย แต่เป็นผลต่อเนื่องมาจากการกระทำประการแรก เท่านั้น และการกระทำนี้เป็นการก่อตั้งรัฐบาล[๔๒]

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลตามทัศนะของรุสโซอาจมีหลายรูปแบบแต่ที่สำคัญต้องมาจากอำนาจของปวงชนโดยผ่านทางกฎหมาย

๑๐) สิทธิ ตามทัศนะของรุสโซ สิทธิเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสัญญาประชาคม ดังรุสโซกล่าวว่า "สังคมย่อมมีสิทธิควบคุมการครอบครองของสมาชิกทั้งหมดภายใต้อำนาจของสัญญาประชาคมซึ่งเป็นมูลฐานของสิทธิทั้งหมดในสังคม"[๔๓] นั่นคือรุสโซเห็นว่ากรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลก่อให้เกิดการสะสมความมั่งคั่ง เป็นสาเหตุของความไม่เสมอภาคในสังคม รุสโซไม่เห็นด้วยกับเลือคที่คิดว่า "การมีทรัพย์สินเป็นเรื่องธรรมชาติ"รุสโซกล่าวว่า "ตามธรรมชาติมนุษย์ย่อมมีสิทธิในทุกสิ่งทุกอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ แต่ทว่าสิทธิเช่นนี้ไม่ใช่เด็ดขาด จะต้องทำให้กลายเป็นกรรมสิทธิไปเสียก่อนจึงจะมีสิทธิเต็มที่ เมื่อบุคคลในสังคมต่างได้รับที่ดินเป็นส่วนแบ่งไปทั่วกันแล้ว แต่ละคนก็ต้องพอใจอยู่แต่ส่วนแบ่งของตนไม่มีสิทธิใดๆจะได้จากสังคมอีกต่อไป"[๔๔] หมายความว่า

---

[๔๐] Ibid., P.41.

[๔๑] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๓๔.

[๔๒] Rousseau., Political Writings, Translated and Edited by Frederick Watkins., P.108.

[๔๓] Ibid., P. 21.

[๔๔] จินตา จินดาแสรี, แปลและเรียบเรียงจาก สัญญาประชาคมของรุสโซ,หน้า๕๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมเป็นผู้จัดสรรสิทธิต่างๆให้สมาชิกและรับรองสิทธินั้นตามความจำเป็นและห้ามการสะสมเกินความจำเป็น ดังที่รุสโซได้วางเงื่อนไขในการจับจองที่ดินเอาไว้ว่า "ประการแรกที่ดินต้องยังไม่มีคนอาศัยอยู่ ประการที่สองจะต้องไม่จับจองเกินกว่าความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ประการที่สาม การครอบครองต้องไม่ถือเอาโดยพิธีกรรมที่ไร้สาระแต่เป็นการได้กรรมสิทธิ์โดยการทำงาน,การเพาะปลูกบนที่ดินแปลงนั้น"[๔๙] จะเห็นได้ว่าการครอบครองที่ดินเป็นหน้าที่ของรัฐบาลในการจัดสรรสิทธิโดยมองตามความเหมาะสมของการใช้งาน ดังนั้น สิทธิทั้งหมดก่อตั้งขึ้นบนการทำสัญญาประชาคม[๕๐]

๑๑) เสรีภาพ รุสโซให้ความสำคัญกับเสรีภาพมากที่สุด เพราะเสรีภาพเกิดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ ดังรุสโซกล่าวว่า "สาวัตถะของมนุษย์ที่แท้จริงก็คือเสรีภาพ เพราะถ้าปราศจากเสรีภาพเสียแล้ว มนุษย์ก็ไม่ใช่มนุษย์อีกต่อไป"[๕๑] แม้แต่การสร้างสังคมการเมืองก็เพื่อรักษาเสรีภาพของมนุษย์

รุสโซเห็นว่าอารยธรรมสมัยใหม่ได้รุกรอนเสรีภาพซึ่งเป็นคุณสมบัติของมนุษย์และทำให้มนุษย์รักความเป็นทาสของตนเอง[๕๒] มนุษย์ในสังคมอารยะได้สูญเสียเสรีภาพที่สำคัญคือเสรีภาพทางจิตใจและศีลธรรม

ตามทัศนะของรุสโซการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็เพื่อพัฒนาเสรีภาพทางใจเพื่อพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ "สภาวะที่มนุษย์ไม่สามารถทำอะไรตามใจหรือแรงกระตุ้นของร่างกายที่รุสโซเรียกว่าเสรีภาพทางใจอันเป็นลักษณะของการเป็นอิสระจากตัวเอง...เสรีภาพทางใจช่วยให้มนุษย์เป็นนายของตัวเองอย่างแท้จริง"[๕๓] รุสโซแบ่งเสรีภาพออกเป็นสองประเภท คือ ๑) เสรีภาพตามธรรมชาติเป็นเสรีภาพที่เกิดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ ๒) เสรีภาพในสัญญาประชาคม ในสังคมที่อารยะมนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพแบบใหม่คือ เสรีภาพในการเป็นพลเมืองซึ่งเสียงประชาชนเท่านั้นจะจำกัดเสรีภาพนี้ได้[๕๔] เสรีภาพเช่นนี้เป็นเสรีภาพภายใต้กฎหมาย เป็นกฎหมายที่เกิดจากเสรีภาพของประชาชน เพราะประชาชนเป็นผู้ออกกฎหมายบังคับตัวเอง ดังนั้นเสรีภาพเช่นนี้จึงเป็นเสรีภาพที่เกิดจากการเคารพกฎหมายในสังคม การละเมิดกฎหมายเท่ากับเป็นการปล้นเสรีภาพของ

---

[๔๙] Rousseau., Political Writings, Translated and Edited by Frederick Watkins., P. 22.

[๕๐] Lester G. Crocker., Rousseau's Social Contract An Interpretive Essay, P. 56.

[๕๑] Rousseau., Political Writings, Translated and Edited by Frederick Watkins., P. 177.

[๕๒] สุรินทร์ พิศสุวรรณ, "เสรีภาพ : แก่นความคิดในปรัชญาการเมืองของรุโซ" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๔๔.

[๕๓] เสถียร พงษวร, "รุสโซ" ใน ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม2,หน้า ๗๐.

[๕๔] แสนต์ ฟิงต์เขียน, ปรัชญาสังคม,พรพิไล ฉบังรักษ์สัตย์ แปล,หน้า ๕๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มวลชน มนุษย์จะต้องอยู่ภายใต้เสรีภาพของกฎหมายซึ่งจะนำมนุษย์ไปสู่ความสมบูรณ์และเป็นการรักษาเสรีภาพดั้งเดิมของมนุษย์

เสรีภาพภายใต้กฎหมายตามทัศนะของรุสโซนี้ หมายถึง เสรีภาพอันมาจากการมีส่วนร่วมในอำนาจ ซึ่งต่างจากเสรีภาพสมัยใหม่ที่เป็นเสรีภาพแห่งการประพฤติของบุคคล เสรีภาพตามทัศนะของรุสโซนั้นผูกติดอยู่กับความเสมอภาคซึ่งหมายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทำให้เกิดเสรีภาพเท่าเทียมกันและเสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น[๒๐๔]

๑๒) **ความยุติธรรม** ความยุติธรรมตามทัศนะของรุสโซคือการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามสัญญาประชาคมดังรุสโซกล่าวว่า"มนุษย์ก็ต้องเอาความยุติธรรมเข้ากำกับความประพฤติแทนสัญชาตญาณ ทำให้การกระทำของมนุษย์มีศีลธรรมขึ้น...การอยู่เป็นบ้านเมืองทำให้มนุษย์ต้องคำนึงถึงหน้าที่แทนที่จะปล่อยตามแรงกระตุ้นของร่างกาย ซึ่งสมัยก่อนเคยนึกถึงแต่ตัวเองฝ่ายเดียว จำใจต้องกระทำการใดๆตามหลักการใหม่"[๒๐๕]นั่นคือ ความยุติธรรมเกิดขึ้นจากความประพฤติของมนุษย์ที่สามารถควบคุมตนเองให้อยู่ในกติกาของสังคมไม่ละเมิดเจตนารมณ์ทั่วไปซึ่งก็หมายถึงการไม่ละเมิดต่อคนเองหรือกฎหมายนั่นเอง

๑๓) **จุดหมายของสังคม** จุดหมายของสังคมตามทัศนะของรุสโซคือ "การก่อตั้งสังคมขึ้นรูปแบบหนึ่งซึ่งจะช่วยป้องกันและคุ้มครองบุคคลและทรัพย์สินของสมาชิกแต่ละคนด้วยอำนาจของสังคมทั้งหมด"[๒๐๖]โดยที่สมาชิกทั้งหมดมีความผูกพันสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและทุกคนยังมีเสรีภาพอยู่เช่นเดิมและยิ่งกว่านั้นจุดหมายสูงสุดของรุสโซคือรุสโซเชื่อในสังคมที่สงบว่าจะสามารถพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงความสมบูรณ์ได้"มนุษย์มีความสามารถและมีเสรีภาพที่จะวิวัฒนาการไปสู่ความสมบูรณ์ที่เป็นอนันตะ"[๒๐๗] ซึ่งหมายถึง มนุษย์อยู่ในสังคมเพื่อพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์นั่นเอง

---

[๒๐๔]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๓๗๑.

[๒๐๕]จินดา จินดเสรี, แปลและเรียบเรียงจาก สัญญาประชาคมของรุสโซ,หน้า ๕๐.

[๒๐๖]Rousseau., **Political Writings**, Translated and Edited by Frederick Nelson., P. 14.

[๒๐๗]สุรินทร์ พิศสุวรรณ, "เสรีภาพ : แก่นความคิดในปรัชญาการเมืองของรุสโซ" ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๔๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๓ สังคมอุดมคติในทัศนะของนักปรัชญาตะวันออก

๒.๓.๑ สังคมอุดมคติของเหลาจื้อ

๑. ประวัติของเหลาจื้อ (Lao Tzu)

ประวัติของเหลาจื้อปรากฏอยู่ในหนังสือประวัติศาสตร์เล่มแรกของจีน ชื่อ ชื่อกี่ ซึ่ง สุมาเจี๋ยน เป็นผู้บันทึกไว้ว่า "เหลาจื้อเป็นชาวรัฐฉ่อ อำเภอหู ตำบลหลี หมู่บ้านเคี้ยกยิ้นลี้ แซ่ลี้ ชื่อว่า ยื้อ ฉายาว่า แปะเอี๋ยง ได้รับสมัญญาศักดิ์ว่า ตัม รับราชการในราชสำนักจิว โดยดำรงตำแหน่งเป็น บรรณารักษ์ใหญ่แห่งหอพระสมุด"[๒๐๔]และ "เขารับราชการในราชธานีจิวนานทีเดียว ต่อมาได้เห็น ความเสื่อมโทรมของราชวงศ์โจว จึงลาออกจากราชการ จาริกไปถึงด่านๆหนึ่ง นายด่านชื่ออี๋จึงกล่าว กับเขาว่า ไหนๆท่านก็จักหลีกเร้นไปจากสังคมแล้วโปรดรจนาตัมภีร์ไว้ให้ข้าพเจ้าเป็นอนุสรณ์สักเล่ม หนึ่งเถิด เหลาจื้อจึงได้แต่งตัมภีร์ขึ้นเล่มหนึ่งแบ่งเป็นภาคต้นและภาคปลายรวมเป็นสองภาค ว่าด้วย คุณธรรมประการต่างๆรวมทั้งหมดเป็นอักษร ๕,๐๐๐ กว่าตัว เมื่อแต่งเสร็จแล้วลาจากไป โดยไม่มีผู้ หนึ่งผู้ใดทราบว่าเขาไปแห่งหนตำบลใด ฯลฯ"[๒๐๕] ตัมภีร์ที่เหลาจื้อแต่งนั้นต่อมาเรียกว่า เต๋าเต๋อจิง เหลาจื้อดำรงชีวิตอยู่ในช่วงเวลาระหว่างศตวรรษที่ ๖-๕ ก่อน ค.ศ.หรือ ๑๐๐ ปีก่อน พ.ศ. ในช่วงเวลา นั้นประเทศจีนกำลังเกิดสงครามระหว่างรัฐ สงครามครั้งนี้ยืดเยื้อยาวนานจากฤดูใบไม้ร่วงถึงฤดู ใบไม้ผลิจึงถูกเรียกว่า สงครามชุนชิว สงครามครั้งนี้เป็นต้นเหตุของความยุ่งยากทั้งทางด้านการ ปกครอง เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพและภาวะจิตใจ เพราะฉะนั้น เต๋าเต๋อจิงจึงถูกเขียนขึ้นในสมัย แห่งความยุ่งยากและช่วงของความยุ่งยากดังกล่าวเป็นตัวกำหนดปรัชญาของเหลาจื้อ กล่าวคือเหลาจื้อ มีความประสงค์ที่จะแสดงแนวทางขจัดความยุ่งยากของสงครามในยุคนั้น[๒๐๖] เหลาจื้อไม่เห็นด้วยกับ ขงจื้อที่เน้นการสะสมคุณธรรมว่าสามารถทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมได้ เหลาจื้อเชื่อว่า วิถีแห่งเต๋าเท่านั้นที่สามารถนำความสงบและสันติสุขมาสู่สังคมมนุษย์ได้ ดังนั้นในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ของเหลาจื้อจึงเป็นการเสนอแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมมนุษย์แล้วนำมนุษย์ไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าและ สังคมที่สันติสุข ซึ่งก็คือสังคมอุดมคติของเหลาจื้อนั่นเอง

---

[๒๐๔]เสถียร โพธินันทะ, เมธีตะวันออก,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร,๒๕๒๒),หน้า ๑๖๒.

[๒๐๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๓๐.

[๒๐๖]ปานทิพย์ ประเสริฐสุข, ปรัชญาจีน, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๒๕),หน้า ๕๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. สมมติฐานในการสร้างสังคมอุดมคติของเหลาจื้อ

เหลาจื้อเห็นว่า ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์นั้นเป็นผู้มีความสุขแต่ต้องมามีความทุกข์เพราะผลของการเปลี่ยนแปลงที่สังคมนำมา[๒๐๐] วิธีที่ดีที่สุดที่จะมีความสุขนั้นเหล่าจื้อสอนให้มนุษย์ละทิ้งความวุ่นวายในสังคมกลับไปสู่เต๋าคือการปล่อยให้ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามธรรมชาติของมันมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ[๒๐๑]ต้องไม่ทำอะไรที่ขัดกับวิถีของธรรมชาติ โดยเสนอหลักวิถีแห่ง หวู่เว่ย คือวิถีแห่งการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่กระทำสิ่งใดเลยที่เป็นการขัดขวางวิถีแห่งเต๋า[๒๐๒]ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตของปัจเจกชนและในด้านสังคม โปรเฟสเซอร์ชูไช กล่าวว่า "เป้าหมายของปรัชญาเหลาจื้อ อยู่ที่การถอนคนออกจากแนวความคิดของกษัตริย์และอำนาจปกครองทั้งปวง"[๒๐๓]

ดังนั้น ในการเสนอแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคตินั้น เหลาจื้อเห็นว่าโดยธรรมชาติดั้งเดิมมนุษย์ดำรงอยู่อย่างมีความสุข แต่มนุษย์ได้ละทิ้งธรรมชาติดั้งเดิมคือ เต๋า จึงทำให้สังคมเกิดปัญหา วิธีแก้ปัญหาของสังคมคือ ให้มนุษย์กลับไปหาธรรมชาติดั้งเดิมแล้วดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับเต๋า ซึ่งจะทำให้สามารถแก้ปัญหาของมนุษย์และสังคมได้

๓. มนุษย์ในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อ

มนุษย์ในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อนั้นเหลาจื้อเสนอให้ดำเนินชีวิตให้เรียบง่ายเป็นไปตามธรรมชาติอย่าไปดิ้นรนฝืนธรรมชาติ เพราะการฝืนธรรมชาติมีแต่จะประสบทุกข์[๒๐๔] ควรอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ควรโอ้อวดหยิ่งยโสโดยเฉพาะผู้เป็นหัวหน้าคน[๒๐๕]แต่ควรยึดเต๋าเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิต ดังข้อความในเต๋าเต้อจิงบทที่ ๒๔ว่า"ผู้ที่ยืนเขย่งเท้าจะยืนได้ไม่มั่นคงผู้ที่เดินเร็วเกินไปจะเดินได้ไม่ดี ผู้ที่แสดงตนให้ปรากฏจะไม่เป็นที่รู้จัก ผู้ที่ยกย่องตนเองจะไม่มีใครเชื่อถือ ผู้ที่ลำพองจะไม่ได้เป็นหัวหน้าคน...ดังนั้นบุคคลผู้ยึดมั่นในหนทางแห่งเต๋าพึงหลีกเลี่ยง

---

[๒๐๐]Ch'u Chai., The Story of Philosophy, (New York : Washington Square Press, Inc., 1961), P.74.

[๒๐๑]มาลี ศรีเพชรภูมิ, การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความดีในปรัชญาจีนโบราณ, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๒๖,หน้า ๖๐.

[๒๐๒]Ch'u Chai., The Story of Chines Philosophy, P. 74.

[๒๐๓]Ibid., P.70.

[๒๐๔]ฟื้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาจีน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,๒๕๐๒),หน้า ๒๕.

[๒๐๕]สิทธา พินิจภูวดล, รายงานการวิจัยเรื่อง " การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ยูโทเปียและเต๋าเต็กเก็ง" ,หน้า ๒๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากสิ่งเหล่านี้"[๒๐๔] เหลาจื้อต้องการให้มนุษย์รักสงบ รักสันโดษ รู้จักพอ รู้จักตัวเองและเอาชนะตนเอง เน้นให้เป็นคนอ่อนโยนแต่เข้มแข็งภายใน เพราะ"ผู้เข้าใจคนอื่นคือผู้รอบรู้ ผู้เข้าใจตนเองคือผู้รู้แจ้ง ผู้ที่มีชัยชนะต่อคนอื่นคือผู้มีกำลัง ผู้ที่มีชัยชนะต่อตนเองคือผู้เข้มแข็ง ผู้ที่มักน้อยคือผู้ที่ร่ำรวย ผู้ที่มีความพยายามคือผู้ที่มีความหวัง ผู้ที่อยู่ในสถานะที่เหมาะสมของคนย่อมอยู่ได้นาน..."[๒๐๕]"ไม่มีความหายนะใดยิ่งใหญ่กว่าความไม่รู้จักพอ ไม่มีภัยพิบัติใดยิ่งใหญ่กว่าความโลภ ดังนั้นสำหรับผู้ที่รู้จักพอ ความพอนั้นจะทำให้มีความพอไปตลอดชีวิต"[๒๐๖]

มนุษย์ในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อนั้น เหลาจื้อต้องการให้มีเต๋าเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิต เพราะเต๋าเป็นองค์ประกอบอันสูงสุดของชีวิต มนุษย์จะต้องดำรงชีวิตโดยการปฏิบัติให้สอดคล้องกับเต๋า[๒๐๗] เพราะ"การยึดมั่นในหนทางอันยิ่งใหญ่ (เต๋า) และโลกทั้งโลกก็จะดำเนินรอยตาม ตามรอยนี้จะนิราศจากภัยมีชีวิตอยู่ด้วยความรุ่งเรือง สันติสุขและมั่นคง"[๒๐๘]เหลาจื้อถือว่าจิตที่สงบสำคัญที่สุดเพราะจะทำให้มนุษย์เข้าถึงเต๋า แล้วทำให้มนุษย์มองเห็นความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่งหรือความเป็นหนึ่งคือ"แต่ละสิ่งเหมือนกันกับสิ่งอื่นๆ ความเป็นหนึ่งคือ ความหลากหลาย ความหลากหลายคือความเป็นหนึ่ง ตัวตนทั้งหมดหลอมรวมกลายเป็นตัวตนเดียว ตัวตนของพวกเราทั้งหมด เป็นตัวตนเดียวเท่านั้น ในขอบเขตที่ว่า พวกมันทั้งหลายมลายหายไปในตัวตนอื่นทั้งหมด"[๒๐๙] มนุษย์จึงดำรงอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีความแบ่งแยกให้แตกต่าง อาจจะสรุปภาพบุคคลในอุดมคติของเหลาจื้อได้ตามข้อความในเต๋าเต๋อจิงบทที่ ๒๐ ว่า

> ผู้คนในโลกพากันยิ้มแย้มเริงร่า คล้ายกับกำลังร่วมอยู่ในงานเลี้ยงฉลอง คล้ายกับกำลังนั่งอยู่บนหอสูง เพื่อชมความงามในฤดูใบไม้ผลิมีแต่ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่สงบเสงี่ยม คล้ายกับตัดขาดจากความยินดียินร้ายทั้งปวง คล้ายกับทารกแรกเกิดที่ไม่มีความสามารถแม้แต่จะยิ้มไม่ผูกพันอยู่กับสิ่งใด คล้ายกับผู้พเนจร ที่ไร้บ้านเรือน ผู้คนในโลกแม้เมื่อมีทรัพย์มากพอแล้วก็ยังเก็บงำสั่งสม มีแต่ข้าพเจ้าจึงเป็นผู้สละโดยสิ้นเชิง ดวงใจข้าพเจ้าคล้ายกับผู้โง่งม ขุ่นมัวเคลือบคลุม ผู้อื่นเป็นผู้รู้เฉียบแหลม ข้าพเจ้าเพียงคนเดียวที่งมงายสับสน ผู้อื่นฉลาดมั่นใจในตนเอง

---

[๒๐๔]พจนา จันทรสันติ แปล, วิถีแห่งเต๋า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย,๒๕๔๒),บทที่ ๒๔.

[๒๐๕]เรื่องเดียวกัน,บทที่ ๓๓.

[๒๐๖]เรื่องเดียวกัน,บทที่ ๔๖.

[๒๐๗]Professor Chu Chai., The Story of Chines Philosophy, P.76.

[๒๐๘]พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า,บทที่ ๓๕.

[๒๐๙]Chang Chung-Yuan., Creative and Taoism,(New York : Art & Poetry The Julian Press, Inc., 1963), P.36.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่ต่ำต้อย อดทนเหมือนท้องทะเลล่องลอยไร้จุดหมาย ผู้คนในโลกล้วนมีจุดหมาย ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่เดือดดึงเซ่อซ่า ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่แตกต่างจากคนอื่น เพราะได้รับการเลี้ยงดูด้วยคุณค่าอันสูงส่งจากมารดาแห่งสรรพสิ่ง[๒๒๑]

ชีวิตมนุษย์จึงเป็นวิถีที่ "มนุษย์สามารถทำงานร่วมกับคนอื่นๆ และร่วมมือกันด้วยดีโดยธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์แต่ละคนเหมือนกันกับมนุษย์คนอื่นๆ และทั้งหมดดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่อย่างบริสุทธิ์ เรียบง่าย ความอวดดีและความเห็นแก่ตัวทั้งหมดถูกทำลายไป"[๒๒๒] วิถีชีวิตที่ดีที่เกิดจากการเรียนรู้วิถีแห่งเต๋าจึงเป็นวิถีชีวิตที่ขจัดความเห็นแก่ตัวออกไปหรือละทิ้งตัวตนได้

๔. ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมอุดมคติของมหาจื้อ

เหลาจื้อเห็นว่า มนุษย์ต้องสร้างโลกนี้ให้เป็นที่ที่มีการรวมกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ โดยที่ ในหมู่มนุษย์ไม่มีการกีดกัน ไม่มีการแบ่งแยกให้แตกต่างว่าเป็น กษัตริย์ พ่อค้า กรรมกร ชาวนา บัณฑิต ชีวิตของมนุษย์จึงเป็นวิถีที่แต่ละคนเหมือนกับคนอื่น และทุกคนมีชีวิตร่วมกันอย่างเป็นหนึ่ง มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างบริสุทธิ์และเรียบง่าย ความอโสและความเห็นแก่ตัวต้องถูกขจัดไป เหล่าจื้อเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรมีการศึกษาเพราะการศึกษาทำให้มนุษย์คิดวิธีที่เอาเปรียบกัน ทำให้ระแวงไม่ไว้ใจกัน จึงควร"เลิกการศึกษาเล่าเรียนเสีย ปัญหามากมายก็สิ้นสุดลง"[๒๒๓]

เหลาจื้อไม่เห็นด้วยกับการสร้างระบบจริยวัฒนธรรมโดยมุ่งกำหนดบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตามตำแหน่งหน้าที่ของตนซึ่งเป็นคำตอบสำหรับระเบียบทางสังคมตามแนวทัศนะของขงจื้อ[๒๒๔] เหลาจื้อเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นดีอยู่แล้ว มีความเห็นอกเห็นใจกัน แต่ที่ต้องมาเดือดร้อนก็เพราะอำนาจกิเลสเข้าครอบงำ ทำให้ต้องดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆแล้วก็พากันยึดมั่นในสิ่งนั้นว่าเป็นจริง ทำให้เกิดการเปรียบเทียบ อะไรดีอะไรชั่ว อะไรสูงอะไรต่ำ เป็นต้น ดังข้อความในเต๋าเต้อจิง บทที่๑๘ว่า "เมื่อสัจธรรมแห่งเต๋าเสื่อมโทรม ความถูกต้องและความดีงามก็เกิดขึ้น เมื่อความรอบรู้และความเฉลียวฉลาดเกิดขึ้น ความหน้าไหว้หลังหลอกก็ติดตามมา เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติทั้ง ๖ ไม่เป็นปรกติสุข ก็เกิดบิดาใจดีและบุตรกตัญญู เมื่อประชาชนตกอยู่ในภาวะยุ่งเหยิง คุณค่าของขุนนางผู้ภักดีก็เกิดขึ้น"[๒๒๕] นั่นคือเมื่อมนุษย์ละทิ้งเต๋า ความสัมพันธ์ของมนุษย์ใน

---

[๒๒๑]พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า,บทที่ ๒๐.

[๒๒๒]Chang Chung –Yuan., Creative and Taoism, P. 39.

[๒๒๓]พจนา จันทรสันติ แปล, วิถีแห่งเต๋า,บทที่ ๒๐.

[๒๒๔]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๖๓๔.

[๒๒๕]พจนา จันทรสันติ แปล, วิถีแห่งเต๋า,บทที่ ๑๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมก็สับสน สังคมจึงเกิดความวุ่นวายไม่สงบ ยิ่งมนุษย์บัญญัติกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันออกมามากก็ยิ่งทำให้เกิดปัญหามากขึ้น

ดังนั้น เหลาจื้อจึงเสนอให้มนุษย์แสวงหาระเบียบในธรรมชาติเพื่อถือเป็นหลักในการดำเนินสังคมมนุษย์แทนที่จะสร้างระบบวัฒนธรรมอันมิได้มีรากฐานอยู่บนกฎเกณฑ์แห่งหวู่เว่ยซึ่งเหลาจื้อถือว่ามีอยู่แล้วในธรรมชาติ[๒๒๔] วิธีแก้ปัญหาสังคมมนุษย์ของเหลาจื้อคือ อย่าไปสมบัติสิ่งนั้นสิ่งนี้ให้แตกต่างกัน ตัดการเปรียบเทียบออกไปเสียแล้วสังคมมนุษย์ก็จะกลับสู่ภาวะสงบสุขดังเดิม[๒๒๕] ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างบุคคลนั้น เหลาจื้อเสนอวิธีปฏิบัติกิจต่อกันเอาไว้ในเต๋าเต๋อจิงบทที่๔๙ว่า "ปราชญ์มิได้ใส่ใจคนเองท่านถือเอาผู้อื่นเปรียบประดุจตัวท่าน กับคนดีข้าพเจ้าก็ดีด้วยกับคนชั่วข้าพเจ้าก็ทำดีด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เปลี่ยนเป็นคนดี กับคนมีสัจจะ ข้าพเจ้าก็เชื่อถือ กับคนไร้สัจจะข้าพเจ้าก็ยังเชื่อถือทั้งนี้เพื่อให้เขาเปลี่ยนเป็นคนมีสัจจะปราชญ์อยู่ในโลกอย่างสงบกลมกลืน มีใจกรุณาต่อทุกผู้คน"[๒๒๖]

๕. การปกครองที่ดีในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อ

เหลาจื้อมองว่า ปัญหาสังคมทั้งหลายมาจากมนุษย์โดยเฉพาะมนุษย์ที่เป็นผู้ปกครองเข้าไปก้าวก่ายกับราษฎรมากเกินไป การที่ผู้ปกครองพยายามควบคุมประชาชนมากเท่าใดก็ย่อมทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากประชาชนมากเพียงนั้น เหลาจื้อให้เหตุผลว่า ความยุ่งยากในสังคมทั้งมวลมาจากสาเหตุสองประการ คือ

(๑) ความสลับซับซ้อนของสถาบันทางสังคมและการเมือง (๒) กิจกรรมหรือพฤติกรรมของชนชั้นปกครอง[๒๒๗] และเห็นว่า"ข้อห้ามยิ่งมาก ประชาราษฎร์ยิ่งยากจน อาวุธยิ่งแหลมคม ประเทศยิ่งวุ่นวายสับสน วิทยาการยิ่งมาก สิ่งประดิษฐ์ยิ่งแปลกประหลาด กฎหมายยิ่งมีมาก โจรผู้ร้ายยิ่งชุกชุม"[๒๒๘] และบทที่๗๕ว่า"เมื่อราษฎรอดอยากยากแค้น เพราะผู้ปกครองเก็บภาษีมากเกินไปราษฎรที่หิวโหยย่อมไม่อาจปกครองได้ นี่เกิดจากผู้ปกครองเข้าไปยุ่งเกี่ยวมากเกินไป ทำให้ปกครองพลเมืองไม่ได้"[๒๒๙] ดังนั้นในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อ ท่านเสนอให้ขจัดเหตุที่ทำให้เกิดความยุ่งยากและความเสื่อมโทรมในทางสังคมการเมืองเสียก่อน คือไม่ควรตรากฎหมายหรือแม้แต่กฎเกณฑ์ทาง

---

[๒๒๔]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๖๒๔.

[๒๒๕]ฟื้น ดอกบัว, ปรงปรัชญาจีน,หน้า ๑๔.

[๒๒๖]พจนา จันทรสันติ,แปล วิถีแห่งเต๋า,บทที่ ๔๙.

[๒๒๗]Ch'u Chai., The Story of Chines Philosophy, P. 85.

[๒๒๘]พจนา จันทรสันติ แปล, วิถีแห่งเต๋า, บทที่ ๕๗.

[๒๒๙]เรื่องเดียวกัน, บทที่ ๗๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศีลธรรมขึ้นมาใช้บังคับประชาชน ท่านได้เสนอการปกครองระบบเสรีนิยมผสมธรรมชาตินิยม ซึ่งเชื่อว่า กฎธรรมชาติจะเป็นกฎหมายที่สักดิ์สิทธิ์ ครอบคลุมเอกภาพและกฎที่ยิ่งใหญ่ ดีกว่ากฎหมายหรือบัญญัติใดๆที่มนุษย์บัญญัติขึ้นซึ่งไม่สามารถสร้างความสงบสุขในสังคมได้แท้จริง มีแต่จะกระตุ้นให้ประชาชนฝ่าฝืนมากขึ้น สันติภาพที่แท้จริงจะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เคารพกฎธรรมชาติอย่างเคร่งครัด

หลักการปกครองที่เหลาจื๊อเสนอคือ หลักหวูเว่ย อันได้แก่การปกครองที่ปล่อยให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีของธรรมชาติโดยนักปกครองไม่ต้องไปปรับปรุงสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างฝืนธรรมชาติ สังคมจึงจะเกิดสันติภาพได้แท้จริง ประชาชนจะไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันในสังคม[๒๓๔] อาจสรุปหลักการปกครองที่ดีในสังคมอุดมคติของเหลาจื๊อได้ตามข้อความในเต๋าเต๋อจิง ว่า

> มิได้ยกย่องคนฉลาด ประชาราษฎร์ก็ไม่ชิงดีชิงเด่น มิได้ให้คุณค่าแก่สิ่งของหายาก ประชาราษฎร์ก็จะไม่ลักขโมย ขจัดตัวตนแห่งความอยาก ควงใจแห่งประชาราษฎร์ก็บริสุทธิ์ ดังนั้นปราชญ์ย่อมปกครองโดย ทำให้จิตใจของประชาราษฎร์ ว่างสะอาด บำรุงเลี้ยงให้อิ่มหนำ คัดทอนความทะยานอยากเสริมสุขภาพแห่งร่างกาย ความคิดและความปรารถนาของประชาราษฎร์ก็จะถูกชะล้างให้บริสุทธิ์ คนน้อยฉลาดก็มิอาจหาญเข้ากระทำการทุจริต ปราชญ์ย่อมปกครองโดยไม่ปกครอง ดังนี้ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะถูกปกครองและดำเนินไปอย่างมีระเบียบ[๒๓๕]

ฉะนั้น เป็นที่ชัดเจนว่าหลักของการปกครองประการเดียวที่สอดคล้องกับคำสอนของเหลาจื๊อ คือ หลักคำสอนเรื่องการมีภาวะอันเสรี มีรูปแบบการจัดการควบคุมและข้อบังคับน้อยที่สุด[๒๓๖]

๖. รัฐบาลที่ดีในสังคมอุดมคติของเหลาจื๊อ

รัฐบาลที่ดีหรือรัฐในอุดมคติของเหลาจื๊อ คือ รัฐที่มีปราชญ์เป็นผู้ปกครองและปราชญ์จะต้องดำเนินตามหลัก หวูเว่ย คือไม่ก้าวก่ายเสรีภาพของประชาชน ปล่อยให้ประชาชนดำเนินชีวิตอย่างมีอิสรภาพตามอุดมคติของตนและประชาชนก็ต้องไม่ก้าวก่ายเสรีภาพของกันและกันประชาชนก็จะดำรงอยู่อย่างมีความสุข ดังเหลาจื๊อกล่าวว่า "...ใครจะรู้ถึงลักษณะของรัฐบาลที่ดี อาจเป็นได้ด้วยการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวขัดขวาง มิฉะนั้น ธรรมะก็จะกลายเป็นเล่ห์กล ความดีก็จะกลายเป็นความชั่ว ผู้คนโง่

---

[๒๓๔] มาลี ศรีเพชรภูมิ, การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความดีในปรัชญาจีนโบราณ, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, หน้า ๖๖.

[๒๓๕] พจนา จันทรสัดิ, แปล วิถีแห่งเต๋า, บทที่ ๓.

[๒๓๖] Chu Chai., The story of Philosophy, P.88.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งมในสิ่งเหล่านี้มานานแล้ว ถึงแม้ปราชญ์จะมีหลักการที่มั่นคง ท่านก็มิได้เที่ยวฟาดฟันผู้อื่น มีความถูกต้องดีงามแต่ก็มิได้ข่มผู้อื่น มีความฉลาดแต่ก็มิได้ด้อนผู้อื่นให้ อับจน"[๒๐๗]

รัฐในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อนั้น เหลาจื้อเห็นว่าควรยกเลิกบทบัญญัติ อารยธรรม วิทยาการและสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์สร้างขึ้น เพื่อให้ประชาชนกลับไปดำเนินชีวิตอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งถ้าละทิ้งสิ่งเหล่านี้เสียได้สังคมก็จะกลายเป็นสังคมที่เรียบง่าย ประชาชนก็จะมีความบริสุทธิ์ใจต่อกันไม่เสแสร้งเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ความสับสนวุ่นวายในสังคมก็จะสิ้นไป ดังข้อความในเต๋าเต๋อจิงบทที่๑๙ ว่า "ละทิ้งความเฉียบแหลม ละเลยความรอบรู้ ประชาชนก็จะได้รับประโยชน์อีกร้อยเท่าละทิ้งความถูกต้อง ละเลยความยุติธรรม ประชาชนก็ปรองดองกันดุจเครือญาติ ละทิ้งเล่ห์เหลี่ยมละเลยผลประโยชน์ หัวขโมยก็จะหมดสิ้นไป"[๒๐๘]

รัฐบาลในอุดมคติของเหลาจื้อนั้นต้องยึดถือเต๋าเป็นอุดมคติไม่ต้องพึ่งกำลังกองทัพและไม่สนับสนุนการทำสงครามแต่สอนให้แสวงหาชัยชนะทางการทูต ดังข้อความที่ปรากฏในเต๋าเต๋อจิงบทที่๓๐ ว่า "ผู้รู้เต๋าและประสงค์จะมาช่วยเหลือกิจการบ้านเมือง จะต้องคัดค้านการพิชิตด้วยกำลังทหาร เพราะสิ่งเหล่านี้จะได้รับการตอบแทน ยกทัพไปรุกรานผู้อื่นก็จะถูกผู้อื่นกระทำตอบ เมื่อยกกองทัพไปถึงที่ใด ดินแดนนั้นก็จะเต็มไปด้วยหญ้าและพงหนาม เมื่อยกทัพใหญ่ไปสิ่งที่จะตามมาก็คือ ช่วงเวลาแห่งความขาดแคลน ความยากแค้น และความอดอยาก"[๒๐๙]

๗. ลักษณะนักปกครองที่ดี

ในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อนั้นท่านให้ความสำคัญกับผู้ปกครองมากที่สุดและผู้ปกครองนั้นจะต้องเป็นปราชญ์ ดังท่านกล่าวถึงผู้ปกครองที่ดีไว้ในเต๋าเต๋อจิงบทที่๑๗ ว่า "ผู้ปกครองที่ดีที่สุดนั้นราษฎรเพียงแต่รู้ว่าเขามีอยู่ ที่รองลงมา ราษฎรรักและยกย่อง ที่ดีรองมาราษฎรเกรงกลัว รองลงมาเป็นอันดับสุดท้ายราษฎรชิงชัง"[๒๑๐] ผู้ปกครองที่ดีที่สุดในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อนั้น ย่อมปล่อยให้ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพเต็มที่ในการดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติของตนถึงแม้ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับประชาชนกลับประสบความสำเร็จในการปกครอง[๒๑๑]

นักปกครองที่ดีในสังคมอุดมคติของเหลาจื้อต้องเป็นผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัว ไม่โลภ ไม่มักใหญ่ใฝ่สูงในฐานะตำแหน่งหน้าที่ของตน ไม่เหลิงอำนาจทำตัวเป็นนายของประชาชน แต่ทำตัวให้เข้ากับ

---

[๒๐๗]พจนา จันทรสันติ-แปล, วิถีแห่งเต๋า, บทที่๕๗.

[๒๐๘]เรื่องเดียวกัน,บทที่ ๑๙.

[๒๐๙]เรื่องเดียวกัน, บทที่ ๓๐

[๒๑๐]เรื่องเดียวกัน,บทที่ ๑๗.

[๒๑๑]ปานทิพย์ ประเสริฐสุข, ปรัชญาจีน, หน้า ๑๖๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประชาชน รับใช้ประชาชน คอยตามประชาชนแล้วผลจะทำให้เขาเป็นผู้นำประชาชนดังข้อความในเต๋าเต๋อจิงบทที่ ๗ ว่า "ฟ้ามีอายุยาวนาน ดินมีอายุยาวนานเหตุเพราะฟ้าและดินมิได้ดำรงอยู่เพื่อตนเองจึงอาจอยู่ได้ทน ดังนั้นปราชญ์ย่อมตั้งตนอยู่รั้งท้ายและกลับกลายเป็นหน้าสุด ละเลยตนเองแต่กลับมีชีวิตอยู่ด้วยดี เพราะปราชญ์มิได้อยู่เพื่อตนเองหรือมิใช่ตัวตนของท่านจึงถึงซึ่งความสมบูรณ์"[๒๔๖]

ผู้ปกครองที่ดีต้องมีเต๋าเป็นอุดมคติในการดำรงชีวิตและใช้วิถีทางแห่งเต๋าเป็นวิถีทางแห่งการปกครอง คือปล่อยให้ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีทางแห่งเต๋าโดยขจัดความทะยานอยากอันไม่ใช่ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ให้หมดไป ธรรมชาติดั้งเดิมของจิตใจมนุษย์ก็คือความจริงใจบริสุทธิ์ใจซึ่งนักปกครองที่ดีจะต้องพยายามรักษาธรรมชาติดั้งเดิมของจิตใจมนุษย์ไว้ด้วยดังข้อความในเต๋าเต๋อจิงบทที่๓๗ว่า "กษัตริย์และเจ้านครสามารถรักษาเต๋าไว้ได้ โลกก็จะเปลี่ยนแปลงไปโดยความต่อเนื่อง เมื่อโลกเปลี่ยนแปลงไปและเกิดการกระทำต่างๆขึ้น จงปล่อยให้ความเรียบง่ายแต่บรรพกาลเป็นผู้ควบคุมการกระทำ ความเรียบง่ายแต่บรรพกาลนี้ไร้ชื่อ มันช่วยขจัดความอยากทั้งปวง เมื่อขจัดความอยากทั้งปวงได้ความสงบย่อมเกิดขึ้น ดังนั้น โลกย่อมถึงซึ่งความสันติสุข"[๒๔๗]

ในการที่จะเป็นนักปกครองที่ดีได้นั้น นักปกครองจะต้องยึดมั่นในคุณธรรมสามประการดังคำกล่าวของเหลาจื้อว่า "ฉันมีควงแก้วอยู่สามควง ซึ่งเก็บรักษาทะนุถนอมเอาไว้ คือ ความเมตตา ความประหยัด ทำอะไรอย่าเกินล้ำหน้าประชาชน ผู้ที่มีความเมตตาย่อมมีความแกล้วกล้า ผู้ที่รู้จักประหยัดย่อมเป็นผู้ที่มีโภคทรัพย์สมบูรณ์ ส่วนผู้ที่ทำอะไรไม่เอาเด่นล้ำหน้าประชาชน เขาย่อมได้เป็นผู้นำของประชาชนโดยแท้"[๒๔๘]

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของเหลาจื้อกล่าวได้ว่าสังคมอุดมคตินั้นเหลาจื้อเสนอให้เป็นประเทศเล็กๆ มีประชากรพอประมาณ ดำรงชีวิตอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ ไม่สนใจสร้างอารยธรรมไม่สนใจการท่องเที่ยว ไม่มีการทำสงครามขยายอาณาเขต ทุกบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่ไม่ก้าวก่ายกันและกันผู้ปกครองปกครองโดยหลักหวูเว่ย ซึ่งเป็นการยึดมั่นในนโยบายเสรีนิยม ภายใต้กฎธรรมชาติคือเต๋าและถ้าผู้ปกครองยึดหลักของหวูเว่ยเป็นแบบในการปกครองแล้ว "สังคมอุดมคติย่อมจะเกิดขึ้นได้ในที่สุด ดังข้อความต่อไปนี้แสดงถึงภาพอันสมบูรณ์งดงามแห่งสังคมอุดมคติของเหลาจื้อ"[๒๔๙] ซึ่งลักษณะสังคมอุดมคตินั้นเหลาจื้อได้สรุปเอาไว้ชัดเจนในเต๋าเต๋อจิงบทที่ ๘๐ว่า[๒๕๐]

---

[๒๔๖]พจนา จันทรสันติ แปล,วิถีแห่งเต๋า, บทที่ ๗.

[๒๔๗]เรื่องเดียวกัน,บทที่ ๓๗.

[๒๔๘]เรื่องเดียวกัน,บทที่ ๖๗.

[๒๔๙]Ch'u Chai., The Story of Chines Philosophy, P. 88.

[๒๕๐]พจนา จันทรสันติ แปล, วิถีแห่งเต๋า, บทที่ ๘๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หวังให้ประเทศเล็กมีพลเมืองน้อย มีอาหารพอที่จะเลี้ยงดูพลเมือง
มากกว่าที่เขาต้องการถึงสิบเท่าร้อยเท่า ให้ประชาชนเห็นคุณค่าของชีวิต
และไม่ท่องเที่ยวพเนจรไปไกล ถึงแม้จะมีพาหนะเรือและรถ
ก็ไม่มีใครปรารถนาจะขับขี่ ถึงแม้จะมีเกราะและอาวุธ
ก็ไม่มีโอกาสใช้ ให้กลับไปใช้การจดจำเรื่องราว
ด้วยการผูกเงื่อนแทนการเขียนหนังสือ ให้เขานึกว่าอาหารพื้นๆนั้นโอชะ
เสื้อผ้าสามัญนั้นสวยงาม บ้านเรือนธรรมดานั้นสุขสบาย
ประเพณีวิถีชีวิตนั้นน่าชื่นชม ในระหว่างเพื่อนบ้านต่างเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน
จนอาจได้ยินเสียงไก่ขันสุนัขเห่าจากข้างบ้าน และตราบจนวันสุดท้ายของชีวิต
จะไม่มีใครได้เคยออกไปนอกประเทศตนเลย

ดังนั้น อาจสรุปลักษณะสังคมอุดมคติของเหลาจื๊อได้ว่า เป็นสังคมที่มีเต๋าเป็นอุดมคติ มนุษย์ในสังคมจะต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับเต๋า กล่าวคือ เหลาจื๊อต้องการให้ประชาชนกลับไปดำเนินชีวิตตามธรรมชาติดั้งเดิมก่อนที่จะมีอารยธรรมต่างๆซึ่งมนุษย์มีความบริสุทธิ์ เรียบง่ายและกลมกลืนกับเต๋า การปกครองในสังคมอุดมคติของเหลาจื๊อนั้นนักปกครองจะต้องเป็นปราชญ์ผู้เข้าถึงเต๋าและใช้เต๋าเป็นอุดมคติในการปกครองโดยที่ผู้ปกครองจะต้องไม่เข้าไปก้าวก่ายกับประชาชน ปล่อยให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ ไม่ต้องออกกฎหมายหรือสร้างวัฒนธรรมใดๆที่นอกเหนือกฎธรรมชาติมาปกครองสังคมมนุษย์ ไม่ต้องมีการศึกษา รัฐบาลปกครองประชาชนโดยใช้หลักหวูเว่ย แล้วสังคมจะเกิดความสงบสุขอย่างแท้จริงได้ ลักษณะสังคมอุดมคติของเหลาจื๊อเป็นแบบเสรีนิยมและธรรมชาตินิยมอย่างแท้จริงแต่เป็นเสรีนิยมภายใต้การควบคุมของเต๋า

๒.๓.๒ สังคมอุดมคติของท่านพุทธทาสภิกขุ

๑. ประวัติของท่านพุทธทาสภิกขุ (Buddhadasa Bhikkhu)

ท่านพุทธทาสภิกขุเกิดเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ ที่ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดิมชื่อ เงื่อม พานิช เป็นบุตรของนายเชี้ยงและนางเคลื่อน พานิช ท่านได้เข้าสู่เพศพรหมจรรย์เมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๖๕ ได้รับฉายาว่า อินฺทปญฺโญ ขณะอายุ ๒๐ปีบริบูรณ์ ท่านได้เข้ามาศึกษาในกรุงเทพฯสองครั้ง เมื่อได้รับความรู้อันเป็นพื้นฐานเพียงพอแล้ว จึงหวนคืนสู่มาตุภูมิด้วยความประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะฟื้นฟูการศึกษาพุทธศาสนาและการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านกับสหายธรรมได้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม อันแปลว่าเป็นอารามที่ทำให้เกิดกำลังใจให้พ้นทุกข์ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาพุทธศาสนาและปฏิบัติธรรม ตั้งแต่นั้นมาชื่อของท่านพุทธทาสภิกขุก็เป็นที่รู้จักของคนไทยทั่วไปผู้ใฝ่ปัญญาและแสวงหาความสงบทางใจ รวมทั้งชาวต่าง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเทศอีกมากมาย ท่านพุทธทาสภิกขุได้กลับคืนสู่ธรรมชาติเมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖ สิริรวมอายุได้ ๘๗ ปี

ในทศวรรษที่๒๕๑๐ ท่านพุทธทาสภิกขุได้เสนอแนวคิดทางการเมืองเป็นครั้งแรกในรูปของธรรมาธิปไตย คือการจัดระเบียบสังคมและการเมืองควรเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ต่อมาท่ามกลางบรรยากาศของการปฏิวัติสังคมอันมีขบวนการนักศึกษาเป็นแกนนำ ในช่วงเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ถึงเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ท่านพุทธทาสภิกขุได้เสนอทฤษฎีทางสังคมการเมือง ชื่อ ธัมมิกสังคมนิยม อันเป็นสังคมอุดมคติของมนุษยชาติ[๒๔๗] ซึ่งได้รับความสนใจจากนักคิดทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นอย่างมาก โดนัล เค สแวร์เรอร์กล่าวว่า ทัศนวิสัยของท่านพุทธทาสภิกขุในเรื่องสังคมที่ดีและยุติธรรมนั้นพ้องกับความเห็นของท่านในเรื่อง สภาพธรรมชาติที่แท้จริง หรือสถานภาพของมนุษย์ตั้งแต่ดั้งเดิม[๒๔๘] แต่ก็มีนักกิจกรรมทางการเมืองวิจารณ์สังคมอุดมคติของท่านพุทธทาสว่าเป็นเรื่องเพ้อฝัน[๒๔๙]

๒. สภาวะธรรมชาติเป็นสังคมนิยม

ในการเสนอแนวคิดเรื่องธรรมิกสังคมนิยมนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้อาศัยกรอบความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ ธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธและคำสอนของพระพุทธเจ้า[๒๕๐] โดยเฉพาะคำสอนเรื่อง ความไม่ยึดมั่นถือมั่นหรือจิตว่าง คือจิตเป็นอิสระไม่ถูกกลุ้มรุมจากวัตถุนิยมและความยึดติดหลงไหลในตัวตน[๒๕๑] นอกจากนี้ท่านยังได้วิเคราะห์สังคมนิยมโดยอาศัยคำสอนในอัคคัญญสูตรและมโนทัศน์เรื่องส่วนเกิน การเอาเปรียบทางชนชั้นของสังคมนิยมสมัยใหม่แล้วจึงโยงความคิดเรื่องสังคมนิยมเข้ากับสมบูรณาญาสิทธิ์ราชและธรรมราชา[๒๕๒]

---

[๒๔๗] พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามประเทศ,๒๕๓๔), หน้า คำนำ.

[๒๔๘] โดนัล เค. สแวร์เรอร์, ธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๒๙),หน้า ๑๘.

[๒๔๙] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๖.

[๒๕๐] ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" วารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พ.ย.-ธ.ค. ๒๕๓๕,หน้า ๓๑.

[๒๕๑] โดนัล เค. สแวร์เรอร์ , ธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ, หน้า ๓๓.

[๒๕๒] ปรีชา ช้างขวัญยืน, "ธรรมิกสังคมนิยม : ปรัชญาการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ" วารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ พ.ค.-ส.ค. ๒๕๓๓,หน้า ๓๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้นในการที่จะเข้าใจสังคมอุดมคติของท่านพุทธทาสภิกขุได้นั้นผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นจะต้องเข้าใจแนวคิดเรื่องสังคมนิยมของท่านก่อน ผู้วิจัยเห็นด้วยกับทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์ที่กล่าวว่า

> ทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม เริ่มต้นจากแนวความคิดที่ว่า ธรรมชาติเป็นสภาวะที่สมดุลสำหรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ สัตว์ และระบบนิเวศน์วิทยาของโลก ในสภาวะธรรมชาติสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งจะผลิตตามความสามารถและบริโภคตามความจำเป็นของตน ไม่มีสิ่งมีชีวิตใดจะกักตุนส่วนเกินไว้เพื่อตัวเอง พุทธทาสภิกขุเรียกสภาวะที่สมดุลในธรรมชาตินี้ว่า สังคมนิยม[๒๕๐]

ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ สังคมนิยมมีอยู่แล้วในสภาวะธรรมชาติ ดังท่านกล่าวว่า "ตัวแท้ตัวจริงของธรรมชาตินั้นก็เป็นสังคมนิยมคือว่ามันไม่มีอะไรที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวได้มันต้องอาศัยกันและกัน ไม่มีแผ่นดิน ต้นไม้จะอยู่ได้อย่างไร ไม่มีต้นไม้แผ่นดินจะอยู่ได้อย่างไรหรือว่าน้ำจะอยู่ได้อย่างไรถ้าไม่มีต้นไม้และแผ่นดิน"[๒๕๑] นั่นแสดงว่า สรรพสิ่งในธรรมชาติมีลักษณะเป็นการพึ่งพิงอาศัยกันมีความเกื้อกูล สัมพันธ์กันอย่างสมดุลและมีเอกภาพ ไม่มีการขัดแย้งเบียดเบียนกัน ดังที่ปรากฏ "ในสกลจักรวาลมันก็เป็นระบบสังคมนิยม ดวงดาวไม่รู้ว่ามีมากมายเท่าไร ในท้องฟ้านั้นมันอยู่กันด้วยระบบสังคมนิยม มันถูกต้องอยู่ตามระบบสังคมนิยม จักรวาลนั้นจึงอยู่รอดอยู่ได้"[๒๕๒] ที่ว่าเป็นระบบสังคมนิยมนี้หมายความว่าอยู่รวมกันได้โดยไม่ขัดแย้งไม่ล่วงล้ำสิทธิของกันและกัน[๒๕๓] แม้ในตัวคนๆหนึ่งท่านพุทธทาสภิกขุก็เห็นว่ามีเจตนารมณ์แห่งสังคม "คือต้องมีอะไรหลายๆส่วนหลายๆอย่างทำงานสัมพันธ์กันอย่างที่แยกกันไม่ได้...ดาเนื่องหู หูก็เนื่องกับจมูก...อวัยวะน้อยใหญ่ทั้งหลายต้องร่วมกันทำงาน ทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามธรรมสัจจะของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายจึงจะอยู่ได้ ฉะนั้นวิญญาณแห่งสังคมนิยมมีอยู่ในตัวคนทุกคน"[๒๕๔] ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุนั้นเจตนารมณ์แห่งสังคมนิยมคือ การไม่เอาส่วนเกินและการไม่เอาส่วนเกินนั้นเป็นกฎของธรรมชาติ โดยท่านให้มองไปที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เป็นไปตามธรรมชาติแล้วไม่มีใครเอาส่วนเกิน ทุกชีวิตบริโภคตามความจำเป็น ไม่มียุ้งมีฉางไม่มีที่เก็บไม่มีที่กักตุน เพราะฉะนั้น จึงเอาส่วนเกินไม่ได้[๒๕๕]

---

[๒๕๐]ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พ.ค.-ส.ค.๒๕๒๙, หน้า ๒๙.

[๒๕๑]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๓๓.

[๒๕๒]ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พ.ค. –ส.ค.๒๕๓๙,หน้า ๓๗.

[๒๕๓]พระไพศาล วิสาโล, "ท่านพุทธทาสภิกขุกับธรรมิกสังคมนิยม" ใน พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๒๙),หน้า ๑๒๔.

[๒๕๔]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๑๐๙.

[๒๕๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าตลอดกระบวนวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตตั้งแต่สัตว์เซลเดียวจนกระทั่งเป็นมนุษย์กระบวนการเหล่านี้เป็นสังคมนิยมโดยอัตโนมัติของธรรมชาติ คือ ธรรมชาติไม่อำนวยให้สิ่งใดกอบโกยส่วนเกินได้ ดังท่านกล่าวว่า

> เราดูนก จะเห็นว่ามันกินอาหารเฉพาะที่กระเพาะมีไว้ให้เท่านั้นแหละ มันเก็บเกินกว่านั้นไม่ได้ ... ดูไปถึงต้นไม้ต้นไม้ก็กินอาหารได้เท่าที่ลำต้นมันมีอยู่ มันจะทำให้เกินนั้นไม่ได้ ฉะนั้นระบบที่ใครไม่สามารถก้าวล้ำไปในสิทธิ์ของผู้อื่น ไม่กอบโกยอะไรของใครได้นี้มันเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปโดยอัตโนมัติจึงทำให้เป็นสังคมนิยมอยู่ได้ เสรีภาพแห่งการกอบโกยถูกควบคุมไว้โดยธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้นในรูปของสังคมนิยมโดยน้ำมือของธรรมชาติเช่นนี้[๒๕๙]

ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า มนุษย์ในระยะแรกดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับธรรมชาติ โดยถูกธรรมชาติควบคุมไม่ให้เอาส่วนเกินจึงไม่มีปัญหาสังคม มนุษย์จึงอยู่รอดมาได้หลายแสนปี จนมาเป็นพวกเราสมัยนี้เพราะเป็นสังคมนิยมโดยอัตโนมัติของธรรมชาติ[๒๖๐] คือดำรงชีวิตอยู่ตามกฎของธรรมชาติ ไม่มีการกอบโกยส่วนเกิน มีชีวิตอยู่ด้วยความเมตตากรุณาต่อกันทุกคนแบ่งไว้สำหรับที่จะเลี้ยงอัตภาพ ที่เหลือเป็นส่วนเกินให้แก่สังคม[๒๖๑]

๓. การเกิดขึ้นของปัญหาสังคม

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ในทรรศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ สภาวะธรรมชาติเป็นสังคมนิยมเดิมมนุษย์อยู่กันอย่างผาสุกตามแบบคนป่าที่ไม่มีวัฒนธรรมแต่มีสันติภาพไม่มีปัญหาสังคม ปัญหาสังคมมาเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ละทิ้งศาสนาและละทิ้งพระธรรม หรือศีลธรรมที่เป็นกฎธรรมชาติ เริ่มมีการกอบโกยส่วนเกิน สร้างยุ้งสร้างฉาง มีความนึกคิดที่จะสะสมกำลังทรัพย์ กำลังอำนาจ เพื่อที่จะเอาเปรียบบุคคลอื่น ดังที่ท่านกล่าวว่า

> ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์คนหนึ่ง ... ไปเก็บข้าวสาลีในป่าหรืออะไรมาสะสมไว้มากๆ มันเกิดการไม่พอ พอตั้งต้นเอาส่วนเกินเท่านั้นแหละ ปัญหาก็ตั้งต้น แล้วก็มีการเอาส่วนเกินมากขึ้นๆ จนมีหัวหน้าที่จะแสวงหากอบโกยส่วนเกิน จนต้องได้มีการรบพุ่งกันแม้ในหมู่คนป่า ... ธรรมชาติต้องการให้ทุกคนเอาแต่เท่าที่จำเป็นแต่มนุษย์ไม่เชื่อฟังธรรมชาติ ก็เริ่มแข่งขันกันกอบโกยส่วนเกินปัญหาก็เกิดเรื่อยมา จนกระทั่งบัดนี้อะไรๆมันก็เป็นเรื่องเกินไปหมด[๒๖๒]

---

[๒๕๙]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๘๐.

[๒๖๐]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๘๑.

[๒๖๑]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๓.

[๒๖๒]เรื่องเดียวกันหน้า ๑๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น เมื่อมนุษย์ละทิ้งกฎธรรมชาติ มากักตุนกอบโกยส่วนเกินไว้มากๆความขาดแคลนก็เกินขึ้น คนยากจนก็เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ความเมตตากรุณาขาดหายไป เพราะมนุษย์เริ่มเห็นแก่ตัว และพวกพ้องจึงเริ่มมีการแก่งแย่งเบียดเบียนมีการลักขโมยใช้อุบายต่างๆเพื่อกอบโกยส่วนเกิน ปัญหาสังคมจึงเพิ่มขึ้นอย่างรุนแรง มนุษย์จึงเริ่มบัญญัติกฎหมายและศีลธรรมขึ้นมาควบคุมสังคมซึ่งเป็นกฎที่นอกเหนือจากกฎธรรมชาติจึงไม่ทำให้เกิดสันติสุขในหมู่มนุษย์อย่างแท้จริง

๔. ธรรมิกสังคมนิยม

จากการที่ท่านพุทธทาสภิกขุเชื่อว่า ในสภาวะธรรมชาตินั้นมีความสมดุลอยู่แล้ว สรรพสิ่งดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แต่ปัญหามาเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ฝ่าฝืนกฎของธรรมชาติ ทำลายความสมดุลของธรรมชาติโดยการกอบโกยกักตุนส่วนเกินทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ โดยเฉพาะความ อยุติธรรมในสังคม ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าความยุติธรรมในสังคมจะสามารถเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์กลับคืนสู่สภาวะสมดุลแห่งสังคมนิยมตามธรรมชาติ[๖๖๓] ท่านจึงได้เสนอแนวความคิดเรื่องธรรมิกสังคมนิยมอันเป็นสังคมอุดมคติของท่าน เพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมมนุษย์ โดยเรียกร้องให้มนุษย์ดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่กอบโกยส่วนเกิน เมื่อไม่กอบโกยส่วนเกินความกรุณาก็จะเกิดขึ้นทุกคนแบ่งไว้เจียดไว้สำหรับที่จะเลี้ยงยัดภาพที่เหลือเป็นส่วนเกินให้แก่สังคม

ธรรมิกสังคมนิยมคือ สังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรมเป็นระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักอันประกอบด้วยธรรม[๖๖๔]มีหลักพื้นฐานว่า ทุกคนเจียดประโยชน์ตามแต่จะเจียดได้เพื่อประโยชน์แก่สังคมและไม่กอบโกยส่วนเกิน ใครมีอำนาจ มีกำลังส่วนเกินผลิตได้แค่ส่วนเกินที่เหลือจากที่ตนต้องกินต้องใช้ควรเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังคม[๖๖๕] โคนัล เค แสวร์เรอย์ ผู้ศึกษาธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ธรรมิกสังคมนิยม ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติของสิ่งต่างๆ มีเนื้อหาสอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นวลีที่ว่า ธรรมิกสังคมนิยม จึงแสดงถึงภาวะศีลธรรมดั้งเดิมของปัจเจกบุคคลและสังคมและโดยที่สภาวะดั้งเดิมของโลกที่เกี่ยวกับมนุษย์ยังห่างไกลจากภาวะสมบูรณ์อยู่ ธรรมิกสังคมนิยมจึงเป็นอุดมคติที่สังคมควรจะทำให้เกิดขึ้น[๖๖๖]

---

[๖๖๓]ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ ม.ค.-ส.ค. ๒๕๑๕,หน้า ๑๑.

[๖๖๔]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม, หน้า ๑๕.

[๖๖๕]พระไพศาล วิสาโล, "พุทธทาสภิกขุกับธรรมิกสังคมนิยม" ใน พุทธทาสนาถึงคุณค่าร่วมสมัย, หน้า ๑๒๕.

[๖๖๖]โคนัล เค. สแวร์เรอร์, ธรรมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ, หน้า ๔๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ธรรมิกสังคมนิยมอันเป็นอุดมคติของท่านนั้นมีอยู่แล้วในทุกศาสนา "ทุกศาสนาในโลกนี้เป็นสังคมนิยม ศาสนาทุกศาสนา พระศาสดาต้องการให้ยึดหลักสังคมนิยมเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ ไม่มีใครเอาส่วนเกินจะเอาเท่าที่จำเป็นหรือพอดีเพื่อว่าส่วนที่เหลือนั้นจะได้ตกไปเป็นของผู้อื่นหรือสังคม"[๒๖๓]

ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าธรรมิกสังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้โดยการสอนการอบรมทำให้คนในสังคมมีสัมมาทิฏฐิ ดำเนินชีวิตถูกต้องตามธรรม คือมีความสันโดษ รู้จักพอดี มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อต่อกัน รู้จักควบคุมตนไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส "อย่างระเบียบวินัยในทางพุทธศาสนานี้ก็สอนให้สันโดษ รู้จักพอดีในการที่จะเป็นอยู่ ยิ่งเป็นสังคมสงฆ์คือเป็นสังคมภิกษุละก็ได้รับการวางกฎเกณฑ์ไว้เป็นพิเศษไม่ให้กอบโกยส่วนเกิน...พระสงฆ์จะเอาอะไรเกินไม่ได้ถ้าเกินกว่าที่จำเป็นแล้วละก็ผิดวินัยทั้งนั้น"[๒๖๔] นอกจากนี้ยังมีระเบียบวินัยต่างๆที่วางไว้ชัดเจนว่าต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น อุดมคติของพระโพธิสัตว์มีว่าต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่นแม้ด้วยชีวิตของตัวเองก็สละได้นี้เป็นเพราะเห็นแก่สังคม[๒๖๕] ดังนั้น ถ้าแต่ละคนไม่เอาส่วนเกินแล้วก็จะเหลืออยู่มาก ส่วนเกินนั้นก็ตกไปเป็นของคนอื่นคนอื่นก็ไม่ขาดแคลน[๒๖๖] ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า "ถ้าทุกคนใช้สิทธิตามธรรมชาติเท่าที่ธรรมชาติยินยอมคือการไม่เอาส่วนเกินแล้วโลกนี้จะมีความผาสุกเหมือนกับโลกของพระเจ้าของพระศรีอาริย์ที่ไม่มีความทุกข์เลย"[๒๖๗]

๕. ธรรมิกสังคมนิยมกับการกระจายส่วนเกิน

ในธรรมิกสังคมนิยมนั้นท่านพุทธทาสภิกขุให้ความสำคัญกับการไม่เอาส่วนเกิน ดังท่านกล่าวว่า "ถ้าแต่ละคนไม่เอาส่วนเกินแล้ว มันก็จะเหลือมาก ส่วนเกินนั้นมันก็ตกทอดไปเป็นของคนอื่น คนอื่นก็ไม่ขาดแคลน"[๒๖๘] ท่านเห็นด้วยกับการผลิตส่วนเกิน ใครมีกำลังผลิตได้มากยิ่งเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆมาใช้ในการผลิตแต่ผลผลิตนั้นต้องกระจายไปสู่สังคม การกระจายส่วนเกินจะเกิดขึ้นได้ด้วยการอบรมสั่งสอนให้มนุษย์ในสังคมมีความสันโดษ มีความซื่อสัตย์ กตัญญู มีความอดทนอดกลั้น การให้อภัยต่างๆ และให้ทุกคนปฏิบัติตามหลักคำสอน

---

[๒๖๓]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม, หน้า ๒๖.

[๒๖๔]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

[๒๖๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๔.

[๒๖๖]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๓.

[๒๖๗]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๓๖.

[๒๖๘]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ของศาสนาเพราะทุกศาสนามีจุดหมายอย่างเดียวกัน คือจะทำลายความเห็นแก่ตัว[๒๓๐] เมื่อทุกคนปฏิบัติตามศาสนาจริงความขาดแคลนจะหายไปคือไม่มีใครเอาเปรียบไม่มีใครกอบโกยส่วนเกิน ทุกคนก็จะมีความขยันขันแข็งที่จะผลิตก็จะมีพอที่จะให้แก่ผู้อื่นคือเจียดส่วนเกินให้แก่ผู้อื่น[๒๓๑]เพื่อช่วยเพื่อนมนุษย์ให้ได้ท่านกล่าวว่า "เราเป็นคนจนก็ต้องเจียดออกมาให้ได้หนึ่งสตางค์ เพื่อช่วยผู้อื่น ถ้าเราเป็นคนมั่งมีก็เจียดเป็นบาทเป็นร้อยเป็นพัน นั่นแหละแก้ปัญหาสังคมได้"[๒๓๒]

ในธรรมิกสังคมนิยมนั้นไม่มีการคัดค้านการผลิตส่วนเกินและไม่มีการคัดค้านความแตกต่างระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจ คนรวยกับคนจนช่วยกันผลิตเพื่อประโยชน์แก่สังคม ดังที่ท่านกล่าวว่า "ถ้าเป็นเศรษฐีในพุทธศาสนา ก็หมายความว่าวัดกันได้โดยโรงทาน โรงทานมีไว้สำหรับให้ทานแก่คนอนาถา ... เพราะฉะนั้นเศรษฐี จะผลิตส่วนเกินก็ได้ มีบ่าวไพร่ข้าทาสช่วยกัน ผลิตส่วนเกินมากมายมหาศาลก็ได้ แต่แล้วเอามาตั้งโรงทาน เศรษฐีในพุทธศาสนามีทาสไว้ช่วยร่วมมือกันผลิตส่วนเกินเพื่อสังคมสงเคราะห์"[๒๓๓]

ดังนั้น ในธรรมิกสังคมนิยมฐานะที่เลื่อมล้ำต่ำสูงอย่างมหาศาลจะไม่สร้างปัญหาความทุกข์ยากให้แก่คนยากไร้โดยที่คนมั่งมีจะถูกสอนให้กระจายโภคทรัพย์กว้างออกไปด้วยการให้ทาน คือการแบ่งปันด้วยความเมตตากรุณาอันเป็นอุดมคติในทางศาสนาและศีลธรรม[๒๓๔]

๖. ธรรมิกสังคมนิยมกับธรรมราชา

ในธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุนั้นท่านเห็นว่าสังคมควรถูกปกครองด้วยผู้ทรงคุณธรรม ลักษณะของผู้ปกครองเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าคนดีเป็นผู้ปกครองสังคมทั้งระบบก็จะดีไปด้วย[๒๓๕] รัฐบาลที่ชอบธรรมเกิดขึ้นจาก การที่มีผู้นำทางการเมืองที่มีศีลธรรมและเอาใจใส่ต่อสวัสดิภาพของประชาชนมากกว่าของตนเอง[๒๓๖]ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง เฉลียวฉลาด และเที่ยงธรรมเพราะการปกครองในระบอบธรรมิกสังคมนิยมขึ้นอยู่กับคุณธรรมความรับผิดชอบและ

---

[๒๓๐]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔๒.

[๒๓๑]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๕๓.

[๒๓๒]พระไพศาล วิสาโล, "ท่านพุทธทาสภิกขุกับธรรมิกสังคมนิยม" ใน พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย,หน้า ๔๕.

[๒๓๓]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๒๔.

[๒๓๔]โดนัล เค สเวอร์เรอร์, ธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ,หน้า ๔๐.

[๒๓๕]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๔๕.

[๒๓๖]ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่๓ ฉบับที่ ๒ ม.ค. –ส.ค. ๒๕๓๕,หน้า๔๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การตัดสินใจของผู้นำเกือบทั้งหมด[๒๙๐]เพราะฉะนั้นคำว่าธรรมิกสังคมนิยมนั้นหมายถึงสังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรม คำว่าธรรมนี้ท่านพุทธทาสภิกขุหมายถึง คุณสมบัติของผู้ปกครองหรือพระราชา[๒๙๑] ซึ่งก็คือทศพิธราชธรรมนั่นเองดังท่านกล่าวว่า "ทศพิธราชธรรมคือธรรมิกสังคมนิยมที่มีประโยชน์ที่สุด พระเจ้าแผ่นดินประกอบด้วยธรรม"[๒๙๒] ที่เรียกว่าธรรมราชาเพราะท่านเห็นว่าถ้าพระราชาที่ทรงธรรมเป็นผู้ปกครองแล้วปัญหาในสังคมก็จะหมดไปเพราะพระราชาไม่คิดเห็นแก่ตัวเองคิดถึงแต่ประโยชน์ของสังคมซึ่งเป็นผู้มอบอำนาจให้แก่พระราชา[๒๙๓]

ในการใช้อำนาจของผู้ปกครองนั้นท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่า"ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนาซึ่งประกอบไปด้วยธรรมแล้วมีวิธีดำเนินการอย่างเผด็จการอย่างระบบทศพิธราชธรรม"[๒๙๔] ซึ่งถ้าผู้ปกครองใช้อำนาจอย่างนี้จะไม่ทำให้สังคมเสียประโยชน์ดังท่านกล่าวว่า "พระราชาที่มีทศพิธราชธรรมนั้นคือสังคมนิยมเต็มรูปอยู่ในรูปแบบเผด็จการทำอะไรได้รวดเร็วเช่นพระเจ้าอโศกหรือพระราชาอื่นๆ...อย่างเช่นพระเจ้ารามคำแหง นี้ไปดูเถอะเป็นเผด็จการหรือไม่เป็น แล้วได้กระทำกันอย่างพ่อแม่ปกครองลูกอะไรเช่นนี้ นี่ควรจะกลับมาอีกอย่าได้อวดดีดิ้นได้เสรีประชาธิปไตยอย่างตัวกูของกู"[๒๙๕]

ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าผู้ปกครองสร้างขึ้นได้โดยการเลือกบุคคลที่มีพืชพันธุ์ดีนำมาอบรมให้เขามีทศพิธราชธรรมแล้วเลือกบุคคลที่มีคุณธรรมที่สุดมาเป็นผู้ปกครอง ดังท่านกล่าวว่า "คนที่มีพืชพันธุ์ดีที่บำรุงเลี้ยงอบรมกันมาอย่างดีในฐานะวรรณกษัตริย์มีจำนวนมากแล้วเลือกที่ดีที่สุดมาเป็นประธาน"[๒๙๖] นั่นคือ ผู้ปกครองในธรรมิกสังคมนิยมเป็นผู้ที่ถูกอบรมให้มีทศพิธราชธรรมและมีความสามารถในการปกครองแล้วได้รับการคัดเลือกมาเป็นผู้ปกครองโดยทำหน้าที่ประธานซึ่งแสดงว่าต้องมีคณะเป็นผู้บริหารร่วมด้วย

---

[๒๙๐]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๔๕.

[๒๙๑]ปรีชา ช้างขวัญยืน, "ธรรมิกสังคมนิยม : ปรัชญาการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ" วารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. -ส.ศ. ๒๕๓๑,หน้า ๔๒.

[๒๙๒]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๕๑.

[๒๙๓]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔๑.

[๒๙๔]ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พ.ศ.-ส.ศ. ๒๕๓๕,หน้า ๔๑.

[๒๙๕]ปรีชา ช้างขวัญยืน, "ธรรมิกสังคมนิยม : ปรัชญาการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่๒ พ.ศ.-ส.ศ. ๒๕๓๑,หน้า ๔๒.

[๒๙๖]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๖๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น ธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุจะเกิดขึ้นได้นั้น ท่านเห็นว่ามนุษย์จะต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ตรงกับข้อเท็จจริงของธรรมชาติ เห็นกายกับใจเป็นสิ่งเดียวกัน จะแยกจากกันไม่ได้ กายกับใจเป็นสังคมที่ดีมันเข้ากันได้อย่างถูกต้องเรียกว่า ธรรมิกสังคมนิยม คือ กายกับใจมันเข้ากันได้อย่างถูกต้องตามธรรมหรือตามธรรมชาติ เมื่อมีธรรมิกสังคมนิยมที่กายกับใจภายในอย่างถูกต้องแล้วมันก็ง่ายที่จะมีธรรมิกสังคมนิยมภายนอก คือระหว่างบุคคล ระหว่างประเทศ กระทั่งระหว่างโลกจะมีธรรมิกสังคมนิยมอย่างถูกต้องได้[๒๔๑]

ดังนั้นอาจสรุป แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของท่านพุทธทาสภิกขุได้ว่า เป็นสังคมที่มนุษย์ยึดมั่นในธรรม ดำเนินชีวิตตามธรรม ธรรมิกสังคมนิยมมีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์สภาวะธรรมชาติ ว่ามีลักษณะเป็นสังคมนิยมโดยที่สรรพสิ่งในธรรมชาติดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีดุลยภาพ ไม่มีการกอบโกยส่วนเกิน สังคมมนุษย์ควรดำเนินชีวิตตามอุดมคติที่เป็นสังคมนิยมตามธรรมชาติ ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความเสียสละ รู้จักประมาณและเอื้อเฟื้อต่อกัน ผู้ปกครองต้องยึดถือธรรมเป็นใหญ่ที่เรียกว่าธรรมราชามีอำนาจเผด็จการโดยธรรม ลักษณะสังคมของท่านพุทธทาสภิกขุมีลักษณะเป็นสมุหนิยม[๒๔๒] โดยที่องค์ประกอบของสังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องสมดุลและเกื้อกูลต่อกัน สังคมอุดมคติจะเกิดขึ้นได้มนุษย์ในสังคมจะต้องมีความเห็นที่ถูกต้อง มีความกลมกลืนระหว่างกายกับใจและสังคมธรรมชาติแวดล้อมโดยที่ไม่มีการเบียดเบียนต่อกันเพื่อกอบโกยส่วนเกินที่เป็นการเห็นแก่ตัว

๒.๔ สรุปวิจารณ์

จากการที่ได้ศึกษาแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของนักปรัชญาทั้งฝ่ายตะวันตกและตะวันออกมานั้น เราจะเห็นได้ว่า แนวคิดทั้งสองฝ่ายมีความเหมือนและแตกต่างกัน กล่าวคือแนวคิดของเพลโตและโทมัส มอร์นั้น เป็นแนวคิดแบบสังคมนิยมที่มุ่งสร้างสังคมเพื่อให้เกิดความยุติธรรม และมีความสมบูรณ์พร้อม เพื่อสนองต่อเป้าหมายของมนุษย์คือ การพัฒนาคุณธรรม โดยมีกษัตริย์ที่เป็นราชาปราชญ์เป็นผู้ควบคุมและจัดการสังคม อำนาจต่างๆในสังคมจึงอยู่ในมือของราชาปราชญ์ ส่วนทฤษฎีสัญญาประชาคมนั้นเป็นทฤษฎีที่เชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพและเท่าเทียมกัน อำนาจในการปกครองและจัดการสังคมจึงเป็นอำนาจที่มาจากประชาชนสังคมเกิดขึ้นเพื่อรักษาเสรีภาพและปกป้อง

---

[๒๔๑] กองบรรณาธิการ, "ธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ" ใน วารสาร พุทธศาสนา, ปีที่ ๖๖ เล่มที่ ๔ พ.ย. ๒๕๔๑-ม.ค. ๒๕๔๒,หน้า ๔๔.

[๒๔๒] ปรีชา ช้างขวัญยืน,ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๔),หน้า๔๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คุ้มครองความปลอดภัยให้แก่มนุษย์ มนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจในการปกครองซึ่งเป็นพื้นฐานของแนวคิดประชาธิปไตย จึงเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากแนวคิดของเพลโตและโทมัส มอร์

ส่วนแนวคิดของนักปรัชญาตะวันออกคือเหลาจื้อและท่านพุทธทาสภิกขุนั้นมีแนวคิดที่คล้ายกันมาก เพราะเป็นแนวคิดที่ต้องการให้มนุษย์ดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติเหลาจื้อเห็นว่าปัญหาสังคมมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์ละทิ้งวิถีทางแห่งเต๋าแล้วมาสร้างกฎระเบียบต่างๆขึ้นซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาสังคมได้จริง มนุษย์จะต้องกลับไปสู่วิถีทางแห่งเต๋าและถือเต๋าเป็นอุดมคติโดยเฉพาะผู้ปกครองจะต้องปกครองสังคมให้สอดคล้องกับวิถีแห่งเต๋า ปัญหาสังคมทั้งหมดก็จะหมดไป ซึ่งแนวคิดของเหลาจื้อนี้สอดคล้องกับแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุที่เห็นว่าปัญหาสังคมของมนุษย์เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ละเลยต่อกฎธรรมชาติแล้วมีการกอบโกยส่วนเกินทำให้มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสแล้วมีการสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆขึ้นมาควบคุมกิเลสของมนุษย์ซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาของสังคมมนุษย์ได้จริง มนุษย์จะต้องหันกลับมายึดถือในกฎศีลธรรมตามธรรมชาติแล้วปัญหาของสังคมมนุษย์จะแก้ไขได้ แต่แนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุไม่ต้องการให้มนุษย์หนีออกสังคมไปดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติเช่นเหลาจื้อ แต่ต้องการให้มนุษย์พัฒนาคุณธรรมตามหลักพระศาสนาทำลายความเห็นแก่ตัวและใช้ความเจริญทางเทคโนโลยีที่ไม่ทำลายธรรมชาติมาสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่สังคม ดังนั้นจากการที่เราได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของนักปรัชญาทั้งตะวันตกและตะวันออกจะเห็นได้ว่านักปรัชญาทั้งหลายได้ให้ความสำคัญกับผู้ปกครองสังคมเป็นอย่างมากดูเหมือนว่าสังคมมนุษย์จะสงบสุขหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองเป็นสำคัญ โดยที่เพลโตและมอร์ให้ความสำคัญกับราชาปราชญ์ขณะที่เหลาจื้อเห็นว่าผู้ปกครองจะต้องยึดเต๋าเป็นอุดมคติและจะต้องไม่เข้าไปก้าวก่ายกับประชาชนมากนักโดยใช้หลักปกครองแบบหวู่เว่ย ส่วนท่านพุทธทาสภิกขุนั้นต้องการผู้ปกครองที่เป็นธรรมราชาและเป็นเผด็จการโดยธรรม ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า นักคิดทั้งสี่ให้ความสำคัญกับราชาปราชญ์เป็นผู้ปกครอง แต่ทฤษฎีสัญญาประชาคมกลับเห็นว่า ผู้ปกครองจะต้องมาจากความยินยอมของประชาชนและอยู่ภายใต้การควบคุมของประชาชนเป็นสำคัญเพราะทฤษฎีสัญญาประชาคมเชื่อมั่นในคุณธรรมและศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถปกครองตนเองและปกครองกันเองได้

ส่วนความแตกต่างของแนวคิดตะวันตกและตะวันออกนั้นอยู่ที่ นักปรัชญาตะวันตกส่วนมากไม่ได้ให้ความสำคัญกับธรรมชาติโดยเห็นว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างมาเพื่อให้มนุษย์ใช้สอยและครอบครองตามความต้องการและเป็นแนวคิดที่มุ่งจัดการกับมนุษย์และสังคมเท่านั้นต่างจากแนวคิดตะวันออกส่วนมากที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติมากโดยเน้นว่ามนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติโดยไม่ทำลายธรรมชาติเพราะมนุษย์และธรรมชาติเป็นปัจจัยของกันและกันจะต้องดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลย์และเกื้อกูลต่อกัน

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น จากการที่เราได้ศึกษาแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกที่สำคัญซึ่งแต่ละแนวคิดมีความแตกต่างกันตามความมุ่งหมายของนักปรัชญาแต่ละคนแต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือมุ่งแก้ปัญหาสังคมมนุษย์ที่นักปรัชญาเหล่านั้นกำลังประสบอยู่และต้องการเสนอทางออกให้กับสังคมซึ่งจากการที่เราได้ศึกษาแนวคิดเหล่านี้ก็จะทำให้เรามีแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๓

สังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก

ในบทที่แล้วได้อธิบายถึงความหมายของสังคมอุดมคติและแนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญของตะวันตกและตะวันออกที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติและได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างของแนวคิดของนักปรัชญาแต่ละคน ซึ่งนักปรัชญาแต่ละคนนั้นมองธรรมชาติของมนุษย์ เป้าหมายของชีวิต เป้าหมายของสังคมและวิธีการที่จะดำเนินไปสู่เป้าหมายนั้นแตกต่างกัน ในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคตินั้นนักปรัชญาแต่ละคนเสนอแนวคิดตามการตีค่าสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรเข้าถึงเช่น เพลโตเห็นว่าสิ่งสูงสุดที่มนุษย์และสังคมควรเข้าถึงคือความเที่ยงธรรม นักทฤษฎีสัญญาประชาคมเห็นว่า เสรีภาพและสิทธิของปัจเจกชนเป็นสิ่งสูงสุด เหลาจื๊อเห็นว่าเต๋าเป็นสิ่งสูงสุด ส่วนท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าธรรมเป็นสิ่งสูงสุด สังคมอุดมคติจะต้องทำให้มนุษย์เข้าถึงสิ่งสูงสุดเหล่านี้ ดังนั้น ในบทนี้จะได้ศึกษาสิ่งสูงสุดที่มนุษย์และสังคมควรเข้าถึงตามทัศนะของพระธรรมปิฎกว่าเป็นอย่างไร โดยเริ่มจาก สภาพปัญหาสังคมของมนุษยชาติปัจจุบัน ความหมายของคำว่าสังคมอุดมคติ สงฆ์ : สังคมตัวอย่าง ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดสังคมอุดมคติ เป้าหมายของสังคมอุดมคติและแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติกับสังคมนิยมน์ต่อไป

๓.๑ สภาพปัญหาสังคมของมนุษยชาติปัจจุบัน

การที่จะรู้ว่าสังคมที่พึงปรารถนาหรือสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเป็นอย่างไรนั้นจำเป็นที่จะต้องรู้ว่า ปัญหาของมนุษยชาติในปัจจุบันตามทัศนะของพระธรรมปิฎกเป็นอย่างไรก่อน พระธรรมปิฎกเห็นว่ากระบวนการพัฒนาของมนุษย์ที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดปัญหากับสังคมมนุษย์ ดังนี้

๑. ด้านธรรมชาติแวดล้อม มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มลพิษจากสารเคมีและมีการสร้างมลภาวะขึ้นเป็นอันมาก

๒. ด้านสังคม มีการเอารัดเอาเปรียบเบียดเบียนกันทำให้เกิดช่องว่างทางสังคม เศรษฐกิจ ความยากจน ปัญหายาเสพย์ติดและความรุนแรง เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทั่วไป

๓. ด้านชีวิต

-ทางกาย มีโรคภัยร้ายแรงอันเกิดจากธรรมชาติแวดล้อมเสีย เกิดจากสารเคมี เกิดจากสภาพจิตที่เสื่อมโทรมและเกิดจากความวิปริตทางสังคม เช่น ความผิดเพี้ยนทางศีลธรรมและวัฒนธรรม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-ทางใจ จิตใจของคนในประเทศที่พัฒนาแล้ว แม้ว่าจะมีวัตถุพรั่งพร้อมแต่ไม่มีความสุข เกิดความว้าเหว่แปลกแยก มีความเร่าร้อนกระวนกระวาย จนเกิดโรคจิตและการฆ่าตัวตายสูงขึ้น*

พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ปัญหาของสังคมโลกซึ่งหมายถึงประเทศที่พัฒนาแล้วว่า ได้เกิดปัญหาคนไม่มีความสุขอย่างแท้จริงแม้ว่าจะมีความพรั่งพร้อมทางวัตถุ ประเทศที่พัฒนาแล้วปัจจุบันมีปัญหาหนักทั้งทางด้านชีวิต สังคมและธรรมชาติแวดล้อม เพราะการพัฒนาได้ทำลายสภาพแวดล้อมไปเป็นอันมากทำให้เกิดผลร้ายกับปัจจุบันซึ่งอยู่ในสภาพ ป่าหด ฝนหาย ทะเลทรายขยาย ภัยจากการใช้เทคโนโลยีที่ผิดพลาดและมลภาวะเป็นพิษ ปัญหาของประเทศที่พัฒนาแล้วมีสาเหตุมาจากการพัฒนาของวิชาการแบบตะวันตกเจริญมาแบบไม่ประสานกันคือมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง โดยเฉพาะวิชาเศรษฐศาสตร์ซึ่งมองธรรมชาติของมนุษย์ไม่จบกระบวนการทำให้กระบวนการพัฒนาไม่สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ เป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดความเสียสมดุลระหว่าง มนุษย์ ธรรมชาติและสังคมอันเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน*

ด้านปัญหาของสังคมไทยนั้นพระธรรมปิฎกเห็นว่า ปัญหาของสังคมไทยมีสาเหตุสำคัญมาจากการไหลบ่าของอารยธรรมตะวันตกและการยอมรับว่าอารยธรรมตะวันตกเป็นอารยธรรมที่เจริญแล้วจึงต้องการพัฒนาประเทศให้เจริญตามอย่างตะวันตก มีการเลียนแบบในด้านต่างๆ โดยเน้นไปที่ความเจริญทางด้านวัตถุและระบบต่างๆ โดยเฉพาะระบบการปกครองและการศึกษา การรับเอาอารยธรรมตะวันตกโดยขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงนั้น ทำให้สังคมไทยเกิดปัญหาต่างๆในสภาพที่องค์ประกอบทั้งหลายของสังคมตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับชุมชนมีความไม่ประสานกลมกลืนขาดความสมดุล เป็นการพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆทั้งหมดของสังคมที่จะต้องเจริญก้าวหน้าไปด้วยกัน มีการละทิ้งภูมิธรรมภูมิปัญญาไทยทำให้เกิดความแปลกแยกระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับวัฒนธรรมใหม่ และมีภาวะที่ห่างเหินกัน ตามกันไม่ทันระหว่างสถาบันต่างๆของสังคม เกิดภาวะชุมชนแตกสลายและเกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบททั้งในด้านความเจริญทางวัตถุ รายได้และการศึกษา

ด้านพฤติกรรมและค่านิยมของคนไทยนั้นกลายเป็นค่านิยมแบบบริโภคนิยมชอบอวดโก้หรูหราฟุ่มเฟือยและแข่งขันกันแสวงหาความสำราญทางวัตถุ ตกเป็นทาสของเทคโนโลยีที่คนไม่มีความสามารถในการผลิตสร้างสรรค์ และใช้เทคโนโลยีเพื่อความสุขสำราญทำให้ตกเป็นทาสสังคมตะวันตก ติดอบายมุขและการพนัน เห็นคุณค่าของเกียรติยศ ฐานะและทรัพย์สินแทนคุณธรรม และ

---

*พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),เพื่อชีวิตและการพัฒนาวัฒนธรรม,(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๐),หน้า ๕๓.

* ดูเนื้อหาที่ละเอียดใน พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),อารยธรรมไทย : ทางออกจากยุคพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๓๑),หน้า ๔๕-๔๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ถูกครอบงำด้วยไสยศาสตร์ทำให้มีลักษณะอ้อนวอนหวังผลคลบันดาลไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ขาดวัฒนธรรมและจิตใจวิทยาศาสตร์ พระสงฆ์และชาวพุทธขาดความเข้าใจในพุทธธรรม ปฏิบัติตนผิดจากแนวทางของพุทธศาสนา โดยเฉพาะสังคมสงฆ์ปัจจุบันได้สูญเสียบทบาทของผู้นำทางจิตวิญญาณและปัญญาลดอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม

ปัญหาของมนุษยชาติและสังคมไทยดังที่กล่าวมา เกิดจากกระบวนการพัฒนาที่ผิดพลาดของมนุษย์ซึ่งพระธรรมปิฎกเห็นว่า ปัญหาของมนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อมมีความสัมพันธ์กัน ปัญหาของสังคมและธรรมชาติแวดล้อมเกิดจากมนุษย์ โดยเฉพาะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์แล้วแสดงออกมาทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและธรรมชาติแวดล้อม

พระธรรมปิฎกวิเคราะห์ปัญหาของมนุษยชาติที่เป็นผลมาจากความขัดแย้งภายในจิตใจว่า เมื่อมนุษย์ปล่อยใจให้ความอยากได้ผลประโยชน์ทางวัตถุเข้าครอบงำ มนุษย์จะมองเพื่อนมนุษย์เป็นปฏิปักษ์และมองธรรมชาติแวดล้อมเป็นวัตถุที่จะเอาผลประโยชน์ โดยเฉพาะเมื่อมนุษย์เชื่อว่า ความสุขที่แท้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการบำรุงบำเรอความสุขทางเนื้อหนัง มนุษย์จึงได้พัฒนาวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยมสุดโต่งขึ้นทำให้การแข่งขันและการบริโภคกลายเป็นแบบแผนของชีวิต มนุษย์จึงกลายเป็นนักบริโภคผู้อุทิศตัวให้กับวิถีชีวิตแห่งการแข่งขันเพื่อการบริโภค และการแข่งขันทำให้มนุษย์ดลอยู่ในสภาพของสงครามเย็นอย่างถาวรกับเพื่อนมนุษย์ และทำให้เกิดปัญหากับสภาพแวดล้อม เมื่อมนุษย์ไม่มีความสุขภายในก็พยายามหาความสุขจากภายนอก โดยการเสพสิ่งบำเรอความสุขทางเนื้อหนัง เมื่อไม่มีสันติภาพและความมั่นคงภายในจิตใจ มนุษย์ก็พยายามสร้างขึ้นด้วยการบังคับควบคุมกดขี่ครอบงำผู้อื่น ทำให้เกิดการแบ่งแยกเชื้อชาติผิวพวกและเผ่าพันธุ์จึงทำให้ความขัดแย้งทวีความรุนแรงขึ้น[๓] นี้เป็นสภาพสังคมที่เป็นผลมาจากความขัดแย้งภายในจิตใจของมนุษย์ นอกจากนี้พระธรรมปิฎกยังได้วิเคราะห์ว่าปัญหาของสังคมมนุษย์เกิดจากกิเลสสามประการคือ[๔]

๑. ตัณหา คือ ความปรารถนาเพื่อให้ตนเองได้รับความสะดวกสบายพรั่งพร้อมบริบูรณ์ ความปรารถนาที่จะได้เปรียบบุคคลอื่นและความเห็นแก่ตัว ความอยากได้อยากเอาเพื่อตัวเองเรียกว่า ความอยากได้ผลประโยชน์

๒. มานะ คือ ความปรารถนาฐานะที่สูงส่ง ต้องการยิ่งใหญ่และความต้องการเป็นบุคคลสำคัญมีอำนาจครอบงำบุคคลอื่นตั้งแต่ระดับบุคคล สังคม ประเทศชาติ เรียกว่า ความใฝ่อำนาจ

---

[๓]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข,(กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด,๒๕๔๓),หน้า ๑๖.

[๔]P.A. Payutto., **Buddhist Solution for Twenty-fires**, Translated by Bruce Evans., (Bangkok : Buddhadhamma Foundation, 1998), P. 12.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดยึดติดคลั่งไคล้ในความคิด ค่านิยม กลุ่มลัทธิอุดมการณ์ ตลอดจนความยึดติดในความเห็นของตนเป็นใหญ่

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ทิฏฐิ คือความยึดมั่นหรือความเห็นผิดนี้เป็นตัวสนับสนุนให้ความโลภและความโกรธของมนุษย์ก่ออันตรายแก่สังคมมนุษย์อย่างยาวนานและแก้ไขได้ยาก ท่านได้สรุปความเห็นผิดสำคัญที่ครอบงำอารยธรรมของมนุษย์สมัยปัจจุบันเป็น ๓ ประการคือ[๕]

๑. การมองมนุษย์แยกตัวต่างหากจากธรรมชาติ โดยเห็นว่ามนุษย์มีฐานะที่จะเข้าไปครอบครองเป็นเจ้าของและพิชิตจัดการกับธรรมชาติได้ตามความปรารถนาของตน

๒. การมองเพื่อนมนุษย์ไม่เป็นเพื่อนมนุษย์ ไม่มองมนุษย์ในความมีภาวะที่ร่วมกัน แต่มองให้เกิดความแตกแยกและแตกต่าง

๓. การมองความสุข ว่าความสุขเกิดจากการมีวัตถุบำรุงบำเรอตนพรั่งพร้อม โดยเห็นว่ามนุษย์จะมีความสุขได้เมื่อมีวัตถุเสพบำรุงบำเรอมากที่สุด

ความเข้าใจผิดทั้งสามประการนี้เป็นตัวกำหนดวิถีสังคมของมนุษยชาติปัจจุบัน ทำให้มนุษย์เกิดปัญหาต่างๆทั้งตัวมนุษย์กับมนุษย์เอง มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ปัญหาความชั่วร้ายทางสังคมตามแนวปฏิจจสมุปบาทว่า ดำเนินมาตามวิถีเดียวกันกับปฏิจจสมุปบาทแห่งทุกข์ของชีวิต แต่เริ่มแสดงอาการที่เป็นไปภายนอกต่อแต่ตัณหาเป็นต้น ดังนี้[๖]

อวิชชา-สังขาร-วิญญาณ-นามรูป-สฬายตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-ปริเยสนา-ลาภะ-วินิจฉัย-ฉันทะราคะ-อัชโฌสาน-ปริคคหะ-มัจฉริยะ-อารักขะ-การทะเลาะ-แก่งแย่ง การวิวาท ส่อเสียด มุสาวาท ฯลฯ –ทุกข์ของสังคม

การวิเคราะห์ปัญหาต่างๆทางสังคมตามแนวปฏิจจสมุปบาทของพระธรรมปิฎกชี้ให้เห็นว่า ปัญหาความชั่วร้ายในสังคมมนุษย์เกิดจากจิตใจของมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้นจากการที่ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาของมนุษยชาติปัจจุบันตามทัศนะของพระธรรมปิฎก มนุษย์กำลังประสบปัญหาทั้งสามด้านคือ ปัญหาด้านชีวิต สังคมและธรรมชาติแวดล้อม ปัญหาต่างๆนั้นมีต้นเหตุมาจากมนุษย์เป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นการที่จะแก้ปัญหาสังคมของมนุษย์ได้จะต้องตัดวงจรแห่งปฏิจจสมุปบาทให้ได้ กล่าวคือ พระธรรมปิฎกเห็นว่า ปัญหาสังคมของมนุษย์เกิดจากความไม่รู้และความรู้ที่ผิดเรียกว่า อวิชชา หากทำลายอวิชชาเสียได้ก็จะแก้ปัญหาสังคมได้ด้วย ในงานเขียนทางวิชาการและปาฐกถาของพระธรรมปิฎกจำนวนมาก ท่านได้ชี้ให้เห็นปัญหาของสังคมมนุษย์และบอกแนวทางเพื่อแก้ปัญหา

---

[๕]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อคุณภาพชีวิต, หน้า ๔๕.

[๖]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๒),หน้า ๒๐๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมมนุษย์ด้วย โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ ชีวิตที่ดีงาม สังคมที่สันติสุขและโลกที่น่ารื่นรมย์ อันเป็นสังคมที่พึงปรารถนาหรือสังคมอุดคติของท่าน

๓.๒ ความหมายของสังคมอุดมคติ

คำว่า "สังคมอุดมคติ" แม้พระธรรมปิฎกจะมิได้นิยามความหมายไว้ แต่เป็นคำที่ท่านใช้บ่อยครั้งในความหมายว่า เป็นสังคมแบบอย่าง" สังคมที่ดีงาม สังคมที่พึงปรารถนาหรือสังคมที่สันติสุข ซึ่งมนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้" ดังท่านกล่าวว่า "การที่เราอยู่ในโลก มีการดำเนินชีวิต มีการศึกษาเล่าเรียน มีการทำกิจการงานส่วนตัวและส่วนรวมนั้น เราถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์โลก ช่วยกันทำให้โลกนี้ดีขึ้น เพราะฉะนั้นวัตถุประสงค์ที่ถือว่าเป็นวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องคือการช่วยกันสร้างสรรค์ชีวิตให้ดีงามมีความสุข ทำให้สังคมสันติสุข อยู่ร่วมกันด้วยดีและทำให้โลกนี้รื่นรมย์น่าอยู่อาศัย"[๕] ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าสังคมอุดมคติตามความหมายของพระธรรมปิฎกคือสังคมที่ดีงามเป็นแบบอย่างที่พึงปรารถนาของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้ เป็นสังคมที่มีสภาพเอื้ออำนวยแก่การที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงธรรมและดำรงธรรมให้สืบต่อไว้ในโลก เป็นแหล่งแหล่งหลายความดีงามและประโยชน์สุขให้แก่โลก"[๖]

๓.๓ ลักษณะสังคมอุดมคติ

สังคมในทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทั้งสามที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดี คือ มนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อม"[๗] องค์ประกอบทั้งสามนี้เป็นปัจจัยอิงอาศัยของกันและกันคือ "เมื่อสังคมดี สังคมก็เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของบุคคล ชีวิตของบุคคลดีก็เป็นส่วนร่วมที่จะสร้างสรรค์สังคมที่ดี แล้วชีวิตมนุษย์ที่อยู่ดีอย่างถูกต้องในสังคมที่ดีก็จะเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมไปด้วย"[๘] ดังนั้น จะเห็นได้ว่าตามทัศนะของพระธรรมปิฎก "มนุษย์ไม่ใช่ผู้กำหนดสังคมหรือสภาพแวดล้อมฝ่ายเดียว สังคมก็ไม่ใช่ตัวกำหนดมนุษย์ข้างเดียวและธรรมชาติแวดล้อมก็ไม่ใช่

---

[๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔๐๙.

[๖]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔๑๕.

[๗]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), วัฒนธรรมของผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม,(กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดพิมพ์,๒๕๓๕), หน้า ๒๔-๒๕.

[๘]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๔๑๕.

[๙]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน,พิมพ์ครั้งที่๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด,๒๕๔๒),หน้า ๑๓๐.

[๑๐]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๓๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วกำหนดมนุษย์หรือสังคมฝ่ายเดียวแต่เป็นกระบวนธรรมแห่งการอิงอาศัยซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยแก่กัน"[๑๓]

ในองค์ประกอบทั้งสามนี้ พระธรรมปิฎกเห็นว่าองค์ประกอบแรก คือ มนุษย์สำคัญที่สุด เพราะมนุษย์มีศักยภาพที่ฝึกได้ และศักยภาพของมนุษย์นี้ก็คือความสามารถที่ช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ทั้งหลายอยู่ร่วมกันและดำเนินไปด้วยดี โดยเบียดเบียนกันน้อยลงและเกื้อกูลกันมากขึ้น[๑๔] การที่มนุษย์จะพัฒนาศักยภาพได้นั้น มนุษย์จะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการศึกษา เพราะชีวิตมนุษย์นั้นโดยธรรมชาติเป็นการศึกษาหรืออยู่ได้ด้วยการศึกษา มนุษย์จะต้องพัฒนาตนเองไปจนกว่าจะมีชีวิตที่ดีงามสมบูรณ์จนเป็นชีวิตที่อยู่ได้ด้วยปัญญา"[๑๕] เมื่อมนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญามากขึ้นก็เป็นส่วนร่วมในการช่วยกันสร้างสรรค์สังคมที่ดีและมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับธรรมชาติแวดล้อม

ลักษณะของสังคมอุดมคติหรือสังคมที่พึงปรารถนาตามทัศนะของพระธรรมปิฎก คือ สังคมเป็นแหล่งรวมคุณค่าและผลประโยชน์ของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนในสังคมมีศักยภาพและมีคุณค่าโดยที่มนุษย์แต่ละคนมีดีคนละแง่ คนที่แข็งแรงและอ่อนแอก็มีดีที่จะให้แก่สังคม เมื่อทุกชีวิตมีดีมีคุณค่าที่จะให้แก่สังคม สังคมก็เป็นแหล่งรวมและแผ่ประโยชน์ให้แก่มนุษย์ทุกคนด้วย "เพราะฉะนั้นในด้านหนึ่งสังคมจะเป็นแหล่งที่รับที่รวมเอาผลประโยชน์จากทุกชีวิตมาไว้ นั่นคือชีวิตแต่ละชีวิตมีดีอะไร สังคมก็เป็นที่รวมเอาความดีงามเหล่านั้น เอาผลประโยชน์ เอาความสามารถ เอาศักยภาพจากชีวิตแต่ละชีวิตนั้นมาช่วยให้สังคมเองอุดมสมบูรณ์พรั่งพร้อม"[๑๖] สังคมจึงเป็นแหล่งหรือสภาพที่เอื้อให้ทุกชีวิตได้รับประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพของตน สังคมที่ดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงเป็นสภาพที่มนุษย์ทุกคนมีส่วนร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้เป็นสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของคนให้เข้าถึงอุดมคติของชีวิต แต่พร้อมกันนั้นชีวิตของมนุษย์ก็เป็นอิสระจากสังคมด้วย สังคมเป็นเพียงปัจจัยอันหนึ่งที่สนับสนุนให้มนุษย์สามารถเข้าถึงอุดมคติได้ ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ชีวิตที่พึงปรารถนา คือชีวิตที่มีส่วนร่วมอย่างมีคุณค่าเกื้อกูลเป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่พร้อมกันนั้นก็เป็นอิสระขึ้นต่อสังคมน้อยที่สุดเพราะอยู่ดีมีสุขได้ด้วยตนเอง เอาจากสังคมน้อยที่สุดแต่ให้แก่สังคมอย่างมีคุณค่าที่สุด สามารถเข้าถึงธรรมหรือธรรมชาติโดยไม่ถูกสังคมขัดขวาง"[๑๗]

---

[๑๓] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ,หน้า ๑๓๕.

[๑๔] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน,พิมพ์ครั้งที่ ๔,หน้า ๑๐๔.

[๑๕] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๐๑.

[๑๖] พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่ยากยิ่งบนฐานภูมิปัญญาไทย,หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

[๑๗] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น อุดมคติของมนุษย์กับอุดมคติของสังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงแตกต่างกันกล่าวคือ มนุษย์จะต้องพัฒนาไปให้ถึงจุดหมายสูงสุดคือ อิสรภาพ คำว่า อิสรภาพนี้มีความหมายเท่ากับสันติและสุข ซึ่งพระธรรมปิฎกถือว่าเป็นไวพจน์ของนิพพานในพระพุทธศาสนา[๙๙] ส่วนอุดมคติของสังคมนั้นพระธรรมปิฎกเห็นว่าเป็นชุมชนในอุดมคติ ซึ่งเป็นชุมชนของผู้ที่เข้าถึงอิสรภาพหรือพระนิพพาน "การเป็นชุมชนของบุคคลผู้เข้าถึงอุดมคติคือพระนิพพานก็เป็นการบังคับอยู่ในตัวให้ต้องสร้างสรรค์สังคมที่ดีงามที่สุดที่ทุกคนพากันเดินทางเข้าถึงอุดมคติ"[๑๐๐] คืออิสรภาพตามความสามารถและศักยภาพของคน จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า จุดหมายหรืออุดมคติของสังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกมีความสัมพันธ์กับจุดหมายหรืออุดมคติของชีวิต กล่าวคือ สังคมที่ดีเป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลให้มนุษย์ได้พัฒนาคนให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต แต่จุดหมายของชีวิตก็แตกต่างจากจุดหมายของสังคมเพราะสังคมมีจุดหมายปลายเปิดที่จะต้องมีการพัฒนาไปเรื่อยๆ โดยไม่มีรูปแบบที่จำกัดตายตัวเพื่อพัฒนาให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลในการที่มนุษย์จะได้พัฒนาชีวิต ซึ่งชีวิตของมนุษย์แต่ละคนมีระยะเวลาจำกัด มนุษย์แต่ละคนจะต้องพยายามเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิตให้ได้ก่อนที่ชีวิตจะจบสิ้นจึงเป็นจุดหมายปลายปิด ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ชีวิตมนุษย์นั้นปลายปิด ชีวิตทุกคนที่เกิดมาจึงมีเป้าหมายที่จะไปสู่ความสมบูรณ์ในตัวของมันเองเท่าที่จะทำได้คือเป็นชีวิตที่สมบูรณ์"[๑๐๑] ดังนั้น จุดที่อุดมคติของสังคมมาเชื่อมโยงกับอุดมคติของชีวิตคือ การพัฒนาสังคมที่สมบูรณ์เพื่อให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการที่ชีวิตของมนุษย์จะได้พัฒนาคนไปสู่ชีวิตที่สมบูรณ์ ซึ่งสังคมจะต้องเปลี่ยนแปลงพัฒนาอยู่เสมอแต่ชีวิตมนุษย์จะต้องเข้าถึงจุดหมายของชีวิตให้ได้โดยที่ไม่ต้องรอให้สังคมสมบูรณ์

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของสังคมอุดมคติตามทัศนะของพระธรรมปิฎก คือสังคมที่เป็นกัลยาณมิตรของมนุษย์ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้ พระธรรมปิฎกเห็นว่าการที่มนุษย์จะพัฒนาคนได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยสองอย่างคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอกคือ กัลยาณมิตรที่เอื้อและน้อมนำให้มนุษย์ทุกคนในสังคมเจริญงอกงามเข้าถึงอิสรภาพ ๔ ด้าน คือ อิสรภาพทางกาย อิสรภาพทางสังคม อิสรภาพทางจิตใจและอิสรภาพทางปัญญา ซึ่งถ้าสังคมใดเอื้อให้เกิดอิสรภาพทั้ง ๔ ด้านนี้คนในสังคมนั้นก็จะอยู่กันฉันมิตรต่างก็เป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน[๑๐๒] จึงอาจสรุปได้ว่า ลักษณะสังคมอุดมคติตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคือ ระบบ

---

[๙๙]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๒.

[๑๐๐]พระประชา ปสนฺนธมฺโม, "สังคมที่พึงปรารถนาในทัศนะของชาวพุทธ" ปาจารยสาร ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓ พ.ค.-มิ.ย. ๒๕๒๘,หน้า ๖-๗.

[๑๐๑]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน,หน้า ๑๒๖

[๑๐๒]พระประชา ปสนฺนธมฺโม,"สังคมที่พึงปรารถนาในทัศนะของชาวพุทธ" ปาจารยสาร,หน้า ๑๙-๒๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความสัมพันธ์ที่มนุษย์ ธรรมชาติและสังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลโดยมีสังคมที่เป็นกัลยาณมิตรของมนุษย์ที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพจนเข้าถึงจุดหมายของชีวิตได้และนี่คือสังคมอุดมคติหรือสังคมที่พึงปรารถนาตามทัศนะของพระธรรมปิฎก

๓.๔ สงฆ์ : สังคมตัวอย่างในทัศนะของพระธรรมปิฎก

ในฐานะที่พระธรรมปิฎกเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ท่านได้ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน แนวความคิดต่าง ๆ ที่ท่านนำมาเสนอในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมมนุษย์โดยมากนำมาจากพระไตรปิฎก พร้อมกันนั้นก็นำมาประยุกต์เข้ากับศาสตร์ในสังคมปัจจุบัน ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก สังคมสงฆ์เป็นสังคมแบบอย่างหรือสังคมอุดมคติที่มนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้ ดังท่านกล่าวว่า "สังฆะ คือ สงฆ์เป็นแม่แบบของสังคมเป็นสังคมในอุดมคติของมนุษยชาติ คือชุมชนของคนที่มีการศึกษาหรือได้พัฒนาตนแล้ว"[๖๖] ดังนั้น ในการเสนอปรัชญาสังคมหรือแนวทางในการพัฒนาสังคมมนุษย์ให้เข้าถึงจุดหมาย คือ สันติสุข โดยมากท่านประยุกต์มาจากสังคมสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งเราสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับสังคมสงฆ์ของพระธรรมปิฎกได้ดังนี้

๓.๔.๑ สังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งระบบบูรณาการสูงสุด

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ระบบบูรณาการอันเป็นองค์รวมใหญ่ที่สามารถทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดี คือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคม ระบบทั้งสามนี้จะต้องประสานกันเข้าเป็นองค์รวมเดียว โดยมีมนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะพัฒนาให้ระบบบูรณาการเป็นไปด้วยดี ด้วยการปฏิบัติต่อระบบทั้งสามอย่างถูกต้อง "การที่มนุษย์จะเป็นอยู่อย่างประสานกลมกลืน เริ่มต้นมนุษย์ก็ต้องรู้จักธรรมชาติ รู้จักธรรมชาติคือ รู้จักความจริงของธรรมชาติ มนุษย์รู้ธรรมชาติและรู้ความจริงของธรรมชาติ เพื่อจะได้ปฏิบัติถูกต้องต่อธรรมชาติและนำความรู้นั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต การที่จะรู้ความจริงของธรรมชาติก็ต้องมีปัญญา เพราะฉะนั้นมนุษย์จะต้องพัฒนาปัญญา"[๖๗] กล่าวคือ มนุษย์จะต้องพัฒนาปัญญาของตนให้เกิดความรู้แจ้งอย่างแท้จริงในธรรมซึ่งจะทำให้มนุษย์มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลต่อกัน และนำความรู้ในธรรมนั้นมาใช้ประโยชน์ในทางไม่เบียดเบียนธรรมชาติ แต่ดำรงอยู่อย่างกลมกลืนเกื้อกูลกับธรรมชาติซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุข

---

[๖๖]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย,หน้า ๒๕๗.

[๖๗]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),อารยธรรม : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา, หน้า ๘๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นอิสระ ปลอดพ้นจากความทุกข์ คือเข้าถึงภาวะไร้ทุกข์ในระดับต่าง ๆ เป็นชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยดีระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม

พระธรรมปิฎกเห็นว่า หลักการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระรัตนตรัยนั้นเป็นระบบบูรณาการในระดับแห่งการพัฒนาสูงสุด กล่าวคือ มนุษย์พัฒนาสูงสุดจุดยอดเป็นพุทธะ ธรรมชาตินั้นสาระที่แท้จริงคือธรรมะ และสังคมพัฒนาไปเป็นสังคมอุดมคติเรียกว่า สังฆะ[๖๔] อธิบายได้ดังนี้

๑. มนุษย์ พัฒนาสูงสุดโดยค้นพบหลักความจริงและเข้าถึงความดีงามสูงสุดกลายเป็นพุทธะ[๖๕] เป็นบุคคลต้นแบบที่ยืนยันถึงวิสัยความสามารถของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถตรัสรู้สัจธรรมเข้าถึงความจริงและความดีงามสูงสุดได้ด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามของมนุษย์เอง[๖๖] เป็นมนุษย์ผู้พัฒนาตนสมบูรณ์แล้วโดยได้ค้นพบธรรมและเปิดเผยธรรมแก่สังคม

๒. ธรรมชาติ หลักความจริง ความดีงามที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและเข้าถึง คือ สาระของธรรมชาติที่ปรากฏแก่มนุษย์นั้นเรียกว่า ธรรมะ[๖๗] เป็นตัวความจริงของธรรมชาติที่ปรากฏแก่มนุษย์[๖๘]เป็นสภาพที่ดำรงอยู่หรือเป็นไปตามธรรมดาของมันเอง เป็นกฎเกณฑ์อันแน่นอนคือนิยามแห่งเหตุและผลอย่างที่เรียกว่ากฎธรรมชาติ[๖๙] ซึ่งมนุษย์เข้าถึงได้ด้วยปัญญา

๓. สังคม หรือหมู่ชนซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่พัฒนาตนเข้าถึงธรรมตามอย่างพุทธะเรียกว่า สังฆะ[๗๐] เป็นสังคมที่ดีงาม ซึ่งทุกๆคนมีชีวิตที่กลมกลืนเกื้อกูลในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน[๗๑] เป็นชุมชนหรือสังคมแบบอย่างซึ่งเป็นพยานยืนยันว่า มนุษย์ทั่วไปมีความสามารถที่จะบรรลุความจริง ความดีงามสูงสุดได้อย่างบุคคลต้นแบบ[๗๒] เป็นสังคมที่มนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้

ดังนั้น ระบบบูรณาการตามทัศนะของพระธรรมปิฎกซึ่งเป็นระบบที่พัฒนาสูงสุดที่มนุษย์ควรเข้าถึง องค์ประกอบของระบบบูรณาการก็เลื่อนจาก มนุษย์-ธรรมชาติ-สังคม ขึ้นไปสู่ พุทธะ-

---

[๖๔]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๕๖.

[๖๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๕๖.

[๖๖]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๔๑๙.

[๖๗]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย,หน้า ๑๕๖.

[๖๘]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), เพื่ออนาคตการศึกษาไทย,พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า ๘๐.

[๖๙]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ,หน้า ๔๑๙.

[๗๐]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๕๖.

[๗๑]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),อารยธรรมไทย : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา,หน้า ๘๓.

[๗๒]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ,หน้า ๔๓๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ธรรมะ-สังฆะ คือก้าวจากจุดของความเป็นมนุษย์ขึ้นสู่ความเป็นพุทธะโดยการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ รู้แก่นแท้ของธรรมชาติที่เรียกว่าธรรม แล้วช่วยกันสร้างสรรค์ให้มนุษย์เข้าถึงธรรมจนกลายเป็นพุทธะมีจำนวนมากขึ้นก็จะเกิดสังฆะขึ้นมาอันเป็นสังคมในอุดมคติ[๖๒]

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สังคมสงฆ์อันเป็นสังคมตัวอย่างหรือสังคมอุดมคติตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้น สังคมไม่ได้แยกออกเป็นอิสระจากมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม เพราะท่านเห็นว่า "มนุษย์นั้นรวมกันอยู่มาก ๆ เรียกว่าสังคม และถ้าสังคมนั้นประกอบไปด้วยมนุษย์ที่พัฒนาปัญญาโดยรู้ธรรมะที่เป็นสาระแก่นแท้ของธรรมชาติมีจำนวนมากๆเข้าก็จะเกิดเป็นสังคมที่พัฒนาสูงสุดเรียกว่า สังฆะ"[๖๓]

๓.๔.๒ สังคมสงฆ์เกิดจากปัญญาอันสูงสุดของมนุษย์

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ โดยฝึกให้ดำเนินชีวิตดียิ่งขึ้นจนมีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขเป็นอิสระและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขในสังคมและในโลก[๖๔] พระธรรมปิฎกเห็นว่าการที่มนุษย์จะดำเนินชีวิตที่ดีงามได้นั้น มนุษย์จะต้องมีการศึกษาคือฝึกฝนเรียนรู้และพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอันประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ปัญญาเป็นปัจจัยตัวเอกที่ทำให้มนุษย์อยู่รอดปลอดภัยหลุดพ้นเป็นอิสระและนำมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ[๖๕] นั่นคือ เมื่อมนุษย์มีปัญญาก็ทำให้มนุษย์ปลอดพ้นจากการอยู่รอดด้วยกิเลสมาดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ในการพัฒนามนุษย์นั้นมีเป้าหมายก็เพื่อให้มนุษย์อยู่ดีด้วยปัญญา เมื่อแต่ละคนมีปัญญาก็มาช่วยกันสร้างสรรค์สังคมของมนุษยชาติให้อยู่ดีมีสันติสุข

พระธรรมปิฎกได้แบ่งปัญญาออกเป็นสองด้าน ปัญญาทั้งสองด้านนี้มาประสานบรรจบกันทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและโลกคือ

๑. ปัญญาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ

๒. ปัญญาที่นำความรู้ในความจริงนั้นมาใช้จัดสรรสังคมให้ดี[๖๖]

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบความจริงในธรรมชาติ[๖๗] ความจริงนี้เรียกว่าธรรม พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเข้าถึงธรรมด้วยพระปัญญาอันสูงสุดและได้ประโยชน์จากธรรมอย่างเต็มที่โดยการที่

---

[๖๒]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย,หน้า ๑๕๕.

[๖๓]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๕๕.

[๖๔]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ,หน้า ๑๔.

[๖๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๘.

[๖๖]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๓.

[๖๗]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระองค์ทรงนำธรรมมาประพฤติปฏิบัติจนพัฒนาพระองค์ขึ้นมาเป็นพุทธะแล้วนำเอาธรรมมาสั่งสอนเพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย[๓๙] เรียกว่าการประกาศธรรม

แต่การที่พระพุทธเจ้าประกาศธรรมสอนมนุษย์แต่ละคนนั้นทำให้เกิดผลช้าและไม่ยั่งยืน มนุษย์นั้นอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นสังคม ทำอย่างไรจึงจะให้หมู่มนุษย์จำนวนมากเข้าถึงธรรมคือดำเนินชีวิตสอดคล้องกับความจริงตามกฎธรรมชาติ คำตอบก็คือ ต้องขยายปัญญาไปสู่สังคม กล่าวคือ พระพุทธเจ้าได้ทรงจัดตั้งสังคมขึ้นเพื่อให้มวลมนุษย์ได้รับประโยชน์จากธรรม ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "เพื่อให้หมู่มนุษย์ได้ประโยชน์จากความจริงในธรรมชาติ ท่านผู้รู้ความจริงแล้วจึงมาจัดตั้งแบบแผน จัดสรร ดำเนินการวางระบบระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้สังคมมีสิ่งแวดล้อมที่ดีที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลคะล่อมให้ชีวิตของคนทั้งหลายที่อยู่ในสังคมนั้นดำเนินไปสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ"[๔๐]

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักจัดตั้ง โดยที่พระองค์ทรงจัดตั้งชุมชนขึ้นเพื่อให้ประชาชนมาอยู่รวมกันจำนวนมาก และประชาชนเหล่านี้ก็จะได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์โดยมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะแก่การที่จะทำให้คนเป็นพุทธะมีจำนวนมากขึ้น ชุมชนที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นนี้เรียกว่า สังฆะ แต่สังฆะนี้เป็นสังคมตัวอย่างที่สมาชิกในสังคมอาจจะยังไม่เป็นพุทธะทั้งหมด เป็นสังฆะโดยรูปแบบที่มีแบบแผนการดำเนินชีวิตสอดคล้องและเอื้อต่อจุดมุ่งหมาย ซึ่งจะทำหน้าที่สร้างสังคมให้เป็นสังฆะที่แท้จริง[๔๑] กล่าวคือ พระพุทธเจ้าได้ทรงจัดตั้งสังฆะขึ้นมาใหม่ เป็นสังฆะที่เรียกว่าสมมติสงฆ์เพื่อฝึกคนให้เข้าถึงธรรมจนเป็นอริยสงฆ์ต่อไป ในการจัดตั้งสังคมสงฆ์ที่เรียกว่าสมมติสงฆ์นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงจัดตั้งขึ้นโดยปัญญาขั้นที่สองคือปัญญาที่นำความรู้ในความจริงของธรรมชาติมาจัดสรรสังคมให้ดี เมื่อพระพุทธเจ้าได้จัดตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นมาแล้ว พระองค์ก็ได้วางระบบระเบียบกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งสมมติไม่มีอยู่จริงในธรรมชาติ แต่อาศัยหลักความจริงในธรรมชาติเป็นเกณฑ์เป็นจุดหมายเพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายได้เข้าถึงธรรม ระบบระเบียบทั้งหมดนี้เรียกว่า วินัย อันเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา

---

[๓๙] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),นิติศาสตร์แนวพุทธ,พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๑),หน้า ๑๕.

[๔๐] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, หน้า ๒๔.

[๔๑] Phradebvedi(Prayudh Payutto), "Sangha : The Ideal World Community" in Freedom Individual and Social,(Bangkok : Buddhadhamma Foundation,1990), P. 62-63.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมสงฆ์อันเป็นสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎกเป็นสังคมที่จัดตั้งขึ้นโดยพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นสังคมตัวอย่าง[๖๒] ประกอบด้วยหลักการใหญ่สองส่วน คือ ธรรมอันเป็นอุดมคติและหลักการ[๖๓]หรือเป้าหมาย ส่วนวินัยคือการจัดตั้งวางระบบขึ้นในสังคมมนุษย์ด้วยความรู้ในหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อจะให้หมู่มนุษย์หรือคนหมู่มากสามารถดำเนินชีวิตโดยสอดคล้องกับหลักความจริงนั้น[๖๔] ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ เป็นวิธีการจัดทำ ดังท่านอธิบายว่า "ในแง่ธรรมนั้น เราต้องการจะฝึกฝนคนให้มีคุณภาพและคนที่มีคุณภาพนั้นก็มาประกอบกันเข้าเป็นสังคมที่ดี มาช่วยกันสร้างสรรค์สังคมที่ดี แต่วินัยเป็นการจัดสภาพชีวิต สภาพความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม จัดชุมชน จัดสังคม จัดระบบให้เกื้อกูลแก่การฝึกคนให้มีคุณภาพเช่นนั้นและเพื่ออำนวยโอกาสให้คนที่มีคุณภาพดีเช่นนั้นสามารถก้าวหน้าต่อไปสู่จุดหมายสูงสุดยิ่งขึ้นในทางธรรม"[๖๕]

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สังคมสงฆ์ เกิดขึ้นจากมนุษย์ผู้มีปัญญาสูงสุด คือ พระพุทธเจ้าโดยที่พระองค์ได้ทรงเข้าถึงปัญญาสองด้าน คือ ๑) ปัญญาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ๒) ปัญญาที่นำความรู้ในความจริงนั้นมาใช้จัดสรรสังคมให้ดีและสังคมสงฆ์ก็เกิดขึ้นจากปัญญาด้านที่สองของพระองค์

๓.๔.๓ สังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งการศึกษา

พระธรรมปิฎกเห็นว่า สังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งการศึกษา การจัดตั้งชุมชนสงฆ์ขึ้นมาก็เพื่อเอื้อโอกาสให้ภิกษุแต่ละรูปได้พัฒนาไปในไตรสิกขาเพื่อเข้าถึงจุดหมาย คือ การดำรงอยู่ด้วยปัญญา ดังท่านอธิบายว่า

> การที่เราจัดตั้งระบบสังคมขึ้นมาก็เพื่อให้มนุษย์มีโอกาสพัฒนาปัญญาของตนคือให้เป็นสังคมแห่งการศึกษา วินัยจึงเท่ากับเป็นการจัดตั้งสังคมแห่งการศึกษา เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าจะมีการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา คือศึกษาอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น หลักการของวินัยก็คือจะต้องจัดระบบสังคมที่เอื้อหรือช่วยให้บุคคลมีโอกาสเรียนรู้ฝึกฝนและพัฒนาคนเพื่อให้มีชีวิตที่ดีงาม[๖๖]

---

[๖๒]พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๐),หน้า ๒๑๓.

[๖๓]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย,พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๓๐), หน้า๔.

[๖๔]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, หน้า ๒๕.

[๖๕]พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),อักษณะสังคมพุทธ,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๒๗),หน้า ๑๑.

[๖๖]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, หน้า๓๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดยที่สังคมสงฆ์นั้นมีสภาพแวดล้อม สภาพความเป็นอยู่ บรรยากาศและโอกาสเกื้อกูลต่อการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์ เพราะได้อยู่ใกล้ชิดและเรียนรู้จากพระพุทธเจ้า จากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในระดับต่าง ๆ กิจกรรมทุกอย่างในสังคมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นด้วยพระวินัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมและส่งเสริมบรรยากาศให้บุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกในสังคมสงฆ์ได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ฝึกฝนและพัฒนาตนเพื่อเข้าถึงชีวิตที่ดีงามอยู่ตลอดเวลา โดยมีเป้าหมายคือ ให้สมาชิกเข้าถึงธรรมและได้ประโยชน์จากธรรม

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่มีธรรม คือ ความจริงหรือความถูกต้องดีงามเป็นจุดหมายสูงสุด โดยมีหลักการที่สำคัญสอนว่า "ให้เป็นธรรมาธิปไตย ทุกคนต้องถือธรรมเป็นใหญ่ ทุกคนต้องใฝ่ธรรม ต้องถือธรรมเป็นบรรทัดฐานและเพียรพยายามมุ่งจะให้เข้าถึงธรรม"[๔๕] สมาชิกในสังคมสงฆ์มีความต้องการคล้ายกัน มีอุดมคติอย่างเดียวกันคือ ต้องการฝึกฝนพัฒนาตน ทำให้มีการปรึกษาหารือสังสรรค์เรียนรู้ร่วมกัน ลักษณะสังคมเช่นนี้พระธรรมปิฎกเรียกว่าเป็นการสร้างชุมชนแห่งกัลยาณมิตร ดังท่านอธิบายว่า

> เมื่อเราจะสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออย่างที่ว่ามานี้ เราก็จึงจัดตั้งชุมชนขึ้นมา ชุมชนที่มีสภาพเอื้อต่อการศึกษาของคนคืออย่างไร ถ้าใช้ศัพท์พระก็คือ ชุมชนแห่งกัลยาณมิตร หมายความว่า บุคคลที่มาอยู่ด้วยกัน เริ่มตั้งแต่องค์พระศาสดาหรือผู้นำเป็นกัลยาณมิตรผู้ที่จะช่วยเกื้อหนุนผู้อื่นในการที่จะพัฒนาชีวิตได้ดี ให้เป็นชีวิตที่มีความเจริญงอกงามมีความสุขยิ่งขึ้น พระภิกษุทั้งหลายที่มาอยู่ด้วยกันก็มาช่วยกัน มาเอื้อต่อกัน อุดหนุนกันให้แต่ละบุคคลได้พัฒนาตนให้ถึงชีวิตที่ดีขึ้นทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เราจึงสร้างชุมชนแห่งกัลยาณมิตรขึ้นมา[๔๖]

จากคำกล่าวนี้หมายความว่า ชุมชนสงฆ์เป็นชุมชนแห่งกัลยาณมิตรที่สมาชิกดำรงอยู่ร่วมกันเพื่อการศึกษา ในด้านการศึกษาของสังคมสงฆ์นั้นเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สาระสำคัญในการจัดตั้งสังคมสงฆ์นั้นก็เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้พัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ การพัฒนาพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "สาระของไตรสิกขาแสดงออกมาไม่เฉพาะในการปฏิบัติของบุคคลเท่านั้น แต่ส่องถึงภาระกิจของมนุษย์ที่จะต้องทำในระดับชุมชนและระดับสังคมด้วย กล่าวคือ การวางระบบแบบแผนจัดตั้งสถาบันและกิจการต่างๆ จัดแจงกิจกรรมและวิธีการต่างๆเพื่อให้สาระของไตรสิกขาเป็นไปในหมู่มนุษย์หรือให้มนุษย์ดำรงอยู่ในไตรสิกขา"[๔๗] ดังนั้น สังคมสงฆ์ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงเป็นสังคมแห่งการศึกษาโดยมีการ

---

[๔๕]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย,พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑),หน้า ๑๕.

[๔๖]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๗๒.

[๔๗]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ,หน้า ๖๐๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดสภาพแวดล้อม จัดชุมชน จัดสังคมให้เอื้อต่อการศึกษา คือ การพัฒนาตามหลักไตรสิกขาซึ่งพระธรรมปิฎกเรียกว่า เป็นชุมชนแห่งกัลยาณมิตรเพราะสมาชิกในสังคมดำรงอยู่ร่วมกันเพื่อเกื้อกูลในการศึกษาร่วมกัน

๓.๔.๔ การปกครองในสังคมสงฆ์

สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่สมาชิกมีความแตกต่างกันตามระดับของการพัฒนาโดยที่บุคคลเหล่านี้จะมีสิทธิประโยชน์เสมอกันเมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ทุกคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของสถาบันนี้แล้วมีสิทธิเสมอกันในทางการปกครองและชีวิตทางสังคม มีข้อกำหนดเพียงให้แสดงความเคารพกันตามลำดับของสมาชิกภาพ และมีโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับการศึกษาอบรม ตลอดจนปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตในสังคมสงฆ์จะให้เข้าถึงได้"[๕๐] จากคำกล่าวนี้หมายความว่า สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่จะให้ประโยชน์แก่ชีวิตของสมาชิกแต่ละบุคคล โดยที่แต่ละบุคคลได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาตน แต่ขณะเดียวกันสมาชิกแต่บุคคลก็จะต้องเป็นส่วนร่วมที่จะเอื้อเฟื้อแก่สังคมด้วย โดยสังคมสงฆ์มีหลักการที่สำคัญว่า "พระภิกษุจะต้องถือสังฆะเป็นใหญ่ คือ ถือส่วนรวมเป็นใหญ่"[๕๑] กล่าวคือ สมาชิกในสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยเพราะ "สังคมสงฆ์ประกอบด้วยสองส่วนคือ การบรรลุธรรมส่วนบุคคลกับความดีงามทางสังคมนั้นย่อมพึ่งพาอาศัยกันและกัน สังคมสงฆ์ซึ่งประกอบด้วยผู้คนที่สามารถพึ่งตนเองได้ย่อมดำรงอยู่อย่างสงบสุขราบรื่นและมั่นคง ย่อมเอื้อประโยชน์อย่างเลิศต่อความพากเพียรในการเจริญพัฒนาหรือบรรลุธรรมส่วนบุคคล"[๕๒] ดังนั้น บุคคลกับสังคมในสังคมสงฆ์จึงเป็นปัจจัยของกันและกัน บุคคลจะต้องเกื้อหนุนต่อสังคมโดยการถือสังคมเป็นใหญ่

เมื่อสังคมสงฆ์ขยายใหญ่ขึ้นพระพุทธเจ้าได้มอบหมายให้สงฆ์ปกครองกันเองโดยมีพระวินัยเป็นหลักในการปกครอง พระธรรมปิฎกเห็นว่า การปกครองในสังคมสงฆ์หรือพระพุทธศาสนานั้นเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้การศึกษาประสบความสำเร็จ "การศึกษาคือเนื้อหาสาระของชีวิตแห่งความเป็นภิกษุ การปกครองเป็นเครื่องมือรับใช้การศึกษา คือเป็นการจัดระบบความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงความดีงามและประโยชน์สุขที่สูงขึ้นไป"[๕๓] ดังนั้น การปกครองในสังคมสงฆ์ซึ่งปกครองตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น เป็นการปกครองเพื่อฝึกฝนพัฒนามนุษย์ เป็นการจัดสภาพแวดล้อม

---

[๕๐] พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),ปรัชญาการศึกษาไทย,หน้า ๒๑๒.

[๕๑] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),นิติศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๗๒.

[๕๒] พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย,หน้า ๑๖-๑๗.

[๕๓] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),นิติศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๕๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ให้สมาชิกในสังคมได้รับการศึกษา ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "การปกครองในพระพุทธศาสนาคือการปกครองที่เป็นเรื่องของการศึกษาเพื่อการศึกษา"[๔๔] เป็นการปกครองที่มีอาญาน้อยที่สุดซึ่งเป็นการปกครองในอุดมคติของพระธรรมปิฎก

๓.๔.๕ ระบบเศรษฐกิจในสังคมสงฆ์

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก "สังคมสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างของชีวิตที่พึ่งอาศัยวัตถุน้อยที่สุด เพื่อฝึกให้พระภิกษุมีชีวิตเพื่ออุทิศเวลาและแรงงานไปในด้านกิจเกี่ยวกับธรรมได้เต็มที่ ไม่มัวห่วงกังวลกับการแสวงหาวัตถุ ภิกษุทุกรูปไม่ว่าอรหันต์หรือปุถุชนดำรงชีวิตตามหลักการอาศัยวัตถุให้น้อยอยู่เพื่อธรรมให้มาก"[๔๕] พระสงฆ์ดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจด้วยหลักการที่ว่าเป็นอยู่ง่ายอาศัยปัจจัยสี่พอเลี้ยงชีพและบริโภคด้วยปัญญา เป็นตัวอย่างของชีวิตที่แม้จะอาศัยปัจจัยสี่น้อยที่สุดแต่มีชีวิตที่ดีงามและเป็นสุขได้[๔๖] ระบบเศรษฐกิจในสังคมสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้า"ทรงจัดตั้งวินัยให้พระภิกษุไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวนอกจากบริขารแปด แต่ให้ทรัพย์สินเป็นของสงฆ์ คือ ส่วนรวมหรือของกลาง"[๔๗] พระธรรมปิฎกเห็นว่า พระวินัยปิฎกอันเป็นคัมภีร์ที่รวมระเบียบปฏิบัติของสงฆ์นั้นมีความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจอย่างมากเพราะ "วินัยเป็นเรื่องของการจัดระเบียบชีวิตและระบบสังคมรวมทั้งระบบเศรษฐกิจ"[๔๘] ชีวิตพระภิกษุเริ่มตั้งแต่บวชจะมีเรื่องของเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ พอบวชเสร็จพระอุปัชฌาย์จะบอกอนุศาสน์แปดโดยเฉพาะนิสัยสี่อันเป็นการบอกถึงวิธีหาเลี้ยงชีพของภิกษุ คือ บอกปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับชีวิตอันได้แก่ ปัจจัยสี่และวิธีแสวงหาปัจจัยสี่ หากวิเคราะห์วินัยของพระภิกษุจะพบว่ามีวินัยที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจอยู่มากถึง ๖๐–๗๐ เปอร์เซ็นต์โดยเฉพาะวินัยที่มานอกพระปาฏิโมกข์มีการจัดหมวดหมู่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจไว้อย่างชัดเจนคือ จีวรขันธกะ เป็นหมวดที่เกี่ยวกับจีวร เสนาสนขันธกะ หมวดว่าด้วยที่อยู่อาศัย เภสัชขันธกะ หมวดว่าด้วยยาและอาหาร ซึ่งแสดงถึงเรื่องราวและกระบวนการทางเศรษฐกิจเป็นหลักสำคัญ[๔๙] โดยมี "การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำการของสงฆ์พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ที่กำหนดให้มีระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรรปัจจัยสี่ เช่น ประเภทต่าง ๆ ของอาหาร ระเบียบการรับและแบ่งส่วนอาหาร การทำจีวรและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร ประเภทของยา การปฏิบัติต่อภิกษุอาพาธ ข้อ

---

[๔๔]เรื่องเดียวกันหน้า, หน้า ๕๗.

[๔๕]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ,หน้า ๗๕๓.

[๔๖]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์,หน้า ๖๒.

[๔๗]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ,หน้า ๗๕๖.

[๔๘]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์,หน้า ๕๐.

[๔๙]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๕๐–๕๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปฏิบัติของคนไข้และรักษาพยาบาลไข้ การจัดที่อยู่อาศัย..."[๒] ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าระบบเศรษฐกิจในสังคมสงฆ์คือ เป็นระบบที่มีทรัพย์สินเป็นของส่วนกลาง พระสงฆ์เป็นตัวอย่างของบุคคลผู้อาศัยวัตถุน้อยที่สุดแต่มีความสุขมากที่สุด เพราะเป็นผู้ที่ใช้ปัจจัยสี่ให้เกิดคุณค่าเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ได้มากที่สุดระเบียบวินัยในสังคมสงฆ์เกี่ยวกับเศรษฐกิจซึ่งมีการแต่งตั้งและการกำหนดคุณสมบัติของเจ้าหน้าที่และระเบียบปฏิบัติในการแสวงหาแจกจ่ายปัจจัยสี่โดยเน้นคุณธรรมเป็นหลัก เป็นตัวอย่างของระบบเศรษฐกิจที่สมาชิกไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวแต่ไม่มีความขาดแคลน สมาชิกบริโภคด้วยปัญญาและแสวงหาปัจจัยสี่ด้วยคุณธรรม

๓.๔.๖ สรุปสังคมสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างในทัศนะของพระธรรมปิฎก

พระธรรมปิฎกได้สรุปสังคมสงฆ์อันเป็นสังคมตัวอย่างเอาไว้ดังนี้

คณะสงฆ์ในความหมายที่แท้นั้นพระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่างมีการจัดระบบต่าง ๆ ทั้งในทางการปกครอง การเลี้ยงชีพ ชีวิตทางสังคมตลอดจนการศึกษาอบรมทุกอย่าง โดยให้สมาชิกทุกคนมีสิทธิและมีส่วนร่วมในกิจการและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของสถาบันโดยทั่วถึงและเท่าเทียมกัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เคารพในคุณค่าของกันและกัน อยู่ร่วมกันด้วยความกลมกลืนประสานกันเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความปลอดโปร่งเป็นอิสระทั้งทางกาย ทางวาจาและทางความคิด มีโอกาสพร้อมบริบูรณ์ที่จะให้ความสามารถและคุณสมบัติต่าง ๆ ของตน ๆ ได้รับการฝึกอบรมเจริญก้าวหน้าโดยเต็มที่ถึงขีดสุดเท่าที่ตนจะทำได้ ในบรรดแห่งการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายของพระศาสนา คือ ให้ทุกคนมีสิทธิเสมอกัน ในการปกครองสถาบันของตน มีปัจจัยสี่พอเหมาะพอดีสมาชิกทุกคนอยู่ร่วมกันโดยให้ความเคารพนับถือกันฉันพี่น้องช่วยเหลือกันและให้โอกาสแก่กันในการปฏิบัติหน้าที่ ผู้จบการศึกษาอบรมแล้วหรือศึกษาอยู่ในระดับสูงกว่าถ้าสามารถต้องช่วยให้การศึกษาอบรมแก่ผู้เริ่มการศึกษาหรือศึกษาต่ำกว่า ผู้รับการศึกษาจะต้องฝึกฝนอบรมตนด้วยความตั้งใจจริงเต็มที่และเต็มความสามารถของตน กล่าวสั้น ๆ ในแง่ภายนอกคนและภายในคนคือ ภายนอกเป็นการจัดสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่จะอำนวยให้สมาชิกทุกคนได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถและลงมือกระทำการต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตควรเข้าถึงได้โดยเท่าเทียมกัน ส่วนด้านภายในแต่ละบุคคลนอกจากการปฏิบัติหน้าที่เพื่อรักษาสถาบันให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่มีสภาพอันอำนวยโอกาสดังกล่าวแล้วย่อมมีความรับผิดชอบโดยตรงที่จะต้องฝึกฝน อบรมตนเองอย่างดีที่สุดและ

---

[๒] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๔๔๘-๔๔๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ลงมือทำการต่าง ๆ เพื่อบรรลุถึงจุดหมายที่ควรเข้าถึงนั้นด้วยตนเองโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่อำนวยโอกาสนั้นเป็นเครื่องสนับสนุน[๖๑]

สังคมสงฆ์อันเป็นสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจึงเป็นสังคมที่เป็นแบบอย่างที่จะสืบทอดอุดมคติของพระพุทธศาสนาที่แฝงซ่อนอยู่ในสังคมใหญ่ เพื่อหล่อเลี้ยงรักษาธรรมให้แก่สังคม ซึ่งความคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ดร.เอมเบกการ์ที่เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นเพื่อ "ให้มีสังคมของคณะบุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่ตามอุดมคติของพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ฤหัสถ์"[๖๒]

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับสังคมสงฆ์อันเป็นสังคมตัวอย่างของพระธรรมปิฎกอาจสรุปได้ว่า สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นจากการที่พระองค์ทรงเข้าถึงปัญญาทั้งสองด้านคือ ๑) ปัญญาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ๒) ปัญญาที่นำความรู้ในความจริงนั้นมาใช้จัดสรรสังคมให้ดีเพื่อมนุษย์หมู่มากจักได้ประโยชน์จากธรรม สังคมสงฆ์มีหลักการใหญ่สองอย่างคือ ธรรมหมายถึงอุดมคติหรือจุดหมายของชีวิตและวินัยคือวิธีการจัดการเพื่อให้เข้าถึงจุดหมายนั้น การที่จะเข้าถึงธรรมได้นั้นจะต้องเข้าถึงด้วยการศึกษา พระธรรมปิฎกเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นก็เพื่อให้ความเป็นสังคมแห่งการศึกษาคือให้มีสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการศึกษา โดยที่สมาชิกในสังคมที่มีระดับต่าง ๆ ของการพัฒนาช่วยกันฝึกฝนอบรมให้สมาชิกในสังคมได้พัฒนาตามศักยภาพของตนโดยมีเป้าหมายคือ ให้มนุษย์เข้าถึงอิสรภาพทั้งสี่ด้าน ลักษณะสังคมสงฆ์ดังที่กล่าวมาจึงเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคมฆราวาสทั้งในด้านหลักการ วิถีดำเนินชีวิตและการจัดระบบสังคม แต่อย่างไรก็ตามพระธรรมปิฎกไม่ต้องการให้มนุษย์เป็นพระสงฆ์ทั้งหมดหรือมีชีวิตแบบพระสงฆ์ แต่เห็นควรจะประยุกต์สังคมสงฆ์โดยเฉพาะหลักการมาจัดระเบียบสังคมฆราวาส ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ส่วนวินัยแบบพุทธชนิดขยายเต็มรูปสำหรับสังคมรอบนอกเป็นเรื่องที่พึงนำเอาเจตนารมณ์ของวินัยนั้นมาปัญญัติจัดวางให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของยุคสมัย"[๖๓] และสิ่งที่ต้องทำคือ ศึกษาตัวธรรมแล้วนำเอาความรู้ความเข้าใจในธรรมนั้นมากำหนดว่าธรรมต้องการอะไร จะให้สมาชิกของสังคมเป็นอย่างไร ให้สังคมเป็นอย่างไร เอาหลักการและเจตนารมณ์นั้นมาจัดระบบของสังคม ระเบียบการดำเนินชีวิต "เป็นอันว่า เรื่องเศรษฐกิจ การปกครอง การวางรูปแบบองค์การ สถาบันอะไรต่างๆในรูปแบบที่เป็นไปตามคำสอนในพุทธศาสนาก็มีหลักอยู่แล้วใน

---

[๖๑]พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),ปรัชญาการศึกษาไทย,หน้า ๒๑๔.

[๖๒]พระมหาสมชัย ฤทธจิตฺโต,แปล "พระพุทธศาสนากับ ดร. เอ็มเบ็ดการ์" พุทธจักร ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๑ ก.ค. ๒๕๓๑,หน้า ๒๒.

[๖๓]เรื่องเดียวกันหน้า, ๔๒๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วินัยนี้"[๖๔] ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในการเสนอแนวคิดเพื่อสร้างสังคมอุดมคตินั้น พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์หลักการ รูปแบบและระบบการดำเนินชีวิตในสังคมสงฆ์มาประยุกต์ใช้กับสังคมฆราวาส โดยเฉพาะหลักธรรมวินัยนั้นท่านเน้นมาก ดังท่านกล่าวว่า "กิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่างในการสร้างสรรค์มนุษย์ที่ดีและสังคมที่ดีนี้จะต้องมีธรรมกับวินัยควบคู่กัน ธรรมะนั้นโดยมากเป็นเรื่องของจิตใจ เป็นเรื่องของชีวิต เป็นเรื่องของแต่ละคน เป็นเรื่องข้างใน เป็นเรื่องในธรรมชาติ แต่วินัยเป็นเรื่องที่ว่าจะทำให้ธรรมะนี้มีผลจริงจังในทางปฏิบัติ"[๖๕] กล่าวคือ พระธรรมปิฎกเห็นว่า ในการนำสังคมสงฆ์มามาเป็นตัวอย่างจัดระเบียบสังคมฆราวาสนั้น ผู้จัดตั้งจะต้องเข้าใจเจตนารมณ์หรือสารัตถะของวินัย โดยเฉพาะเรื่อง ศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม[๖๖] เช่นการถือสงฆ์เป็นใหญ่ การเอาใจใส่ต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ความสามัคคีในสงฆ์ที่เรียกว่า สังฆสามัคคี วัตถุประสงค์ของการบัญญัติวินัยซึ่งมาก่อนข้ออื่นคือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามและเพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ส่วนรวม จุดเหล่านี้เป็นทางเชื่อมโยงสังคมสงฆ์มาประยุกต์ใช้กับสังคมฆราวาส ซึ่งพระธรรมปิฎกได้อภิปรายเสนอแนวคิดในการนำเจตนารมณ์ของสังคมสงฆ์มาจัดสภาพสังคมปัจจุบันซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นสังคมอุดมคติที่ท่านต้องการ

๓.๕ ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดสังคมอุดมคติ

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก สังคมไม่สามารถแยกออกจากมนุษย์และธรรมชาติได้ เพราะสังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม[๖๗] พระธรรมปิฎกมองว่าสังคมเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งที่ประกอบเป็นองค์รวมใหญ่ซึ่งสามารถทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดี และองค์ประกอบแรกคือมนุษย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเพราะมนุษย์เป็นผู้กำหนดด้วยมนุษย์เองเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีงามและพัฒนาการดำรงอยู่ที่สมดุลกับธรรมชาติแวดล้อมเป้าหมายก็เพื่อ ชีวิตที่ดีงาม สังคมที่สันติสุขและโลกที่น่ารื่นรมย์[๖๘]

---

[๖๔]พระราชวรมุนี(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),อักษณะสังคมพุทธ ,หน้า๑๓-๑๔.

[๖๕]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย,หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

[๖๖]ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๔๓๑-๔๕๑.

[๖๗]พระมหาบรรจง สิริจนฺโท, การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่อง ปรัชญาการศึกษาในทัศนะของพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๑,หน้า ๖๒.

[๖๘]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๖๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๕.๑ ธรรมชาติของมนุษย์ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก

ผู้เขียนเห็นว่าในการเสนอแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติหรือการพัฒนามนุษย์เพื่อให้เกิดสังคมที่สันติสุขนั้น พระธรรมปิฎกได้พัฒนาแนวคิดมาจากสังคมสงฆ์ซึ่งท่านถือว่าเป็นสังคมตัวอย่างหรือสังคมอุดมคติของมนุษยชาติ สังคมสงฆ์นั้นเกิดจากมนุษย์ผู้มีปัญญาสูงสุดคือพระพุทธเจ้าเป็นผู้ก่อตั้ง มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้มนุษย์เข้าถึงธรรมและได้ประโยชน์จากธรรมให้มากที่สุด ดังนั้นการที่จะเข้าใจแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจะต้องเข้าใจแนวคิดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ก่อน ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "การที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ซึ่งเป็นการเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างหนึ่งนั้นเราจะต้องมีความเข้าใจบางอย่างเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ตลอดจนจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ด้วย"[๖๔] พระธรรมปิฎกมองธรรมชาติของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ดังท่านกล่าวว่า "พุทธศาสนามองว่ามนุษย์เกิดมามีอวิชชา อวิชชาคือความไม่รู้และยังไม่รู้นี้ทำให้มนุษย์มีความจำกัดขัดข้องในการที่จะดำเนินชีวิตให้อยู่รอดได้ด้วยดี"[๖๕]

การที่มนุษย์ไม่มีความรู้หรือมีความรู้ที่ผิดนั้นทำให้มนุษย์เกิดความจำกัดขัดข้องไม่สามารถปฏิบัติต่อชีวิตของตนและต่อสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องทำให้มนุษย์เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตที่เรียกว่าทุกข์[๖๖] ในเมื่อไม่สามารถเป็นอยู่ด้วยความรู้มนุษย์จะเป็นอยู่อย่างไร พระธรรมปิฎกตอบว่า "เมื่อไม่มีความรู้ที่ช่วยให้เป็นอยู่หรือไม่สามารถเป็นอยู่ได้ด้วยความรู้ก็เป็นอยู่ไปตามความอยากหรืออยู่ด้วยความอยาก"[๖๗] นั่นคือมนุษย์อาศัยความรู้สึกและความอยากตามที่รู้สึกเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตให้อยู่รอด ความอยากหรือความทะยานอยากนี้เรียกว่า ตัณหาซึ่งเป็นตัวทำให้มนุษย์ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย แต่พระธรรมปิฎกเห็นว่ามนุษย์มีธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งคือ มนุษย์ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังท่านกล่าวว่า "ในเมื่อปัญหาเกิดจากความไม่รู้แล้วเป็นอยู่ด้วยอวิชชาและตัณหา เมื่อจะแก้ปัญหาก็ต้องทำให้มีความรู้ และเป็นอยู่หรือดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความรู้"[๖๘] กล่าวคือมนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้หรือปัญญา เพราะปัญญาทำให้มนุษย์รู้จักแยกแยะระหว่างสิ่งที่ทำให้เกิดคุณภาพชีวิตและสิ่งที่ทำให้เกิดโทษทำลายคุณภาพชีวิต เมื่อมนุษย์รู้จักสิ่งที่ทำให้เกิดคุณภาพชีวิตมนุษย์ก็จะมีความต้องการในสิ่งทำให้เกิดคุณภาพชีวิต "ความต้องการในสิ่งที่เป็นคุณภาพชีวิตนี้เรียกว่าฉันทะหรือธรรมฉันทะ"[๖๙]

---

[๖๔]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์,หน้า ๙๐.

[๖๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๙๘.

[๖๖]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๙๙.

[๖๗]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๙๙.

[๖๘]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๘๒.

[๖๙]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๘๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ธรรมชาติของมนุษย์แบ่งออกเป็นสองอย่างคือ

๑. ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอเป็นความต้องการที่ไม่จำกัดเรียกว่า ตัณหา

๒. ความต้องการคุณภาพชีวิตเป็นความต้องการที่มีขอบเขตจำกัดเรียกว่า ธรรมฉันทะ[๕๕]

พระธรรมปิฎกเห็นว่าความต้องการสองด้านนี้มีความขัดแย้งกันคือ ความต้องการด้านหนึ่งไปสัมพันธ์กับอวิชชาซึ่งอยู่ในกระบวนการก่อปัญหา ส่วนความต้องการอีกด้านหนึ่งไปสัมพันธ์กับปัญญาซึ่งอยู่ในระบบการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหา[๕๖] พระธรรมปิฎกเรียกความต้องการสองชนิดนี้ว่า แรงจูงใจและแรงจูงใจที่ถูกต้องที่ควรพัฒนาให้มีในมนุษย์คือธรรมฉันทะ ดังท่านกล่าวว่า "แรงจูงใจที่ถูกต้องแท้จริงที่พึงปรารถนาที่การศึกษาจะต้องสร้างขึ้นให้ได้ก็คือ สิ่งที่เรียกว่าฉันทะ ฉันทะคือแรงจูงใจที่ถูกต้อง"[๕๗] พระธรรมปิฎกแบ่งฉันทะออกเป็นสองส่วนคือ

๑. ความใฝ่รู้ ปรารถนาจะรู้ ใฝ่รู้ความจริง คือความใฝ่ปรารถนาที่จะเข้าถึงสัจธรรม

๒. ความใฝ่ดี ใฝ่ความดี อยากให้ดี ความใฝ่ปรารถนาในสิ่งที่ดีงาม คือต้องการทำให้สิ่งที่ดีงามเกิดมีขึ้น ต้องการทำสิ่งที่ดีงามให้เกิดเป็นจริงขึ้น[๕๘]

ความจริงหรือความดีงามนี้ พระธรรมปิฎกกล่าวว่าคือความหมายของคำว่า ธรรม ความจริงก็คือ ธรรม ความดีงามก็คือธรรม เพราะฉะนั้นใฝ่ความจริงและใฝ่สิ่งดีงามก็คือใฝ่ธรรมจึงเรียกว่าธรรมฉันทะ ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ความต้องการคุณภาพชีวิตหรือฉันทะนี้สัมพันธ์กับธรรมชาติของมนุษย์อีกอย่างหนึ่งคือมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ ดังท่านอธิบายว่า "การที่มนุษย์ต้องการคุณภาพชีวิตนั้น เป็นการแสดงถึงการที่มนุษย์ต้องการพัฒนาตนเองหรือพัฒนาศักยภาพของตนเองขึ้นไป เพราะฉะนั้น สาระอย่างหนึ่งของการพัฒนามนุษย์ก็คือการที่เราจะต้องพยายามหันเหหรือสับเปลี่ยนความต้องการ จากความต้องการเสพสิ่งปรนเปรอตนมาเป็นต้องการคุณภาพชีวิต"[๕๙] การที่มนุษย์จะหันเหความต้องการเสพสิ่งปรนเปรอไปเป็นความต้องการคุณภาพชีวิตได้นั้น มนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาปัญญา กล่าวคือ มนุษย์จะต้องได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง ดังท่านกล่าวว่า "คนที่พัฒนาหรือมีการศึกษาแล้วมีความรู้ถูกต้องมากขึ้น ก็เป็นอยู่ด้วยอวิชชาและตัณหาน้อยลง และดำเนินชีวิตด้วยปัญญาและฉันทะมากขึ้น ซึ่งเป็นการดำเนินได้ถูกต้องยิ่งขึ้น ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้

---

[๕๕]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ,พิมพ์ครั้งที่๑,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๓๑),หน้า ๒๗.

[๕๖]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),...หน้า ๘๕.

[๕๗]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย,หน้า ๔๓.

[๕๘]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔๓-๔๔.

[๕๙]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๒๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ถูกต้องยิ่งขึ้น"[๕๐] จากคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาให้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาด้วยการศึกษาที่ถูกต้อง เมื่อมนุษย์มีปัญญามากขึ้นก็จะทำให้สังคมมีสภาพเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์มากยิ่งขึ้นด้วย เมื่อมนุษย์ที่มีปัญญามาอยู่รวมกันจำนวนมากก็จะเกิดเป็นสังคมที่ดีงามเอื้อต่อการศึกษาของมนุษย์มากขึ้น

ดังนั้นจึงสรุป ธรรมชาติของมนุษย์ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกได้ว่า พระธรรมปิฎกมองธรรมชาติของมนุษย์ออกเป็นสองด้านคือ ด้านลบ มนุษย์ถูกครอบงำด้วยอวิชชาทำให้มนุษย์เกิดความเห็นผิดดำเนินชีวิตไปตามตัณหา มานะ ทิฏฐิ ซึ่งเป็นที่มาแห่งความทุกข์ของชีวิตและสังคม ด้านบวกมนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้โดยพัฒนาให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา โดยที่มนุษย์มีธรรมชาติที่สำคัญสองประการคือ ๑) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก ๒) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ โดยที่ฝึกมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตเกื้อกูลกับธรรมชาติและสังคมซึ่งจะทำให้มนุษย์สามารถแก้ปัญหาของชีวิตและสังคมได้

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก สังคมมีขึ้นเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างดีงามและเอื้อต่อการที่มนุษย์จะได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงอุดมคติสูงสุด เพื่อสนองต่อธรรมชาติของมนุษย์คือ สนองความต้องการคุณภาพชีวิตซึ่งพระธรรมปิฎกเรียกสังคมแบบนี้ว่าเป็น สังคมหรือชุมชนแห่งการศึกษา"[๕๑] ดังนั้น ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ปัจจัยที่ทำให้เกิดสังคมที่ดีงามและเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์มีสองประการคือ ปัจจัยทางสังคมซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกเรียกว่า กัลยาณมิตร กับปัจจัยภายในซึ่งเป็นปัจจัยที่พัฒนาขึ้นภายในตัวบุคคลเรียกว่าโยนิโสมนสิการ ปัจจัยทั้งสองนี้เมื่อเป็นปัจจัยที่ดีจะอำนวยให้มนุษย์เข้าถึงจุดหมายของชีวิตและเกิดสังคมที่สันติสุข

๓.๕.๒ สังคมอุดมคติหรือสังคมแห่งกัลยาณมิตร

สังคมที่ดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎก คือสังคมแห่งการศึกษา สังคมเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการศึกษา เพื่อให้มนุษย์พัฒนาความสามารถที่จะมีชีวิตที่ดีงามและสนองต่อธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการพัฒนาตนเอง พระธรรมปิฎกเห็นว่า ปัจจัยทางสังคมหรือความมีกัลยาณมิตรนี้หมายถึง การมีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี"[๕๒] ซึ่งหมายความว่าการมีระบบโครงสร้างทางสังคมที่ดี ตั้งแต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในสังคม และระบบต่าง ๆที่สังคมจัดตั้งขึ้นเพื่อให้มีสภาพเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ ระบบโครงสร้างเหล่านี้จะต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยที่พระธรรมปิฎกเห็นว่า ในการจัดระบบโครงสร้างทางสังคมนั้น ควรที่จะนำ

---

[๕๐]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๔๓.

[๕๑]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),นิติศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๕๒.

[๕๒]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลยอมรับเพื่อมนุษย์ไทย,หน้า ๑๒๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เอาเจตนารมณ์ของวินัยในสังคมสงฆ์มาประยุกต์ใช้กับระบบสังคมปัจจุบัน เพื่อให้ระบบโครงสร้างของสังคมเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงจุดหมายอย่างแท้จริง ระบบโครงสร้างทางสังคมทั้งหมดจะต้องเชื่อมโยงประสานอยู่ในระบบโครงสร้างใหญ่อันเดียวกัน ซึ่งท่านประยุกต์มาจากหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา โดยที่ท่านได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับระบบโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์เอาไว้ในที่ต่างๆ ซึ่งพอจะประมวลเป็นสังคมแห่งกัลยาณมิตรได้ ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในสังคม

พระธรรมปิฎกได้สรุปสภาพชีวิตจิตใจของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันซึ่งมีปัญหาในลักษณะที่เป็นความขัดแย้งกันไว้ดังนี้

๑) ในขณะที่สังคมมีคนมากมายคับคั่งยิ่งขึ้นบุคคลกลับมีความโดดเดี่ยวว้าเหว่ยิ่งขึ้น

๒) ในขณะที่คนกำลังไฝ่หาต้องการให้ตัวตนของตนได้รับการยอมรับอย่างเต็มที่ สังคมกลับปฏิบัติต่อบุคคลอย่างไม่เป็นตัวเป็นตนยิ่งขึ้น

๓) ในขณะที่อุตสาหกรรมและเทคโนโลยีช่วยให้คนมีวัตถุปรนเปรอพรั่งพร้อมเต็มบ้านแต่ในใจกลับว่างเปล่ากลวงโบ๋ยิ่งขึ้น

๔) ในขณะที่คนมีจิตใจว่างเปล่ากลวงในวิ่งหนีจากตัวเองออกไปหาจะพึ่งพาสังคม สังคมก็ทำให้เขาอกหักเพราะขาดความจริงใจไมตรีที่แท้จริง[๕๑]

พระธรรมปิฎกเห็นว่า สภาพสังคมปัจจุบันมนุษย์ขาดความสุขในการอยู่คนเดียว เป็นสภาพของการไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ คือไม่สามารถมีความสุขในการอยู่กับตัวเอง และเมื่อเขาออกมาหาความสุขจากสังคมกลับพบกับความผิดหวัง เพราะมนุษย์ขาดไมตรีต่อกันจึงกลายสภาพไปเป็นความเหงาเปล่าเปลี่ยวทั้งที่อยู่ในท่ามกลางหมู่คน ดังนี้พระธรรมปิฎกจึงเห็นว่า ความสัมพันธ์ในสังคมที่ดีควรเอาแบบอย่างมาจากสังคมสงฆ์[๕๒] และจะต้องพัฒนามนุษย์ให้เขาเปลี่ยนจากความเหงาเปล่าเปลี่ยวในการอยู่คนเดียวไปเป็นการมีความสุขด้วยการอยู่คนเดียวที่เรียกว่า วิเวกสุข การแก้ปัญหาของมนุษย์นั้นควรเริ่มจากวิธีการทางสังคมย้อนมาหาตัวบุคคล ดังท่านอธิบายว่า

> พระพุทธศาสนาจะให้เริ่มจากการมีกัลยาณมิตร โดยเราช่วยจัดให้คนที่ไม่มีความสุขในการอยู่คนเดียวมีความอ้างว้างว้าเหว่ว่างเปล่าข้างในได้มีกัลยาณมิตร กัลยาณมิตร คือ คนที่เต็มข้างในหรือมีความเต็มอยู่ในตัวแล้ว คนที่เต็มข้างในนี้มาช่วยคนที่อ้างว้างภายในนั้นโดยช่วยทางด้านจิตใจก่อน การช่วยทางด้านจิตใจก็คือ ทำให้คนที่ว่างเปล่าภายในมาหาและอยู่กับสังคมอย่าง

---

[๕๑]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), จากจิตวิทยาสู่จิตสารวนา,พิมพ์ครั้งที่ ๕,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๖),หน้า ๔๑.

[๕๒]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),นิติศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๓๗๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชนิดไม่อกหัก หมายความว่า เขามาเจอคนในสังคมนั้นซึ่งเป็นกัลยาณมิตรที่ไม่ทำให้เขารู้สึกว่าถูกทรยศหักหลัง แต่เขารู้สึกว่าได้รับน้ำใจหรือความจริงใจก็เลยช่วยให้เขามีความเต็มภายในได้[๔๔]

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎกยังกล่าวว่า "กัลยาณมิตรนั้นนอกจากช่วยทางด้านจิตใจแล้วก็ช่วยทางด้านปัญญาด้วย ด้านปัญญาก็คือ การช่วยให้คนๆนั้นได้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตจิตใจของตนเอง และรู้เท่าทันโลกหรือสังคม จนกระทั่งคนนั้นเป็นอิสระมีอิสรภาพเพราะช่วยตนเองได้"[๔๕] จากคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมของพระธรรมปิฎกมนุษย์จะต้องเป็นกัลยาณมิตรต่อกันโดยช่วยให้มนุษย์อยู่คนเดียวก็เป็นสุขอยู่กับสังคมก็เป็นสุขช่วยให้มนุษย์แต่ละคนพึ่งตนเองได้และสามารถช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ต่อไป

พระธรรมปิฎกได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลเอาไว้ดังนี้

๑) คนอื่นในสังคมที่เป็นคนเต็มภายใน มาช่วยเป็นกัลยาณมิตรแก่บุคคลหรือให้สังคมเป็นกัลยาณมิตร ในขั้นนี้บุคคลยังต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่มาก

๒) ตัวของบุคคลรู้จักเลือกหากัลยาณมิตร คือรู้จักคบคนหรือแหล่งที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดี ในขั้นนี้บุคคลเริ่มรู้จักพึ่งตนเองได้และมีทิศทางที่แน่นอน

๓) บุคคลนั้นรู้จักคิดรู้จักพิจารณาด้วยตนเอง เป็นอยู่อย่างเข้าใจรู้เท่าทันโลกและชีวิต ในขั้นนี้บุคคลจะเป็นอิสระพึ่งตนเองได้[๔๖]

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก มนุษย์ในสังคมจะต้องมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน โดยที่แต่ละบุคคลจะต้องพัฒนาคุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตรให้มีขึ้นในตนซึ่งคุณสมบัติของกัลยาณมิตรในความหมายของพระธรรมปิฎก คือ สัปปุริสธรรม ๗ ประการ และกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ นอกจากนี้มนุษย์ในสังคมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของกัลยาณมิตรต่อบุคคลอื่นในสังคมด้วยซึ่งหน้าที่ของกัลยาณมิตรคือ หลักสาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเมื่อสมาชิกในสังคมพัฒนาตนให้มีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรได้แล้วก็จะเป็นที่พึ่งช่วยเหลือให้บุคคลอื่นเป็นกัลยาณมิตรด้วย ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมก็จะเป็นไปอย่างมีความจริงใจและมีความสมัครสมานสามัคคีต่อกัน ซึ่งจะเป็นฐานที่สำคัญที่จะช่วยให้สังคมมนุษย์มีสภาพเอื้อต่อการพัฒนาระบบสังคมที่ดีต่อไป

---

[๔๔]พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),จากจิตวิทยาสู่จิตลาวนา,หน้า ๔๖.

[๔๕]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๔๖.

[๔๖]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ระบบการศึกษา

ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้น ระบบการศึกษาเป็นระบบที่สำคัญที่สุดเพราะสังคมเกิดขึ้นก็เพื่อให้มนุษย์ได้รับการศึกษา กิจกรรมต่าง ๆในสังคมมนุษย์ต้องเป็นไปเพื่อการศึกษา พระธรรมปิฎกเห็นว่าเมื่อมนุษย์มีการศึกษาที่ถูกต้องแล้วก็จะแก้ปัญหาสังคมมนุษย์ได้ทุกอย่าง และเมื่อมนุษย์มีการศึกษาที่ถูกต้องก็จะสามารถมาสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่ดีได้ การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างสรรค์สังคมที่ดี

พระธรรมปิฎกนิยามความหมายของการศึกษาว่า "การศึกษาคือ การฝึกฝนอบรมตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้มนุษย์บรรลุสภาวะที่ปราศจากความทุกข์ในที่สุด เป็นกระบวนการแก้ปัญหาเพื่อทำลายอวิชชาและตัณหา พร้อมทั้งเสริมสร้างฉันทะและกรุณา"[๕๙] จากคำนิยามนี้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษากับชีวิตแยกจากกันไม่ออก การพิจารณาเรื่องการศึกษาต้องพิจารณาเรื่องชีวิตด้วยเพราะจุดหมายของการศึกษากับจุดหมายของชีวิตเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "การศึกษาเป็นเรื่องของชีวิตและทำประโยชน์เพื่อชีวิต ชีวิตมีจุดมุ่งหมายอย่างไรการศึกษาก็เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงจุดหมายนั้น ... จุดหมายของการศึกษาจึงเป็นสิ่งเดียวกับจุดหมายของชีวิต"[๖๐] จุดหมายของชีวิตคือการเป็นอยู่อย่างดีที่สุด เป็นชีวิตที่มีอิสรภาพหลุดพ้นจากภาวะบีบคั้นด้วยการดิ้นรนต่อสู้ การศึกษาจึงมีจุดหมายเพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากภาวะบีบคั้นต่าง ๆ เพื่อให้ชีวิตได้เข้าถึงประโยชน์สูงสุดที่พึงได้รับ ดังนั้นระบบการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตและชีวิตมนุษย์จะเป็นชีวิตที่ดีได้จะต้องมีการศึกษาตลอดเวลาจนเป็นชีวิตแห่งการศึกษา

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก บทบาทของการศึกษาที่สมบูรณ์คือบทบาทในการพัฒนาความเป็นคนและนำสังคม "บทบาทของการศึกษาในการนำสังคมนั้น การศึกษาจะต้องเป็นตัวแก้ปัญหาของสังคม ... ถ้าหากว่าสังคมกำลังเดินทางผิด การศึกษาจะต้องเตือนให้ทราบและชี้แนวทางในการปรับปรุงเสียใหม่ ... การศึกษาสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ให้เขาพัฒนาในฐานะที่เป็นมนุษย์ ผู้มีชีวิตที่ดีงามเป็นบุคคลผู้มีศักยภาพที่จะมาเปลี่ยนแปลงวิถีสังคม"[๖๑] ดังนั้นระบบการศึกษาในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมบุคคลให้สมบูรณ์และสร้างสรรค์สังคมให้สันติสุข ซึ่งบทบาทของการศึกษาทั้งสองประการนี้สัมพันธ์กับหน้าที่ของการศึกษาสองประการคือ

---

[๕๙]พระมหาบรรจง สิริจนโท, การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่อง ปรัชญาการศึกษาในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาปรัชญา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗, หน้า ๖๔.

[๖๐]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

[๖๑]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๑๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยาการ หมายถึง การถ่ายทอด รักษา ส่งเสริม เพิ่มพูนวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางวิชาการของมนุษย์... และหน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ดีงามถูกต้องและการฝึกฝนพัฒนาคนจนถึงความสมบูรณ์ อันนี้เป็นหน้าที่ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาแท้ ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ ๆ ของการศึกษา...[๑๑]

หน้าที่ของการศึกษาทั้งสองประการนี้หน้าที่แรกเป็นการให้เครื่องมือแก่สมาชิกในสังคมเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจแก่สังคม ส่วนหน้าที่ประการที่สองนั้นเป็นการสร้างสมาชิกของสังคมให้เป็นบัณฑิตผู้มีชีวิตที่ดีงาม ดำเนินชีวิตถูกต้องและเกื้อกูลแก่สังคม นอกจากนี้พระธรรมปิฎกยังเห็นว่า การศึกษาจะต้องทำให้คนมีความสุขในการดำเนินชีวิตและแผ่ความสุขนั้นให้แก่สังคม ซึ่งท่านได้สรุปหน้าที่ของการศึกษาในการสร้างความสุขให้แก่มนุษย์ดังนี้คือ

๑) ฝึกฝนพัฒนาคน ให้รู้จักปฏิบัติต่อชีวิตดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องมีความสุข

๒) สอนให้คนรู้จักแก้ปัญหาชีวิตและหาทางออกจากความทุกข์ได้ด้วยดีโดยไม่ก่อให้เกิดโทษพิษภัยแก่ผู้อื่นและแก่สังคม

๓) พัฒนาให้รู้จักแสวงหาและเสพสุขทางวัตถุอย่างถูกต้อง ปราศจากพิษภัยไร้การเบียดเบียนและพร้อมที่จะใช้สิ่งอำนวยความสุขนั้น ๆ ในทางเกื้อกูลแก่ผู้อื่นและแก่สังคม

๔) พัฒนาคนให้พร้อมและมีความสามารถบางอย่างในการที่จะเอื้ออำนวยความสุขแก่ผู้อื่น และขยายความสุขออกไปในสังคม[๑๒] ดังนั้น ระบบการศึกษาในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจะต้องทำหน้าที่ในการศึกษาให้สมบูรณ์จึงจะสามารถทำให้สังคมอุดมคติเกิดขึ้นได้

ในระบบการศึกษาของพระธรรมปิฎกนั้นท่านได้แบ่งวิชาในการศึกษาออกเป็นสองประเภท คือ

๑) วิชาศึกษาทั่วไปหรือวิชาพื้นฐาน มีจุดหมายอยู่ที่การสร้างบัณฑิต ทำหน้าที่ทำให้คนเป็นบัณฑิต มีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาคน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนเป็นคนที่สมบูรณ์ มีชีวิตดีงามประณีต ประเสริฐ สมกับความเป็นมนุษย์เป็นคนเต็มคน เป็นชีวิตที่มีอิสรภาพและมีความสุข

๒) วิชาเฉพาะและวิชาชีพต่าง ๆ เป็นเหมือนการสร้างเครื่องมือให้กับบัณฑิต มีหน้าที่สร้างเครื่องมือและความสามารถที่จะใช้เครื่องมือให้แก่คนที่จะเป็นบัณฑิต โดยพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรของสังคมเพื่อให้เขาเป็นทุน เป็นองค์ประกอบ หรือเป็นปัจจัยที่มีคุณภาพในการร่วมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและความเจริญด้านอื่น ๆ ของสังคม[๑๓]

---

[๑๑] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สาคลบนฐานภูมิปัญญาไทย, หน้า ๔๓-๔๔.

[๑๒] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๑๐๔.

[๑๓] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), "การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิต" รวมบทความทางวิชาการพระพุทธศาสนาและปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๖-๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการจัดหลักสูตรในระบบการศึกษานั้น พระธรรมปิฎกเสนอให้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้กับหลักสูตรการศึกษาซึ่งจะทำให้หลักสูตรการศึกษามีความครอบคลุมในการพัฒนามนุษย์ได้รอบด้าน และหลักสูตรการศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาแบบบูรณาการที่ทำให้มีการเชื่อมโยงวิชาทั้งหลายทุกวิชาเข้าหากัน และทำให้มนุษย์ ธรรมชาติ สังคมดำรงอยู่ร่วมกันด้วยดี

พระธรรมปิฎกเห็นว่าการศึกษาไม่ควรจะมีความหมายเป็นเพียงการเตรียมคนไปทำงานทำเพื่อรับใช้ระบบแข่งขัน แต่การศึกษาจะต้องเน้นไปยังบทบาทการสร้างทัศนคติที่เกื้อกูลแก่ความมีอิสรภาพ ช่วยให้เกิดสัมมาทิฏฐิขึ้นในสังคม โดยการหันไปหาแนวความคิดเดิมแท้แห่งสัจธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งพระธรรมปิฎกได้แบ่งเป็นสามแนวคิดหลักคือ

๑) มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ทุกส่วนส่งผลกระทบต่อกัน จึงต้องทำการเกื้อกูลประสานกลมกลืนกัน เพื่อให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกัน

๒) มนุษย์และสัตว์ทั้งปวงเป็นเพื่อนร่วมกฎธรรมชาติเสมอเหมือนกัน ทุกชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์กลัวตายเหมือนกัน ไม่มีการแบ่งแยกให้แตกต่าง การทำร้ายสัตว์ไม่ว่าชีวิตใด ก็เป็นสิ่งไม่ดีทั้งสิ้น มนุษย์ควรมีเมตตาและไมตรีที่ไม่จำกัดแบ่งแยก มีแนวโน้มของจิตใจในทางที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล มุ่งความสามัคคีและมีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓) ชีวิตที่ดีงามสูงสุดเป็นชีวิตที่มีความสุขด้วยความมีอิสรภาพ นอกจากอิสรภาพภายนอกที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม เริ่มแต่ความปลอดพ้นจากความขาดแคลนปัจจัยสี่ และการพ้นจากการเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์แล้ว สูงขึ้นไปมนุษย์จะต้องมีอิสรภาพภายใน ซึ่งเกิดจากการพัฒนาตนด้วยการพัฒนาจิตปัญญาจนกระทั่งมีความสุขที่เป็นไทแก่ตนเอง ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถกลับมาเกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อมและเพื่อนมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น"[๔] การศึกษาจะต้องสร้างแนวคิดทั้งสามนี้ให้มีขึ้นในมนุษย์ให้ได้

พระธรรมปิฎกเห็นว่า เมื่อนำเอาทิฏฐิคือแนวความคิดที่ถูกต้องเข้ามาแล้ววิทยาการต่าง ๆ ก็จะดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องคือ

๑) หมวดวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ซึ่งพระธรรมปิฎกเห็นว่าที่ผ่านมาได้เจริญมาตามวิถีของทิฏฐิตามแนวความคิดของมนุษย์ที่มุ่งมองออกไปในการที่จะพิชิตธรรมชาติหรือแยกต่างหากออกมาจากธรรมชาติและพยายามที่จะพิชิตธรรมชาติ ก็เปลี่ยนความคิดไปเป็นว่า การมีวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ประยุกต์ พร้อมทั้งเทคโนโลยีที่ไม่เป็นการพิชิตธรรมชาติ แต่มุ่งรู้ธรรมชาติตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นทัศนคติที่ช่วยให้เข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริง

---

[๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อสตวรรษที่ ๒๑, หน้า ๕๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) หมวดสังคมศาสตร์ พระธรรมปิฎกเห็นว่าที่ผ่านมาได้เจริญมาในแนวทางของคนที่มองมนุษย์ทั้งหลายอย่างที่ไม่เป็นเพื่อนมนุษย์ต่อกัน แต่มองแบบแบ่งแยกว่าเป็นพวกที่จะแก่งแย่งครอบงำกัน คือเป็นสังคมศาสตร์ในทัศนะแบบมุ่งอำนาจ มองเห็นมนุษย์แต่ในแง่ของการแก่งแย่งช่วงชิงและครอบงำกันอยู่ในระบบของการแข่งขันก็เปลี่ยนความคิดไปเป็นสังคมศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนฐานของความคิดที่มองมนุษย์แบบไม่แบ่งแยก และไม่มุ่งแข่งขันหาพลังอำนาจที่จะข่มหรือครอบงำกัน แต่มองกันเป็นเพื่อนร่วมโลกร่วมกฎธรรมชาติที่มุ่งหน้าไปในทิศทางของความร่วมมือและประสานกลมกลืนกัน

๓) หมวดมนุษยศาสตร์ พระธรรมปิฎกเห็นว่าที่ผ่านมาเจริญมาในแนวความคิดของคนที่มองความหมายของอิสรภาพ (Freedom) ซึ่งเป็นจุดหมายของชีวิต ในแง่ของการแผ่ขยายพลังอำนาจออกไปนอกตัวในการที่จะได้เป็นใหญ่ที่จะทำอะไรได้ตามใจปรารถนา หรือแม้แต่จะครอบงำเป็นใหญ่เหนือธรรมชาติและเหนือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คือ การมองไปที่ความเป็นใหญ่เหนือสภาพภายนอกทั้งหมด ซึ่งเป็นทิฏฐิต้นตอที่ได้เป็นฐานให้แก่การพัฒนาวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ก็เปลี่ยนความคิดไปเป็นมนุษยศาสตร์ที่หันมาเน้นความเพียรความพยายามของมนุษย์ในการเข้าถึงคุณค่าสูงสุดแห่งความมีอิสรภาพที่เป็นภายใน และการพัฒนาความเป็นมนุษย์จะเสริมหนุนให้มนุษย์พัฒนาตนจนบรรลุอิสรภาพที่แท้จริง[๕๕]

พระธรรมปิฎกให้ความสำคัญกับคุณสมบัติและหน้าที่ของครูเป็นอย่างมาก ท่านได้แบ่งหน้าที่ของครูเป็นสองประเภท ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาดังนี้

๑) ครูทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้แนะนำหรือเป็นสื่อนำช่วยให้มนุษย์ผู้ศึกษาได้พัฒนาตนขึ้นไปเป็นบัณฑิต ในฐานะนี้ครูเองจะต้องเป็นบัณฑิตผู้มีชีวิตที่ดีงาม

๒) ครูทำหน้าที่เป็นสิปปทายกหรือ ศิลปทายก คือ เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการและวิชาชีพด้วยความชำนิชำนาญและมีฝีมือ ในฐานะนี้จะต้องเป็นปราชญ์ในวิชาการของตน[๕๖]

ดังนั้น ครูจะต้องทำหน้าที่สองอย่างนี้ให้สมบูรณ์และสอดคล้องกัน ในการสอนนั้นครูจะต้องไม่สอนแบบบังคับแต่จะกระตุ้นให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีอิสระทางความคิด รู้จักคิดอย่างสร้างสรรค์

ส่วนภาระในการจัดการศึกษาในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้น นอกจากรัฐจะมีหน้าที่หลักในการจัดการศึกษาแล้ว สถาบันในสังคมทุกสถาบันจะต้องร่วมกันรับผิดชอบในการจัด

---

[๕๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๓.

[๕๖]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๑๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษาหรือให้การศึกษาด้วย การศึกษาจะไม่จำกัดอยู่แค่ในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่การศึกษาในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจะต้องเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ระบบการศึกษาในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกมีเป้าหมายที่สำคัญที่สุดเพื่อพัฒนามนุษย์ให้เจริญงอกงามทั้งสี่ด้านคือ

๑) ภาวิตกาโย มีกายภาวนา คือ การพัฒนากาย

๒) ภาวิตสีโล มีศีลภาวนา คือ การพัฒนาศีล ซึ่งหมายถึงการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม

๓) ภาวิตจิตฺโต มีจิตภาวนา คือ มีการพัฒนาทางจิต

๔) ภาวิตปญฺโญ มีปัญญาภาวนา คือ มีพัฒนาการทางปัญญา[๕๕]

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ระบบการศึกษาในสังคมอุดมคติเป็นระบบที่สำคัญที่สุดที่จะพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์จนสามารถปกครองตนเองได้ พึ่งตนเองได้และเป็นอิสระจากความบีบคั้นในการดำรงชีวิตและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ครูเป็นผู้มีความสำคัญมากในระบบการศึกษานี้เพราะครูจะต้องเป็นบัณฑิตผู้มีความประพฤติดีและมีความเป็นปราชญ์ที่มีความรู้ความสามารถพร้อมที่จะชี้แนะให้นักเรียนเป็นคนดี และมีความรอบรู้ หลักสูตรในการศึกษาจะต้องมีบูรณาการโดยมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้มนุษย์ได้รับการพัฒนาครบทุกด้าน ผู้จัดการศึกษานอกจากเป็นหน้าที่ของรัฐบาลแล้วสถาบันทางสังคมทุกสถาบันจะต้องรับผิดชอบต่อการศึกษาของสมาชิกในสังคมด้วย การศึกษาในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเป็นการศึกษาตลอดชีวิตกิจกรรมทุกอย่างในสังคมมีขึ้นเพื่อการศึกษา และจุดหมายที่สำคัญของการศึกษาคือให้มนุษย์พึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอยู่อย่างเกื้อกูลต่อสังคมและธรรมชาติแวดล้อม

๓. ระบบการปกครอง

ระบบการปกครองในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นการปกครองมีความสัมพันธ์กับระบบการศึกษา ดังท่านกล่าวว่า "การศึกษาที่ดีย่อมอำนวยประโยชน์แก่การปกครองด้วย"[๕๖] เพราะการศึกษาเป็นการดึงเอาศักยภาพของมนุษย์มาพัฒนาให้สามารถปกครองตนเองได้ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและในโลกอย่างเป็นอิสระจากอำนาจต่าง ๆ และเป็นชีวิตที่เกื้อกูลต่อระบบการเมืองการปกครอง พระธรรมปิฎกได้นิยามความหมายของการเมืองว่า "การเมืองคืองานของรัฐ หรืองานของแผ่นดินโดยเฉพาะ ได้แก่การบริหารราชการแผ่นดิน เป็นงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความ

---

[๕๕] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย, หน้า ๔๒.

[๕๖] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๑๒๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สงบเรียบร้อยของสังคม"[๕๕] จากการนิยามนี้ชี้ให้เห็นว่าการเมืองคือการปกครองที่จะทำให้สังคมมีความสงบเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ที่ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งเป็นหน้าที่ของชนกลุ่มหนึ่งที่จะมาร่วมกันจัดการสังคมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคำว่าการเมืองเรียกว่าระบบการปกครอง

ในระบบการปกครองนั้นพระธรรมปิฎกเห็นว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดี เพราะเป็น"การปกครองแบบที่จะทำให้สาระแห่งชีวิตของคนทุกคนปรากฏผลงอกงามออกมาเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม และให้ผลประโยชน์แก่ส่วนรวมทุกอย่างนั้นสะท้อนกลับไปเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของทุก ๆ คน"[๕๖] แต่พระธรรมปิฎกไม่ได้จำกัดรูปแบบของประชาธิปไตยว่าจะต้องมีรูปแบบที่จำกัดตายตัว ท่านเห็นว่ารูปแบบเป็นเพียง"เครื่องมือของประชาธิปไตยเท่านั้น"[๕๗] รูปแบบนั้นสามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามสติปัญญาของมนุษย์เพื่อสื่อสาระและเนื้อหาของประชาธิปไตยให้ปรากฏผลเป็นจริง สาระของประชาธิปไตยที่แท้จริง คือ วิถีชีวิตของประชาชนที่มาอยู่ร่วมกันและช่วยกันจัดสรรความเป็นอยู่จัดสรรชีวิตและสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยที่ประชาชนทุกคนช่วยกันคิดช่วยกันทำนำเอาสติปัญญาและความสามารถของประชาชนออกมาร่วมกันแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความเป็นอยู่ร่วมกันให้เป็นสุขและเจริญงอกงาม พระธรรมปิฎกจึงเห็นว่า"การศึกษามีบทบาทสำคัญที่จะต้องทำให้ประชาชนต้องการประชาธิปไตยจึงจะเกิดประชาธิปไตยที่แท้จริงได้"[๕๘]

พระธรรมปิฎกอธิบายความหมายของประชาธิปไตยว่า"เป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน หมายความว่า ประชาชนจะปกครองตัวเอง ประชาชนที่จะปกครองตัวเองให้เกิดประชาธิปไตยที่แท้นั้นแต่ละคนที่มีส่วนร่วมในการปกครองระบบประชาธิปไตยจะต้องปกครองตัวเองได้"[๕๙] พระธรรมปิฎกเห็นว่าการศึกษาจะต้องรับผิดชอบในการทำให้สังคมมีประชาธิปไตยที่มั่นคงยั่งยืน คือจะต้องพัฒนาคนแต่ละคนให้ปกครองตัวเองให้ได้ เมื่อประชาชนแต่ละคนปกครองตัวเองได้แล้วก็จะสามารถร่วมกันปกครองตามหลักประชาธิปไตยได้ ดังนั้นคุณภาพของประชาธิปไตยที่ดีย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน พระธรรมปิฎกเห็นว่า ประชาธิปไตย

---

[๕๕]สมยศ จันทะวงษ์, ความคิดทางการเมืองของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕, หน้า ๔๓.

[๕๖]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

[๕๗]P.A. Payutto., Buddhist Solutions for The Twenty-first Century, Tr. By Bruce Evans., (Bangkok : Buddhadhamma Foundation, 1998), P. 2.

[๕๘]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๓๔.

[๕๙]P.A. Payutto., Buddhist Solutions for The Twenty-first Century, Tr. By Bruce Evans., P. 3.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สามารถแบ่งออกได้เป็นสามประเภท คือ ประชาธิปไตยที่ดี ประชาธิปไตยที่พอใช้ และประชาธิปไตยที่เลว[๑๐๔] ในการแบ่งประเภทของประชาธิปไตยนี้ พระธรรมปิฎกแบ่งตามวิธีการที่เป็นรูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อควบคุมให้เนื้อหาสาระของประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้จริง และแบ่งตามคุณภาพของผู้ปกครอง ดังท่านกล่าวว่า "ประชาธิปไตยนี้เป็นการปกครองของประชาชน หมายความว่าประชาชนปกครองตนเองและปกครองกันเอง ในเมื่อประชาชนปกครองตนเองและปกครองกันเอง คุณภาพของประชาธิปไตยก็ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชนนั่นเอง"[๑๐๕] กล่าวคือ ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ระบบประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ดังนั้น ระบบการปกครองในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก การปกครองที่ดีขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชนโดยเฉพาะการปกครองในระบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชน การที่จะได้ประชาธิปไตยที่ดีก็ต้องขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชากรที่ดีด้วย คือ ประชาชนแต่ละคนจะต้องปกครองตนเองได้แล้วจึงมาร่วมกันปกครอง

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก คนที่ปกครองตนเองได้ก็คือ คนที่รู้จักวินิจฉัยและกระทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา ด้วยเหตุผล เอาหลักเอาธรรม เอาความจริง ความถูกต้องเป็นประมาณ เรียกว่าธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ ดังท่านกล่าวว่า "เมื่อพูดถึงธรรมาธิปไตยก็หมายความว่า ให้แต่ละคนพยายามทำคนให้เป็นธรรมาธิปไตยและคนที่เป็นธรรมาธิปไตยนั้นจะมาดำเนินการปกครองรูปแบบใด ระบบใดก็ตาม ก็ได้การปกครองที่ดีที่สุดของระบบนั้นรูปนั้น ถ้าเป็นประชาธิปไตยเราก็จะได้เสียงข้างมากที่ดี"[๑๐๖] จากคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า การปกครองที่ดีจะเกิดขึ้นได้ประชาชนแต่ละคนจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตและในการปกครอง ซึ่งธรรมาธิปไตยนี้เป็นหลักการในการที่จะทำให้ประชาชนมีการดำเนินชีวิตที่ดีและมีการปกครองที่ดีด้วย ประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานในการปกครอง

พระธรรมปิฎกกล่าวถึงหลักการปกครองที่ดีว่า "ในการปกครองที่ดีนั้น เราต้องการให้ใครก็ตามที่ทำหน้าที่ปกครอง สร้างความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ถ้าทำให้เกิดผลอันนี้ได้เราถือว่าเป็นการปกครองที่ดี"[๑๐๗] และกล่าวว่า "ถ้าหากว่าบุคคลผู้เดียวปกครอง บุคคลนั้นมีความยึดมั่นในธรรม เอาความดีงาม ความเป็นธรรม ความชอบธรรม เป็นเกณฑ์เป็นหลักในการปกครองแล้ว เราถือว่าผู้ปกครองนั้นเป็นผู้ปกครองที่ดี ... และถ้าหากว่าทุกคนปกครองแล้ว

---

[๑๐๔] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๕.

[๑๐๕] P.A. Payutto., Buddhist Solutions for The Twenty-first Century, Tr. By Bruce Evans., P. 23.

[๑๐๖] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๑๓.

[๑๐๗] P.A. Payutto., Buddhist Solutions for The Twenty-first Century, Tr. By Bruce Evans., P 21.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เราได้รับผลอย่างเดียวกันนี้ เราก็ถือว่าเป็นการปกครองที่ดี[๑๙๙] ดังนั้น หลักการปกครองที่ดีกับรูปแบบการปกครองที่ดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นแตกต่างกัน กล่าวคือ รูปแบบการปกครองอาจมีได้หลายรูปแบบตามความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญาของมนุษย์ แต่หลักการปกครองมีหลักการเดียวคือ ผู้ปกครองจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่และสร้างธรรมให้เกิดขึ้นแก่สังคม

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ระหว่างประชาธิปไตยที่ดีที่สุด คือ ประชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตยกับราชาธิปไตยที่ดีที่สุด คือ ราชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตย พระธรรมปิฎกเห็นว่าตามความเชื่อปัจจุบัน ประชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตยดีกว่า เพราะท่านเห็นว่าการที่คน ๆ เดียวปกครองเด็ดขาดนั้นอาจมีความบกพร่องได้ คน ๆ เดียวแม้ว่าจะมีความรู้ดี มีสติปัญญาดี มีคุณธรรมดี แต่เขาก็อาจจะมีความรู้ไม่ถี่ถ้วน ไม่ครอบคลุมปัญหาของประชาชนทุกซอกทุกมุม และคุณธรรมของเขาก็อาจบกพร่องไม่สม่ำเสมอไปตลอดเวลา ซึ่งแสดงว่าพระธรรมปิฎกไม่เชื่อมั่นในปัญญาและคุณธรรมของคน ๆ เดียวที่จะมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง ดังท่านกล่าวว่า "เพราะฉะนั้น ราชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตยก็คืออู่หรอกแต่ไม่ดีพอ ประชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตยดีกว่า คือ หลายหัวดีกว่าหัวเดียว หลายหัวนี้หมายถึงหลายหัวของคนดี คนดีหลายหัวมาร่วมกันปกครองดีกว่า คือ เอาสติปัญญาของคนหลายคนมาร่วมกันปกครอง"[๑๙๐] ดังนั้น การปกครองที่ดีจะเกิดขึ้นได้ทุกคนต้องมาช่วยกันปกครอง โดยที่แต่ละคนที่มาร่วมกันปกครองนั้นจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่มีความเข้าใจในธรรม มีปัญญารู้ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ยึดถือความถูกต้องดีงามเป็นหลักและสร้างความดีงามหรือความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เมื่อทำเช่นนี้ได้ก็จะได้ระบบการปกครองที่ดีที่สุด

การที่ทุกคนจะเป็นธรรมาธิปไตยหรือประชาชนส่วนใหญ่เป็นธรรมาธิปไตยแล้วมาช่วยกันปกครองได้นั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่าจะต้องมีวิธีการที่ทำให้ประชาชนเป็นผู้รู้จักธรรมและเป็นธรรมาธิปไตยโดยการให้ประชาชนมีความรู้มีปัญญา การที่ประชาชนจะมีความรู้มีปัญญาได้นั้นประชาชนจะต้องได้รับการศึกษาที่ถูกต้องเพื่อให้เขารู้จักแยกแยะ รู้จักเลือกวินิจฉัยว่าอะไรดีอะไรชั่ว อะไรเป็นประโยชน์สุขของส่วนรวม และการศึกษาจะต้องทำให้ประชาชนเลือกทำในสิ่งที่ดีและเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม[๑๙๑] ดังนั้น พระธรรมปิฎกจึงเห็นว่า ระบอบการปกครองที่ดีจะเกิดขึ้นได้การศึกษาจะต้องรับผิดชอบในการสร้างคน ดังท่านกล่าวว่า

> ถ้าหากว่าเราต้องการปกครองระบบประชาธิปไตยและระบบการศึกษาที่เกื้อกูลแก่ประชาธิปไตย เราจะต้องให้การศึกษาที่ถูกต้อง คือ การศึกษาที่ทำให้เกิดปัญญาที่แท้ ที่ทำให้

---

[๑๙๙] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

[๑๙๐] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย,หน้า ๔๔.

[๑๙๑] P.A. Payutto., Buddhist Solutions for The Twenty-first Century, Tr. By Bruce Evans., P 23.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จิตคนเป็นอิสระและสามารถเผื่อแผ่อิสรภาพนี้แก่ผู้อื่น รู้จักแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เพื่อคุณค่าที่แท้จริง เป็นไปเพื่อส่งเสริมปัญญา...เป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชีวิตที่ดีงามร่วมกัน แล้วอันนี้ก็จะเป็นทางมาของประโยชน์สุขที่มนุษย์ต้องการ เรียกว่าประสบผลที่มุ่งหมาย ในการสร้างสรรค์ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและการศึกษาที่เอื้ออำนวยแก่ระบอบการปกครองชนิดนี้[๑๑๓]

จากคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกการศึกษาที่ถูกต้องเป็นรากฐานหรือทางมาของการปกครองที่ถูกต้องด้วย การศึกษาจึงไม่สามารถแยกได้จากการปกครองและการปกครองก็มีเพื่อให้มนุษย์ได้มีการศึกษา การปกครองกับการศึกษาจึงอิงอาศัยกันและกัน ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "การศึกษาคือเนื้อหาสาระของชีวิตแห่งการเป็นภิกษุ การปกครองเป็นเครื่องมือรับใช้การศึกษา คือเป็นการจัดระบบความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการศึกษา พัฒนาชีวิตให้เข้าถึงความดีงาม และประโยชน์สุขที่สูงขึ้นไป"[๑๑๔] และท่านได้แปลงความหมายของประชาธิปไตยว่า "การปกครองในพุทธศาสนา คือ การปกครองที่เป็นเรื่องของการศึกษา ด้วยการศึกษาและเพื่อการศึกษา"[๑๑๕]และผลของการศึกษาก็ทำให้ประสบความสำเร็จในการปกครองด้วยจึงเป็นการส่งเสริมอิงอาศัยกัน

ดังนั้น จึงสรุประบบการปกครองในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกได้ว่า การศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างการปกครองที่ดีโดยการศึกษาจะต้องสร้างประชาชนแต่ละคนให้ปกครองตนเองได้เมื่อประชาชนแต่ละคนปกครองตนเองได้แล้วก็มาร่วมกันปกครองโดยที่ประชาชนทุกคนจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ในการดำเนินชีวิตและในการปกครอง พระธรรมปิฎกไม่จำกัดรูปแบบการปกครองอย่างตายตัวแต่รูปแบบการปกครองสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสติปัญญาของมนุษย์ตามความเหมาะสมของยุคสมัย พระธรรมปิฎกเห็นว่าระบบการปกครองที่ดีที่สุดคือการปกครองระบบประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ท่านเห็นว่าระบบราชาธิปไตยที่เป็นธรรมาธิปไตยอาจมีความบกพร่องได้ ประชาธิปไตยในความหมายของพระธรรมปิฎกนั้นจะต้องเป็นประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิตของประชาชนคือประชาชนแต่ละคนปกครองตนเองได้แล้วมาร่วมกันปกครองจึงจะเป็นการปกครองที่ดีที่สุด

---

[๑๑๓]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๑๓๐.

[๑๑๔]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิพิสาสพหุ์แนวพุทธ, หน้า ๕๖.

[๑๑๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ระบบเศรษฐกิจ

พระธรรมปิฎกกล่าวว่า "เราอาจจะยอมรับว่า ประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด แต่ในด้านเศรษฐกิจเราอาจหาระบบเศรษฐกิจอื่นก็ได้ ไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้ เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เราสงสัยว่าไม่สามารถพัฒนาคนไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ดีได้"[๑๐๙] จากคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า พระธรรมปิฎกไม่เห็นด้วยกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และท่านเห็นว่าระบบทุนนิยมเป็นระบบที่ก่อปัญหาให้แก่มนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อม ดังท่านกล่าวว่า "เศรษฐกิจแบบทุนนิยมถือเรื่องผลประโยชน์เป็นสำคัญ โดยเฉพาะทุนนิยมแบบปัจจุบันมีหัวใจสำคัญ คือ การแข่งขัน"[๑๑๐] ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นสาเหตุของปัญหาในโลกปัจจุบัน โดยที่การพัฒนาของโลกมุ่งความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายแล้วใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ความเจริญ แต่ความเจริญนี้กลับสร้างปัญหาแก่โลกอย่างร้ายแรงคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ทรัพยากรร่อยหรอและธรรมชาติแวดล้อมเสื่อมโทรม พร้อมทั้งสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในสังคมและในโลกด้วย[๑๑๑] ดังท่านกล่าวว่า "การแข่งขันกันในการหาผลประโยชน์ ก็ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล กลุ่มชนและประเทศต่าง ๆ จนกลายเป็นการแข่งขันอำนาจกันในเวทีโลก ซึ่งนำไปสู่การเบียดเบียน การเอาเปรียบกันตลอดจนเกิดสงคราม"[๑๑๒] นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมยังสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับชีวิตจิตใจของมนุษย์ด้วย กล่าวคือ คนที่อยู่ในสังคมที่มีการแข่งขันสูงจะมีชีวิตอยู่แบบตัวใครตัวมันทำให้มีความตึงเครียดทางจิตใจสูง ชีวิตเต็มไปด้วยความเร่งร้อนกระวนกระวายในการแสวงหาผลประโยชน์ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามมา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้มนุษย์เกิดปัญหาเดือดร้อนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ รวมทั้งชีวิตมนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อม

พระธรรมปิฎกเห็นว่าเมื่อวิเคราะห์สภาพจิตใจของมนุษย์ที่อยู่ในสภาพแข่งขันแบบทุนนิยม มนุษย์จะถูกผลักดันให้มีสภาพจิตอย่างหนึ่งซึ่งอาจเรียกว่าเป็นทิฏฐิในทางเศรษฐกิจคือ "การถือว่าความสุขของมนุษย์อยู่ที่การเสพวัตถุ"[๑๑๓] ทำให้มนุษย์ที่อยู่ในสภาพสังคมแบบแข่งขันมุ่งแต่แสวงหาวัตถุให้ได้มากที่สุด และถือว่ายิ่งมีวัตถุไว้เสพมากจะมีความสุขมาก ซึ่งกลายเป็นคติของสังคมไปอย่างไม่รู้ตัว เมื่อเป็นเช่นนี้มนุษย์ที่อยู่ในระบบแข่งขันจะมีสภาพจิตที่มองเพื่อนมนุษย์เป็นคู่แข่งและเป็นเหยื่อ การสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์จึงกลายเป็นการสัมพันธ์กันเพื่อผลกำไร ต่างคนต่าง

---

[๑๐๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๗๙.

[๑๑๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

[๑๑๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

[๑๑๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

[๑๑๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสงค์เพื่อให้คนได้รับประโยชน์มากที่สุด มนุษย์ในระบบสังคมแบบแข่งขันจึงมีความจริงใจต่อกันน้อย[๑๙๙] ดังนั้น จากการวิเคราะห์สภาพจิตใจของมนุษย์ในระบบแข่งขันจึงเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อจิตใจของมนุษย์ในสังคมอย่างสูง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับปัญหาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ถึงแม้ว่าท่านจะเห็นความบกพร่องของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแต่ก็ใช่ว่าท่านจะเห็นว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมบกพร่องทั้งหมด ท่านกลับเห็นว่า ระบบทุนนิยมมีทั้งผลดีและเสีย ดังท่านอธิบายว่า "ผลเสีย คือ การแข่งขันทำให้ต้องหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มากกว่า เพื่อให้เหนือกว่าคนอื่น ๆ เพื่อให้เสียหน้าเขาไป เพื่อจะได้ชนะคนอื่น ซึ่งก่อให้เกิดสภาพชีวิตและสภาพสังคมแบบตัวใครตัวมันและระแวงกัน ทำให้มนุษย์ไม่มีความอบอุ่นในการอยู่ร่วมกันในสังคมและทำให้เกิดสภาพจิตที่เครียด"[๒๐๐] ส่วนผลดีของระบบแข่งขันคือ เป็นการปลุกเร้าสภาพจิตของมนุษย์ปุถุชนให้ต้องขยันขันแข็งและมีความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตและทำการต่าง ๆ อย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจนและเร่งรัดตลอดเวลา ทำให้การสร้างตัวเองและการสร้างสรรค์สังคมประสบความสำเร็จได้[๒๐๑]

ดังนั้น ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกปัญหาสังคมทั้งหมดเกิดจากระบบเศรษฐกิจที่มีการพัฒนาไม่ถูกต้อง กล่าวคือระบบเศรษฐกิจที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาเพียงด้านเดียวโดยไม่คำนึงถึงการพัฒนามนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมทำให้การพัฒนาขาดความสมดุล จึงสร้างปัญหาให้กับมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม พระธรรมปิฎกเห็นว่า "จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจไปพร้อมกับการพัฒนาตัวมนุษย์ด้วย"[๒๐๒] เพราะฉะนั้นระบบเศรษฐกิจในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจะต้องเป็นระบบที่สนองต่อธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยที่พระธรรมปิฎกเห็นว่า เศรษฐศาสตร์เริ่มต้นขึ้นด้วยความต้องการซึ่งเป็นคุณค่าทางจิตใจและลงท้ายด้วยความพึงพอใจ ที่ผ่านมาระบบเศรษฐกิจในสังคมมองธรรมชาติของมนุษย์เพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นการมองธรรมชาติของมนุษย์ไม่ตลอดสาย พระธรรมปิฎกเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความต้องการสองประการคือ ๑) ความต้องการเสพสิ่งปรนเปรอซึ่งเป็นความต้องการที่ไม่จำกัดและไม่สิ้นสุด ๒) ความต้องการคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นความต้องการที่จำกัด[๒๐๓] ความต้องการทั้งสองประการนี้ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องคุณค่า เพราะความต้องการทำให้มีการแยกคุณค่าของความต้องการออกเป็นสองอย่างคือ ๑) คุณค่าแท้ คือคุณค่าที่สนองความต้องการคุณภาพชีวิต ๒) คุณค่าเทียม คือ คุณค่าเพื่อสนองความอยากเสพสิ่ง

---

[๑๙๙]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

[๒๐๐]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

[๒๐๑]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

[๒๐๒]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, หน้า ๔๑.

[๒๐๓]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๒๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปรนเปรอตน[๒๔] ซึ่งคุณค่าทั้งสองนี้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยตรง กล่าวคือ ระบบเศรษฐกิจที่ดีจะต้องพัฒนาให้มนุษย์รู้จักแยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นกิจกรรมที่ครอบครองเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตมนุษย์ ถ้าจะให้เศรษฐกิจมีคุณค่าแท้จริงในการแก้ปัญหาของมนุษย์ก็จะต้องให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการผลิต การทำงาน การบริโภค การแจกจ่าย เป็นกิจกรรมในการสร้างคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ มนุษย์สามารถทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตลอดเวลา และนี่เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าที่แท้จริงในการแก้ปัญหาของมนุษย์[๒๕] ดังนั้น ระบบเศรษฐกิจกับระบบการศึกษาจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงส่งเสริมกัน

พระธรรมปิฎกเห็นว่าการศึกษาจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ดังท่านกล่าวว่า "เมื่อเราพัฒนาคนให้รู้จักกินเป็น เขาก็จะบริโภคด้วยปัญญา คือมีความเข้าใจในความมุ่งหมายของการบริโภค ถ้าการศึกษาพัฒนาคนในขั้นพื้นฐานได้แม้เพียงสามอย่างเท่านี้ คือ ๑) ทำให้คนรู้จักใช้อินทรีย์ด้วยการดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้น ๒) รู้จักกิน หรือบริโภคด้วยปัญญา ๓) ให้มีดุลยภาพแห่งการเอากับการให้"[๒๖] ก็จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ ดังนั้นกิจกรรมในทางเศรษฐกิจ ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกเป็นดังนี้

๑) การบริโภค คือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจโดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น

๒) งานและการทำงาน สัมพันธ์กับความต้องการคุณภาพชีวิต รวมทั้งการพัฒนาคนและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ คนจะทำงานด้วยความพึงพอใจ งานในแง่ของพระพุทธศาสนาที่ทำเพื่อสนองความต้องการคุณภาพชีวิต จะทำให้เกิดความพึงพอใจได้ตลอดเวลาคนสามารถทำงานด้วยความสุข คือ ทำด้วยฉันทะ

๓) การแข่งขันและการร่วมมือ มนุษย์มีธรรมชาติที่แข่งขันและร่วมมือ ความร่วมมือที่แท้คือ การร่วมมือกันในความพยายามที่จะสนองความต้องการคุณภาพชีวิต มนุษย์สามารถร่วมมือกันได้เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาของมนุษย์เอง ฉะนั้นธรรมชาติของมนุษย์จึงมีทางที่จะฝึกให้ร่วมมือกันได้และการฝึกฝนพัฒนาอย่างหนึ่งก็คือ การที่จะหันเหให้มนุษย์เปลี่ยนจากการแข่งขันมาร่วมมือกันในการที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ เป็นอันว่าเพื่อคุณค่าแท้มนุษย์สามารถร่วมมือกันได้

---

[๒๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

[๒๕] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๕๒.

[๒๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๑๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) การผลิต เราจะต้องพิจารณาเรื่องการผลิตโดยแยกออกอย่างน้อยเป็นสองประเภท คือ การผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลายกับการผลิตเพื่อทำลาย ดังนั้น การผลิตจึงมีผลทั้งทางบวกและทางลบ และมีผลในทางเสริมคุณภาพชีวิต การผลิตจะต้องเป็นไปเพื่อความเจริญเพิ่มพูนของคุณภาพชีวิต[๒๑๗]

พระธรรมปิฎกได้ให้ข้อพิจารณาพฤติกรรมหรือกิจกรรมและผลได้ทางเศรษฐกิจในแง่พุทธธรรมเพื่อเป็นเครื่องตรวจสอบระบบเศรษฐกิจในสังคมเอาไว้ดังนี้[๒๑๘]

๑) เป็นปัจจัยหรือเป็นฐานที่จะทำให้มีความสุขระดับหนึ่ง ความพรั่งพร้อมทางวัตถุทำให้มนุษย์เกิดความสุขได้ ทางพุทธศาสนายอมรับความจริงนี้ว่าความอยู่ดีมีพอทางเศรษฐกิจเป็นฐานอันหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์พร้อมที่จะมีความสุข

๒)เป็นปัจจัยหรือฐานซึ่งทำให้เกิดความพร้อมในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ยิ่งขึ้นไป

๓) ตัวพฤติกรรมหรือกิจกรรมในทางเศรษฐกิจสามารถเป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้ทุกครั้ง

ดังนั้น ระบบเศรษฐกิจที่ดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจะเกิดขึ้นได้ มนุษย์จะต้องได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา ซึ่งเมื่อมนุษย์มีปัญญาทำลายอวิชชาได้มากขึ้นมนุษย์ก็จะมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นคุณค่าเป็นคุณภาพของชีวิตมากขึ้น ความต้องการคุณภาพชีวิตก็จะมีเพิ่มมากขึ้น พระธรรมปิฎกเห็นว่า การศึกษาจะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีคุลยภาพในการสัมพันธ์กับวัตถุ คือคู่กับได้ต้องมีการให้ด้วย โดยสอนให้มนุษย์รู้จักให้ซึ่งพอมนุษย์มีการให้ชีวิตของมนุษย์ก็มีคุลยภาพ แล้วก็ทำให้สังคมมีคุลยภาพด้วย การเบียดเบียนซึ่งกันและกันก็น้อยลง เนื่องจากคนที่ด้อยโอกาส คนก็จะมีความสัมพันธ์ด้วยการรู้สึกและท่าทีที่ดีต่อกัน ทำให้สังคมมีบรรยากาศแห่งความจริงใจและไมตรี เราจึงจะต้องเน้นการสร้างคุลยภาพด้วยการให้การศึกษาที่ทำให้มนุษย์รู้จักให้ รู้จักเสียสละมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน

อาจสรุปลักษณะของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธตามทัศนะของพระธรรมปิฎกได้ดังนี้

๑) เป็นเศรษฐกิจสายกลาง ท่านเรียกว่าสัมมาทิฏฐิ คือ มีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกต้องมีความพอดี พอประมาณได้คุลยภาพ พอดีคือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่าเป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต หลักความพอดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคือมีปัญญาและมีฉันทะเข้ามาเกี่ยวข้องในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแล้วทำให้เกิดความพึงพอใจขึ้นมา จุดที่ทำให้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นเศรษฐศาสตร์แห่งความพอดี คือ

---

[๒๑๗]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๓๐-๔๐.

[๒๑๘]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๖๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การที่บริโภคแล้วทำให้เกิดคุณภาพชีวิตและเกิดความพึงพอใจที่ได้คุณภาพชีวิต ตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือ มัตตัญญุตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึงความพอดีที่ได้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก กิจกรรมในทางเศรษฐกิจเป็นMeansคือมรรคาไม่ใช่Endหรือจุดหมายในตัวเองคือเป็นฐานสนับสนุนกระบวนการพัฒนาคนของมนุษย์เพื่อชีวิตที่ดียิ่งขึ้น สินค้าและบริการมีอรรถประโยชน์ตามแนวพุทธคือ สามารถทำให้เกิดความพอใจ ในการที่ได้เสริมคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภค

๒) เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียนคน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่นนั้นหมายถึง การไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง คือ ระบบชีวิตทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันในสภาพแวดล้อม คือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคมจะต้องประสานเกื้อกูลกันในการดำรงอยู่และดำเนินไปด้วยกัน ฉะนั้นพฤติกรรมในทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนคนและไม่เบียดเบียนผู้อื่นคือ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมและไม่ทำให้เสียคุณภาพของระบบธรรมชาติแวดล้อม[๑๐๙]

ลักษณะเศรษฐกิจในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้น มนุษย์จะต้องพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้โดยทำการผลิตเพื่อบริโภคเองในครอบครัวหรือในชุมชนของตนมากขึ้น คือเป็นทั้งผู้ผลิตและบริโภค ดังท่านกล่าวว่า "พุทธศาสนานั้นมองเรื่อง การผลิต การบริโภค และการวิภาคแจกจ่าย โดยไม่จำกัดเฉพาะกิจกรรมที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยเงินตราได้หรืออยู่ในการตลาด แต่มองไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในด้านวัตถุที่จะมาช่วยส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและเป็นฐานแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือพัฒนาศักยภาพต่อไป"[๑๑๐]

พระธรรมปิฎกเห็นด้วยที่จะนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมนุษย์ เพราะเทคโนโลยีหมายถึง "เครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์"[๑๑๑] ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์มีความสะดวกรวดเร็วในการพัฒนา แต่การนำเทคโนโลยีมาใช้นั้นพระธรรมปิฎกเห็นว่ามนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาด้วย ซึ่งหมายถึงมนุษย์จะต้องไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยีแต่จะมองเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหรือเครื่องมือขยายอินทรีย์ โดยใช้เทคโนโลยีให้มีความเกื้อกูลสัมพันธ์กับระบบองค์รวมแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์คือ มนุษย์ ธรรมชาติและสังคม และการใช้เทคโนโลยีจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม

ในระบบเศรษฐกิจในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้น มนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาให้รู้จักบริโภคและใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติโดยที่มนุษย์จะต้องบริโภคด้วยปัญญา มีความเข้าใจ

---

[๑๐๙]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๔๐-๔๔.

[๑๑๐]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๑๐๐.

[๑๑๑]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๔๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และมีจุดมุ่งหมายในการบริโภค เมื่อมนุษย์ในสังคมได้รับการพัฒนาดีแล้ว พฤติกรรมการบริโภคจะเป็นดังนี้[๑๐๒]

๑) ปริมาณอาหารที่กินจะถูกจำกัดให้พอดีกับความต้องการของร่างกาย

๒)ประเภทของอาหารที่จะกินจะถูกจำกัดโดยเลือกกินอาหารที่มีคุณค่าส่งเสริมคุณภาพของชีวิตยิ่งขึ้นไป พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ได้ พระธรรมปิฎกเห็นว่าเป็นหน้าที่ของการศึกษา ดังท่านกล่าวว่า

> การศึกษาจะต้องสอนให้คนรู้จักบริโภค มีความรู้จักพอดีในการบริโภค พยายามพัฒนาคนให้มีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จนกระทั่งสร้างระบบเศรษฐกิจที่ข้ามพ้นระบบเศรษฐกิจปัจจุบันไปได้ การศึกษาจะต้องสร้างชีวิตให้มีดุลยภาพระหว่างการได้กับการให้ด้วย การฝึกคนให้รู้จักคิดตั้งเจตจำนงในการที่จะให้ซึ่งจะทำให้สภาพจิตของคนเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพ เวลาเราคิดจะให้ใจของเราจะมุ่งไปที่คน เราจะมองหน้าตาเขา แล้วเราจะเห็นสุขเห็นทุกข์ของเขาและเห็นความต้องการของเขา เราจะเกิดความเข้าใจเพื่อนมนุษย์แล้วคุณธรรมคือความสงสารและความเห็นใจก็ตามมามนุษย์จะมีความสุขจากการให้[๑๐๓]

ถ้าการศึกษาในสังคมสามารถพัฒนามนุษย์ได้สำเร็จปัญหาอันเกิดจากกระบบเศรษฐกิจก็จะแก้ไขได้และสังคมมนุษย์ก็จะก้าวพ้นจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ครอบงำสังคมปัจจุบัน

ดังนั้น จึงสรุประบบเศรษฐกิจในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกได้ว่า เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับระบบการศึกษา กิจกรรมทุกอย่างในทางเศรษฐกิจเป็นไปเพื่อการศึกษาและการศึกษาที่ถูกต้องจะช่วยให้มีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้องด้วย มนุษย์ในสังคมจะมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสนองความต้องการคุณค่าแท้และเพื่อพัฒนาตนให้เข้าถึงจุดหมายของชีวิต ระบบเศรษฐกิจไม่ใช่จุดหมายของสังคมแต่เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม การนำเทคโนโลยีมาใช้ในระบบเศรษฐกิจนั้นเพื่อเป็นปัจจัยในการพัฒนามนุษย์และต้องไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเป็นเศรษฐกิจสายกลางซึ่งพระธรรมปิฎกวิเคราะห์และประยุกต์มาจากหลักการในพระพุทธศาสนา

---

[๑๐๒]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๗๒.

[๑๐๓]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ระบบศาสนา จริยธรรมและวัฒนธรรม

ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์สังคมให้สันติสุขและเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนในสังคม มนุษย์ในสังคมควรมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาและลัทธิความเชื่อ แต่ศาสนาหรือลัทธิความเชื่อนั้นจะต้องมีรากฐานความคิดที่ทำให้มนุษย์ในสังคมมองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ไม่มองมนุษย์แบบแบ่งแยกให้แตกต่าง แต่ให้มองแบบประสานที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดี ศาสนาในความหมายของพระธรรมปิฎก คือ "ศาสนาเป็นเรื่องของความรู้ความเข้าใจของมนุษย์เกี่ยวกับโลกและชีวิตนี้ เป็นเรื่องของการเข้าถึงความจริง"[๑๓๔] ศาสนาในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกมีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาทางความคิดและจิตใจของมนุษย์ในสังคมและในโลก ปัญหาของโลกที่สำคัญในปัจจุบันเกิดมาจากรากฐานคือทิฏฐิ ศาสนามีหน้าที่สำคัญที่จะต้องแก้ไขทิฏฐิ ดังท่านกล่าวว่า "ทิฏฐินี้เป็นเรื่องของศาสนาโดยตรง ตัวศาสนาเองก็เป็นเรื่องของทิฏฐิ เมื่อศาสนาจะช่วยโลกให้แก้ปัญหา ศาสนาเองจะต้องเป็นทิฏฐิที่ดีหรือเป็นตัวเอื้ออำนวยให้เกิดทิฏฐิที่ถูกต้องที่จะดำเนินไปสู่การแก้ปัญหาของโลกโดยตัวเองจะต้องไม่ไปสั่งสอนหรือไปหนุนทิฏฐิที่ผิด"[๑๓๕] พระธรรมปิฎกเห็นว่าจุดสำคัญที่ศาสนาจะต้องสำรวจคือ "ศาสนาของเราสอนให้มองมนุษย์อื่นหรือคนพวกอื่น ตลอดจนคนที่นับถือศาสนาอื่นอย่างไร ให้มองอย่างยอมรับและเคารพกันในภาวะและฐานะที่เสมอและไม่มีน้อมไปในทางที่จะอยู่ร่วมกันหรือมองในแง่ที่จะแบ่งแยก ไม่ยอมรับไม่เคารพ ไม่เห็นคุณค่าของกันและกัน คลอดจนจะต้องไปพิฆาตหรือมองผู้อื่นเป็นคนบาปเป็นต้นที่จะต้องกำจัด"[๑๓๖] ถ้าศาสนาสอนให้มองแบบแบ่งแยก ศาสนาจะต้องทบทวนบทบาทของตนให้ลึกลงไปถึงรากฐานความคิดที่เป็นทิฏฐิของตน "เพราะบทบาทที่แสดงออกนั้นจะเป็นไปด้วยดีก็ต้องมีทิฏฐิที่ถูกต้องเป็นฐานให้ ศาสนาจะต้องสอนให้มนุษย์นั้นมองมนุษย์พวกอื่นในภาวะและฐานะที่เสมอกันกับตน ยอมรับและเคารพกันและให้มองด้วยท่าทีของการที่จะอยู่ร่วมกันคือมีความเสมอและสมาน"[๑๓๗]

เสมอ คือ เท่าเทียมกันและสมานคือร่วมกัน และถ้ามองในแง่บวกอย่างนั้นยังไม่ได้อย่างน้อยในแง่ลบต้องถือว่าการทำลายชีวิตมนุษย์ คือ ฆ่าคนแล้วเป็นบาปทั้งสิ้น ไม่ว่าฆ่ามนุษย์พวกไหนกลุ่มใด ศาสนาจะต้องถือหลักนี้เป็นพื้นฐานไว้ก่อนเมื่อยังไม่สามารถมีคุณธรรมแง่บวกได้[๑๓๘]

---

[๑๓๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑) หน้า ๑๐๔.

[๑๓๕] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อคุณภาพที่ ๒๑, หน้า ๑๔.

[๑๓๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

[๑๓๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

[๑๓๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎกเห็นว่า ศาสนาจะต้องสอนให้มนุษย์มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันอย่างถูกต้องคือ จะต้องมองมนุษย์เป็นเพื่อนมนุษย์ เป็นเพื่อนร่วมโลก เป็นผู้เสมอกันต่อกฎธรรมชาติ[๓๙] ระบบศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคม ศาสนาจะต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้มนุษย์มีความเห็นที่ถูกต้องโดยเฉพาะความเห็นเกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ที่ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม ศาสนาทุกศาสนาจะต้องสอนให้มนุษย์มีความเมตตาต่อกัน แม้ว่าจะนับถือศาสนาหรือลัทธิความเชื่อต่างกันแต่ก็มองเห็นคุณค่าของกันและกัน

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกศาสนาเป็นเรื่องสำคัญของชีวิตและสังคม ดังท่านกล่าวว่า "ศาสนาเกิดขึ้นก็ด้วยชีวิตและสังคมต้องการ เช่นชีวิตก็ต้องการศาสนาไว้ปลอบใจหรือ พูดอย่างรวบยอดก็คือแก้ไขทุกข์ทั้งหลาย และสังคมก็ต้องการศาสนาอย่างน้อยก็เพื่อให้มีหลักสำหรับให้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความสงบเรียบร้อย เพราะฉะนั้น ศาสนาจึงเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับชีวิตและสังคม"[๔๐]

เมื่อศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตและสังคมแต่ศาสนากลับเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งของปัญหาสังคมปัจจุบัน พระธรรมปิฎกจึงเห็นว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ศาสนาทุกศาสนาจะต้องถือหลักหรือยอมรับความเป็นสากลร่วมกัน ๓ ประการดังต่อไปนี้[๔๑]

๑) ความจริงที่เป็นสากล เช่นเมื่อสอนว่า การทำดีเป็นเหตุให้ไปสวรรค์ การทำชั่วเป็นเหตุให้ไปนรก ก็ต้องเป็นจริงสำหรับมนุษย์ทุกคนทุกหนทุกแห่งไม่ว่าจะนับถือลัทธิศาสนาใด ไม่ใช่จริงสำหรับผู้นับถือศาสนานี้แต่ไม่จริงสำหรับผู้ถือศาสนาอื่น

๒) ความเป็นมนุษย์ที่สากล คือ ถือว่ามนุษย์ทุกคนทุกหนทุกแห่งไม่ว่านับถือศาสนาไหนก็เป็นมนุษย์เสมอเหมือนกันการฆ่ามนุษย์เป็นบาปไม่ดีทั้งนั้น ไม่ใช่สอนว่ามนุษย์ที่นับถืออย่างนี้เป็นมนุษย์ของฉันห้ามฆ่า แต่มนุษย์ที่ไม่ถืออย่างฉันฆ่าได้ไม่บาป

๓) เมตตาที่เป็นสากล คือ จะต้องสอนให้รักใคร่ มีไมตรีต่อมนุษย์ทุกคนโดยไม่จำกัดว่าเป็นกลุ่มไหนพวกใด นับถือศาสนาใด ไม่ใช่ให้เมตตารักคนพวกนี้ กลุ่มนี้ นับถือศาสนานี้แต่ให้เกลียดชังคนพวกอื่น นับถืออย่างอื่น

หากทุกศาสนายอมรับหลักสากลทั้งสามประการนี้ร่วมกัน พระธรรมปิฎกเห็นว่าศาสนาจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมและในโลกได้ ปัญหาสังคมต่างๆ ก็จะหมดไป ดังนั้น ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก แม้ว่าจะมีศาสนาและลัทธิความเชื่อที่หลาก

---

[๓๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

[๔๐] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๐๙), หน้า ๒.

[๔๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๑๐๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หลายแต่ศาสนาและลัทธิทั้งหลายก็มีหลักสากลร่วมกันที่จะประสานความขัดแย้งแตกแยกในสังคมได้

ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก สถาบันสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างที่จะดำรงธรรมและรักษาธรรมให้แก่สังคม พร้อมทั้งสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าถึงธรรม เพื่อสร้างสมาชิกที่ดีของสังคม สถาบันสงฆ์หรือสังคมสงฆ์เป็นสังคมอิสระที่แทรกซ้อนอยู่ในสังคมใหญ่แต่ไม่ได้ตัดขาดจากการติดต่อกับสังคมภายนอก เป็นสังคมที่ดำเนินชีวิตตามอุดมคติของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะสร้างความมั่นใจให้กับสังคมใหญ่ว่าชีวิตที่ดีงามสามารถสร้างขึ้นได้ในโลกนี้ ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "เป็นสังคมแม่พิมพ์ที่พระพุทธศาสนามุ่งประสงค์จะใช้เป็นแบบหล่อหลอมมนุษยชาติ"[๔๔๖] นอกจากนี้ พระธรรมปิฎกยังเห็นว่า ชาวพุทธจะต้องมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์สังคมโดยเป็นผู้ที่พัฒนาคนให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาและมาร่วมกันปรุงแต่งสังคมที่ดี เพราะชาวพุทธที่ดีที่แท้คือ "คนที่ได้รับการฝึกดีแล้ว เป็นคนมีหลักการ เป็นคนที่ประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นคนดี เมื่อคนดีมาเกี่ยวข้องกับชะตากรรมของสังคมก็ต้องหมายความว่าจะต้องมาปรุงแต่งชะตากรรมของสังคมไปในทางที่ดี"[๔๔๗] ดังนั้นในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก สถาบันสงฆ์และชาวพุทธมีบทบาทสำคัญในการร่วมกันสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่ดีร่วมกับศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ

ในด้านจริยธรรมนั้นการศึกษา ศาสนา และจริยธรรมมีความสัมพันธ์กัน เพราะสิ่งทั้งสามนี้เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์และมีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนตลอดเวลา มนุษย์จะต้องพัฒนาจริยธรรมให้เจริญขึ้นในตนเองให้ได้ ดังท่านกล่าวว่า "จริยธรรมคือ การนำเอาศาสนา สาระแห่งสัจธรรมมาใช้ประโยชน์ในการดำรงอยู่หรือการดำเนินชีวิตของมนุษย์"[๔๔๘] และคำว่าจริยธรรมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้น ท่านเห็นว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์มากเพราะจริยธรรมในความหมายของพระธรรมปิฎก คือ "หลักการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและจริยศึกษาคือการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตหรือเป็นอยู่อย่างถูกต้อง เมื่อดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องผลที่จะตามมาก็คือ ความสุข"[๔๔๙] จากความหมายนี้ จริยธรรมจึงสัมพันธ์กับการศึกษา เพราะทั้งจริยธรรมและการศึกษาเป็นการฝึกฝนขึ้นมาพัฒนาให้มนุษย์ดำเนินชีวิตให้ถูกต้องและสมบูรณ์ คนที่มีชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์คือ คนที่มีจริยธรรมและคนจะมีจริยธรรมได้จะต้องมีการศึกษา ดังนั้น การศึกษากับ

---

[๔๔๖]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๔๐๐.

[๔๔๗]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๔-๕.

[๔๔๘]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลฉบนฐานภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๔.

[๔๔๙]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จริยธรรมจึงสัมพันธ์กัน ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "จริยะนี้ก็เป็นเนื้อ เป็นตัวที่แท้จริงของการศึกษาที่อยู่ข้างในทั้งหมด"[๔๑]

จริยธรรมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นจะต้องเป็นจริยธรรมที่มาจากการที่มนุษย์เข้าถึงกฎธรรมชาติที่เรียกว่าสัจธรรม แล้วนำเอาความรู้ในกฎธรรมชาติหรือสัจธรรมนั้นมาปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "จริยธรรม คือ การที่เราทำให้สัจธรรมเกื้อกูลแก่ชีวิตมนุษย์ โดยรู้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติแล้วปฏิบัติโดยใช้ความรู้นั้นทำให้มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมันในทางที่จะเกิดผลเป็นประโยชน์แก่ชีวิต"[๔๒] ในการที่มนุษย์จะปฏิบัติให้สอดคล้องกับสัจธรรมหรือกฎธรรมชาตินั้น หมายความว่ามนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติแวดล้อมและเทคโนโลยีหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นให้ถูกต้องและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ดังนั้น ระบบจริยธรรมในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจึงเป็นระบบจริยธรรมที่เกิดจากปัญญาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติหรือสัจธรรมและนำความรู้ในสัจธรรมนั้นมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้มีความประสานกลมกลืนและเกื้อกูลต่อชีวิต สังคมและธรรมชาติแวดล้อม เป็นระบบจริยธรรมที่มีพื้นฐานมาจากปัญญาและอิสรภาพภายในจิตใจของมนุษย์ซึ่งทำให้มนุษย์ในสังคมมีเมตตาไมตรีต่อกัน

ระบบจริยธรรมในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเป็นระบบที่พัฒนาความสุขของมนุษย์ด้วย กล่าวคือ เมื่อมนุษย์ในสังคมได้รับการพัฒนาทางจริยธรรมมากขึ้นมนุษย์ก็จะมีช่องทางในการมีความสุขมากขึ้น โดยมนุษย์หลุดพ้นจากความสุขขั้นพื้นฐานคือความสุขจากวัตถุมามีความสุขทางจิตใจและปัญญา ทำให้มีมิติของความสุขที่หลากหลาย เพราะนอกจากมนุษย์จะมีความสุขจากการได้แล้ว ระบบจริยธรรมในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจะพัฒนาให้มนุษย์มีความสุขจากการให้ด้วย ความหมายของความสุขในสังคมจึงเปลี่ยนไปและมนุษย์ในสังคมจะมีความสุขได้ง่ายขึ้น ดังท่านกล่าวว่า

> เมื่อมนุษย์พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข เขาก็จะมีความสุขง่ายขึ้นและความสุขของเขาก็ขึ้นต่อวัตถุน้อยลง เมื่อเขาหาวัตถุได้มากขึ้น วัตถุนั้นเกินจำเป็นที่จะทำให้เขามีความสุข เขาก็จะเอาไปเชื่อมสานกับเพื่อนมนุษย์ได้ แล้วเขาก็จะมีความสุขจากการให้อีกด้วย ก็เลยยิ่งมีความสุขมากด้วย เพราะฉะนั้นในการพัฒนามนุษย์ที่ถูกต้อง จะต้องมีการประสานกลมกลืนกับขององค์ประกอบทุกอย่าง เช่น พฤติกรรม คุณธรรมและความสุข เป็นต้น มนุษย์จะพัฒนาตนเองและสังคมที่ดีขึ้นอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมด้วยดีโดยที่ชีวิตมีความสุขขึ้นด้วย[๔๔]

---

[๔๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

[๔๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

[๔๓] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๘๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น ความสุขในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจึงมีได้หลายทางตามระดับของการพัฒนาทางจิตใจของมนุษย์และความสุขก็จะปราณีตแตกต่างกันซึ่งการศึกษาและศาสนาจะต้องรับผิดชอบในการพัฒนาจริยธรรมและความสุขของมนุษย์

ในด้านวัฒนธรรมนั้นพระธรรมปิฎกเห็นว่ามนุษย์ในสังคมจะต้องมีเสรีภาพในการสร้างสรรค์พัฒนาวัฒนธรรมของตน สังคมจะต้องไม่บังคับบีบคั้นมนุษย์ทางวัฒนธรรม แต่ควรส่งเสริมให้กลุ่มชนต่าง ๆ ภูมิใจในวัฒนธรรมของตน วัฒนธรรมตามความหมายของพระธรรมปิฎกคือ "ผลรวมแห่งการสั่งสมสร้างสรรค์และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ วิทยาการทุกสาขาเมื่อกลมกลืนเข้าสู่วิถีชีวิตของประชาชนแล้วก็จัดว่าเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น"[๙๙] จากความหมายนี้จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่าง พระธรรมปิฎกเห็นว่าวัฒนธรรมที่แท้จริงจะต้องมีศาสนาเป็นฐานและมีการศึกษาเป็นกระบวนการสร้างสรรค์สืบต่อทำให้เกิดผลออกมาเป็นวัฒนธรรมซึ่งกลายเป็นวิถีชีวิตที่ดีงาม เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมและโลก วัฒนธรรมในสังคมต่าง ๆ นั้นจะต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอและการพัฒนาวัฒนธรรมที่ถูกต้อง คือ

> ให้เป็นการพัฒนาที่ประสาน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และความเจริญก้าวหน้า ทางเศรษฐกิจเข้ากับวัฒนธรรม ให้ภูมิธรรมภูมิปัญญาที่มีอยู่ออกมาหนุนและกล่อมเกลาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้กลมกลืนเข้าสู่วิถีชีวิตของประชาชนอย่างมีคุณค่าที่เกื้อกูลและส่งเสริมวัฒนธรรมให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทางที่จะนำมนุษยชาติสู่สันติสุขและอิสรภาพที่แท้จริง"[๑๐๐]

ดังนั้น วัฒนธรรมในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะประสานการพัฒนาต่าง ๆ ให้เกิดความสมดุลและกลมกลืนกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมโดยที่ภูมิธรรมภูมิปัญญาใหม่มาส่งเสริมภูมิธรรมภูมิปัญญาเดิมที่สั่งสมไว้ทำให้วัฒนธรรมมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการปะทะสังสรรค์และการรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่นนั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่าจะต้องใช้วิถีแห่งปัญญา กล่าวคือ จะต้องมีการกลั่นกรองและรับเอาวัฒนธรรมอื่นโดยใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะวิเคราะห์เอาส่วนที่เป็นประโยชน์มาใช้กับสังคมและดูดย่อยวัฒนธรรมอื่นประสานกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกับวัฒนธรรมของตนจึงจะได้วัฒนธรรมที่สมบูรณ์ พระธรรมปิฎกเห็นว่า มนุษย์ในสังคมอุดมคติจะต้องมีวัฒนธรรมของนักผลิต นักสร้างสรรค์และจะต้องมีวัฒนธรรมของผู้นำและผู้ให้ คือการนำเอาวัฒนธรรมของตนไปแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมโลกซึ่งพระธรรมปิฎกหมายถึงการนำเอาวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาอันเป็นวัฒนธรรมที่มีความประสานกลมกลืน

---

[๙๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วัฒนธรรมกับการพัฒนา, หน้า ๕๑.

[๑๐๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙-๙๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ระหว่าง ชีวิต สังคม และธรรมชาติไปเสนอในการร่วมแก้ไขปัญหาของโลกปัจจุบัน นอกจากนี้ พระธรรมปิฎกยังเห็นว่าบนุษย์ในสังคมจะต้องมีวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ ซึ่งหมายถึง "วิถีชีวิตตลอดจนจิตใจของคนที่นิยมเหตุผลมองสิ่งทั้งหลายโดยใช้ปัญญา ชอบพิสูจน์ทดสอบหาความจริง มีความใฝ่รู้ต้องการรู้ความจริงของธรรมชาติ จนกระทั่งความคิดจิตใจดำเนินไปในเชิงของความเป็นเหตุเป็นผล"[๑๐๖] ซึ่งจะทำให้มนุษย์ในสังคมพึ่งตนเองได้และไม่ตกเป็นทาสของวัฒนธรรมอื่น

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมในสังคมอุดมคติจะต้องมีรากฐานมาจากศาสนาโดยเฉพาะศาสนาพุทธซึ่งมีแนวคิดที่มองเห็นคุณค่าของชีวิต ธรรมชาติและสังคม ว่าจะต้องมีความเกื้อกูลต่อกัน โดยมีการศึกษาเป็นกระบวนการสืบทอดและสร้างสรรค์พัฒนา การรับวัฒนธรรมจากสังคมภายนอกจะต้องใช้วิถีแห่งปัญญาและสามารถดูดกลืนจนกลายเป็นเนื้อเดียวกับวัฒนธรรมเดิม มนุษย์ในสังคมจะต้องมีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนและจะต้องมีวัฒนธรรมของนักผลิตและวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ เพื่อจะได้มีวัฒนธรรมแห่งผู้นำและผู้ให้ โดยนำวัฒนธรรมไปร่วมแก้ปัญหาสังคมโลก วัฒนธรรมในสังคมจะต้องเป็นวัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อม

๓. ระบบนิเวศน์

ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกมีเป้าหมายที่สำคัญคือ การที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงธรรม โดยที่พัฒนามนุษย์ให้ดำรงอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ มองเห็นคุณค่าของธรรมชาติ มองธรรมชาติเป็นที่รื่นรมย์ ชื่นชมในความงามของธรรมชาติและมีความสุขในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ[๑๐๗] มนุษย์จะดำรงอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติได้มนุษย์จะต้องรู้ความจริงของธรรมชาติ เพื่อที่จะได้ปฏิบัติถูกต้องต่อกฎธรรมชาติและนำความรู้ในความจริงของธรรมชาตินั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม โดยมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติ[๑๐๘]

ในการสร้างสรรค์สังคมเพื่อพัฒนาให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดีนั้นระบบต่าง ๆ จะต้องคำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อมเป็นสำคัญ โดยการจัดความสัมพันธ์ที่ดีงามเกื้อกูลกับธรรมชาติ ระบบในสังคมที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อมคือ ระบบเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม โดยพัฒนาให้ระบบเศรษฐกิจมีความเกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อม ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ถ้าเศรษฐกิจเจริญ

---

[๑๐๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๒๓.

[๑๐๗] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),การพัฒนาที่ยั่งยืน , พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘๙.

[๑๐๘] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), อารยธรรมไทย : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา, หน้า ๕๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดีโดยที่สิ่งแวดล้อมก็อยู่ได้หรือเศรษฐกิจเจริญได้โดยสิ่งแวดล้อมก็อยู่ดี"[๕๔] ซึ่งหมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกด้านเช่น การผลิต การบริโภค และการแจกจ่ายเป็นไปในทางที่เกื้อกูลกับธรรมชาติแวดล้อมไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและระบายของเสียให้แก่โลก มีการแจกจ่ายอย่างทั่วถึงซึ่งจะทำให้ประชาชนมีอยู่มีกินไม่เดือดร้อนเขาก็จะไม่บุกรุกทำลายธรรมชาติแวดล้อม

ในด้านการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นมีเจตนาและจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจและปฏิบัติถูกต้องต่อธรรมชาติโดยการสร้างสรรค์พัฒนาและใช้เทคโนโลยีที่ไม่เกิดโทษต่อธรรมชาติ ลักษณะการใช้เทคโนโลยีคือ "พยายามไม่ให้มีมลภาวะ ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรที่ทดแทนใหม่ได้หรือใช้วัตถุที่หมุนเวียนได้ ไม่ทำให้รู้สึกแปลกแยกในจิตใจ ไม่ทำให้คนแปลกแยกจากกัน"[๕๕] ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีจะถูกมองในทิศทางใหม่ทั้งในทางการผลิตและการใช้เทคโนโลยีโดยมุ่งให้เกิดความเกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อมและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง

ระบบเศรษฐกิจและระบบนิเวศน์จะต้องพัฒนาไปควบคู่กับการพัฒนาคน เพราะคนจะเป็นผู้เข้ามาจัดการประสานระบบเศรษฐกิจและระบบนิเวศน์ให้เกื้อกูลต่อกัน ดังนั้น ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกระบบนิเวศน์เป็นระบบที่สำคัญ การสร้างสรรค์พัฒนาสังคมจะต้องเป็นไปอย่างประสานเกื้อกูลกับธรรมชาติแวดล้อม มนุษย์จะต้องดำรงอยู่อย่างเห็นคุณค่าของธรรมชาติแวดล้อมและดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับระบบสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก แม้ว่าระบบเหล่านี้จะแยกย่อยออกจากกันก็เพื่อสร้างหลักประกันในทุกด้านที่จะช่วยให้มนุษย์ในสังคมมีโอกาสดีที่สุดที่จะพัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปอย่างดีงามมีความสุขจนเข้าถึงความสมบูรณ์ โดยที่ระบบต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ แต่ระบบต่าง ๆ ที่แยกย่อยออกจากกันนี้จะต้องไม่แยกออกเป็นอิสระจากกัน ระบบทั้งหมดจะต้องเชื่อมโยงประสานกลมกลืนอยู่ในระบบใหญ่อันเดียวกันมีความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือการจัดตั้งระบบต่าง ๆ ในทางสังคมที่เรียกว่าวินัยจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริงในธรรมชาติที่เรียกว่าธรรม ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า

> ระบบแบบแผนในสังคมมนุษย์ทั้งหมดเรียกว่า ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบการเมืองการปกครอง ระบบการบริหารและระบบสังคมต่าง ๆ ทุกอย่าง ถ้าจะให้ได้ผลจริง จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจในความจริงแท้ในธรรมชาติที่ประสานเป็นอันเดียวกันทั้ง

---

[๕๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๑๐๖.

[๕๕] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),ชีวิตในสังคมเทคโนโลยี, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๗๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หมด เพราะฉะนั้น จึงเป็นระบบแยกย่อยที่ต้องเชื่อมโยงประสานกลมกลืนเป็นระบบแห่งวินัยอันเดียวกันจะต้องสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน[๕๖]

๓.๕.๓ บุคคลอุดมคติหรือโยนิโสมนสิการ

สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกที่เสนอเป็นระบบต่างๆนั้นเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีที่เรียกว่า กัลยาณมิตรหรือปรโตโฆสะ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่เอื้อให้มนุษย์ในสังคมได้พัฒนาปัจจัยภายในของตนให้สมบูรณ์ ปัจจัยภายในของบุคคลก็คือโยนิโสมนสิการซึ่งแปลว่า "ความรู้จักคิดหรือคิดเป็นหมายถึงการคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางของปัญญาคือรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ"[๕๗] เป็นคุณสมบัติของปัจเจกบุคคลในสังคมที่จะต้องได้รับการหล่อหลอมพัฒนาจากสังคมเพื่อให้เป็นมนุษย์ผู้มีชีวิตที่สมบูรณ์ ชีวิตที่สมบูรณ์ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคือ "การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา หมายถึงการดำรงชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายและรู้จักวิธีการที่จะถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ การถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติหมายถึงการดำรงอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ"[๕๘] ดังนั้น โยนิโสมนสิการจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำชีวิตของมนุษย์ไปสู่ความสมบูรณ์ โดยมีปัจจัยทางสังคมคือกัลยาณมิตรเป็นเครื่องหล่อหลอมจากภายนอก

มนุษย์ที่ประเสริฐที่สุดซึ่งเป็นบุคคลอุดมคติในสังคมของพระธรรมปิฎกคือพระอรหันต์ผู้พัฒนาตนเองเข้าถึงความจริงสูงสุดเป็นผู้ที่มีชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุด ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "เราเรียกบุคคลในอุดมคติว่า เป็นอริยบุคคล หมายถึงบุคคลผู้ประเสริฐซึ่งกำจัดกิเลสได้มากแล้วจนกระทั่งถึงขั้นสูงสุดหมดกิเลสสิ้นเชิงก็เป็นพระอรหันต์ เป็นอริยบุคคลขั้นสุดท้าย"[๕๙] บุคคลอุดมคติมีคุณสมบัติสามประการ คือ ๑) มีปัญญารู้แจ้งความจริงของธรรมชาติ ๒) มีวิมุตติ หลุดพ้นจากความทุกข์และความชั่วร้ายทั้งปวงจนสามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ได้สำเร็จดำรงชีวิตอยู่อย่างมีอิสรภาพและ ๓) มีความกรุณาที่จะเกื้อกูลต่อระบบนิเวศน์และสังคม[๖๐] การที่มนุษย์จะเป็นบุคคลอุดมคติได้นั้นมนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาสามด้านตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา หรือด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ดังนั้น บุคคลอุดมคติในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจะเป็นผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างประสานกลมกลืนและเกื้อกูลต่อมนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อม ท่านกล่าวว่านี่เป็นอุดมคติในการพัฒนามนุษย์

---

[๕๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, หน้า ๒๔.

[๕๗] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย, หน้า ๒๔๖.

[๕๘] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ,หน้า ๕๓.

[๕๙] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), อารยธรรมไทย : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา, หน้า ๗.

[๖๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎกเห็นว่าการที่จะเป็นบุคคลอุดมคติขั้นสูงสุดคือพระอรหันต์ในสังคมปัจจุบันนั้นเป็นไปได้ยากและมนุษย์ในสังคมปัจจุบันมีความเข้าใจและมีความรู้สึกเกี่ยวกับนิพพานและความเป็นอรหันต์เปลี่ยนแปลงไป โดยเห็นว่าเป็นภาวะที่พึงผละหนีหรือเป็นสิ่งที่สูงเกินไป[๒๒] ท่านจึงเห็นว่า ความเป็นพระโสดาบันซึ่งเป็นอริยบุคคลขั้นต้นหรือสมาชิกกลุ่มแรกในชุมชนอารยะมีความเหมาะสมที่จะเป็นต้นแบบของบุคคลอุดมคติของมนุษยชาติในสังคมปัจจุบัน ดังท่านกล่าวว่า "ความเป็นโสดาบันเป็นสิ่งใกล้เคียงความรู้สึกและเข้าใจได้ง่ายกว่าสำหรับคนสมัยปัจจุบัน ในเวลาเดียวกันภาวะโสดาบันนั้นเกี่ยวข้องกับนิพพานโดยเป็นฐานของการเข้าถึงกระแสสู่นิพพาน"[๒๓] ดังนั้น ความเป็นพระโสดาบันจึงเป็นบุคคลอุดมคติในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกซึ่งมนุษย์จะต้องถือเป็นเป้าหมายของชีวิตและสังคม และหากยังเป็นพระโสดาบันไม่ได้ก็ควรจะเป็นกัลยาณปุถุชนผู้กำลังศึกษาเพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นพระโสดาบัน

พระธรรมปิฎกเห็นว่าจากการที่มนุษย์พัฒนาได้นี้เองทำให้มนุษย์มีระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน ความแตกต่างทางสังคมในทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงเกิดจากระดับการพัฒนาของบุคคลโดยท่านได้แบ่งบุคคลในสังคมออกเป็น ๔ ระดับตามความสามารถในการพัฒนาจิตใจและปัญญาโดยวัดจากมาตรฐานของปุถุชน คือ[๒๔]

๑. มนุษย์ที่ต่ำกว่ามาตรฐานปุถุชนสามัญ

๒. มนุษย์ปุถุชนสามัญ

๓. มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว

๔. มนุษย์ที่ประเสริฐ

จากการแบ่งมนุษย์ออกเป็นระดับต่างๆนี้เองทำให้เห็นว่า ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกมนุษย์ในสังคมมีความแตกต่างกันหลากหลายตามระดับของการพัฒนาคุณธรรมและปัญญาที่มีความก้าวหน้าและล้าหลังแตกต่างกัน โดยที่บางคนมีคุณธรรมน้อย บางคนมีคุณธรรมมาก แต่บุคคลเหล่านี้ก็สามารถที่จะพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าได้ทุกเมื่อ และบุคคลที่แตกต่างกันนี้ก็มีความเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคม

ลักษณะของบุคคลอุดมคติในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจะต้องเป็นผู้ที่ "มองกว้างคิดไกล ใฝ่สูง"[๒๕] โดยท่านอธิบายว่า มองกว้างคือ ไม่ให้มองอยู่แค่ตัวเอง ไม่ให้มองแค่สังคมของตน

---

[๒๒]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๘๕.

[๒๓]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๐.

[๒๔]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เราจะกู้แผ่นดินกันอย่างไร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

[๒๕]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย, หน้า ๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่ให้มองทั้งโลก ให้มีปัญญามองเห็นระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยในสรรพสิ่งในธรรมชาติทั้งหมด มองว่าธรรมชาติทั้งหมดนี้เป็นระบบแห่งปัจจัยสัมพันธ์ สิ่งทั้งหลายในจักรวาลนี้มีความสัมพันธ์พึ่งพาอิงอาศัย และส่งผลกระทบต่อกันทั้งสิ้น และให้มีเมตตากรุณา ดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจต่างๆ ตามหลักพหุชนหิตายะ พหุชนสุขายะ โลกานุกัมปายะ เพื่อประโยชน์แก่พหูชนเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลโลก คิดไกล คือ คิดไกลไปข้างหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมายสูงสุด ให้มีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน โดยมีปัญญาสืบค้นหยั่งรู้เหตุปัจจัยยาวไกลในอดีต และมีความไม่ประมาทที่จะป้องกันความเสื่อมและสร้างสรรค์เหตุปัจจัยให้พร้อมที่จะนำไปสู่ความเจริญงอกงามในอนาคตบนฐานแห่งชีวิตที่อยู่กับปัจจุบันได้ดีที่สุด ด้วยการพัฒนาตนก้าวไปข้างหน้าตลอดเวลาให้ชีวิตงอกงามสมบูรณ์จนถึงพระนิพพาน[๖๕] ใฝ่สูง คือใฝ่ธรรม มุ่งแสวงหาความรู้ให้เข้าถึงความจริงแท้ ปรารถนาจะสร้างสรรค์ความดีงามบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สังคม ให้ชีวิตและสังคมบรรลุความดีงามประเสริฐเลิศด้วยธรรม ความใฝ่สูงคือใฝ่ธรรมที่เป็นหลักใหญ่ประจำใจของคนทั้งสังคม คือการถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพบูชาธรรม คนในสังคมนี้จะต้องเชิดชูบูชาความจริง ความถูกต้องดีงาม ยึดเอาธรรมคือ ความจริงความถูกต้องความดีงามนั้นเป็นบรรทัดฐาน ถ้าสังคมเป็นสังคมแห่งความใฝ่ธรรมได้อย่างนี้ ก็ถึงขั้นที่เรียกว่าได้เป็นสังคมที่มีอุดมธรรม ใฝ่สูง คือ มุ่งหมายปรารถนาจะเข้าถึงสัจธรรมความจริงที่สูงสุดและปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเข้าถึงประโยชน์สูงสุด[๖๖] ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บุคคลอุดมคติในสังคมของพระธรรมปิฎกคือความเป็นพระอรหันต์ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของบุคคลและสังคมแต่สำหรับมนุษย์ในสังคมปัจจุบันเห็นว่าเป็นสิ่งสูงเกินไป ท่านจึงเสนอให้ความเป็นพระโสดาบันและกัลยาณปุถุชนเป็นบุคคลอุดมคติในสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้บุคคลอุดมคติจะต้องเป็นผู้มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง เป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญาและกรุณา

๓.๖ วิถีทางและเป้าหมายของสังคมอุดมคติ

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกสังคมอุดมคติและบุคคลอุดมคติจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญคือการพัฒนาคน และคนจะพัฒนาได้ต้องอาศัยเครื่องมือที่สำคัญที่สุดคือการศึกษา[๖๗] การศึกษาจะทำให้คนเป็นคนดีมีความสุขและเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ การพัฒนาคนตามทัศนะของพระธรรมปิฎกมีความหมายที่สำคัญสองประการคือ ๑) การพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์

---

[๖๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

[๖๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

[๖๗] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) การพัฒนาคนในฐานะทรัพยากรมนุษย์[๑๖๔] ในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นจะต้องพัฒนาคนเป็นแกนกลาง โดยเริ่มต้นที่ฐานคือการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งปัญญาเพื่อให้มีชีวิตที่ดีงามเรียกว่า "พัฒนาให้เป็นบัณฑิตผู้สามารถนำชีวิตและสังคมไปสู่สันติสุข"[๑๖๕] ส่วนการพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการช่วยให้สังคมมีทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรมที่จะทำให้เกิดผลในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยพัฒนาให้เป็นนักผลิตผู้มีความพร้อมที่จะสนองความต้องการของสังคม เมื่อสังคมได้พัฒนามนุษย์ให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มนุษย์ที่พัฒนาดีแล้วก็จะเป็นส่วนร่วมที่รวมกำลังกันสร้างสรรค์สังคมให้เจริญงอกงาม "เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อโอกาสให้ทุกคนเจริญยิ่งขึ้นไปในการมีชีวิตที่ดีงามและมีความเกษมสุข"[๑๖๖] คนกับสังคมจึงเป็นปัจจัยของกันและกัน การพัฒนาคนกับการพัฒนาสังคมมีความสัมพันธ์กันโดยจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมด้วย

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์สังคม และการศึกษานี้จะสามารถนำมนุษย์ไปสู่สังคมที่พึงปรารถนาได้ ดังท่านกล่าวว่า "การศึกษาที่แท้จริงจะต้องสามารถทำให้คนมีอิสรภาพ สามารถเป็นปัจจัยที่นำสังคมไปสู่ความดีงาม การศึกษาปลดปล่อยคนและคนก็ปลดปล่อยสังคม"[๑๖๗] การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักสร้างสรรค์ปรับปรุงอนาคตด้วยการจัดเตรียมเหตุปัจจัยเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่พึงประสงค์[๑๖๘] การศึกษาตามทัศนะของพระธรรมปิฎกในความหมายที่แท้จะต้องเป็นตัวนำสังคม เป็นตัวที่จะสามารถกำหนดคุณค่าแนวทางวิถีของสังคม การศึกษาจะต้องเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงและเป็นตัวนำของการพัฒนา ดังนั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่า หลักการสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาที่สมบูรณ์ คือ การให้ความสำคัญอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงทั้งแก่สังคมและแก่ปัจเจกชน ดังท่านกล่าวว่า "บุคคลกับบุคคลประกอบกันเข้าเป็นสังคม สังคมก็เป็นที่รวมให้บุคคลมีโอกาสสัมพันธ์เกาะเกี่ยวยึดโยงพึ่งอาศัยและแผ่ประโยชน์ถึงกัน บุคคลจะอยู่ดีมีสุขต้องอาศัยสังคมที่สงบเรียบร้อย สังคมจะสงบเรียบร้อยต้องอาศัยบุคคลเป็นอยู่ปฏิบัติกิจหน้าที่ด้วยดี"[๑๖๙] จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า คนกับสังคมเป็นปัจจัยของกันและกัน การพัฒนาคนกับการพัฒนาสังคมมีความสัมพันธ์กันโดยมีการศึกษาเป็นเครื่อง

---

[๑๖๔]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

[๑๖๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

[๑๖๖]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

[๑๖๗]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

[๑๖๘]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๒๗.

[๑๖๙]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มือในการพัฒนา จุดหมายของสังคมกับจุดหมายของการศึกษามีความสอดคล้องกัน "ในทางสังคมการศึกษามุ่งให้มีความร่วมมือกัน มีการร่วมกันทำงานเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม ... ส่วนในแง่บุคคลเราต้องการให้แต่ละบุคคลฝึกฝนพัฒนาตนในทางที่จะมีจิตใจใฝ่และพร้อมที่จะร่วมมือกับคนอื่นและทำงานเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวม"[๑๐๑] สังคมมีขึ้นก็เพื่อการศึกษาเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเกื้อกูลให้มนุษย์ได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง พระธรรมปิฎกมองสังคมเป็นสองแง่คือ ในแง่หนึ่งสังคมกำหนดคนและอีกแง่หนึ่งคนกำหนดสังคม ดังท่านอธิบายว่า "ในแง่หนึ่งสังคมกำหนดคนและคนส่วนใหญ่จะถูกสังคมกำหนด เพราะว่าสังคมนั้นหล่อหลอมชีวิตบุคคลด้วยปรโตโฆสะ ด้วยการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม"[๑๐๒] คนส่วนมากถูกสังคมหล่อหลอมและตกอยู่ใต้อำนาจของสังคมโดยถูกกระแสสังคมกำหนดวิถีชีวิตตามค่านิยมและวัฒนธรรมต่างๆ "แต่คนที่มีโยนิโมนสิการจะกลับเป็นผู้เปลี่ยนวิถีของสังคมและกำหนดสังคมได้ผู้ที่เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นก็คือ ผู้มีโยนิโสมนสิการ"[๑๐๓] ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีการศึกษานั่นเอง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า เครื่องมือที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดบุคคลอุดมคติและสังคมอุดมคติ คือ การศึกษา การศึกษาจะต้องสร้างคนให้เป็นผู้ที่เป็นอิสระไม่ถูกครอบงำและถูกกำหนดไปตามกระแสของสังคม แต่จะต้องเป็นผู้ที่เปลี่ยนแปลงและกำหนดวิถีของสังคมเพื่อนำสังคมไปสู่สังคมอุดมคติ มนุษย์สังคมและการศึกษาจึงเป็นปัจจัยของกันและกันที่จะพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงจุดหมายของชีวิตและจุดหมายของสังคม

จุดหมายหรือเป้าหมายของสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเป็นจุดหมายปลายเปิดที่มนุษย์จะต้องช่วยกันคิดสร้างสรรค์พัฒนาไปเรื่อย ๆ ตามยุคสมัยเพื่อให้เกิดความเหมาะสมเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ของมนุษย์จึงเป็นการยากที่จะกำหนดรูปแบบสังคมอุดมคติเอาไว้อย่างตายตัว แต่ถึงสังคมจะเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปอย่างไร สังคมนั้นจะต้องเป็นไปเพื่อ "ช่วยให้ชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่ในระบบความสัมพันธ์ที่ประสานเกื้อกูลกันให้ได้"[๑๐๔] จึงจะเป็นการพัฒนาสังคมและสร้างสรรค์อารยธรรมที่ยั่งยืน ในการสร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้เจริญขึ้นตามยุคสมัยนั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่ามนุษยชาติหรือสังคมมีจุดหมายร่วมกันคือ "เป็นการสร้างสรรค์ที่ทำให้สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นสภาพที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิตของบุคคลให้เข้าถึงความสมบูรณ์"[๑๐๕] ดังนั้น ในการสร้างสรรค์รูปแบบสังคมที่ดีอันเป็นอุดมคติมีจุดหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีที่เกื้อกูลให้มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพของตนเพื่อให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงาม ยิ่งสังคมเจริญพัฒนาขึ้นเท่าใดก็จะเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีที่

---

[๑๐๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

[๑๐๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

[๑๐๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

[๑๐๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๑๒๖.

[๑๐๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองได้ง่ายขึ้นเท่านั้น ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "เราสร้างสังคมที่ดีที่สุดเพื่อช่วยเป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลให้ชีวิตมนุษย์ได้พัฒนาอย่างดีที่สุด"[๑๑๔]

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า จุดหมายของสังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกมีความสัมพันธ์กับจุดหมายของชีวิต กล่าวคือ เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลให้มนุษย์ได้เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต แต่จุดหมายของชีวิตก็แตกต่างจากจุดหมายของสังคม เพราะชีวิตของมนุษย์นั้นมีระยะเวลาจำกัด มนุษย์แต่ละคนจะต้องพยายามเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิตก่อนที่ชีวิตจะจบสิ้น ดังท่านกล่าวว่า "ชีวิตของมนุษย์นั้นปลายปิด ชีวิตทุกคนที่เกิดมาจึงต้องมีเป้าหมายที่จะไปสู่ความสมบูรณ์ในตัวของมันให้สำเร็จเสร็จสิ้นในช่วงชีวิตนี้ ให้มีความสมบูรณ์ในตัวของมันเองเท่าที่จะทำได้ คือเป็นชีวิตที่สมบูรณ์"[๑๑๕] ดังนั้น มนุษย์จะต้องเข้าถึงจุดหมายของชีวิตให้ได้โดยที่ไม่ต้องรอให้สังคมสมบูรณ์

จุดหมายของชีวิตตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคือ อิสรภาพ (Freedom)[๑๑๖] ซึ่งหมายถึง "การทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยภายนอกให้มากที่สุดและมีความเป็นใหญ่ในตัวเองในการที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด"[๑๑๗] คำว่า อิสรภาพนี้มีความหมายเท่ากับคำว่า สันติและสุขในพระพุทธศาสนา คำทั้งสามนี้เป็นชื่อของนิพพาน[๑๑๘] และเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์เพื่อให้มนุษย์มีสันติสุขและอิสรภาพทั้งภายนอกและภายใน

อิสรภาพภายนอก คือความหลุดพ้นจากการบีบคั้นบังคับครอบงำจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมอันเกิดจากปัญญาที่ทำให้มนุษย์มีความสามารถในการสัมพันธ์กับมนุษย์ธรรมชาติและสังคมอย่างรู้เท่าทันและไม่ตกเป็นทาสของวัตถุและจะใช้ปัจจัยภายนอกในการส่งเสริมอิสรภาพภายในต่อไป

อิสรภาพภายใน คือความหลุดพ้นที่เกิดจากปัญญาเข้าถึงความจริงของธรรมชาติทำให้มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และทำให้หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธและความหลงทำให้มนุษย์มีความเป็นใหญ่ในตนเอง มีความสุขได้โดยลำพังตนเองไม่ถูกครอบงำโดยธรรมชาติและสังคม

อิสรภาพทั้งสองด้านนี้เป็นปัจจัยของกันและกันที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริง พระธรรมปิฎกได้แบ่งอิสรภาพที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่อย่างมีความสุขที่แท้จริงออกเป็นสามขั้นคือ[๑๑๙]

---

[๑๑๔]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

[๑๑๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

[๑๑๖]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๒๒.

[๑๑๗]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๔.

[๑๑๘]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๒๒.

[๑๑๙]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อคตวรรษที่ ๒๑, หน้า ๑๔-๑๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. อิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติแวดล้อม คือ มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างปลอดภัยปราศจากความบีบคั้นขัดข้อง เช่นมีปัจจัยสี่อย่างเพียงพอ มีภัยธรรมชาติเบียดเบียนน้อยและสามารถแก้ไขได้ รวมทั้งการมีชีวิตอยู่อย่างประสานกลมกลืนโดยที่ธรรมชาติมีสภาพเกื้อกูลต่อความอยู่ดีของมนุษย์

๒. อิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์ เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ปราศจากการเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบและทำร้ายซึ่งกันและกัน แต่มีความเป็นมิตรไมตรี มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลและสามัคคีต่อกันอยู่เสมอ

๓. อิสรภาพภายในแห่งชีวิต เป็นอิสรภาพที่มนุษย์เป็นใหญ่ในตัวเอง สามารถมีความสุขด้วยตนเองและพัฒนาตนเองได้ โดยเป็นอิสระจากการถูกครอบงำจากปัจจัยภายนอกคือ ธรรมชาติและสังคม ทำให้มนุษย์สามารถมีความสุขได้โดยลำพังตนเอง

อิสรภาพทั้งสามขั้นนี้มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ อิสรภาพภายในตัวมนุษย์ซึ่งเป็นอิสรภาพขั้นที่สามจะเป็นฐานและเป็นหลักประกันให้อิสรภาพสองขั้นแรกที่เป็นอิสรภาพภายนอก คือ อิสรภาพทางด้านกายภาพและอิสรภาพทางด้านสังคมมีความมั่นคงแท้จริง พร้อมกันนั้นอิสรภาพภายนอกสองขั้นแรกก็ส่งเสริมให้อิสรภาพภายในสามารถพัฒนาสมบูรณ์ในตัวมนุษย์ด้วย

พระธรรมปิฎกเห็นว่า สังคมที่ดีนั้นเป็นปัจจัยที่เอื้อให้มนุษย์เข้าถึงจุดหมายของชีวิต คือ อิสรภาพหรือความหลุดพ้น (วิมุตติ) ได้แก่ความปลอดโปร่ง โล่ง เป็นอิสระ เป็นภาวะที่พ้นจากความบีบคั้น บังคับ จำกัด ผูกมัด ขัดข้อง ปราศจากข้อบกพร่องไม่ต้องขึ้นต่อสิ่งอื่นหรือใครอื่น เป็นภาวะที่เป็นไทแก่ตัวหรือเป็นใหญ่ในตัว ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำ(และไม่ทำ)การใดๆ ได้ตามที่ต้องการหรือเห็นสมควร โดยพระธรรมปิฎกแยกอิสรภาพออกเป็นสี่ด้านตามหลักการพัฒนามนุษย์ดังนี้[๑๙๕]

๑. อิสรภาพทางกาย หรืออิสรภาพพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ อิสรภาพทางกาย ที่ปลอดพ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียนในทางธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ การมีปัจจัยสี่เพียงพอที่จะหลุดพ้นจากความยากจนแร้นแค้นขาดแคลน ไม่มีภัยธรรมชาติเบียดเบียนหรือมีแต่พอจะป้องกันแก้ไขได้ แล้วก็พ้นจากภัยที่มนุษย์สร้างขึ้นในทางกายภาพ เช่น มลภาวะในสภาพแวดล้อม ตลอดจนการรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องเป็นคุณประโยชน์

๒. อิสรภาพทางสังคม หรือเกี่ยวกับศีล คือ ความปลอดพ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์ พ้นจากความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การข่มเหงแย่งชิง มีอาชีวะ คืออาชีพที่ประกอบได้โดยสุจริต ดำรงชีวิตอย่างโปร่งโล่ง ไม่ว่างงาน พึ่งตนได้ รวมไปถึงความหลุดพ้นจาก

---

[๑๙๕] Phradebvedi, **Freedom Individual and Social**, (Bangkok : Buddhadhamma Foundation, 1990), P.26-16.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความบีบคั้นในการใช้สติปัญญา สามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นผลแห่งสติปัญญานั้นโดยเสรีซึ่งสัมพันธ์กับอิสรภาพทางปัญญา

๓. อิสรภาพทางจิตใจ เช่นว่า มีจิตใจที่มีคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ไม่ถูกกิเลสและความทุกข์บีบคั้นครอบงำ ไม่มีความโศก ปราศจากความขุ่นมัวเศร้าหมองเบิกบานเป็นสุข

๔. อิสรภาพทางปัญญา คือ ภาวะที่มีการรับรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ไม่เอนเอียงด้วยอคติ รู้จักคิด คิดเองเป็น รู้จักคิดแก้ปัญหา รู้วิธีที่จะทำการต่าง ๆ ให้สำเร็จผล มีความตัดวินิจฉัยที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นทาสของกิเลส ใช้ปัญญาคิดการต่าง ๆ โดยบริสุทธิ์ใจ ไม่มีเงื่อนงำหรือกิเลสนอบแฝงตลอดจนรู้แจ้งสัจธรรมถึงขั้นหลุดพ้นจากความทุกข์อันเกี่ยวเนื่องกันกับอิสรภาพทางจิตใจ

ดังนั้น จึงสรุปเป้าหมายของสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกได้ว่าเป็นสังคมที่มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงความสมบูรณ์คืออิสรภาพทั้งสี่ด้าน จุดหมายของสังคมเป็นจุดหมายปลายเปิดที่จะต้องสร้างสรรค์พัฒนาตามยุคสมัย จึงไม่สามารถกำหนดรูปแบบของสังคมอย่างตายตัวได้ แต่กำหนดได้เพียงว่าสังคมมีจุดหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและเกื้อกูลต่อกัน จุดหมายของสังคมจึงมีความสัมพันธ์กับจุดหมายของชีวิตโดยการสร้างสังคมที่ดีที่สุดเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงจุดหมายคือชีวิตที่สมบูรณ์

๓.๗ กฎธรรมชาติกับสังคมนิยมน์(กฎของมนุษย์)

เราจะเข้าใจแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกได้ดียิ่งขึ้นหากเราได้ทำความเข้าใจแนวคิดในเรื่องกฎธรรมชาติและสังคมนิยมน์หรือกฎสังคม ที่ผ่านมาเราได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสังคมอุดมคติและบุคคลในอุดมคติ ซึ่งเราสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเป็นหลักใหญ่ได้ ๒ ประการ คือ ๑) หลักธรรม อันเป็นอุดมคติของมนุษย์ ที่มนุษย์ทุกคนมุ่งเข้าถึงซึ่งเป็นส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาและหลักความประพฤติของมนุษย์ เรียกว่ากฎธรรมชาติ ๒) หลักวินัย เป็นภาคปฏิบัติดำเนินการที่จะนำเนื้อหาและหลักการไปจัดสรรให้เกิดผลเป็นรูปธรรมจริงจัง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นกฎของมนุษย์ ดังนั้น การเข้าใจว่ากฎของธรรมชาติกับกฎของมนุษย์มีความสัมพันธ์กันอย่างไรย่อมทำให้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกได้ดียิ่งขึ้น

๓.๗.๑ กฎธรรมชาติ

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก หมายถึง กฎความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของธรรมชาติ ไม่มีผู้สร้างหรือผู้บันดาลเป็นอยู่เองตามธรรมชาติ ดังพระธรรมปิฎกอธิบายว่า "กฎธรรมชาตินี้เป็น

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ธรรมธาตุคือภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมฐิติคือภาวะที่ตั้งอยู่หรือยืนตัวเป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมนิยามคือกฎธรรมชาติหรือกำเนิดแห่งธรรมดา ไม่เกี่ยวกับผู้สร้างผู้บันดาลหรือการเกิดขึ้นของศาสนาหรือศาสดาใดๆ"[๑๑๖] และกฎนี้ถูกค้นพบโดยมนุษย์ผู้มีปัญญาสูงสุดคือพระพุทธเจ้า ดังที่พระองค์ตรัสว่า "ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ความที่มีสิ่งทั้งหลายเป็นปัจจัยของสิ่งนี้ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นแล้วจึงบอกจึงแสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย"[๑๑๗] จากคำตรัสนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้สร้างกฎธรรมชาติ แต่กฎนี้มีอยู่ก่อนพระองค์ พระองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบแล้วนำกฎนี้มาสั่งสอน กฎธรรมชาตินี้เป็นกฎแห่งปัจจัยสัมพันธ์ คือความเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน ซึ่งทำงานอยู่ตลอดเวลา เป็นกฎที่ครอบคลุมสรรพสิ่ง สรรพสิ่งทั้งหลายตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาตินี้ ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "สรรพสิ่งทั้งหลายทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งหมดเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยและเป็นสิ่งที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน(ปัจจัยสัมพันธ์)"[๑๑๘] มนุษย์เรียกความเป็นไปตามธรรมดานี้ว่า กฎธรรมชาติ และมนุษย์ทั้งหลายก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกฎธรรมชาติ พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักธรรมสองหมวดใหญ่ในรูปของกฎธรรมชาติ คือ กฎไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท โดยที่กฎธรรมชาติทั้งสองหมวดนี้เป็นกฎเดียวกันแต่แสดงคนละแนวเพื่อให้เห็นความจริงอย่างเดียวกัน ดังพระธรรมปิฎกอธิบายว่า "ไตรลักษณ์มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นอย่างเดียวกัน ในเมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นไปโดยอาการที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันตามหลักปฏิจจสมุปบาท ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาทก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันเป็นกระแสจนมองเห็นลักษณะได้ว่าเป็นไตรลักษณ์"[๑๑๙] นั่นคือกฎทั้งสองอธิบายสิ่งเดียวกันแต่อธิบายคนละแง่นั่นเอง กฎธรรมชาตินี้ภาษาบาลีเรียกว่า นิยาม ซึ่งหมายถึง ความจริงอันเป็นที่แน่นอน วิถีทางที่แน่นอน ความเป็นไปที่มีระเบียบแน่นอน[๑๒๐]

---

[๑๑๖]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๗-๖๘.

[๑๑๗]มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), เล่มที่ ๑๖ ข้อที่ ๒๐ หน้า ๑๐๗.

[๑๑๘]P.A. Payutto., Good, Evil and Beyond (Kamma in The Buddha's Teaching), Tr. By Bruce Evans., (Bangkok ; Buddhadamma Foundation, 1997), P.1.

[๑๑๙]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๗.

[๑๒๐]P.A. Payutto., Good, Evil and Beyond (Kamma in The Buddha's Teaching), Tr. By Bruce Evans., (Bangkok ; Buddhadamma Foundation, 1997), P.1. .

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงนิยามหรือกฎธรรมชาติออกเป็น ๕ อย่าง คือ

๑. อุตุนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ โดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ ความเปลี่ยนแปลงที่เนื่องด้วยความร้อนหรืออุณหภูมิ

๒. พีชนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์หรือพันธุกรรม

๓. จิตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต

๔. กรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นกระบวนการของการกระทำและการให้ผลของการกระทำ

๕. ธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างที่เรียกกันว่า ความเป็นไปตามธรรมดา[๕๕]

กฎธรรมชาตินี้แม้จะแบ่งออกเป็นหลายลักษณะแต่ก็รวมอยู่ในลักษณะอย่างเดียวกัน คือ "กฎของความพึ่งพาอาศัยกันตามเหตุปัจจัย"[๕๖] กฎธรรมชาติ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรม ซึ่งมนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญาโดยการพัฒนาปัญญาตามกระบวนการไตรสิกขา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงพัฒนาปัญญาจนเข้าถึงธรรมได้รับประโยชน์จากธรรม แล้วนำเอาธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้มาสั่งสอนพัฒนามนุษย์[๕๗]

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า กฎธรรมชาติตามทัศนะของพระธรรมปิฎกหมายถึง กฎความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของธรรมชาติเป็นกฎแห่งเหตุปัจจัยสัมพันธ์ไม่มีผู้สร้างไม่มีผู้บันดาลเป็นอยู่เองตามธรรมดาของธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงเข้าถึงธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้แล้วทรงนำมาสั่งสอนมนุษย์ มนุษย์มีศักยภาพที่จะเข้าถึงธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้ได้ด้วยการพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขาเพื่อให้รู้เท่าทันความเป็นไปตามธรรมดาของเหตุปัจจัยแล้วจะได้ปฏิบัติต่อกฎนี้ได้ถูกต้อง

๓.๓.๒ กฎแห่งกรรมหรือกรรมนิยาม

กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง เป็นกฎที่ควบคุมความเป็นไปของชีวิตและสังคมมนุษย์ ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่สำคัญที่สุดสำหรับพวกเราซึ่งเป็นมนุษย์เพราะเกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบของพวกเรา พวกเรา

---

[๕๕]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงขยายความ,หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

[๕๖]P.A. Payutto, Good, Evil and Beyond (Kamma in The Buddha's Teaching) Tr. By Bruce Evans,(Bangkok : Buddhadamma Foumnnnnnnnndation,1997) , P.1.

[๕๗]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๑๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นผู้สร้างกรรมและกรรมกำหนดโชคชะตาและสภาพชีวิตของพวกเรา"[๔๔๔] คำว่ากรรมนี้หมายถึง "การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือการกระทำบนรากฐานของเจตนาหรือการกระทำด้วยความจงใจ"[๔๔๕] การกระทำต่างๆ ในชีวิตและสังคมมนุษย์เกิดจากความจงใจหรือที่เรียกว่าเจตจำนงของมนุษย์ มนุษย์เกิดจากธรรมชาติและมีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่มนุษย์มีความสามารถพิเศษที่เรียกว่า กรรมนิยาม และมนุษย์ใช้กรรมนิยามนี้เองในการสร้างสรรค์สังคมและประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาเพื่อกำหนดความเป็นไปทางสังคม ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "กรรมนิยาม เป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง ครอบคลุมโลกแห่งเจตจำนงและการปรุงแต่งสร้างสรรค์ทั้งหมดของมนุษย์ เป็นแกนนำในการปรุงแต่งชีวิตของตนเอง เป็นเครื่องชี้กำหนดแนวทางของสังคม และผลงานสร้างสรรค์ทำลายของมนุษย์เป็นฐานที่มนุษย์อาศัยก้าวเข้าไปเกี่ยวข้องกับนิยามอื่นๆเพื่อปรุงแต่งบังคับควบคุมโลกธรรมชาติ"[๔๔๖] ดังนั้น กรรมนิยามจึงเป็นกฎที่สำคัญมาก เพราะเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของโลก โลกจะเสื่อมหรือเจริญก็เพราะการกระทำของมนุษย์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า "กมฺมุนา วตฺตติ โลโก สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม" ซึ่งก็คือการเป็นไปตามการปรุงแต่งสร้างสรรค์หรือเจตจำนงของมนุษย์ พระธรรมปิฎกเรียกว่า "กรรมชี้นำสังคม หรือกรรมกำหนดวิถีชีวิตของสังคม"[๔๔๗] กล่าวคือ ชีวิตและสังคมขึ้นอยู่กับเจตจำนงของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีเจตจำนงที่ดีและถูกต้องก็จะทำให้สังคมดีไปด้วย

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม เป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง เป็นกฎที่กำหนดวิถีชีวิตและสังคมของมนุษย์ ชีวิตและสังคมมนุษย์จะเจริญหรือเสื่อมขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ หรือเจตจำนงของมนุษย์ทั้งหมด กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งเหตุปัจจัยคือถ้ามนุษย์ทำดีก็จะได้รับผลดี ถ้าทำชั่วก็จะได้รับผลชั่ว

๓.๗.๓ สังคมนิยมน์หรือกฎมนุษย์

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก นอกจากกฎแห่งกรรมซึ่งกำหนดวิถีชีวิตและสังคมของมนุษย์ให้เป็นไปตามเหตุปัจจัยหรือตามเจตจำนงของมนุษย์แล้ว ยังมีกฎอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่มีอยู่ในธรรมชาติแต่เป็นกฎที่มนุษย์ร่วมกันกำหนดขึ้น แม้ไม่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยตรงแต่เป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ กฎนี้พระธรรมปิฎกเรียกว่าสังคมนิยมน์ โดยท่านกล่าวว่า "กฎที่มนุษย์กำหนดวางกันขึ้น เป็นข้อตกลงเพื่อควบคุมความประพฤติ ในหมู่มนุษย์ด้วยกันเองให้อยู่ร่วมกันโดยผาสุก นับว่า

---

[๔๔๔] P.A. Payutto., Good, Evil and Beyond (Kamma in The Buddha's Teaching), Tr. By Bruce Evans., P.4.

[๔๔๕] Ibid., P.6.

[๔๔๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๕๕.

[๔๔๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นบัญญัติทางสังคม เช่นระเบียบข้อบังคับ กติกา กฎหมาย จารีต ประเพณี วินัยบัญญัติ เป็นต้น"[๑๙๙] กฎที่เรียกว่าสังคมนิยมน์นี้ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นนอกเหนือกฎธรรมชาติ แต่ก็เกิดจากการปรุงแต่งสร้างสรรค์ของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกรรมนิยาม ดังนั้นกฎนี้จึงขึ้นกับกรรมนิยาม แต่ไม่มีลักษณะในด้านปัจจัยสัมพันธ์และความเป็นจริงเหมือนกับกรรมนิยาม เป็นเพียงส่วนที่ซ้อนเสริมอิงอยู่กับกรรมนิยามเท่านั้น"[๒๐๐]

พระธรรมปิฎกกล่าวว่า กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ แต่สังคมนิยมน์หรือกฎสังคม เป็นกฎที่มนุษย์บัญญัติขึ้นร่วมกัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งสร้างสรรค์ของมนุษย์ มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อกฎทั้งสองนี้ต่างกัน ดังท่านกล่าวว่า "โดยกฎแห่งกรรมมนุษย์รับผิดชอบต่อการกระทำของตนตามกระบวนการของธรรมชาติ แต่โดยกฎของสังคมมนุษย์มนุษย์รับผิดชอบต่อการทำของตนตามกระบวนการที่จัดวางขึ้นเองของมนุษย์"[๒๐๑]

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าในสังคมมนุษย์มีกฎสองกฎควบคู่อยู่คือมีกฎแห่งกรรมกับกฎสังคมที่เรียกว่า สังคมนิยมน์ มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อกฎแห่งกรรมตามกระบวนการของธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันมนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนตามกระบวนการของสังคมด้วย

พระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ความคิดความชั่วที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของสังคมอยู่ในขอบเขตของสังคมนิยมน์ กุศลอกุศลที่เป็นคุณสมบัติของกฎแห่งกรรมก็อยู่ในขอบเขตของกฎแห่งกรรม"[๒๐๒] แต่สังคมนิยมน์ก็สัมพันธ์กับกรรมนิยามโดยมีเจตจำนงเป็นตัวการสร้างความสัมพันธ์และเป็นตัวแยกระหว่างกฎทั้งสอง

ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมนิยามกับสังคมนิยมน์เป็นดังนี้

สังคมนิยมน์หรือกฎสังคมที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเพื่อความประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเช่นเพื่อให้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความสงบสุข เป็นข้อตกลงหรือเป็นพันธสัญญาระหว่างกันและข้อบัญญัติเหล่านี้จะช่วยให้สังคมสงบสุขได้ประโยชน์หรือไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจและจิตใจของผู้บัญญัติว่า มีความรู้กว้างขวางเพียงพอและมีจิตใจบริสุทธิ์ในการบัญญัติหรือไม่ ผู้ฝ่าฝืนกฎบัญญัติจะถูกสังคมลงโทษหรือไม่ก็เป็นเรื่องของสังคม ไม่เกี่ยวกับกรรมนิยาม แต่สังคมนิยมน์มาเกี่ยวข้องกับกรรมนิยามเมื่อกฎบัญญัตินั้นเป็นที่ยอมรับในสังคมร่วมกันแล้วผู้ฝ่าฝืนมีเจตนาละเมิดกฎนั้น "เจตนา

---

[๑๙๙]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๕๖.

[๒๐๐]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

[๒๐๑]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

[๒๐๒]P.A. Payutto., Good, Evil and Beyond (Kamma in The Buddha's Teaching), Tr. By Bruce Evans., P.22.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นี้เป็นจุดเริ่มต้นของกฎแห่งกรรมและเป็นเรื่องของกฎแห่งกรรม"[๒๐๒] ดังนั้นกระบวนการของกรรมนิยามจะทำงานสัมพันธ์กับสังคมนิยมน์ทันทีเมื่อคนมีเจตนาฝ่าฝืนกฎของสังคมนิยมน์ และให้ผลทันทีโดยไม่ต้องรอคำตัดสินจากสังคมอีก จุดนี้เองที่กฎของมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้องกับกฎธรรมชาติโดยเฉพาะกฎแห่งกรรม กฎของมนุษย์อาจเปลี่ยนแปลงได้เมื่อผู้มีปัญญาเห็นว่าเป็นกฎที่ไม่ถูกต้องและการละเมิดกฎนั้นก็ไม่ถือว่ามีเจตนาที่ผิดเพราะเป็นการรู้เท่าทันด้วยปัญญา จิตใจของผู้ละเมิดก็ไม่ขุ่นมัว แต่กรรมนิยามก็ให้ผลในทางดีแม้จะผิดกฎสังคมก็ตาม กรรมนิยามไม่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกำหนดของสังคมที่ขัดกับกฎธรรมชาติ แต่กฎสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ถูกต้องได้เมื่อเข้าใจกฎของกรรมนิยาม

พระธรรมปิฎกเห็นว่า การให้ผลของกรรมนิยามกับการให้ผลของกฎสังคมนิยมน์นั้นต่างกันหรือแยกจากกัน ดังท่านกล่าวว่า "ผลของกรรมดำเนินไปตามกฎของมันเองไม่ขึ้นต่อบัญญัติของสังคมใดๆ ที่ขัดกับมัน"[๒๐๓] หมายความว่าบางครั้งผู้ที่ปฏิบัติผิดกฎสังคมนิยมน์ อาจไม่ผิดต่อกฎกรรมนิยามก็ได้

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก สังคมนิยมน์หรือกฎของสังคมนี้เป็นกฎสมมติ คือเป็นความจริงแห่งเหตุและผลโดยขึ้นต่อสมมติ ซึ่งหมายถึงการยอมรับร่วมกัน[๒๐๔] กฎสมมติที่เรียกว่าสังคมบัญญัตินี้ พระธรรมปิฎกหมายถึง วินัยที่มนุษย์ตั้งขึ้นเพื่อเป็นระเบียบแบบแผนในสังคมโดยอาศัยการเข้าใจหรือเข้าถึงหลักความจริงของธรรมชาติ มีเป้าหมายเพื่อจัดสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการเข้าถึงธรรมหรือกฎธรรมชาติ สามารถดำเนินชีวิตได้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ อย่างรู้เท่าทัน ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "วินัยคือการจัดโครงสร้างวางระบบระเบียบแบบแผนของชุมชนหรือสังคมเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยมีความเป็นอยู่และมีความสัมพันธ์ที่ดีงามที่จะได้ประโยชน์จากธรรมนั่นเอง"[๒๐๕] ระเบียบแบบแผนชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่มนุษย์จัดสร้างขึ้นซึ่งเรียกว่า สังคมนิยมน์หรือวินัย ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนี้ พระธรรมปิฎกหมายถึงระบบแบบแผนในสังคมมนุษย์ทั้งหมดที่เรียกว่า ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การปกครอง ระบบการบริหารและระบบสังคมต่างๆ ระบบทั้งหมดนี้จะต้องสัมพันธ์อยู่ในระบบใหญ่อันเดียวกัน พระธรรมปิฎกเห็นว่า ระบบเหล่านี้จะได้ผลอย่างแท้จริงจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจในกฎธรรมชาติที่เรียกว่า ธรรม และจะต้องประสานเป็นอันเดียวกันทั้งหมดจะแยกกันไม่ได้[๒๐๖]

---

[๒๐๒] Ibid., P.24.

[๒๐๓] Ibid., P.26.

[๒๐๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษย์ชาติ, หน้า ๓๙.

[๒๐๕] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๑๖.

[๒๐๖] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษย์ชาติ, หน้า ๒๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าสังคมนิยมน์ตามทัศนะพระธรรมปิฎกหมายถึงกฎสังคมที่มนุษย์ตกลงกันบัญญัติขึ้นร่วมกันเป็นการจัดโครงสร้างของสังคมทั้งหมด แต่เป็นกฎที่ไม่มีจริงในธรรมชาติ มนุษย์บัญญัติขึ้นเพื่อให้เอื้อต่อการที่มนุษย์จะเข้าถึงความจริงของธรรมหรือกฎธรรมชาติ กฎนี้เป็นกฎที่บัญญัติขึ้นบนฐานของกฎธรรมชาติ โดยอิงซ้อนอยู่กับกฎแห่งกรรม ซึ่งพระธรรมปิฎกหมายถึงวินัยในทางพระพุทธศาสนานั่นเอง

๓.๗.๔ กฎหมาย

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก กฎหมาย หมายถึง กฎของสังคมที่มนุษย์บัญญัติขึ้นร่วมกัน ดังที่ท่านเรียกว่า สังคมนิยมน์ นั่นเอง และก็หมายถึงความหมายของวินัยด้วย พระธรรมปิฎกกล่าวถึงกฎหมายว่า "กฎหมายนั้นไม่ใช่เป็นเพียงระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์หรือความประพฤติเท่านั้น แต่เป็นเครื่องกำหนดการจัดวางระบบและกำหนดกิจการต่างๆ ของสังคม"[๒๐๗] นั่นคือสังคมจะต้องดำเนินไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ กฎหมายเป็นเครื่องชี้นำของสังคม พระธรรมปิฎกได้กล่าวถึงสังคมที่สมบูรณ์ตามกฎหมายว่า "ในสังคมที่สมบูรณ์จะต้องมีกฎหมายหรือวินัยใหญ่อันหนึ่งทำหน้าที่นี้คือ เป็นที่ประมวลประสานระบบย่อยทุกอย่างของสังคมให้เข้ามาอยู่ในระบบสัมพันธ์ใหญ่ที่ครอบคลุมทั้งหมด ... และเกื้อหนุนกันโดยโยงเข้ากับความจริงพื้นฐานอันเป็นหนึ่งเดียวของระบบแห่งธรรมดาของธรรมชาติ"[๒๐๘] ซึ่งพระธรรมปิฎกหมายถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญนั่นเอง

พระธรรมปิฎกเห็นว่ากฎหมายที่ดีและมีผลประโยชน์อย่างแท้จริงจะต้องมีความสัมพันธ์กับธรรม ซึ่งหมายถึงกฎธรรมชาติ โดยที่วินัยหรือกฎหมายมีความสัมพันธ์กับธรรมดังนี้

๑. วินัยที่ถูกต้องจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริงในธรรมชาติ

๒. วินัยต้องมีความมุ่งหมายเพื่อธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเช่นความชอบธรรม ความเป็นธรรม ความดีงามของสังคม[๒๐๙]

นั่นคือวินัยหรือกฎหมายตามทัศนะของพระธรรมปิฎก นอกจากกฎหมายจะเป็นเครื่องมือปกครองมนุษย์ให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยความสงบสุขแล้ว ยังมุ่งประโยชน์เพื่อให้มนุษย์พัฒนาคนให้เข้าถึงธรรมด้วย ดังท่านกล่าวว่า "กฎของมนุษย์คือวินัยต้องอิงอยู่บนความจริงของธรรมชาติ คือ ธรรม

---

[๒๐๗]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๓๕.

[๒๐๘]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

[๒๐๙]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และมีไว้เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงและได้ประโยชน์จากกฎธรรมชาตินั่นเอง ความหมายของวินัยซึ่งรวมทั้งกฎหมายก็อยู่ที่นี่"[๒๐๐]

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก กฎหมายที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัญญาพิเศษหรือผู้ปกครองที่มีปัญญาพิเศษ แต่ถ้าไม่มีก็ต้องหาแหล่งปัญญาพิเศษมาตรากฎหมายให้ผู้ปกครองบริหารกิจการไปตามปัญญานั้นอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งพระธรรมปิฎกได้สรุปกิจทางปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่นักนิติศาสตร์จะต้องมีไว้สองประการ คือ

๑. รู้เข้าใจหยั่งทราบถึงจุดหมายที่แท้จริงตามกฎธรรมชาติที่อยู่เบื้องหลังแห่งสมมติทั้งหมดของมนุษย์

๒. จัดตั้งวินัยหรือกฎหมายที่มีขอบข่ายครอบคลุมที่จะประสานระบบสมมติของมนุษย์ทุกอย่างเข้าเป็นระบบใหญ่อันเดียวกันที่โยงถึงทั่วกันหมด ซึ่งสอดคล้องกับระบบความสัมพันธ์อันหนึ่งอันเดียวของธรรมชาติ[๒๐๑] บุคคลที่มีปัญญาเช่นนี้ พระธรรมปิฎกหมายถึงพระพุทธเจ้าและถ้าไม่มีบุคคลเช่นพระพุทธเจ้าแหล่งปัญญาเช่นนี้มีอยู่ในหลักการแห่งธรรมวินัยของพระพุทธศาสนานั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่ากฎหมายหรือวินัยเป็นเครื่องมือในการวางแผนดำเนินการและควบคุมสังคมให้เป็นไปตามกฎหมายซึ่งอาจเรียกว่า อำนาจนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการมาจากการชี้แนะของกฎหมาย พระธรรมปิฎกได้สรุปความหมายของกฎหมายเอาไว้ในการนิยามความหมายของวินัยซึ่งเป็นคำเดียวกับนิติว่า "หมายความว่าทำให้คนมีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นและทำให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี เป็นความหมายทั้งในระดับบุคคลและสังคม เป็นได้ทั้งกฎหมายและการปกครองที่จัดสรรให้เกิดความเรียบร้อยดีงามขึ้นในสังคมมนุษย์"[๒๐๒] แต่สังคมที่สงบนั้นไม่ใช่จุดหมายของวินัย แต่ความสงบเรียบร้อยถือเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ฝึกฝนพัฒนาตนเองเพื่อเข้าถึงความจริงของธรรมชาติดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "มนุษย์จะมีชีวิตที่ดีงามก็ต้องฝึกฝนพัฒนาด้วยการพยายามเข้าถึงความจริงของกฎธรรมชาติด้วยการฝึกฝนพัฒนานี้ มนุษย์ก็จะสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมที่ดีงามขึ้นมาได้ การเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์นี้จึงเป็นจุดหมายแห่งกิจกรรมและกิจการทั้งหลายของมนุษย์"[๒๐๓] จากคำกล่าวนี้หมายความว่า กฎหมายและการปกครองมาเป็นปัจจัยเกื้อหนุน "สังคมมีวินัยทั้งในแง่ของการปกครองและกฎหมายเพื่อสร้างสรรค์ความสงบเรียบร้อยอันเป็นสภาพที่เอื้อให้คนทั้งหลายพัฒนาชีวิตของตนเองขึ้นไปให้สามารถบรรลุจุดหมายแห่งการมีชีวิตที่ดีงามมีสันติสุขและเป็นอิสระ

---

[๒๐๐]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๓๐.

[๒๐๑]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

[๒๐๒]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙-๔๐.

[๒๐๓]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้จนเข้าถึงประโยชน์สุขที่สูงสุด"[๒๐๔] จุดนี้เองที่จุดหมายของกฎหมายมาสนองจุดหมายของชีวิตมนุษย์

พระธรรมปิฎกเห็นว่าสังคมที่มนุษย์มีการศึกษาพัฒนาคนดีแล้วกฎหมายจะเป็นเพียงเครื่องหมายรู้หรือข้อหมายรู้ร่วมกัน ไม่ใช่เป็นข้อบังคับ ดังที่พระธรรมปิฎกกล่าวว่า "เมื่อมีการศึกษาที่แท้ที่ทำให้คนพัฒนาอย่างถูกต้อง คนก็จะพร้อมที่จะปฏิบัติตามวินัยโดยเฉพาะที่เรียกว่ากฎหมาย (ที่ชอบธรรม) และคนที่มีการศึกษาที่พัฒนาคนดีแล้วอย่างถูกต้องนั้นก็จะมองวินัยโดยเฉพาะกฎหมายนั้นเป็นข้อหมายรู้ที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องในการช่วยกันสร้างสรรค์สภาพชีวิตและสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตสู่ความดีงามและประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป"[๒๐๕] ดังนั้นกฎหมายที่ดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคือ "บัญญัติที่เป็นข้อหมายรู้ในการที่จะเป็นอยู่และทำกิจในการมีชีวิตร่วมกัน ซึ่งทั้งหมดนั้นขึ้นต่อความสำเร็จในการปฏิบัติตามหลักการแห่งการพัฒนาคน"[๒๐๖] ซึ่งหมายความว่ากฎหมายที่ดีที่ถูกต้องและการปกครองที่ดีที่สุดต้องใช้อาญาให้น้อยที่สุดนั่นเอง

พระธรรมปิฎกได้กล่าวถึงการตรวจสอบกฎหมายหรือกฎมนุษย์ว่าสอดคล้องกับกฎธรรมชาติและช่วยนำมนุษย์เข้าถึงธรรมได้หรือไม่โดยตรวจสอบผู้บัญญัติกฎหมายว่าจะต้องมี

๑. การเข้าถึงธรรมด้วยปัญญา คือความรู้ในความจริงว่ามีหลายระดับตั้งแต่

๑) ความรู้ในกฎความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งทั้งหลาย ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยหลักแห่งความถูกต้องดีงาม อย่างน้อยรู้ตัวกฎเกณฑ์กติกาในความหมายที่แท้จริงของมันและตามที่มนุษย์บัญญัติ รู้ไปถึงสังคม สภาพปัญหาของสังคมและเหตุปัจจัยแห่งความเป็นไปในสังคม กลไกของความเป็นไปนั้น คลอดจนการหยั่งเห็นว่าการที่วางกฎนี้แล้วจะเกิดผลอะไรขึ้นมาในสังคมเป็นต้น

๒) ความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์นี้ ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝนพัฒนา เขามีความประสงค์อะไร ชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร

๒. การเข้าถึงธรรมด้วยจิตใจ คือมีเจตนาบริสุทธิ์ รักความเป็นธรรม มีความมุ่งมาดใฝ่ปรารถนาต่อจุดหมายที่จะสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้ดีงามด้วยการดำรงธรรมไว้ในสังคม[๒๐๗] ซึ่งหมายความว่า มนุษย์ต้องทำหน้าที่ตรวจสอบอยู่ตลอดเวลาว่า ผู้บัญญัติกฎหมายมีคุณสมบัติเช่นนี้หรือไม่รวมทั้งผู้บังคับใช้กฎหมายด้วย เมื่อเขาเข้าถึงธรรมการบัญญัติกฎหมายและการใช้กฎหมายก็จะเป็นไปเพื่อเกื้อกูลให้มนุษย์เข้าสู่ชีวิตที่ดีงามได้

---

[๒๐๔]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

[๒๐๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

[๒๐๖]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

[๒๐๗]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่ากฎหมายตามทัศนะของพระธรรมปิฎกหมายถึงการจัดสรรระบบโครงสร้างของสังคมทั้งหมดของมนุษย์เพื่อจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการที่มนุษย์จะเข้าถึงจุดหมาย คือ ธรรม กฎหมายต้องอิงอยู่บนฐานของธรรม ผู้บัญญัติและผู้ใช้กฎหมายต้องเข้าถึงธรรม กฎหมายจึงเป็นเครื่องฝึกมนุษย์ เมื่อมนุษย์พัฒนาดีแล้ว กฎหมายก็จะกลายสภาพเป็นข้อหมายรู้ร่วมกันของสังคม และกฎหมายเป็นเครื่องกำหนดกิจกรรมต่างๆหรือเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนสังคมด้วย

๓.๓.๕ การปกครองหรือองค์อธิปัตย์

ผู้ปกครองตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ถูกสร้างขึ้นโดยกฎหมายและผู้ปกครองก็จะมาออกกฎหมายด้วย กฎหมายและผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นความเป็นไปของสังคมจึงมีการปกครองเป็นเครื่องจัดทำดำเนินการให้เป็นไป พระธรรมปิฎกกล่าวถึงการปกครองเป็นสองลักษณะ คือ หลักการปกครองที่ดีกับรูปแบบการปกครองที่ดี การปกครองนั้นมีได้หลายรูปแบบแล้วแต่ปัญญาความสามารถของมนุษย์จะคิดสรรค์ขึ้น แต่หลักการปกครองที่ดีนั้นมีหลักเดียว

หลักการปกครองที่ดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎก คือ หลักความจริง ความถูกต้อง ความชอบธรรม ความดีงาม ความเป็นธรรมและการถือธรรมเป็นใหญ่เป็นประมาณ หลักการนี้เรียกว่า ธรรมาธิปไตย[๒๙๔] นั่นคือผู้ที่จะมาปกครองจะต้องยึดถือหลักการปกครองนี้อย่างมั่นคงและทำหน้าที่ปกครองโดยสร้างความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างแท้จริง ดังนั้นหลักการปกครองที่ดีตามทัศนะของพระธรรมปิฎกก็คือ ผู้ปกครองยึดธรรมเป็นหลัก คือถือเอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงามเป็นเกณฑ์และยึดถือธรรมเป็นใหญ่ สร้างธรรมนี้ให้เกิดขึ้นในสังคม

ส่วนรูปแบบการปกครองที่ดีนั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่ามี ๓ รูปแบบ ใหญ่ ๆ คือ

๑. บุคคลผู้เดียวปกครอง

๒. คณะบุคคลปกครอง

๓. ทุกคนร่วมกันปกครอง[๒๙๕]

ผู้ปกครองทั้งหมดนี้จะต้องถือหลักการปกครองที่ดี คือ ถือธรรมเป็นใหญ่และสร้างธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม จึงจะถือว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด

พระธรรมปิฎกเห็นว่าสังคมปัจจุบันยอมรับกันว่า ประชาชนทุกคนควรจะปกครองร่วมกัน โดยทุกคนช่วยกันปกครอง ประชาชนเป็นใหญ่ เป็นผู้รับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม เพราะเห็นว่า ประชาชนมีสติปัญญาความรู้ความเข้าใจสามารถคิดเองได้ รู้จักแยกแยะวินิจฉัยความถูกผิด

---

[๒๙๔]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๑๒๘.

[๒๙๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒-๑๒๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ควบคุมตนเองและควบคุมกันเองได้ "จึงคิดว่าควรจะปกครองกันเอง การที่ประชาชนปกครองกันเองนี้ก็คือหลักการของประชาธิปไตย"[๒๒๐] พระธรรมปิฎกเห็นว่า การปกครองรูปแบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดี แต่ประชาธิปไตยที่ดีที่สุดตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นหมายถึง "ระบอบประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน คือระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงหรือระบอบประชาธิปไตยในอุดมคติ"[๒๒๑]

พระธรรมปิฎกเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยสอดคล้องกับหลักการของวินัย เพราะเป็นการปกครองที่เปิดโอกาสที่ดีที่สุดในการสร้างสรรค์ที่จะทำให้ชีวิตและสังคมบรรลุประโยชน์สูงสุด และโอกาสที่สำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตยก็คือ โอกาสที่ประชาชนทุกคนจะได้พัฒนาศักยภาพของตนให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุด และให้ศักยภาพของตนมาร่วมสร้างสรรค์สังคม[๒๒๒]

ดังนั้น ระบบการปกครอบประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุด เพราะเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการนำเอาศักยภาพของตนมาสร้างสรรค์สังคม การมีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพนี้พระธรรมปิฎกเรียกว่าเสรีภาพ เพราะฉะนั้นเสรีภาพจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "การปกครองแบบประชาธิปไตยนี้เป็นการปกครองที่พยายามเปิดโอกาสให้ศักยภาพของมนุษย์แต่ละคนออกไปเป็นส่วนร่วมที่เป็นประโยชน์แก่สังคมให้มากที่สุด การที่เรามีเสรีภาพก็คือการที่ว่าเราสามารถเอาศักยภาพของเราไปทำประโยชน์ให้แก่สังคมของเรา เป็นส่วนร่วมที่เป็นประโยชน์"[๒๒๓]

๓.๗.๖ เสรีภาพ

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าตามทัศนะของพระธรรมปิฎกการปกครองระบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ให้โอกาสที่ดีที่สุดให้มนุษย์ใช้ศักยภาพในการร่วมกันสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ตนเองและสังคม พระธรรมปิฎกเห็นว่า เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่สำคัญที่สุดในการร่วมกันสร้างสรรค์สังคม คือ เสรีภาพ และหากไม่มีเสรีภาพ ศักยภาพของมนุษย์แต่ละคนที่มีอยู่ก็ไม่มีโอกาสออกมาเป็นส่วนร่วมในการสร้างสังคม

---

[๒๒๐]พระเทพวาที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗.

[๒๒๑]พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

[๒๒๒]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), "กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย" นิตยสารพุทธจักร ปีที่ ๕๒ ฉบับที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๑, หน้า ๑๑.

[๒๒๓]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ประชาธิไตย, หน้า ๒๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎกได้ให้ความหมายและแยกแยะเสรีภาพออกเป็นหลายระดับดังนี้[๒๖๔]

๑. เสรีภาพตามใจชอบ หมายถึง ความเป็นอิสระเสรีที่จะทำการต่างๆ โดยไม่มีอะไรกีดกั้นจำกัด เป็นการทำได้ตามใจปรารถนาและเมื่อไม่ต้องการทำก็ไม่ต้องทำด้วย เมื่อชอบใจก็ทำไม่ชอบใจก็ไม่ทำ

๒. เสรีภาพในขอบเขต หมายถึง ความสามารถที่จะทำจะพูดตามข้อกำหนด เงื่อนไขหรือความคุ้มครองของกฎหมายโดยไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น พระธรรมปิฎกเห็นว่าเสรีภาพเช่นนี้ยังมีข้อจำกัดอยู่ไม่ใช่เสรีภาพที่แท้จริง

๓. เสรีภาพที่สมดุลระหว่างเสรีภาพของตนเองกับเสรีภาพของบุคคลอื่น หมายถึง การมองเสรีภาพว่าเสรีภาพของตนเองมีความสัมพันธ์กับเสรีภาพของบุคคลอื่นโดยเป็นการมองด้วยปัญญา มองเห็นเหตุผลทำให้ไม่รู้สึกว่ามีขอบเขตมาบีบคั้นตนเอง ทำให้การใช้เสรีภาพไม่เป็นไปในลักษณะเป็นการลิดรอนสิทธิของบุคคลอื่น เพราะมองเห็นเสรีภาพของตนเองและเสรีภาพของผู้อื่นเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นในความหมายนี้ก็คือ "ความพร้อมที่จะให้โอกาสแก่ผู้อื่น" เป็นการมีเสรีภาพเท่าเทียมกัน

เสรีภาพทั้งสามระดับที่กล่าวมานี้พระธรรมปิฎกเห็นว่า ยังมีความหมายไม่สมบูรณ์ ท่านได้ให้ความเพิ่มขึ้นว่า

๔. เสรีภาพที่จะได้และเสรีภาพที่จะให้

เสรีภาพที่จะได้ หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสที่จะเข้าถึงประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการอยู่ร่วมกันในระบอบการปกครอง หรือในสังคมโดยเท่าเทียมกับบุคคลอื่น ซึ่งก็คือการที่แต่ละคนมีโอกาสที่จะเข้าถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมกันนั่นเอง เสรีภาพที่จะได้นี้เป็นเสรีภาพในส่วนผลซึ่งเป็นเรื่องของการได้

เสรีภาพที่จะให้ หมายถึง เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลแต่ละคนนำเอาความรู้ความสามารถและศักยภาพของตนออกมาช่วยกันสร้างสรรค์สังคม[๒๖๕] เป็นเสรีภาพในส่วนเหตุเพราะทุกคนมีเสรีภาพเต็มที่ในการนำศักยภาพมาร่วมกันสร้างสรรค์สังคม แล้วตนก็จะได้รับผลจากสังคมเท่าเทียมกัน เมื่อเสรีภาพในการได้มีเสรีภาพในการให้เป็นต้นทุนก็จะเกิดความสมดุลคือมีความพอดีที่เป็นลักษณะของทางสายกลาง การแก่งแย่งช่วงชิง เอารัดเอาเปรียบกันก็จะหมดไป มีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันและพร้อมที่จะให้โอกาสแก่บุคคลอื่น

---

[๒๖๔]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๒๔.

[๒๖๕]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาทางเลือก : ผู้วิวัฒน์หรือวิบัติในโลกยุคไร้พรมแดน, หน้า ๓๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เสรีภาพที่แท้จริงตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคือ เสรีภาพภายใน ซึ่งหมายความถึงความเป็นอิสระจากอำนาจครอบงำภายในจิตใจ เป็นอิสระจากกิเลส คือโลภะ โทสะ โมหะหรือตัณหามานะทิฏฐิ ซึ่งพระธรรมปิฎกเรียกว่าความมีอิสรภาพ[๒๒๖] ทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมาภายนอกที่เรียกว่าเสรีภาพที่แท้จริง เพราะเป็นการกระทำที่ไม่เห็นแก่ตัว เป็นการกระทำเพื่อผู้อื่นเพื่อสังคม

การมีเสรีภาพภายในนั้นเป็นฐานของปัญญาที่มนุษย์จะใช้ในการวินิจฉัยเลือกตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ อย่างมีเสรีภาพ คือ ไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจต่าง ๆ เป็นปัญญาของคนที่มีจิตใจเสรีทำให้กระทำการต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและชอบธรรม ปัญญาก็จะเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมที่แสดงออกภายนอกกับเสรีภาพที่อยู่ภายในจิตใจ "เมื่อพฤติกรรมเสรีภายนอกออกไปจากจิตใจที่เสรีภายในหรือถูกควบคุมโดยจิตใจที่เสรีภายในแล้ว ก็เกิดสมดุลเป็นดุลยภาพระหว่างเสรีภาพภายนอกกับเสรีภาพภายใน นั่นคือเสรีภาพที่พอดีโดยสมบูรณ์"[๒๒๗] เมื่อจิตใจปราศจากอำนาจครอบงำของกิเลสทำให้ปัญญาของมนุษย์บริสุทธิ์ผ่องใสสามารถใช้วินิจฉัยตัดสินใจเป็นไปอย่างเที่ยงธรรม

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก เสรีภาพต้องควบคู่กับความรับผิดชอบ คือ เสรีภาพที่จะกระทำการต่าง ๆ ตามปรารถนาของตน บุคคลจะต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำและผลการกระทำของตน โดยรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนอยู่ร่วม ความรับผิดชอบนี้ตามความหมายของพระธรรมปิฎกก็คือการปกครองตนเองได้ รู้จักควบคุมตนเองให้กระทำสิ่งที่ควรกระทำและงดเว้นในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ดังนั้นเสรีภาพจึงต้องควบคู่กับความรับผิดชอบคือการปกครองตนเองได้ด้วย

การปกครองตนเองได้เป็นความสามารถในการใช้เสรีภาพ เสรีภาพไม่ใช่จุดหมายแต่เป็นอุปกรณ์หรือวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย พระธรรมปิฎกกล่าวถึงเสรีภาพในฐานะที่เป็นอุปกรณ์ว่า "เสรีภาพในฐานะที่เป็นอุปกรณ์ของประชาธิปไตยก็คือ เสรีภาพที่จะอยู่ในสังคมสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งคนมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ปรับปรุง"[๒๒๘] จากคำกล่าวนี้หมายถึง เสรีภาพเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในสังคมที่จะใช้ในการแสวงหาและนำชีวิตของตนให้เข้าถึงสิ่งดีงามที่ชีวิตควรจะได้ โดยใช้เสรีภาพนั้นปรับปรุงแก้ไขให้ชีวิตของตนมีคุณภาพดีขึ้นจนเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต แล้วมาเป็นองค์ประกอบหรือส่วนร่วมที่ดีของสังคมประชาธิปไตย

ดังนั้น เสรีภาพของมนุษย์ก็มาบรรจบกับประชาธิปไตย ซึ่งทุกคนในสังคมสามารถปกครองตนเองได้โดยสามารถใช้ปัญญาของตนที่มีอิสรภาพหรือเสรีภาพภายในจิตใจ แล้วแสดงออกไปเป็นพฤติกรรมเสรีภาพภายนอก ทำให้สังคมประชาธิปไตยก้าวสู่จุดหมายที่แท้จริง ซึ่งเราสามารถ

---

[๒๒๖] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๔๐-๔๔.

[๒๒๗] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, หน้า ๕๒.

[๒๒๘] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสตร์กับสังคมไทย, หน้า ๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพกับประชาธิปไตยด้วยคำกล่าวของพระธรรมปิฎกที่ว่า "ในสังคมประชาธิปไตยคนต้องมีเสรีภาพ เสรีภาพที่ต้องการคือ เสรีภาพในการทำชีวิตให้ดีและใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ในการทำชีวิตของคนให้เจริญงอกงามและเกื้อกูลต่อสังคม"[๒๒๔]

๓.๗.๗ ความเสมอภาคหรือความยุติธรรม

ความเสมอภาคหรือความยุติธรรมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกมีความสัมพันธ์กับเสรีภาพ คือ ทำหน้าที่เป็นตัวจำกัดขอบเขตของเสรีภาพให้เกิดความสมดุล กล่าวคือ ความเสมอภาคทำให้การใช้เสรีภาพของมนุษย์อยู่ในขอบเขต ขอบเขตการใช้เสรีภาพ คือ ความเสมอภาคที่จะไม่ใช้เสรีภาพล่วงล้ำและทำลายสิทธิของผู้อื่น แต่ทำให้มีการใช้เสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ความเสมอภาคหรือความยุติธรรมยังเป็นเครื่องสมาน คือ เป็นความเสมอกันในการที่จะร่วมแก้ไขปัญหาและร่วมสร้างสรรค์สังคมด้วย[๒๒๕]

ความเสมอภาคตามความหมายของพระธรรมปิฎก คือ ความเสมอภาคกันโดยการมีส่วนร่วมเสมอกัน ในสุขและทุกข์ ร่วมกันเผชิญและช่วยกันแก้ไขปัญหาไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ซึ่งเป็นความเสมอภาคในเชิงประสานที่จะต้องทำร่วมกันให้เกิดความพร้อมเพรียง สามัคคี ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง [๒๒๖]

พระธรรมปิฎกแบ่งความเสมอภาคออกเป็น ๒ แบบ คือ

๑. ความเสมอภาคของมนุษย์ในระบบเศรษฐกิจแบบแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ ซึ่งมองความเสมอภาคในความหมายแบบแบ่งแยกและแก่งแย่งเป็นความเสมอภาคที่จะได้จะเอา

๒. ความเสมอภาคของมนุษย์ในระบอบประชาธิปไตยที่แท้ที่พึงปรารถนาซึ่งมองความเสมอภาคในความหมายแบบร่วมสร้างสรรค์ร่วมแก้ปัญหา[๒๒๗]

ความเสมอภาคตามความหมายแรกนั้นเป็นไปเพื่อการแย่งชิงที่จะได้จะเอาให้เท่าเทียมกัน ทำให้สังคมเกิดความแตกแยกเปรียบเทียบและเอารัดเอาเปรียบกัน แต่ในความหมายที่สองนั้นเป็นความหมายในเชิงนำเอาความรู้ความสามารถมาร่วมกันแก้ไขสร้างสรรค์สังคมทำให้เกิดความเมตตาเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน เห็นคุณค่าและเคารพซึ่งกันและกัน

---

[๒๒๔]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

[๒๒๕]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), "กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย" นิตยสารพุทธจักร ปีที่ ๕๒ ฉบับที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๑, หน้า ๑๑.

[๒๒๖]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาทางเลือก : สู่วิวัฒน์หรือวิบัติในโลกยุคไร้พรมแดน, หน้า ๓๒.

[๒๒๗]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๘๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น ความเสมอภาคในความหมายของพระธรรมปิฎกจึงต้องประกอบด้วยความคิดที่ว่าเป็นความเสมอและสมานกันซึ่งหมายถึง

๑. เสมอ มีความหมายเป็นความเสมอกันในการที่จะแข่งขันแข่งชิง หมายความว่ามีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะแข่งขัน เป็นความเสมอแบบแข่งขันและประกอบด้วยความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นแนวความคิดแบ่งแยกยังเป็นจริยธรรมเชิงลบจะทำให้คนอยู่รวมกันอย่างสงบสุขแท้จริงไม่ได้จึงต้องมีสมานด้วย

๒. สมาน คือ การที่จะรวมเข้าด้วยกัน ซึ่งหมายถึงการมีท่าทีความรู้สึกซึ่งโน้มเอียงไปในทางที่จะเข้าอยู่ร่วมเป็นอันเดียวกัน เป็นความร่วมมือเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียว[๒๓๓] ความเสมอและความสมานนี้จะต้องมีความสมดุลกัน คือ มีความเท่าเทียมกันในอันที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความรักและความเมตตาพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้เกิดความพร้อมเพรียงสามัคคี

สรุปความเสมอภาคหรือความยุติธรรมในทัศนะของพระธรรมปิฎก ท่านมองความหมายของความเสมอภาคในแง่ความเท่าเทียมกันในการร่วมสุขร่วมทุกข์พร้อมที่จะประสานช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความรักและความเมตตาที่ทำให้การใช้เสรีภาพของมนุษย์มีขอบเขตและประสานร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมด้วยความพร้อมเพรียงกัน

๓.๗.๔ ภราดรภาพ

พระธรรมปิฎกเห็นว่า เมื่อมองความหมายของเสรีภาพและความเสมอภาคในเชิงให้และร่วมสร้างสรรค์ประโยชน์สุขร่วมกันแล้ว ความหมายของทั้งสองจะกลมกลืนกับความหมายของภราดรภาพซึ่งพระธรรมปิฎกได้ให้ความหมายของภราดรภาพว่า ความเป็นพี่น้องกัน ซึ่งหมายถึงความสมัครสมานสามัคคี[๒๓๔] ความเป็นเอกภาพ ความประสานร่วมกันได้หรือความเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน[๒๓๕] ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ภราดรภาพเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้การใช้เสรีภาพและความเสมอภาคเกิดผลงอกงาม การใช้เสรีภาพและความเสมอภาคมีจุดหมายอยู่ที่การนำเอาศักยภาพของทุกคนออกมาร่วมกันสร้างสรรค์ การที่จะทำเช่นนี้ให้ได้ผลจะต้องมีการผสานร่วมมือกัน ดังนั้น ภราดรภาพจึงมีความสำคัญมากในการที่จะทำให้การใช้เสรีภาพและความเสมอภาพเกิด

---

[๒๓๓]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อความสงบสุข, หน้า ๒๕ - ๒๖.

[๒๓๔]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๘๑.

[๒๓๕]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). "กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย" นิตยสารพุทธจักร ปีที่ ๕๔ ฉบับที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๑, หน้า ๑๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ ประชาชนจะต้องใช้เสรีภาพและความเสมอภาคด้วยความรักสามัคคีมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

อาจสรุปความหมายของภรครภาพตามทัศนะของพระธรรมปิฎกได้ว่าความรักความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันพร้อมที่จะเข้าร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันในสังคม

๓.๗.๕ สิทธิ

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก สิทธิมีความสัมพันธ์กับเสรีภาพเพราะสิทธิเป็นการแสดงลักษณะของการมีเสรีภาพที่สำคัญอย่างหนึ่ง การมีได้ทำได้ตามสิทธิเป็นการแสดงออกถึงเสรีภาพ พระธรรมปิฎกเห็นว่า เสรีภาพที่สำคัญคือ"การมีได้ทำได้ตามสิทธินั้น"[๒๐๖] สิทธิเป็นการชี้แสดงถึงการมีเสรีภาพ การที่จะดูว่าประชาชนในประเทศมีเสรีภาพหรือไม่มีเสรีภาพแค่ไหนอย่างไร ก็ดูได้ที่การปฏิบัติในเรื่องสิทธิของประชาชน สิทธิจึงเป็นตัวบ่งชี้การมีเสรีภาพ

พระธรรมปิฎกให้ความหมายของสิทธิว่า "อำนาจอันชอบธรรมโดยทั่วไปหมายถึงสิ่งที่บุคคลพึงมีพึงได้หรือควรจะทำได้ตามที่เขาต้องการ โดยที่เขามีอำนาจอันชอบธรรมที่จะอ้างหรือเรียกร้องเอาได้"[๒๐๗] จากความหมายนี้มีจุดสำคัญที่ควรเน้นคือ อำนาจอันชอบธรรมกับการเรียกร้องสิทธิที่พึงได้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประเภทและที่มาของสิทธิ

พระธรรมปิฎกแบ่งสิทธิออกเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. สิทธิที่จะได้จะเอา หมายถึง การที่มนุษย์มีสิทธิอันชอบธรรมที่ควรจะได้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม สิทธิหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในสังคม มนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน และมนุษย์มีสิทธิที่จะเรียกร้องสิทธิของตน

๒. สิทธิที่จะให้ หมายถึง การที่มนุษย์มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติหรือกระทำทุกอย่างตามที่สังคมกำหนดและหน้าที่ที่ควรทำเกิดจากความสำนึกที่จะให้ ลักษณะของการที่จะให้ที่จะสละออกไปนี้เป็นเรื่องของหน้าที่ที่จะให้[๒๐๘]

ดังนั้น สิทธิและหน้าที่มีความสัมพันธ์กันคือเป็นสิทธิที่จะให้และสิทธิที่จะได้ สิทธิที่จะให้เป็นตัวเหตุให้เกิดสิทธิที่จะได้ พระธรรมปิฎกเห็นว่าถ้าจะเรียกร้องสิทธิก็ต้องทำหน้าที่ของตนให้ดีด้วย ผู้ที่รู้จักหน้าที่พร้อมทั้งทำหน้าที่ของตนถูกต้องสมบูรณ์ คือผู้ที่สามารถนำสิทธิไปใช้อย่างถูก

---

[๒๐๖]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การสร้างธรรมาธิปไตย, หน้า ๒๔.

[๒๐๗]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

[๒๐๘]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อการรู้ธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๔๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ต้อง เมื่อสิทธิคู่กับการทำหน้าที่ ความสมดุลระหว่างการได้กับการให้ก็เกิดขึ้นทำให้เกิดดุลยภาพขึ้นในสังคม

มีคำถามว่าสิทธิเกิดขึ้นได้อย่างไร มีอยู่เองตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นภายหลังจากการที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม เราสามารถเข้าใจการเกิดขึ้นของสิทธิโดยการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมกับวินัยหรือกฎธรรมชาติกับกฎมนุษย์ กฎธรรมชาติเป็นกฎที่มีอยู่จริงตามธรรมดาในธรรมชาติ ส่วนกฎมนุษย์นั้นไม่มีอยู่จริงแต่เป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ที่บัญญัติขึ้นเพื่อที่จะให้มนุษย์เข้าถึงกฎธรรมชาติ เป็นกฎที่มนุษย์สมมติกันขึ้น ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "เรามีความจริงตามธรรมชาติที่เรียกว่าธรรมกับการจัดตั้งของมนุษย์ที่เรียกว่าวินัยซึ่งเป็นเรื่องสมมติ"[๒๘๙]

กฎมนุษย์ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกเป็นเรื่องสมมติ แต่การสมมตินั้นไม่ใช่เรื่องเหลวไหลหรือไม่เป็นความจริง สมมติจัดเป็นสัจจะอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีหลักสัจจะ ๒ อย่าง[๒๙๐]

๑. สัจจะที่เป็นความจริงแท้แน่นอนมีอยู่ในธรรมชาติเรียกว่า ปรมัตถสัจจะ

๒. สัจจะที่เป็นความจริงตามการตกลงยอมรับร่วมกันของมนุษย์เรียกว่า สมมติสัจจะ

สมมติสัจจะนี้พระธรรมปิฎกหมายถึงข้อตกลงร่วมกันหรือยอมรับร่วมกันเป็นการตกลงร่วมกันจัดตั้งวางระบบจัดระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้น เช่นกฎหมายเป็นต้น เรียกว่ากฎสมมติแต่หากเมื่อใดมนุษย์ไม่ยอมรับกฎที่สมมติขึ้น กฎเหล่านี้ก็หายไป กฎนี้เป็นจริงตามข้อตกลงของมนุษย์แต่ไม่มีอยู่จริงในธรรมชาติ

พระธรรมปิฎกเห็นว่าเมื่อมนุษย์จัดตั้งวินัยคือกฎระเบียบและโครงสร้างของสังคมขึ้นมามนุษย์ได้ตกลงกันให้พวกตนมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของและจัดการกับธรรมชาติได้ตามปรารถนาเช่นมีการกำหนดกรรมสิทธิในที่ดินโดยมีกฎหมายรองรับ หากมีการละเมิดจะมีการลงโทษตามกฎหมาย กฎหมายเป็นเครื่องกำหนดให้เกิดสิทธิขึ้น และกฎหมายก็เป็นเครื่องคุ้มครองสิทธิของบุคคลด้วย นั่นคือสิทธิตามทัศนะของพระธรรมปิฎกเกิดขึ้นจากการตกลงร่วมกันของมนุษย์โดยมีการบัญญัติกฎหมายต่างๆ ขึ้นมายืนยันและเป็นหลักประกันสิทธิของประชาชน

สิทธิต่าง ๆ ของมนุษย์ไม่ได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ และการอ้างว่ามนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาตินั้นเป็นความสับสน[๒๙๑] สิทธิตามที่ตกลงกันของมนุษย์ไม่สามารถนำไปอ้างกับธรรมชาติได้ อ้างได้เฉพาะกับมนุษย์ตามที่ตกลงยอมรับร่วมกันเท่านั้น ความเป็นจริงตามธรรมชาตินั้นมีอยู่จริง การที่มนุษย์จะมีสิทธิที่แท้จริงได้นั้นจะต้องเกิดจากการเข้าใจกฎธรรมชาติแล้วนำเอาความเข้าใจที่ถูก

---

[๒๘๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๑๕.

[๒๙๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

[๒๙๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ต้องนั้นมาตกลงบัญญัติร่วมกันเพื่อจะเข้าถึงกฎธรรมชาติ แต่กฎมนุษย์ไม่มีจริงตามธรรมชาติ ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า

> ความจริงตามธรรมชาติก็เป็นความจริงของมันอยู่อย่างนั้น เช่นการที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยแต่มนุษย์นั้นมีสติปัญญา เมื่อรู้ความจริงนั้นแล้วและต้องการจะให้ชีวิตและกิจการของตนอยู่ได้ด้วยดีภายใต้กฎธรรมชาตินั้นก็นำเอาความรู้ในกฎธรรมชาติมาจัดสรรวางระเบียบแบบแผนขึ้นในสังคมของตนเพื่อให้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาตินั้นเกิดผลดีแก่ชีวิต และสังคมของตน ด้วยการตกลงวางข้อกำหนดขึ้น เช่น การกำหนดสิทธิต่างๆ ขึ้นมาแต่ทั้งนี้ต้องมีความตระหนักรู้ในความจริงว่ามันเป็นเรื่องของมนุษย์ที่ตกลงกันไม่ใช่ความจริงในธรรมชาติ[๒๔๒]

จากคำกล่าวนี้พระธรรมปิฎกต้องการให้มนุษย์รู้จักแยกแยะระหว่างความจริงตามกฎธรรมชาติกับความจริงที่มนุษย์ตกลงร่วมกันแล้วปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎธรรมาติ พระธรรมปิฎกเห็นว่าปัญหาเรื่องสิทธิในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น การเข้าใจความจริงจะทำให้แยกแยะได้ระหว่างความจริงตามธรรมชาติตามธรรมดากับความจริงที่ตกลงกันโดยมนุษย์ จะยิ่งมีความจำเป็นมากขึ้นและการบัญญัติสิทธิควรให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับกฎธรรมชาติและเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติ[๒๔๓]

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าสิทธิตามทัศนะของพระธรรมปิฎกเป็นการกำหนดขึ้นของมนุษย์เมื่อมนุษย์เข้ามาอยู่รวมกันเป็นสังคมและสิทธิที่แท้จริงต้องเกิดจากปัญญาที่เข้าถึงความจริงในกฎธรรมชาติและบัญญัติสิทธินั้นให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ

๓.๗.๑๐ จุดหมายของสังคม

สังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา มนุษย์ โดยให้มนุษย์มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตน และนำศักยภาพนั้นมาร่วมสร้างสรรค์สังคม "สังคมมีขึ้นเพื่อช่วยให้ชีวิตอยู่กันอย่างดีงามและสามารถบรรลุความดีที่สูงขึ้น"[๒๔๔] และ "เราสร้างสังคมที่ดีที่สุด เพื่อช่วยเป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลให้ชีวิตมนุษย์ได้พัฒนาอย่างดีที่สุด"[๒๔๕]

---

[๒๔๒]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

[๒๔๓]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗ - ๒๘.

[๒๔๔]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๔๔.

[๒๔๕]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, หน้า ๑๒๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๘ สรุปสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก

สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก คือ สังคมแห่งการศึกษา สังคมเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์ได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ โดยมีวินัยเป็นเครื่องจัดสรรระบบต่างๆ ให้มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ สมาชิกในสังคมมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เอื้อเฟื้อและไม่มีนำให้สมาชิกทุกคนได้พัฒนาศักยภาพของตน พระธรรมปิฎกเห็นว่าการศึกษาที่ถูกต้องจะแก้ปัญหาสังคมทุกอย่างได้และจะทำให้สังคมเกิดสันติสุข คนที่มีการศึกษาและพัฒนาตนจนสามารถปกครองตนเองได้แล้วจึงเป็นผู้กำหนดระบบสังคมให้เป็นไปอย่างถูกต้อง กล่าวคือ เมื่อสมาชิกของสังคมมีการศึกษาที่ถูกต้องจนสามารถพึ่งตนเองได้แล้วก็จะทำให้เกิดระบบการปกครองที่ดี คือ ประชาชนปกครองกันเองโดยประชาชนที่ปกครองตนเองได้มาร่วมกันปกครอง เกิดระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้องเมื่อประชาชนกินเป็น ฟังเป็น เกิดระบบจริยธรรมที่ถูกต้องหรือการมีความสุขที่ถูกต้อง นั่นคือ เมื่อคนมีการศึกษาถูกต้องแล้วเป็นฐานให้ระบบสังคมทั้งหมดถูกต้องไปด้วย ดังนั้น สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจะเกิดขึ้นได้เมื่อมนุษย์มีการศึกษาที่ถูกต้อง

สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกไม่มีรูปแบบที่จำกัดตายตัวแต่เป็นสังคมปลายเปิดที่จะต้องพัฒนาไปเรื่อย ๆ เพื่อเอื้อต่อจุดหมายของชีวิตมนุษย์ สังคมไม่ใช่จุดหมายแต่สังคมเป็นปัจจัยให้สมาชิกของสังคมได้พัฒนาศักยภาพของตน อาจสรุปได้ว่าสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกประกอบด้วยหลักใหญ่สองประการ คือ ธรรม อันเป็นจุดหมายหรืออุดมคติของชีวิตมนุษย์ในสังคม กับวินัย อันเป็นการจัดสรรระบบต่าง ๆ ในสังคมที่เกื้อกูลให้สมาชิกมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเพื่อเข้าถึงจุดหมายของชีวิต

สังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกประกอบด้วยองค์สาม คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ระบบทั้งสามนี้จะต้องดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลและสมดุล โดยที่เมื่อมนุษย์พัฒนาตนเองให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุด คือ อิสรภาพอันหมายถึงเข้าถึงธรรม ส่วนธรรมนั้นหมายถึงสาระหรือแก่นแท้ของธรรมชาติ และเมื่อคนเข้าถึงธรรมชาติมีจำนวนมาก ๆ เข้าก็ทำให้เกิดสังคมอุดมคติขึ้น องค์ประกอบทั้งสามจึงสัมพันธ์กันสมบูรณ์ เพราะเมื่อคนเข้าถึงธรรมเขาก็จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างรู้เท่าทันและมองเห็นคุณค่าของการดำรงอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติ และเมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยถืออุดมคติที่ว่า"พหุชนหิตายะ พหุชนสุขายะ โลกานุกัมปายะ" แปลว่า เพื่อประโยชน์สุขของชนจำนวนมากเพื่อเกื้อกูลโลก กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในสังคมได้รับการพัฒนาดีแล้วก็จะเอื้อต่อการพัฒนาสังคมด้วย ในขณะเดียวกันสังคมที่ดีก็เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ด้วยจึงมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้น สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจึงเป็นสังคมที่มีจุดหมายเพื่อการศึกษาเพื่อพัฒนาสมาชิกให้เข้าถึงจุดหมายของชีวิตของตน พระธรรมปิฎกให้ความสำคัญทั้งการพัฒนาบุคคลและพัฒนาโครงสร้างทางสังคมตามหลักการที่สำคัญคือ ธรรมวินัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๔

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก

ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก โดยนำทฤษฎีสัญญาประชาคมมาวิเคราะห์กับแนวคิดเรื่องสังคมนิยมน์ เพื่อให้เห็นมุมมองในการวิเคราะห์สังคมของพระธรรมปิฎกชัดเจนขึ้นแล้ววิเคราะห์ว่าสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานต่างจากสังคมประชาธิปไตยทั่วไปอย่างไร จากนั้นจะเป็นการวิเคราะห์เรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกกับแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกพร้อมทั้งเสนอแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากพระธรรมปิฎกและการนำแนวคิดของท่านไปประยุกต์ใช้ในสังคมและวิเคราะห์วิจารณ์แนวคิดของท่านต่อไป

๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมนิยมน์กับทฤษฎีสัญญาประชาคม

ทฤษฎีสัญญาประชาคมถูกคิดขึ้นครั้งแรกโดยโทมัส ฮอบส์ และต่อมาถูกสานต่อโดยจอห์น ล็อค ซึ่งบุคคลทั้งสองเป็นนักปรัชญาการเมืองชาวอังกฤษสมัยศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งเป็นช่วงที่อังกฤษอยู่ในภาวะแห่งความแตกแยกทางศาสนา สงครามกลางเมืองและปัญหาเศรษฐกิจทำให้เกิดความระส่ำระสายทางสังคม มีการปล้นสะดม การประกอบอาชญากรรมและการละเมิดกฎหมาย จึงกลายเป็นสังคมที่ขาดผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดภายในรัฐ ปัญหาทางการเมืองในศตวรรษที่ ๑๗ ที่สำคัญที่สุด คือ ผู้ใดหรือคนกลุ่มใดควรเป็นผู้กุมอำนาจสูงสุดทางการเมือง จะเอาหลักเกณฑ์อะไรมาตัดสินปัญหาเช่นนี้ อำนาจที่ชอบธรรมมีรากฐานอยู่บนสิ่งใด หรือความชอบธรรมของอำนาจทางการเมืองมีที่มาจากไหนและต่อมานักปรัชญาชาวฝรั่งเศส คือรุสโซ ได้นำทฤษฎีสัญญาประชาคมมาสานต่อในช่วงแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการปฏิวัติสังคมเพื่อเรียกร้องสิทธิตามธรรมชาติและเสรีภาพของประชาชน ดังนั้น ทฤษฎีสัญญาประชาคมจึงถือว่าหากตั้งคำถามถึงบ่อเกิดของสังคมแล้วจะทำให้ทราบจุดหมายของสังคมด้วยโดยถือว่ามนุษย์มาตกลงอยู่รวมกันเป็นสังคมและร่วมกันสร้างกฎเกณฑ์ของสังคมขึ้น อำนาจรัฐและผู้ปกครองมาจากการยินยอมของประชาชน ผู้ปกครองและประชาชนตกลงกระทำตามบทบาทและมีพันธะต่อกันในการกระทำตามบทบาทของตน ส่วนแนวคิดของพระธรรมปิฎกนั้นมาจากรากฐานของพระพุทธศาสนาและการวิเคราะห์สังคมสงฆ์อันเป็นสังคมในสมัยพุทธกาลโดยนำมาประยุกต์กับสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมบริโภคนิยมและสังคมข้อมูลข่าวสารที่มีการแข่งขันกันสูง ซึ่งแนวคิดเรื่องสังคมนิยมน์ของพระธรรมปิฎกนั้นมาจาก

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การวิเคราะห์หลักวินัยในสังคมสงฆ์โดยเรียกว่า สังคมนิยมน์ อันหมายถึง กฎที่มนุษย์กำหนดวางขึ้นเป็นข้อตกลงเพื่อควบคุมความประพฤติในหมู่มนุษย์ด้วยกันให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ซึ่งพระธรรมปิฎกเห็นว่าในการจัดระเบียบสังคมนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้มนุษย์ได้พัฒนาคนให้เข้าถึงธรรมดำเนินชีวิตถูกต้องตามกฎธรรมชาติ ซึ่งเมื่อนำหลักการของทฤษฎีสัญญาประชาคมมาวิเคราะห์กับแนวคิดเรื่องสังคมนิยมน์ของพระธรรรมปิฎกจะทำให้สามารถเข้าใจแนวคิดของท่านชัดเจนยิ่งขึ้น

๔.๑.๑ ธรรมชาติของมนุษย์ พระธรรมปิฎกมองธรรมชาติของมนุษย์คล้ายกับฮอบส์ในแง่ที่ว่ามนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ หรือความโลภ โกรธหลง ทำให้มนุษย์มีความต้องการไม่สิ้นสุด มนุษย์จึงดำรงชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์ แต่ฮอบส์มองธรรมชาติของมนุษย์ว่าแก้ไขไม่ได้ต่างจากพระธรรมปิฎกที่เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ พระธรรมปิฎกมองธรรมชาติของมนุษย์คล้ายกับล็อคและรุสโซในแง่ที่ว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกันไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร ทุกคนมีความเสมอภาคกันในธรรมชาติ แต่พระธรรมปิฎกก็มองต่างจากล็อคและรุสโซในแง่ที่มนุษย์นั้นก็แตกต่างกันในระดับของการพัฒนา

พระธรรมปิฎกมองเสรีภาพต่างจากล็อคและรุสโซ คือพระธรรมปิฎกมองว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมด้วยอวิชชาและดำเนินชีวิตอยู่ด้วยตัณหา ทำให้มนุษย์ไม่มีเสรีภาพที่แท้จริง นอกจากนี้พระธรรมปิฎกยังมองธรรมชาติของมนุษย์ต่างจากนักทฤษฎีสัญญาประชาคม โดยพระธรรมปิฎกมองว่าธรรมชาติของมนุษย์เป็นสองด้าน คือ

๑. ด้านลบ ซึ่งมนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอวิชชาทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตไปตามความอยากความต้องการที่มืดบอดและเป็นความต้องการที่ไม่สิ้นสุดเรียกว่า ตัณหา

๒. ด้านบวก ซึ่งมนุษย์ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พ้นจากอำนาจของความอยากแล้วมาดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญาเรียกว่าธรรมฉันทะ

ดังนั้น จุดเด่นในการมองธรรมชาติของมนุษย์ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก คือ ๑) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝน ๒) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ไม่ใช่แก้ไขไม่ได้

๔.๑.๒ สภาวะธรรมชาติ พระธรรมปิฎกมิได้วิเคราะห์มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติดังที่นักทฤษฎีสัญญาประชาคมทำ เช่น ฮอบส์วิเคราะห์ว่าสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ก่อนที่จะมาอยู่รวมกันเป็นสังคมเต็มไปด้วยความโหดร้าย การแก่งแย่งช่วงชิง ความเห็นแก่ตัวและการป้องกันรักษาชีวิตของตน ฮอบส์เรียกสภาวะเช่นนี้ว่าเป็นสภาวะแห่งสงคราม แต่ล็อคมองว่า ในสภาวะธรรมชาติ มนุษย์เต็มไปด้วยเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างเต็มเปี่ยม มนุษย์ไม่ได้ทำร้ายกันเพราะมนุษย์มีเหตุผล ขณะที่รุสโซกลับมองว่า สภาวะธรรมชาติเป็นสภาวะแห่งสันติ มนุษย์มีความเห็นอกเห็นใจกัน แต่มนุษย์อยู่อย่างโดดเดี่ยว ซึ่งความคิดของนักคิดทั้งสามต่างจากพระธรรมปิฎก เพราะพระธรรมปิฎกได้

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิเคราะห์สภาวะของมนุษย์ในแง่จิตภาพมากกว่าดังท่านกล่าวว่า "มนุษย์ทุกถิ่นฐานทุกกาลสมัย มีธรรมชาติของปัญหาทางจิตใจ เหมือนกัน ถึงจะต่างสังคม หรือสังคมจะต่างยุคต่างสมัย ธรรมชาติทางจิตปัญญาของมนุษย์ ยังคงเหมือนเดิม คือ มนุษย์ยังเป็นมนุษย์ที่มีความโลภ โกรธ หลง รักสุขเกลียดทุกข์ เป็นต้น"[๑] กล่าวคือ พระธรรมปิฎกมองว่าต้นเหตุปัญหาของมนุษย์และสังคมไม่เปลี่ยนแปลง เพราะปัญหาของสังคมมนุษย์เกิดจากปัญหาความขัดแย้งภายในจิตใจของมนุษย์ พระธรรมปิฎกเห็นว่า มีกิเลสสามประการที่ทำให้สังคมมนุษย์เกิดปัญหาต่างๆไม่สิ้นสุดก็คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ดังท่านได้วิเคราะห์ว่า

> โดยที่แท้แล้วตัวเราก็คือใจของเรานั่นเอง เมื่อเราปล่อยให้ความอยากได้ผลประโยชน์ในทางวัตถุที่จะเอามาใช้ประโยชน์ ยิ่งเมื่อมีความเชื่อว่า ความสุขที่แท้จะลุถึงได้ด้วยการบำรุงบำเรอความสุขทางเนื้อหนัง เราก็ได้พัฒนาชีวิตแบบวัตถุนิยมสุดโต่งขึ้นมาทำให้การแข่งขันและการบริโภคกลายเป็นแบบแผนของการใช้ชีวิตและเป็นที่ทุ่มเทพลังงานของสังคม มนุษย์ได้กลายเป็นนักบริโภคผู้อุทิศตัวให้แก่วิถีชีวิตแห่งการแข่งขันเพื่อบริโภค แต่การแข่งขันนั้นได้ทำให้เราตกอยู่ในสภาวะของการมี "สงครามเย็น" อย่างถาวรกับเพื่อนบ้านของเรา และวิถีชีวิตแบบนักบริโภคก็ทำให้เราเกิดปัญหาก็สภาพแวดล้อม เมื่อไม่มีความสุขอยู่ข้างในเราก็พยายามแสวงหาความสุขจากข้างนอกโดยการเสพสิ่งบำรุงบำเรอความสุขทางเนื้อหนัง เมื่อไม่มีสันติภาพและความมั่นคงภายในจิตใจ เราก็พยายามที่จะสร้างมันขึ้นมาด้วยการไปบังคับควบคุมและข่มขี่ตรอบงำผู้อื่น นอกจากนั้นการแบ่งแยกเชื้อชาติ ผิวพวก เผ่าพันธุ์ก็ยิ่งทำให้ความขัดแย้งทวีความรุนแรงมากขึ้น[๒]

จากคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า พระธรรมปิฎกต่างจากนักทฤษฎีสัญญาประชาคมคือ พระธรรมปิฎกวิเคราะห์สภาวะของมนุษย์ในแง่จิตภาพซึ่งทำให้เรามองเห็นว่าสังคมปัจจุบันก็ยังมีปัญหาเช่นเดียวกับที่สอบส์มองว่าสภาวธรรมชาติก่อนที่มนุษย์จะมาอยู่รวมกันเป็นสังคมเป็นสภาวะแห่งสงคราม แต่พระธรรมปิฎกกลับเห็นว่า แม้มนุษย์ที่มาอยู่รวมกันเป็นสังคมแล้วสภาวะแห่งสงครามก็ยังไม่หมดไป ลักษณะเด่นของแนวคิดพระธรรมปิฎก คือ การวิเคราะห์ของท่านใช้วิเคราะห์สภาวะของสังคมปัจจุบันซึ่งสามารถยืนยันความจริงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันได้ ขณะที่การวิเคราะห์ของนักทฤษฎีสัญญาประชาคมไม่สามารถยืนยันและตรวจสอบได้[๓]

---

[๑] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธธรรม: ฉบับขยายความ,หน้า ๔๑๑.

[๒] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),สันติภาพพ้นจากอิสรภาพและความสุข,หน้า ๑๗.

[๓] ปรีชา ช้างขวัญยืน,ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธทาสภิกขุ,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๐),หน้า ๔๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔.๑.๓ สิทธิธรรมชาติ ตามทัศนะของฮอบส์ มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกันในธรรมชาติ มนุษย์จึงมีสิทธิเท่าเทียมกันในอันที่จะครอบครองและใช้สอยทรัพยากรในธรรมชาติ เมื่อมนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันจึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันเมื่อมีความต้องการเหมือนกัน ฮอบส์จึงเห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะปกป้องตนเอง ดังฮอบส์กล่าวว่า "ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพที่จะใช้อำนาจของตนให้เป็นไปตามเจตนารมณ์เพื่อปกป้องคุ้มครองตนเอง มนุษย์สามารถกระทำทุกสิ่งทุกอย่างตามคุณยพินิจและเหตุผลที่ตนเห็นว่าเหมาะสม"[๕] ซึ่งแม้จะทำร้ายชีวิตของผู้อื่นก็ตาม ส่วนล็อคนั้นเห็นว่า มนุษย์มีสิทธิติดตัวมาแต่กำเนิดเรียกว่าสิทธิโดยธรรมชาติ ล็อคได้จำแนกสิทธิตามธรรมชาติออกเป็นสามประการคือ ชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน เมื่อมาพิจารณาตามแนวคิดของพระธรรมปิฎกนั้น พระธรรมปิฎกไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติของฮอบส์และล็อค เพราะพระธรรมปิฎกเห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่ได้แยกตัวออกมาต่างหากจากธรรมชาติจึงไม่ใช่เป็นเจ้าของธรรมชาติ การดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ต้องให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องและเกื้อกูลกับธรรมชาติ โดยไม่เบียดเบียนและเข้าไปควบคุมทำลายธรรมชาติตามใจปรารถนา พระธรรมปิฎกเห็นว่าความคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาตินี้เป็นความสับสน ดังท่านกล่าวว่า "ที่ฝรั่งพวกหนึ่งบอกว่ามนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาตินั้นในทัศนะของพุทธศาสนาถือว่าเป็นความสับสน"[๖]

๔.๑.๔ กฎธรรมชาติ กฎธรรมชาติตามทัศนะของฮอบส์และล็อคต่างจากกฎธรรมชาติในทัศนะของพระธรรมปิฎก เพราะกฎธรรมชาติตามทัศนะของฮอบส์และล็อคคือ กฎธรรมชาติเป็นกฎสากลซึ่งมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างขึ้น แต่เป็นสิ่งซึ่งพระผู้เป็นเจ้าเบื้องบนเป็นผู้กำหนดขึ้นเพื่อควบคุมมนุษย์ทุกคน ถือเป็นกฎที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นบรรทัดฐานสำหรับพฤติกรรมของมนุษย์ทุกคน เป็นกฎที่มีเหตุผล มนุษย์สามารถเข้าถึงกฎนี้ได้ด้วยเหตุผลและประสบการณ์ ฮอบส์และล็อคถือว่ากฎธรรมชาติแตกต่างกัน กฎธรรมชาติของฮอบส์ที่สำคัญคือ ๑. มนุษย์ถูกห้ามไม่ให้กระทำสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิตของตนเอง ๒. มนุษย์ทุกคนถูกบังคับให้แสวงหาสันติภาพ ๓. มนุษย์ทุกคนต้องมุ่งต่อสันติภาพเพื่อเป็นการปกป้องตนเอง

ฮอบส์เห็นว่ากฎธรรมชาตินี้เกิดจากสำนึกหรือเหตุผลภายในตัวมนุษย์ที่จะป้องกันรักษาชีวิตของตนโดยการหยุดทำร้ายผู้อื่น อาจสรุปกฎธรรมชาติของฮอบส์ได้ว่า "จงไม่กระทำต่อบุคคลอื่นในสิ่งที่เราจะไม่กระทำต่อตัวเราเอง" กฎธรรมชาติของฮอบส์มาจากความคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติ

---

[๕] Thomas Hobbes, Leviathan ,Edited by Michael Oakshott, Part I, Chap XV, P.84.

[๖] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),นิติศาสตร์แนวพุทธ,หน้า ๒๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพราะกฎธรรมชาติจะบังคับไม่ให้มนุษย์กระทำตามความพอใจของตนโดยบังคับให้มนุษย์เลิกใช้สิทธิในการทำร้ายผู้อื่น เมื่อมนุษย์ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกันก็จะเกิดสันติภาพขึ้น

ส่วนกฎธรรมชาติของล็อคนั้นมีความหมายเช่นเดียวกับฮอบส์ แต่ล็อคได้แบ่งกฎธรรมชาติออกเป็น สอง ประการคือ

๑. มนุษย์ต้องไม่ทำร้ายชีวิตของตนเองหรือของผู้อื่น เพราะมนุษย์ทุกคนเป็นของพระเจ้า ใครจะทำลายไม่ได้ พระเจ้าสร้างมนุษย์มาให้เท่าเทียมกัน ไม่มีใครมีอำนาจเหนือชีวิตของผู้อื่นได้

๒. มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะลงโทษผู้ละเมิดกฎธรรมชาติข้อแรกซึ่งห้ามทำลายชีวิต นั่นคือแต่ละคนมีสิทธิที่จะทำร้ายหรือทำลายชีวิตผู้คุกคามชีวิตของตนเพื่อเป็นการลงโทษได้

ตามทัศนะของล็อค กฎธรรมชาติเป็นกฎสูงสุดและเป็นกฎที่ทำให้มนุษย์มีสิทธิธรรมชาติด้วย คือ สิทธิในการรักษาชีวิตของตนเอง สิทธิในการรักษามนุษยชาติทั้งมวลและสิทธิที่จะลงโทษผู้ละเมิดกฎธรรมชาติ

เมื่อมาพิจารณากฎธรรมชาติตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจะเห็นว่าต่างจากแนวคิดของฮอบส์และล็อคมาก เพราะกฎธรรมชาติตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้น ไม่มีผู้สร้างหรือผู้บัญญัติเป็นกฎที่มีอยู่จริงตามธรรมดาในธรรมชาติ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบกฎธรรมชาติแล้วนำมาสั่งสอนมนุษย์เพื่อให้เข้าถึงกฎธรรมชาติ กฎธรรมชาตินี้เป็นกฎที่ครอบคลุมสรรพสิ่งทั้งหมดไม่มียกเว้น มนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของกฎธรรมชาติไม่ได้แยกตัวออกมาต่างหากจากธรรมชาติ กฎธรรมชาติเป็นกฎแห่งเหตุปัจจัยสัมพันธ์ คือ เป็นกฎแห่งเหตุและผล มนุษย์สามารถเข้าถึงกฎธรรมชาติได้ด้วยการพัฒนาปัญญาตามกระบวนการไตรสิกขา ดังนั้น กฎธรรมชาติตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงต่างจากทัศนะของฮอบส์และล็อคทั้งในแง่ที่มาและการเข้าถึง แต่ที่เหมือนกันคือมนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ มนุษย์จึงจะประสบสันติสุขได้แท้จริง แม้ว่าความสุขที่เกิดจากการเข้าถึงกฎธรรมชาติจะแตกต่างกันก็ตาม

๔.๑.๕ ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ตามทัศนะของฮอบส์ การที่มนุษย์ต้องมาอยู่รวมกันเป็นสังคมเนื่องจากในสภาวะธรรมชาติเต็มไปด้วยความโหดร้าย ความขัดแย้งและความไม่มั่นคงปลอดภัย กฎธรรมชาติจึงบังคับให้มนุษย์หยุดทำร้ายกัน แล้วมาอยู่รวมกันเป็นสังคมหรืออาจกล่าวได้ว่าเพราะความกลัวนั่นเองที่ทำให้มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม ส่วนล็อคนั้นเห็นว่าในสภาวะธรรมชาติมีความบกพร่องที่อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งและอาจทำให้เกิดสงครามได้ มนุษย์จึงไม่มีหลักประกันในชีวิต เสรีภาพและการใช้สอยทรัพย์สิน อาจกล่าวได้ว่าการที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคมก็เพราะมนุษย์ต้องการเปลี่ยนแปลงตนเองมาสู่สภาวะที่ดีกว่าเดิม ส่วนรุสโซเห็นว่าการที่มนุษย์จำต้องมาอยู่รวมกันเป็นสังคมเพราะความเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของธรรมชาติ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวมาอยู่รวมกันเป็นสังคม และต้องการรักษาเสรีภาพอันเป็นสมบัติสำคัญที่สุดของมนุษย์

ส่วนพระธรรมปิฎกเห็นว่ามนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมอยู่แล้วโดยท่านเห็นว่ามนุษย์ไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ มนุษย์ต้องอาศัยผู้อื่นตั้งแต่เกิดในการเรียนรู้ศึกษาและพัฒนาตน มนุษย์ไม่มีสัญชาตญาณในการดำรงชีวิตอย่างสัตว์ มนุษย์ต้องอาศัยมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกมนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมอยู่แล้วและสังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกมีขึ้นก็เพื่อการศึกษาและพัฒนามนุษย์

๔.๑.๖ สัญญาประชาคม ตามทัศนะของนักทฤษฎีสัญญาประชาคม หมายถึง ข้อตกลงของมนุษย์ที่จะอยู่รวมกันเป็นสังคม โดยให้มีการปกครองที่ชอบธรรมเพื่อรักษาความเป็นธรรมและสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่มนุษย์และสังคม แต่นักคิดทั้งสามก็มีความเห็นแตกต่างกันในการทำสัญญาประชาคม

ฮอบส์ เห็นว่า สัญญาประชาคมเป็นสัญญาที่กระทำขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคลเพื่อมอบสิทธิธรรมชาติที่แต่ละบุคคลมีอยู่ให้แก่บุคคลที่สาม ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหนึ่งหรือคณะบุคคลก็ได้ โดยที่เจตจำนงของบุคคลที่สามจะเข้ามาแทนที่เจตจำนงของทุกคนและบุคคลที่สามนี้อยู่นอกสัญญาไม่มีพันธะผูกพันใดๆ

ล็อค เห็นว่า สัญญาประชาคมเกิดจากความยินยอมของทุกคนที่จะจัดตั้งสังคมขึ้นมา เพื่อเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิต ในการพิทักษ์ความปลอดภัยร่วมกัน โดยมอบหมายให้รัฐบาลทำหน้าที่พิทักษ์รักษาสิทธิของประชาชน

รุสโซ เห็นว่า เป็นสัญญาที่แต่ละคนเข้าร่วมกับทุกคนหมด เป็นสัญญาที่ทำกับประชาคม มีความเป็นเอกภาพและอยู่ภายใต้เจตจำนงอันหนึ่งอันเดียวกัน

แม้นักปรัชญาทั้งสามจะให้ความหมายของสัญญาประชาคมต่างกัน แต่มีจุดหมายเดียวกัน คือ การทำสัญญาอยู่รวมกันเป็นสังคม เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติสุขซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวของพระธรรมปิฎกในเรื่องสังคมนิยมน์ที่ท่านกล่าวว่า "ยังมีกฎอีกประเภทหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์โดยเฉพาะไม่มีอยู่ในกฎธรรมชาติ ไม่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยตรงได้แก่ กฎที่มนุษย์กำหนดวางขึ้นเป็นข้อตกลงเพื่อควบคุมความประพฤติในหมู่มนุษย์ด้วยกันเองให้อยู่ร่วมกันโดยผาสุก นับว่าเป็นบัญญัติสังคม" จากคำกล่าวนี้จะเห็นว่าสังคมนิยมน์เป็นข้อตกลงของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นสังคม เป็นกฎที่ควบคุมสังคมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักทฤษฎีสัญญาประชาคม แต่สังคมนิยมน์ของพระธรรมปิฎกก็ต่างจากสัญญาประชาคมในแง่ที่ว่า สังคมนิยมน์ของพระธรรมปิฎกขึ้นต่อกฎกรรมนิยามซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ แต่แนวคิดของนักคิดสัญญาประชาคมไม่มีความคิดเช่นนี้ สังคมนิยมน์ ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกก็คือ หลักวินัยทางพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายของ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมนิยมน์นอกจากมุ่งความสงบของสังคมแล้วยังมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ มุ่งให้มนุษย์เข้าถึงกฎธรรมชาติหรือพัฒนาคนให้เข้าถึงธรรมซึ่งต่างจากแนวคิดของสัญญาประชาคม ดังนั้น สังคมนิยมน์ซึ่งหมายถึงสัญญาประชาคมต่างจากแนวคิดของนักทฤษฎีสัญญาประชาคมคือ สังคมนิยมน์นั้นต้องอิงอยู่บนฐานของธรรมหรือกฎธรรมชาติ

๔.๑.๗ กฎหมาย กฎหมายในทัศนะของพระธรรมปิฎกคล้ายกับล็อคในแง่ที่ว่ากฎหมายต้องสอดคล้องกับกฎธรรมชาติต้องอิงอยู่กับกฎธรรมชาติ แต่ที่ต่างกัน คือ กฎธรรมชาติของล็อคต่างจากกฎธรรมชาติในทัศนะของพระธรรมปิฎก นอกจากนี้กฎหมายในทัศนะของพระธรรมปิฎกยังคล้ายกับแนวคิดของรุสโซที่ว่า มีกฎหมายแม่บทใหญ่ที่มาจากเจตจำนงร่วม กฎหมายแม่บทนี้เป็นตัวกำหนดกิจการต่าง ๆในสังคม ผู้ปกครองก็มาจากการกำหนดของกฎหมายแม่บทนี้ ซึ่งพระธรรมปิฎกก็เห็นว่ากฎหมายที่รวมกฎหมายต่างๆเป็นหนึ่งเดียวเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สังคมดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนจุดเด่นของกฎหมายในทัศนะของพระธรรมปิฎกคือผู้บัญญัติกฎหมายต้องมีปัญญาพิเศษในการบัญญัติกฎหมายและผู้ใช้กฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมายต้องมีคุณธรรม กฎหมายอิงกับกฎธรรมชาติ

๔.๑.๘ องค์อธิปัตย์ องค์อธิปัตย์หรือผู้ปกครองตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคล้ายกับแนวคิดของรุสโซในแง่ที่ว่า มนุษย์ทุกคนมาปกครองกันเองโดยที่มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ปกครองตนเองได้ พระธรรมปิฎกเห็นว่าการปกครองที่ดีต้องมีธรรมเป็นหลัก และหากมนุษย์แต่ละคนยึดมั่นในธรรมเป็นหลักคือทำตนให้เป็นผู้มีธรรมแล้วมนุษย์มาร่วมกันปกครองก็จะได้การปกครองที่ดีที่สุด ซึ่งพระธรรมปิฎกเรียกว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ซึ่งตรงจุดนี้ต่างจากแนวคิดของรุสโซเพราะรุสโซไม่ได้พูดถึงธรรมเช่นพระธรรมปิกฎก รุสโซเพียงแต่เชื่อว่ามนุษย์มาร่วมกันปกครองโดยสละสิทธิเสรีภาพของตนให้แก่เจตจำนงร่วมแล้วทุกคนออกกฎหมายร่วมกันเท่านั้น เพราะรุสโซเห็นว่ามนุษย์คือผู้แล้วโดยธรรมชาติ นอกจากนี้ทัศนะของพระธรรมปิฎกยังคล้ายกับรุสโซในแง่ที่ว่าองค์อธิปัตย์หรือผู้ปกครองนั้นมาจากกฎหมาย และคล้ายกับทัศนะของล็อคที่ผู้ปกครองมาจากการเลือกของประชาชน การปกครองในทัศนะของพระธรรมปิฎกแตกต่างจากนักคิดทั้งสามคือนักทฤษฎีสัญญาประชาคมเห็นว่าองค์อธิปัตย์มีขึ้นเพื่อรักษาความสงบและสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งต่างจากพระธรรมปิฎกที่เห็นว่าการปกครองมีขึ้นเพื่อการศึกษาและพัฒนามนุษย์

๔.๑.๙ เสรีภาพ ทัศนะเรื่องเสรีภาพของพระธรรมปิฎกต่างจากนักทฤษฎีสัญญาประชาคมที่มองเพียงเสรีภาพจากภายนอก คือมนุษย์มีอิสระที่จะกระทำและหยุดพ้นจากสิ่งเหนี่ยวรั้งการกระทำ เป็นเสรีภาพของมนุษย์ที่จะแสดงออกภายในธรรมชาติหรือภายในรัฐตามขอบเขตของกฎหมาย เป็นเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งพระธรรมปิฎกเห็นด้วยกับเสรีภาพเหล่านี้ แต่

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎกเห็นว่าไม่ใช่เสรีภาพที่แท้จริง พระธรรมปิฎกมองเสรีภาพลึกกว่านักคิดทั้งสามโดยท่านเห็นว่า เสรีภาพที่แท้จริงจะต้องมาจากความเป็นอิสระภายในจิตใจ คือมีอิสระจากกิเลสและกระทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ พฤติกรรมหรือการกระทำภายนอกที่แท้จริงต้องมาจากเสรีภาพภายใน พระธรรมปิฎกมองเสรีภาพต่างจากรุสโซเพราะรุสโซมองว่า เสรีภาพเป็นคุณสมบัติติดตัวของมนุษย์หรือมนุษย์คือเสรีภาพ และเสรีภาพเป็นจุดหมายที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ แต่พระธรรมปิฎกเห็นว่า เสรีภาพเป็นเพียงปัจจัยที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้พระธรรมปิฎกยังมองเสรีภาพต่างจากนักคิดทั้งสามคือ พระธรรมปิฎกเห็นว่า มนุษย์ไม่ได้มีเสรีภาพที่แท้จริงติดตัวมาตั้งแต่เกิดดังที่นักสัญญาประชาคมกล่าว เสรีภาพของพระธรรมปิฎกมาจากการพัฒนาตนเองของมนุษย์จนสามารถปกครองตนเองได้ ทำให้มนุษย์ใช้เสรีภาพที่จะให้มากกว่าเสรีภาพที่จะได้ ซึ่งนักทฤษฎีสัญญาประชาคมมองเสรีภาพที่จะได้มากกว่า การใช้เสรีภาพของพระธรรมปิฎกต้องคู่กับความรับผิดชอบเสมอ ดังนั้นเสรีภาพตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงไม่จำกัดอยู่ที่เสรีภาพทางการเมืองเท่านั้นแต่ท่านมองเสรีภาพจากรากฐาน คือเสรีภาพจากกิเลสภายในจิตใจซึ่งทำให้มนุษย์มีเสรีภาพที่แท้จริง

๔.๑.๑๐ สิทธิ ทัศนะเรื่องสิทธิของพระธรรมปิฎกคล้ายกับแนวคิดของฮอบส์และรุสโซที่ว่าสิทธิเกิดขึ้นภายหลังจากมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม แต่ต่างจากทัศนะของล็อคที่ว่ามนุษย์มีสิทธิติดตัวมาแต่กำเนิด พระธรรมปิฎกเห็นว่าสิทธิเป็นสิ่งสมมติหรือข้อตกลงร่วมกันระหว่างมนุษย์เพื่อแสดงความเป็นเจ้าทรัพยากรในธรรมชาติและได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย จุดต่างเรื่องสิทธิของพระธรรมปิฎกกับนักทฤษฎีสัญญาประชาคมคือ มนุษย์ต้องทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องควบคู่กับการใช้สิทธิและมนุษย์ไม่ควรใช้สิทธิในการทำลายธรรมชาติแต่ควรบัญญัติสิทธิเพื่อคุ้มครองธรรมชาติและดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

๔.๑.๑๑ ความยุติธรรม ความยุติธรรมตามทัศนะของนักทฤษฎีสัญญาประชาคม คือ การไม่ละเมิดข้อสัญญา การปฏิบัติตามข้อสัญญาเรียกว่าความยุติธรรม ความยุติธรรมเกิดขึ้นจากการตกลงทำสัญญาของมนุษย์ภายใต้กฎหมาย ซึ่งพระธรรมปิฎกเห็นด้วยกับทัศนะของนักทฤษฎีสัญญาประชาคมแต่ที่ต่างออกไปคือ พระธรรมปิฎกต้องการให้เป็นความยุติธรรมแบบเสมอและสมานซึ่งหมายถึง เสมอคือ เท่าเทียมกันและสมานคือ การร่วมมือกันไม่ใช่เสมอในการแก่งแย่งที่ทำให้เกิดความแตกแยกหรือความยุติธรรมที่ทำให้เป็นศัตรูกัน

๔.๑.๑๒ จุดหมายของสังคม พระธรรมปิฎกมองจุดหมายของสังคมต่างจากนักทฤษฎีสัญญาประชาคมซึ่ง ทฤษฎีสัญญาประชาคมเห็นว่า การเข้าใจบ่อเกิดของสังคมจะทำให้สามารถเข้าใจจุดหมายของสังคมได้โดยเห็นว่า สังคมเกิดขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองให้สมาชิกในสังคมทุกคนได้รับความปลอดภัย ได้รับการคุ้มครองและได้รับความยุติธรรม ทำให้มนุษย์ปราศจากความกลัวและมี

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความมั่นคงในการใช้ชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน แต่พระธรรมปิฎกเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่จุดหมายที่แท้จริงของมนุษย์เป็นแค่เพียงปัจจัยคือเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงชีวิตที่สมบูรณ์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของรุสโซที่เห็นว่าสังคมเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์พัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์

ดังนั้น จากการวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมปิฎกกับมโนทัศน์ของทฤษฎีสัญญาประชาคม เราจะเห็นความแตกต่างระหว่างแนวคิดทั้งสองคือ ทฤษฎีสัญญาประชาคมมาจากรากฐานความคิดเรื่องสิทธิธรรมชาติและเสรีภาพของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน แต่ชีวิตในสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ไม่มีความมั่นคงปลอดภัยเพียงพอ กฎธรรมชาติจึงบังคับให้มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม สังคมจึงเกิดขึ้นจากการตกลงอยู่ร่วมกันของมนุษย์เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิธรรมชาติ เสรีภาพและทรัพย์สินของตน ไม่ใช่การส่งเสริมชีวิตแห่งคุณธรรม ต่างจากแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่มาจากแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติกับกฎของมนุษย์ที่เรียกว่าสังคมนิยมน์ สังคมเกิดขึ้นเพื่อพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงกฎธรรมชาติโดยการพัฒนาคุณธรรมและปัญญา สังคมถูกจัดตั้งขึ้นด้วยปัญญาที่เข้าถึงความจริงของกฎธรรมชาติจึงต่างจากแนวคิดของทฤษฎีสัญญาประชาคมที่เห็นว่าสังคมเกิดขึ้นจากการตกลงร่วมกันของมนุษย์และมีจุดหมายเพียงเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์เท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะฐานความคิดและสภาพสังคมของแนวคิดทั้งสองต่างกัน

๔.๒ วิเคราะห์สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานในทัศนะของพระธรรมปิฎก

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกสังคมที่ดี คือ สังคมที่มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการที่มนุษย์จะได้พัฒนาศักยภาพของตนให้เข้าถึงความสมบูรณ์สูงสุดคือ เข้าถึงธรรมและสมาชิกทุกคนจะต้องยึดถือ ธรรมเป็นใหญ่ เป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิต พระธรรมปิฎกเห็นว่าระบบการปกครองปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์มากที่สุด แต่พระธรรมปิฎกไม่เห็นด้วยกับระบบการปกครองเสรีประชาธิปไตย หรือประชาธิปไตยแบบทุนนิยม ท่านเห็นว่าระบบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง คือ ระบบประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ในที่นี้เราจะพิจารณาว่าประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิไตยเป็นรากฐานต่างจากประชาธิปไตยทั่วไปอย่างไร

๔.๒.๑ ความหมายของประชาธิปไตย คำว่าประชาธิปไตย (Democracy) มาจากรากศัพท์ภาษากรีก คือ Demos แปลว่า ประชาชนกับ Kratos แปลว่าอำนาจ รวมกันจึงเป็น อำนาจของประชาชนหรือประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ หมายถึง การปกครองโดยประชาชนหรือประชาชน

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปกครองตนเอง[๖] มีหลักการขั้นมูลฐานคือ ยอมรับในศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลและมีความสามารถที่จะปกครองตนเองและปกครองกันเองได้และมนุษย์มีความสามารถในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมได้[๗] มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคและเสรีภาพในการดำเนินชีวิต จุดมุ่งหมายของประชาธิปไตย คือ ประชาชนปกครองตนเองและปกครองกันเองเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมให้มากที่สุด ดังความหมายที่เป็นอุดมคติของประชาธิปไตยว่า "การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน"

ระบบประชาธิปไตยปัจจุบันเรียกว่า ระบบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดของนักปรัชญาในศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ คือ ล็อค มิล และรุสโซ เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งสูงสุดโดยเชื่อว่า มนุษย์มีสิทธิธรรมชาติและเสรีภาพมาแต่กำเนิด ใครจะล่วงละเมิดมิได้ รัฐบาลเกิดขึ้นเพื่อคุ้มครองเสรีภาพของมนุษย์โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนปกครองตนเองให้มากที่สุด รัฐบาลจะต้องจำกัดตัวเองและเกี่ยวข้องกับประชาชนให้น้อยที่สุดเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงจุดหมายคือ ประโยชน์ร่วมกัน แต่การปกครองระบบประชาธิปไตยที่ผ่านมา ก็ยังไปไม่ถึงจุดหมายหรืออุดมคติที่แท้จริงมีผู้วิจารณ์ข้อบกพร่องของระบบประชาธิปไตยเอาไว้มากมายโดยเห็นว่า "ประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยเหตุผล แต่เหตุผลก็มีบทบาทเพียงเป็นเครื่องเสนอสนองความต้องการอันไม่สิ้นสุดของมนุษย์"[๘] ครอฟอดร์ แมคเฟอร์สัน ชี้ให้เห็นว่า ความคิดพื้นฐานของทฤษฎีเสรีนิยมและประชาธิปไตยที่เน้นการมุ่งครอบครองเพื่อประโยชน์ส่วนตน เป็นความผิดพลาดตั้งแต่เริ่มต้น เป็นสาเหตุทำให้สังคมไม่สามารถเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง[๙]

แบคเกอร์(Backer)กล่าวว่าประชาธิปไตยแบบอุดมคติจะเป็นจริงได้ก็เพียงแต่ในสรวงสรรค์เท่านั้น เขาได้นิยามความหมายประชาธิปไตยในโลกที่เป็นจริงว่า "เป็นการปกครองของประชาชนโดยนักการเมืองและทำไปเพื่อจุดประสงค์ที่จะให้กลุ่มอิทธิพล(PressureGroups)ได้รับผลประโยชน์"[๑๐]

---

[๖]Edwards Paul, The Encyclopedia of Philosophy Vol.3-4, (New York : A.S.A. Macmmill, Inc., 1972), P. 338.

[๗]คาร์ล เอล เบคเกอร์, ประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน,แปลโดย เดชชาติ วงศ์ไกรลาษฐ์, (กรุงเทพมหานคร : สภาวิจัยแห่งชาติจัดพิมพ์,๒๕๐๖),หน้า ๑๗.

[๘]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๑๖.

[๙]อ้างใน , ชัช กิจธรรม,ประชาธิปไตยและสังคมนิยม : วิวัฒนาการของยอกภาพแห่งหลักการมนุษย์นิยม, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๒๑),หน้า ๑๐.

[๑๐] คาร์ล เอล เบคเกอร์, ประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน, แปลโดย เดชชาติ วงศ์ไกรลาษฐ์, หน้า ๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยยังมีข้อบกพร่องที่ห่างไกลจากอุดมคติ เพราะมนุษย์มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน และใช้เหตุผลเพื่อให้ตนได้ประโยชน์มากที่สุดโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม พระธรรมปิฎกได้วิพากษ์ประชาธิปไตยที่ถูกครอบงำโดยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมว่าทำให้ความหมายและหลักการของประชาธิปไตยเขวไป คือ ทำให้มีความหมายไปในทางที่เป็นการแก่งแย่งและแบ่งแยก[๑๓] เพราะประชาชนมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตนไม่ได้คำนึงถึงความสุขของสังคมที่เป็นเช่นนี้เพราะประชาชนขาดธรรมซึ่งหมายถึง ประชาชนยังปกครองตนเองไม่ได้ ซึ่งความเห็นของพระธรรมปิฎกนี้สอดคล้องกับความเห็นของแบกเกอร์ ที่กล่าวถึงจุดอ่อนของประชาธิปไตยว่าอยู่ที่ "ประชาธิปไตยถือว่ามนุษย์มีความสามารถมีคุณธรรมและสภาวะในด้านวัตถุและจิตใจของมนุษย์ทุกวันนี้อยู่ในระดับสูงพอที่จะเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้ความสามารถและเจตนาดีของตนในการปกครองตนเอง ถ้าความคาดหมายเหล่านี้ไม่ถูกต้องประชาธิปไตยก็เป็นอันล้มเหลว"[๑๔] ซึ่งก็เป็นความจริงที่ว่าในสังคมประชาธิปไตยปัจจุบัน ประชาชนยังขาดคุณธรรมทางด้านจิตใจที่จะปกครองตนเอง ทำให้หลักการของประชาธิปไตยมีปัญหาและมีความคลาดเคลื่อนจากอุดมคติเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุดังกล่าวพระธรรมปิฎกจึงเห็นว่า ประชาธิปไตยจะดำเนินไปถึงอุดมคติที่แท้จริงได้จะต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน

๔.๒.๒ ประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ความหมายของประชาธิปไตยตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นท่านได้ให้ความหมายโดยวิเคราะห์มาจากความหมายของประชาธิปไตยที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยท่านขยายความว่าเป็น "การปกครองแบบที่จะทำให้สาระแห่งชีวิตของคนทุกคน ปรากฏผลงอกงามออกมาเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมและให้ผลประโยชน์แก่ส่วนรวมทุกอย่างนั้นสะท้อนกลับไปเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของทุก ๆ คน"[๑๕] จากความหมายนี้จะเห็นได้ว่า ผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเกิดขึ้นภายหลังผลประโยชน์ของสังคม นั่นคือทุกคนได้ร่วมกันสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคมแล้วผลประโยชน์จากสังคมนั้นสะท้อนกลับไปเป็นผลประโยชน์ของแต่ละบุคคล ซึ่งต่างจากประชาธิปไตยแบบทุนนิยมที่ผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเกิดก่อนผลประโยชน์ของสังคม หรือแต่ละบุคคลมุ่งปกป้องผลประโยชน์ของตนก่อนที่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคม

หลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตยคือ หลักการปกครองตนเองและปกครองกันเอง ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นหมายถึง การที่ประชาชนแต่ละคนสามารถปกครองตนเอง

---

[๑๓] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),การศึกษาทางเลือก : ศูนย์วัฒนธรรมวิชาการ,หน้า ๑๒.

[๑๔] คาร์ล เออ แบคเกอร์,ประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน, แปลโดยเดชชาติ วงศ์ไกรฤกษ์,หน้า ๙.

[๑๕] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),พุทธศาสนากับสังคมไทย,หน้า ๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และรับผิดชอบตนเองได้ เมื่อประชาชนแต่ละคนปกครองตนเองได้แล้วมาร่วมกันปกครองก็จะได้การปกครองที่ดี นั่นคือประชาชนสามารถรับผิดชอบชีวิตและสังคมได้เอง ดังนั้นคุณภาพของประชาธิปไตยจึงขึ้นกับคุณภาพของประชาชนถ้าประชาชนมีคุณภาพดี คือ ปกครองตนเองได้แล้วมาร่วมกันปกครองก็จะเป็นการปกครองระบบประชาธิปไตยที่ดี

การที่ประชาชนแต่ละคนจะปกครองตนเองได้นั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่า ประชาชนจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ธรรมาธิปไตยนี้เป็นคุณสมบัติของประชาชนแต่ละคน นั่นคือประชาชนแต่ละคนจะต้องถือหลักความจริงความถูกต้องความดีงาม ความยุติธรรม เป็นใหญ่ในการตัดสินวินิจฉัยกระทำการต่าง ๆด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์โดยมุ่งประโยชน์ร่วมกันเป็นประมาณ ดังนั้น เมื่อประชาชนที่มีธรรมาธิปไตยมาอยู่ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็จะเกิดระบอบประชาธิปไตยที่ดีที่สุด พระธรรมปิฎกเรียกประชาธิปไตยเช่นนี้ว่าประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน เมื่อพิจารณาแนวคิดของพระธรรมปิฎกเราจะเห็นว่าประชาธิปไตยกับธรรมาธิปไตยไม่ได้แยกจากกันเพราะประชาธิปไตยเป็นระบบหรือรูปแบบในการปกครอง ส่วนธรรมาธิปไตยเป็นสาระหรือคุณสมบัติของประชาชนที่จะร่วมกันปกครองตามรูปแบบประชาธิปไตย เมื่อระบบประชาธิปไตยมีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานในการปกครองแล้วก็จะทำให้หลักการของประชาธิปไตยถูกต้องและสมบูรณ์ขึ้น

๔.๒.๓ หลักการของประชาธิปไตย ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกประชาธิปไตยที่ถูกครอบงำด้วยทุนนิยมทำให้ความหมายและหลักการของประชาธิปไตยบิดเบือนและไม่บริสุทธิ์จึงต้องมีประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานจึงจะได้ประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานแตกต่างจากประชาธิปไตยแบบทุนนิยมดังนี้

๑. เสรีภาพ พระธรรมปิฎกเห็นว่าความหมายของเสรีภาพที่ถูกครอบงำโดยระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเริ่มเขวไป คือ มองเสรีภาพในความหมายของการที่แต่ละคนมีโอกาสสนองความต้องการแสวงหาผลประโยชน์ของตนให้ได้มากที่สุด หรือได้ตามที่คนปรารถนาภายในขอบเขตของกฎหมายโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นเสรีภาพที่แต่ละคนมุ่งแสวงหาผลประโยชน์เข้าข้างตนเองจึงทำให้เกิดการแก่งแย่งแบ่งแยกแย่งชิงกับบุคคลอื่น"[๔] พระธรรมปิฎกเห็นว่านี้เป็นการเข้าใจความหมายของเสรีภาพที่ผิดพลาดจากหลักประชาธิปไตยที่แท้จริง

เสรีภาพที่แท้จริงตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นต้องมาจากการที่บุคคลปกครองตนเองได้การปกครองตนเองได้สามารถทำให้บุคคลใช้เสรีภาพได้อย่างถูกต้อง คือ "เสรีภาพที่จะอยู่ใน

---

[๔]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน,หน้า ๔๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมในสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งคนมีส่วนร่วมปรับปรุง" เสรีภาพจึงเป็นอุปกรณ์ที่จะทำให้บุคคลใช้เป็นโอกาสในการปรับปรุงแก้ไขพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อเป็นส่วนร่วมที่ดีของการปกครองระบบประชาธิปไตย ดังนั้น เสรีภาพที่เกิดจากประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานตามทัศนะของพระธรรมปิฎกหมายถึง "ช่องทางหรือโอกาสอย่างเต็มที่ที่จะเอาสติปัญญา ความสามารถของตนออกมาใช้ในการร่วมปกครองให้สังคมนั้นดีงามและสันติสุข"[๑๕] จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า เสรีภาพในสังคมประชาธิปไตยที่แท้ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกต่างจากเสรีนิยมประชาธิปไตย คือ เสรีประชาธิปไตยถือว่าเสรีภาพเป็นจุดหมาย แต่พระธรรมปิฎกเห็นว่าเสรีภาพเป็นเพียงอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่จะเข้าถึงจุดหมายเท่านั้น

๒. **ความเสมอภาค** พระธรรมปิฎกเห็นว่า ความหมายของความเสมอภาคที่ถูกครอบงำโดยทุนนิยมกลายเป็นความเสมอภาคในการแก่งแย่งช่วงชิงผลประโยชน์ คือ มองในแง่ที่ว่าจะได้ให้เท่าเทียมกัน เป็นความเสมอภาคที่จะได้จะเอา[๑๖] ทำให้เกิดความหวาดระแวงต่อกัน กลัวคนอื่นจะเหนือกว่าตน กลายเป็นความเสมอภาคแบบแก่งแย่งแบ่งแยก

ความหมายของความเสมอภาคที่แท้จริงที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานนั้นจะมีความหมายเป็นความเสมอภาคในการร่วมสร้างสรรค์ร่วมแก้ปัญหา คือ เป็นการมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะนำศักยภาพของแต่ละบุคคลมาร่วมกันแก้ปัญหาและสร้างประโยชน์สุขร่วมกัน[๑๗] เป็นความเสมอภาคในการร่วมสุขร่วมทุกข์ทำให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน เมื่อพิจารณาความหมายของความเสมอภาคตามความหมายของพระธรรมปิฎกจะเห็นความแตกต่างจากประชาธิปไตยแบบทุนนิยม คือ ความเสมอภาคแบบทุนนิยมนั้น เป็นความเสมอภาคเพื่อที่จะปกป้องตนเองและเป็นความเสมอภาคเพื่อที่จะได้ให้เท่าเทียมกัน แต่ความเสมอภาคในความหมายของพระธรรมปิฎกเป็นความเสมอภาคที่จะให้ที่จะร่วมสร้างสรรค์สังคม ซึ่งความเสมอภาคเช่นนี้จะมีได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน

๓. **ภราดรภาพ** พระธรรมปิฎกเห็นว่าสังคมประชาธิปไตยที่ผ่านมาได้ละเลยภราดรภาพซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญมากและมนุษยชาติปัจจุบันก็ต้องการภราดรภาพมากเพราะถ้าไม่มีภราดรภาพซึ่งหมายถึงเอกภาพหรือความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ก็จะทำให้เสรีภาพและความเสมอภาคมีความหมายไปในทางการแก่งแย่งแบ่งแยกทำให้เกิดปัญหา เสรีภาพและความเสมอภาคที่แท้จริงจะเกิดขึ้นไม่ได้ ภราดรภาพที่แท้จริงตามความหมายของพระธรรมปิฎกจึงหมายถึง ความเป็น

---

[๑๕] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),ภารศึกษาทางเลือก : สู่วิวัฒน์หรือวิบัติในยุคโลกไร้พรมแดน,หน้า ๓๑.

[๑๖] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),ภารศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน,หน้า ๘๒.

[๑๗] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๘๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อันหนึ่งอันเดียวกัน ความรักใคร่ปรองดองเป็นพี่เป็นน้องกันซึ่งคอยสมานความแตกแยก[๙๙] ภราดรภาพที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ประชาชนจะต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน

๔.๒.๔ รูปแบบการปกครอง พระธรรมปิฎกได้วิจารณ์ระบบการปกครองในสังคมปัจจุบันว่าประชาธิปไตยแบบทุนนิยมที่เอาประโยชน์ของบุคคลเป็นใหญ่กับสังคมนิยมที่เอาสังคมเป็นใหญ่กลายเป็นสุดโต่งไปทั้งสองฝ่าย ประชาธิปไตยที่แท้จริงจะทำให้บุคคลกับสังคมประสานประโยชน์กันให้ได้โดยเป็นตัวเอื้อแก่กัน นั่นคือ สังคมยิ่งดีก็ยิ่งช่วยให้บุคคลมีโอกาสบรรลุความดีงามและประโยชน์สุขยิ่งขึ้นและยิ่งคนพัฒนาดีก็ยิ่งมาช่วยสร้างสรรค์สังคมได้ดียิ่งขึ้น บุคคลและสังคมจึงเป็นการส่งเสริมซึ่งกันและกัน[๑๐๐]

พระธรรมปิฎกเห็นว่ารูปแบบของประชาธิปไตยนั้นไม่จำกัดตายตัว มนุษย์สามารถคิดรูปแบบขึ้นมาเพื่อสื่อสาระและจุดหมายของประชาธิปไตยให้ได้ รูปแบบย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลสมัยและปัจจัยแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมาย คือรักษาสาระของประชาธิปไตยไว้[๑๐๑] เพราะพระธรรมปิฎกเห็นว่าในระบอบประชาธิปไตยนั้นถ้าประชาชนทุกคนหรือประชาชนส่วนใหญ่เป็นธรรมาธิปไตยแล้ว การปกครองโดยประชาชนทุกคนหรือโดยเสียงส่วนมากก็จะทำให้ได้เสียงส่วนมากที่ดีมาปกครองก็จะเกิดการปกครองที่ดีขึ้นเอง ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องจำกัดรูปแบบในการปกครอง จากทัศนะของพระธรรมปิฎกนี้เราจะเห็นได้ว่าต่างจากประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันที่มุ่งเน้นแต่รูปแบบการปกครองโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพหรือสาระที่จะเกิดขึ้นได้จริง คือ คนที่จะมาปกครองทำให้การปกครองระบบประชาธิปไตยมีปัญหามากมาย

๔.๒.๕ วิถีประชาธิปไตย ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นเป็นเพียงเครื่องมือ[๑๐๒]ของประชาธิปไตยที่จะสื่อสาระของประชาธิปไตยที่แท้จริงออกมาดังท่านกล่าวว่า "ตัวประชาธิปไตยก็คือ วิถีชีวิตของคนที่อยู่ร่วมกันและช่วยกันจัดสรรความเป็นอยู่ให้เป็นไปด้วยดีเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ตัวแท้ของประชาธิปไตยอยู่ที่การช่วยกันคิดช่วยกันทำ นำเอาสติปัญญา ความสามารถของแต่ละคนออกมาร่วมกันแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความ

---

[๙๙] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. ใน นิตยสารพุทธจักร ฉบับที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๑,หน้า ๑๒.

[๑๐๐] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. ใน นิตยสารพุทธจักร ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๒,หน้า ๔๒.

[๑๐๑] พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต),พุทธศาสนากับสังคมไทย,หน้า ๔.

[๑๐๒] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน,หน้า ๑๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นอยู่ร่วมกันให้เป็นสุขและเจริญงอกงาม"[๖๖] จากคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้น เป็นระบบการจัดสรรสังคมเพื่อให้เกิดโอกาสที่ดีที่สุดในการร่วมกันสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้บรรลุประโยชน์สูงสุด[๖๗] โดยพระธรรมปิฎกเห็นว่าการปกครองหลายรูปแบบปิดกั้นหรือตัดโอกาสของมนุษย์ที่จะร่วมสร้างสรรค์สังคมและพัฒนาศักยภาพของคน ประชาธิปไตยเปิดโอกาสที่สำคัญให้แก่มนุษย์ กล่าวคือ โอกาสที่มนุษย์จะพัฒนาตัวเองและมนุษย์ทุกคนมีโอกาสที่จะนำศักยภาพของตนออกมาร่วมสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่สังคมด้วย[๖๘]

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้นเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ประชาชนจะต้องมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยโดยมีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน พระธรรมปิฎกได้กล่าวถึงประชาธิปไตยที่แท้จริงว่า "ประชาธิปไตยที่แท้จะต้องเกิดจากปัญญาที่มนุษย์แต่ละคนได้พัฒนาตนเอง ให้รู้เข้าใจความจริง มีเหตุผลและสามารถดำเนินวิธีการต่างๆ ที่จะร่วมกันสร้างสรรค์สังคมให้อยู่ร่วมกันด้วยดี มีสันติสุข นอกจากมีปัญญาความสามารถแล้วแต่ละคนต้องมีจิตที่ปรารถนาดีต่อกันจึงจะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงได้"[๖๙] ดังนั้น วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงเป็นสังคมที่เปิดโอกาสที่ดีที่สุดที่จะให้มนุษย์พัฒนาศักยภาพของตนและร่วมกันสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่สังคม จะเห็นได้ว่าพระธรรมปิฎกมุ่งประโยชน์ของบุคคลควบคู่ไปกับผลประโยชน์ของสังคมซึ่งต่างจากแนวคิดของแบบเสรีประชาธิปไตยที่มุ่งปัจเจกบุคคลเป็นหลัก

๔.๒.๖ ผลสัมฤทธิ์ของประชาธิปไตย ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกสังคมประชาธิปไตยจะเข้าถึงจุดหมายที่แท้จริงได้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน ประชาชนจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ โดยได้รับการศึกษาพัฒนาที่ถูกต้อง ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ประชาธิปไตยจะประสบผลสำเร็จได้ คุณภาพของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด สังคมประชาธิปไตยจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาเพื่อทำให้คนมีคุณภาพ เพราะคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของ

---

[๖๖] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๗๗.

[๖๗] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. ใน นิตยสารพุทธจักร ฉบับที่๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๑,หน้า ๑๑.

[๖๘] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๑.

[๖๙] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),การศึกษาทางเลือก : ภูริวัฒน์หรือวิบัติ ในชุดโอกไร้พรมแดน,หน้า ๑๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประชาชน"[๒๖] นั่นคือเมื่อประชาชนได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง รู้จักแยกแยะวินิจฉัยและเลือกกระทำการต่างๆ โดยยึดธรรมเป็นใหญ่ เพราะถ้าไม่ถือธรรมเป็นใหญ่ ประชาชนจะใช้ปัญญาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนได้ ดังนั้นประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงเป็นระบบที่จัดสรรสังคมเพื่อให้เกิดโอกาสที่ดีที่สุดในการสร้างสรรค์ที่จะทำให้ชีวิตและสังคมบรรลุประโยชน์สูงสุด โดยใช้เสรีภาพ ในการสร้างสรรค์ สังคมและพัฒนาตนเอง

๔.๓ การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกกับแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออก

คำว่า สังคมอุดมคติ หมายถึง สังคมในจินตนาการอันเป็นความใฝ่ฝันของมนุษย์ที่ต้องการจะมีชีวิตและสังคมที่สมบูรณ์และสันติสุข ซึ่งแสดงออกมาในหลายรูปแบบ เช่น การคิดถึงสังคมที่ดีงามในอดีตด้วยความเสียดาย การคิดถึงสังคมที่อุดมธรรมอันเกิดจากอำนาจของพระเจ้าในอนาคต และสังคมที่เกิดจากแผนการสร้างสรรค์สังคมเพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรม ซึ่งพบได้ในแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตก เช่น เพลโตและต่อมาโทมัส มอร์ ได้นำมาสานต่อโดยการบรรยายรูปแบบของสังคมใหม่อย่างละเอียดซึ่งตั้งอยู่บนดินแดนที่ห่างไกลและได้ถูกตัดขาดจากส่วนที่เหลือของโลก ส่วนแนวคิดของตะวันออกนั้นพบในแนวคิดของเหล่าจื๊อที่ถือว่าเต๋าเป็นวิถีทางที่จะนำโลกไปสู่ความสงบสันติสุขอย่างสมบูรณ์ สังคมพระศรีอารย์ และแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุที่เห็นว่าเมื่อมนุษย์ยึดมั่นในธรรมและไม่มีการกอบโกยส่วนเกินโลกก็จะสิ้นปัญหา

คำว่า สังคมอุดมคติในภาษาไทย เมื่อนำมาแยกแยะน่าจะวิเคราะห์ได้ว่า สังคม+อุดม (อุตฺตม)+คติ ซึ่งหมายถึง สังคมแบบอย่างที่สมบูรณ์หรือดีเลิศ

เมื่อมาพิจารณาความหมายของสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกซึ่งหมายถึงสังคมที่ดีงามเป็นแบบอย่างอันพึงปรารถนาของมนุษย์ คือ สังคมสงฆ์ จะเห็นได้ว่าสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นมาจากรากฐานการวิเคราะห์สังคมสงฆ์ในอดีตและนำมาวิเคราะห์กับสังคมปัจจุบันเพื่อสร้างสรรค์สังคมในความใฝ่ฝันที่สมบูรณ์ในอนาคต สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจึงไม่ใช่สังคมที่ดีงามในอดีต สังคมที่พระเจ้ากำหนดขึ้นในอนาคตหรือสังคมในมโนคติ แต่เป็นสังคมที่เกิดจากการวิเคราะห์สังคมในอดีตซึ่งเกิดขึ้นจริงกับสังคมปัจจุบันแล้วสร้างสังคมในความใฝ่ฝันในอนาคต อันเป็นสังคมที่ไม่มีรูปแบบจำกัดตายตัว

---

[๒๖]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, ใน นิตยสารพุทธจักร ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๒,หน้า ๔๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคตินั้น อาจตั้งสมมติฐานได้ว่ามาจากความไม่พอใจสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ความคิ้นรนไปสู่อิสรภาพ ความใจกว้างที่ยิ่งใหญ่ในการแก้ปัญหาสังคม ดังนั้น การที่จะวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติจำเป็นจะต้องเข้าใจรากฐานความคิดและสภาพสังคมที่นักคิดเหล่านั้นดำรงอยู่ด้วย

เพลโต มีรากฐานความคิดมาจากโสเครตีสที่ว่า การแสวงหาคำตอบว่า ระเบียบทางสังคมที่ดีที่สุดเป็นสากลนั้นเป็นอย่างไรและเห็นว่าเป้าหมายสูงสุดของชีวิตทางการเมืองคือคุณธรรม ชีวิตจะสมบูรณ์ได้ต้องอยู่ในสังคมที่สมบูรณ์ โดยที่สภาพสังคมในสมัยเพลโตเป็นยุคที่กรีกแบ่งออกเป็นนครรัฐอิสระจำนวนมาก ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองอยู่เสมอ จึงทำให้เกิดปัญหาว่าการปกครองแบบใดดีที่สุด นอกจากนี้ยังเกิดความขัดแย้งระหว่างแนวคิดของไซฟีสกับซีนิคซึ่งเป็นแนวคิดปัจเจกนิยมทั้งคู่ โดยที่ไซฟีสเน้นการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ส่วนซีนิคเน้นการละทิ้งทรัพย์สินและสังคม เพลโตจึงนำเอาประโยชน์ทั้งสองด้านมาประสานกัน นั่นคือเพลโตคัดค้านปัจเจกนิยมแต่ต้องการสร้างสังคมนิยม เพลโตพยายามที่จะเสนอรูปแบบของสังคมหรือรัฐที่สมบูรณ์โดยเสนอวิธีการอยู่ร่วมกันโดยการแบ่งหน้าที่ตามความสามารถอันจะก่อให้เกิดความเที่ยงธรรมและสันติสุข

โทมัส มอร์ มีรากฐานความคิดแบบมนุษยนิยม เอพิคิวเรี่ยน คริสตศาสนาและเพลโต โดยที่ยุคสมัยของโทมัส มอร์ในศตวรรษที่ ๑๕ ประเทศอังกฤษมีความขัดแย้งทางศาสนาและการเมืองเป็นอันมาก มอร์ได้เสนอแนวคิดเพื่อเสียดสีความชั่วร้ายของโลกสมัยกลางและชี้ทางออกถึงสังคมที่ดีกว่า

ทฤษฎีสัญญาประชาคม มีรากฐานความคิดมาจากแนวคิดปัจเจกนิยม สิทธิธรรมชาติและเสรีภาพของมนุษย์ สังคมเกิดขึ้นเพื่อปกป้องสิทธิธรรมชาติและเสรีภาพของปัจเจกชน แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากสภาพสังคมอังกฤษในศตวรรษที่ ๑๗ที่มีความแตกแยกทางศาสนา ความขัดแย้งทางการเมืองและปัญหาเศรษฐกิจอันเป็นผลให้เกิดสงครามกลางเมือง มีการปล้นสะดม การประกอบอาชญากรรมและการละเมิดกฎหมาย เป็นสังคมที่ขาดผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดภายในรัฐ จึงทำให้เกิดปัญหาว่าผู้ใดหรือคนกลุ่มใดควรเป็นผู้กุมอำนาจสูงสุดทางการเมือง นักทฤษฎีสัญญาประชาชนจึงเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจการปกครองต้องมาจากความยินยอมของประชนทั้งหมด

เหลาจื้อ มีรากฐานความคิดว่า วิถีแห่งเต๋าเป็นทางที่จะนำมนุษย์ไปสู่สังคมอุดมคติได้ โดยที่สภาพสังคมในสมัยของเหลาจื้อ เป็นสภาพที่ประเทศจีนในยุคนั้นมีสงครามกลางเมืองอันยาวนานอันเป็นเหตุนำมาซึ่งความยุ่งยากทางการปกครอง ปัญหาเศรษฐกิจและภาวะจิตใจ เหลาจื้อจึงเสนอวิถีทางแห่งเต๋าเพื่อแก้ปัญหาต่างๆของสังคมโดยเชื่อมั่นว่า เต๋าเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ความสุขของมวลมนุษย์

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านพุทธทาสภิกขุ มีรากฐานความคิดมาจากพระพุทธศาสนา การพิจารณาธรรมชาติแล้วประยุกต์มาวิเคราะห์กับแนวคิดสังคมนิยมตะวันตก เพราะสภาพสังคมสมัยของท่านพุทธทาสภิกขุนั้น สังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงและมีปัญหาทางเลือกระหว่างสังคมนิยมกับเสรีประชาธิปไตยซึ่งท่านมองว่ามีปัญหาทั้งคู่ ท่านจึงเสนอแนวคิด ธรรมิกสังคมนิยมเพื่อเป็นทางเลือกให้กับสังคมไทย

ส่วนพระธรรมปิฎกนั้นมีรากฐานความคิดมาจากพระพุทธศาสนา สังคมสงฆ์และการวิเคราะห์สังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะสังคมตะวันตกซึ่งเป็นสังคมบริโภคนิยมและเป็นยุคแห่งการแข่งขัน ชาวพุทธหรือชาวไทยดำเนินชีวิตนอกวิถีของพุทธธรรม ยึดถือไสยศาสตร์และลัทธิหวังผลลบันดาล ท่านมองเห็นผลร้ายของการพัฒนาที่ผิดพลาดขาดความสมดุลระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคมจึงได้เสนอแนวคิดที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า รากฐานความคิดและสภาพสังคมของนักปรัชญาที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติที่ต่างกันมีผลต่อการเสนอรูปแบบและวิธีการที่จะเข้าถึงสังคมอุดมคติแตกต่างกันไปด้วย ซึ่งเมื่อนำแนวคิดเหล่านี้มาวิเคราะห์กับแนวคิดของพระธรรมปิฎกเราจะเห็นความสอดคล้องสนับสนุนและความขัดแย้งกัน แม้ว่าประเด็นสนับสนุนนั้นในรายละเอียดอาจมีความขัดแย้งแตกต่างกันด้วยและในประเด็นที่คัดค้านก็เช่นกันในรายละเอียดก็อาจพบว่ามีการสนับสนุนด้วย แต่ในที่นี้ประสงค์ที่จะวิเคราะห์ในประเด็นใหญ่เพื่อให้เห็นภาพสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกได้ชัดเจนขึ้นเท่านั้น

๔.๓.๑ ทัศนะที่ให้แนวคิดสนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎก

๑. ธรรมชาติของมนุษย์ ในการเสนอแนวคิดเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมมนุษย์นั้น นักปรัชญาต่างได้วิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งโดยมากวิเคราะห์แรงจูงใจที่ผลักดันให้มนุษย์กระทำการต่างๆเพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์และสังคมมนุษย์ตามแรงจูงใจ

โทมัส ฮอบส์ ได้วิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ว่า ชีวิตมนุษย์ถูกผลักดันจากพลังภายในสามประการคือ ตัณหา(appetite) ความปรารถนา(desire)และความกลัว(fear) แรงกระตุ้นทั้งสามประการนี้ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมมีลักษณะต้องการเพื่อที่จะแข่งขัน(competition)กับผู้อื่น แสวงหาอำนาจชื่อเสียงและเกียรติยศ(glory)และหลีกหนีความกลัว(diffidence) มนุษย์มีความต้องการอยู่ตลอดเวลาโดยที่ความต้องการเป็นผลมาจากอำนาจหรือแรงผลักดันภายใน ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์ที่เห็นแก่ตัวไม่รู้จักพอ รุสโซวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ว่ามนุษย์โดยธรรมชาติแล้วไง ซึ่งการวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ของฮอบส์และรุสโซสนับสนุนพระธรรมปิฎกที่ได้วิเคราะห์แรง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูงใจของมนุษย์ด้านลบว่า มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอวิชชาและกิเลสสามประการคือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ซึ่งเป็นแรงรูงใจที่ผลักดันให้มนุษย์มีความต้องการไม่สิ้นสุด ทำให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัวเพราะมนุษย์ขาดความรู้ที่แท้จริงคือขาดปัญญา ส่วนเพลโตนั้นได้วิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์เป็นสามส่วน คือตัณหา ความต้องการความสุขทางกาย เป็นธรรมชาติส่วนที่เป็นความมืดบอดและทะยานอยาก น้ำใจเป็นธรรมชาติที่แสดงออกมาในรูปของความกล้าหาญและเป็นธรรมชาติที่ไม่ขึ้นกับเหตุผลและตัณหา เหตุผลหรือปัญญาเป็นธรรมชาติที่สงบสะอาดและใฝ่รู้ พลังทั้งสามประการนี้มีอยู่ในมนุษย์ทุกคนในขนาดที่แตกต่างกันซึ่งทำให้มนุษย์แต่ละคนมีลักษณะแตกต่างกันด้วย เพลโตเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่แก้ไขได้[๒๙] ส่วนโทมัส มอร์เห็นว่า มนุษย์ดำรงอยู่เพื่อพัฒนาคุณธรรมตามกฎธรรมชาติ แนวคิดของเพลโตและโทมัส มอร์นี้สนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่ได้วิเคราะห์แรงรูงใจด้านบวกของมนุษย์คือมนุษย์ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ โดยฝึกให้มาดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ดังนั้น จะเห็นได้ว่า แนวคิดต่างๆสนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎกว่าแม้ว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่บกพร่องแต่มนุษย์ก็สามารถพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ได้ จากการวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ นักปรัชญาจึงพยายามที่จะแก้ไขปัญหาของมนุษย์และสังคมด้วยการแก้ปัญหาที่แรงรูงใจของมนุษย์นั้น ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทำให้วิธีการและรูปแบบของสังคมที่นักปรัชญาแต่ละท่านเสนอแตกต่างกันออกไป

๒. ลักษณะสังคม ลักษณะสังคมของพระธรรมปิฎกสอดคล้องกับสังคมยูโทเปียของโทมัส มอร์ในแง่ที่เป็นสังคมที่สมบูรณ์พรั่งพร้อม มนุษย์ดำรงอยู่เพื่อพัฒนาคุณธรรมและปัญญาเพื่อดำรงชีวิตอยู่ให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นสังคมที่ไม่ให้ค่ากับวัตถุเกินความเป็นจริง ไม่มีความฟุ่มเฟือยและไม่ยึดติดในวัตถุและเป็นสังคมที่มีกฎหมายน้อยที่สุด ประชาชนทุกคนมีความเชี่ยวชาญในกฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความยินดี นอกจากนี้ลักษณะสังคมของพระธรรมปิฎกยังคล้ายกับสังคมของเหล่าจื๊อและพุทธทาสภิกขุที่เห็นว่าสังคมมนุษย์ควรดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกับกฎธรรมชาติเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เป็นสังคมแห่งคุณธรรมและศีลธรรมตามกฎธรรมชาติ มนุษย์ในสังคมดำรงอยู่อย่างรู้เท่าทันกฎธรรมชาติและสอดคล้องสมดุลกับธรรมชาติมนุษย์ในสังคมมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ลักษณะสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเป็นสังคมที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีเอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม และปัญญาของมนุษย์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเพลโต, โทมัส มอร์ที่เป็นสังคมที่มีขึ้นเพื่อพัฒนาคุณธรรมและปัญญาของมนุษย์และสอดคล้องกับแนวคิดของเหลาจื๊อ และพุทธทาสภิกขุที่เห็นว่ามนุษย์ควรดำรงตนให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

---

[๒๙]ปรีชา ช้างขวัญยืน, ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธทาสฯ,หน้า ๔๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. วิถีทางเข้าสู่สังคมอุดมคติ เพลโตเห็นว่า วิถีทางเข้าสู่สังคมอุดมคตินั้นสังคมต้องมีสภาพแวดล้อมที่ดี มนุษย์ในสังคมต้องมีการศึกษาที่ถูกต้องเพื่อพัฒนามนุษย์และคัดเลือกมนุษย์ตามคุณสมบัติและความสามารถมาทำหน้าที่ต่างๆในสังคม การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างราชาปราชญ์มาปกครองสังคม ซึ่งปัญญาและคุณธรรมของราชาปราชญ์จะทำให้สังคมอุดมคติเกิดขึ้นได้ ส่วนโทมัส มอร์นั้นเห็นว่า วิถีทางเข้าสู่สังคมอุดมคติจะต้องมีระบบโครงสร้างทางสังคมที่ดีและสมบูรณ์ มนุษย์ในสังคมจะต้องใฝ่การศึกษาและพัฒนาคุณธรรม พุทธทาสภิกขุเห็นว่าสังคมที่ดีจะเกิดขึ้นได้มนุษย์จะต้องถือธรรมเป็นใหญ่และไม่มีการกอบโกยกักตุนส่วนเกินโดยใช้กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาซึ่งแนวคิดเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เห็นว่า สังคมที่ดีหรือสังคมอุดมคติจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีที่เรียกว่าสังคมแห่งกัลยาณมิตรและมีระบบการศึกษาที่ถูกต้องตามหลักไตรสิกขาดังนั้นอาจสรุปได้ว่าสังคมอุดมคติจะเกิดขึ้นได้ระบบการศึกษาที่ถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

๔. ผู้ปกครองหรือรัฐบาล ตามทัศนะของโทมัส มอร์ผู้ปกครองในสังคมมีหลายระดับโดยที่ผู้ปกครองเหล่านี้มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ทฤษฎีสัญญาประชาคมเห็นว่าผู้ปกครองหรือรัฐบาลมาจากการยินยอมของประชาชนโดยที่ประชาชนเลือกคณะบุคคลขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์กฎระเบียบที่ประชาชนร่วมกันกำหนดขึ้น อำนาจในการปกครองมาจากประชาชนและประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจด้วย ตามทัศนะของจอห์น ล็อค รัฐบาลคือคณะบุคคลที่ได้รับการเลือกจากประชาชนมาบริหารประเทศโดยมาจากเสียงข้างมากซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย ส่วนรุสโซนั้นเห็นว่า ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจและร่วมกันปกครองที่เรียกว่าเจตจำนงร่วมรัฐบาลเป็นคณะบุคคลที่นำเอาเจตจำนงร่วมไปปฏิบัติให้เกิดผลจริง พุทธทาสภิกขุเห็นว่า ผู้ปกครองจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองซึ่งแนวคิดเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เห็นว่าการปกครองที่ดีจะเกิดขึ้นได้ประชาชนแต่ละคนจะต้องปกครองตนเองได้กล่าวคือประชาชนทุกคนหรือส่วนมากถือธรรมเป็นใหญ่และเมื่อประชาชนที่มีการปกครองตนเองได้มาร่วมกันปกครองก็จะได้การปกครองที่ดีหรือรัฐบาลที่ดี ส่วนรูปแบบของรัฐบาลนั้นพระธรรมปิฎกไม่ได้จำกัดรูปแบบอย่างตายตัวซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของรุสโซที่เห็นว่ารัฐบาลอาจมีได้หลายรูปแบบ

๕. กฎหมาย โทมัส มอร์ให้ความสำคัญกับกฎหมายที่ออกกมาควบคุมประชาชนมาก กฎหมายจะต้องมีความสมเหตุสมผล การกำหนดโทษของกฎหมายจะต้องคำนึงถึงมนุษยธรรมเป็นหลัก กฎหมายมีขึ้นเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน สังคมยูโทเปียมีกฎหมายไม่กี่ฉบับประชาชนเป็นผู้เชี่ยวชาญกฎหมายทุกคน กฎหมายที่ออกมามีวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียวคือสั่งสอนบุคคลให้ทำหน้าที่ของตน จอห์น ล็อคเห็นว่า กฎหมายจะต้องสอดคล้องกับกฎธรรมชาติและเป็นไป

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของกฎธรรมชาติ รุสโซเห็นว่ากฎหมายจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับภาวะของสังคม และคุณธรรมของราษฎรผู้ร่วมออกกฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมายทั้งหมด กฎหมายมาจากเจตจำนงร่วมของประชาชนทั้งหมด ส่วนเหล่าจื้อนั้นเห็นว่าควรแสวงหากฎธรรมชาติมาดำเนินกิจการของสังคมซึ่งก็คือให้มนุษย์ดำเนินชีวิตและสังคมให้เป็นไปตามกฎธรรมชาติที่เรียกว่า เต๋า ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่ว่ากฎหมายจะต้องอิงอยู่กับกฎธรรมชาติและต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรม กฎหมายจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับปัญญาและคุณธรรมของผู้บัญญัติและปฏิบัติตามกฎหมาย

๖. เศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจในสังคมยูโทเปียของโทมัส มอร์เป็นระบบที่ทำให้ประชาชนมีความสมบูรณ์พรั่งพร้อม ทุกคนมีความขยันหมั่นเพียรในการทำหน้าที่ของตน การบริโภคใช้สอยมีการคำนึงถึงคุณค่าแท้เป็นหลัก ไม่มีการกักตุนส่วนเกินไว้เพื่อประโยชน์ส่วนตนและไม่ให้ค่าแก่วัตถุเกินความเป็นจริง เหล่าจื้อเห็นว่ามนุษย์ควรดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจด้วยความสันโดษและรู้จักพอไม่สะสมปัจจัยสี่เกินความจำเป็นโดยที่ทุกคนในสังคมพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน พุทธทาสภิกขุเน้นการสอนให้มนุษย์รู้จักเสียสละแบ่งปันและไม่ให้การกักตุนส่วนเกิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างจะต้องสอดคล้องเกื้อกูลต่อธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดทางเศรษฐกิจของพระธรรมปิฎกอันเป็นเศรษฐกิจแบบสายกลางที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างถูกควบคุมด้วยคุณธรรมคือมัตตัญญุตาความรู้จักประมาณในการผลิต การบริโภคและการกระจายผลผลิต โดยที่เป็นการผลิตที่ไม่ทำลายความสมดุลของธรรมชาติ การบริโภคก็มุ่งบริโภคโดยรู้จักประมาณเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตและการกระจายผลผลิตด้วยคุณธรรม ประชาชนทุกคนพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

๗. ศาสนา ในสังคมยูโทเปียของโทมัส มอร์ พระเป็นผู้ที่มีความเคร่งครัดและมีศรัทธาแก่กล้า พระได้รับการเคารพมากกว่านักปกครองและมีบทบาทสำคัญในการสอดส่องดูแลความประพฤติของมนุษย์ โดยการให้คำปรึกษาแนะนำแต่ไม่มีอำนาจในการลงโทษใด ๆ นอกจากนี้พระยังเป็นครูของเยาวชนและคนหนุ่มสาวโดยเป็นผู้อบรมคุณธรรมและมารยาทที่ดีแก่ประชาชน การสั่งสอนคุณธรรมและมารยาทที่ดีมีความสำคัญเท่าๆกับการเรียนการสอนวิชาทั่วไป ในสังคมยูโทเปียพระและศาสนาจึงมีความสำคัญมาก ส่วนพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ศาสนากับการเมืองจะต้องมีความสัมพันธ์กันและจะต้องเป็นการเมืองตามหลักศาสนาหรือตามหลักศีลธรรม ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่ปรารถนาจะเห็นความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้นบนพื้นฐานของศาสนา อันจะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขสันติอย่างแท้จริง ศาสนาทุกศาสนาจะต้องมีคำสอนที่เป็นสากลโดยสอนให้มนุษย์มองมนุษย์ในฐานะที่เสมอและสมานกันมีความเคารพต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาจะต้อง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีบทบาทส่งเสริมซึ่งกันและกัน พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนประชาชนและให้คำแนะนำแก่นักการเมืองแต่ศาสนาจะต้องไม่แทรกแซงอำนาจของรัฐ

๔. ชนชั้น ในสังคมอุดมรัฐของเพลโต ประชาชนมีความแตกต่างกันตามระดับของการพัฒนาจึงทำให้เกิดชนชั้นทางสังคมสามชนชั้นที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งชนชั้นทั้งสามนี้มาจากการศึกษาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ พุทธทาสภิกขุเห็นว่ามนุษย์ทั้งหลายแตกต่างกันเพราะกรรม กรรมเป็นผู้จำแนกให้มั่งมียากจน แข็งแรงอ่อนแอ แล้วแต่ขนาดที่แตกต่างกัน การที่จะเลิกไม่ให้มีคนรวยคนจนนั้นเป็นไปไม่ได้ นอกจากต้องทำให้คนมั่งมีกับคนยากจนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ส่วนลือคและรุสโซนั้นเห็นว่า มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกันและมีเสรีภาพเท่ากัน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เห็นว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันแต่เพียงบางแง่ส่วนอีกหลายแง่แตกต่างกัน ดังท่านกล่าวว่า "ตามหลักพุทธศาสนาทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันในข้อที่ว่า คนทั้งหลายทั้งปวงตกอยู่ในอำนาจของกฎธรรมชาติเดียวกัน ทุกคนต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกคนต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ" และมนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะพัฒนาศักยภาพของตน มนุษย์จึงแตกต่างกันตามระดับของการพัฒนา ดังนั้นสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกไม่มีชนชั้นจะมีแต่กัลยาณมิตรที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันเท่านั้น

๕. เป้าหมายของบุคคลและสังคม เพลโตเห็นว่าการสร้างระบบสังคมที่ดีจะช่วยให้เกิดชีวิตที่ดี[๒๙] และชีวิตที่ดีตามทัศนะของเพลโตเกิดขึ้นได้ภายในรัฐเท่านั้น สังคมหรือรัฐเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรมและปัญญาของมนุษย์ สังคมยูโทเปียของโทมัส มอร์นั้น มนุษย์ดำรงอยู่ในสังคมที่พรั่งพร้อมเพื่อพัฒนาคุณธรรมและปัญญาเช่นกัน รุสโซเห็นว่า มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความสมบูรณ์ที่เป็นอนันตะและเพื่อรักษาเสรีภาพของมนุษย์ แนวคิดเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เห็นว่า "เราสร้างสังคมที่ดีที่สุดเพื่อช่วยให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลให้ชีวิตมนุษย์พัฒนาอย่างดีที่สุด"

จากเหตุผลที่กล่าวมา เราสามารถสรุปแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎกได้ว่า การมองธรรมชาติของมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาได้และการที่จะพัฒนามนุษย์ได้นั้นจะต้องมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาของมนุษย์ด้วย มนุษย์มีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาศักยภาพของตน แต่มนุษย์แต่ละคนนั้นมีขีดความสามารถในการพัฒนาได้แตกต่างกัน ศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์และรักษาความสงบของสังคมควบคู่ไปกับรัฐ เป้าหมายของสังคมคือ เป็นสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ และปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้สังคมอุดมคติเกิดขึ้นได้คือ การศึกษา

---

[๒๙] เอ็ม. เจ. สาร์มอน, ปรัชญาการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, เกน์ส์ วามริก แปล,หน้า ๔๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔.๓.๒ ทัศนะที่ให้แนวคิดคัดค้านกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก

๑. ธรรมชาติของมนุษย์ แมคคีอาเวียลี และ ฮอบส์ มองธรรมชาติของมนุษย์ต่างจากพระธรรมปิฎก โดยแมคเคียเวียลี และฮอบส์ มองธรรมชาติของมนุษย์เพียงด้านเดียว คือ มองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ชั่วร้ายและเห็นแก่ตัว[๓๕] โดยเฉพาะฮอบส์มองว่า ธรรมชาติของมนุษย์แก้ไขไม่ได้หรือแก้ไขได้ยาก ซึ่งต่างจากพระธรรมปิฎกที่เห็นว่า มนุษย์พัฒนาเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนี้เหลาจื้อ ล็อคและรุสโซก็มองธรรมชาติของมนุษย์แตกต่างจากพระธรรมปิฎก คือ เหลาจื้อ ล็อคและรุสโซมองว่ามนุษย์ดีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ มนุษย์มีความบริสุทธิ์ ซึ่งต่างจากพระธรรมปิฎกที่เห็นว่ามนุษย์จะดีและบริสุทธิ์ได้เพราะการพัฒนา

๒. ลักษณะของสังคม ลักษณะของสังคมของเพลโตและโทมัส มอร์ เป็นสังคมเผด็จการอำนาจในการควบคุมสังคมอยู่ที่กษัตริย์ กษัตริย์ที่เป็นราชาปราชญ์ เป็นผู้กำหนดความเป็นไปของสังคม ประชาชนไม่มีเสรีภาพนอกจากเชื่อฟังราชาปราชญ์ โดยที่สมาชิกในสังคมต้องปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งของตนอย่างเคร่งครัดไม่ก้าวก่ายกัน ลักษณะเช่นนี้ ต่างจากแนวคิดของพระธรรมปิฎก เพราะพระธรรมปิฎกถือว่า ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพในการพัฒนาตนเอง และใช้เสรีภาพนั้นในการนำศักยภาพของตนมาเป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่สังคม นอกจากนี้แนวคิดของพระธรรมปิฎกยังแตกต่างจาก แนวคิดของแมคเคียเวียวีและฮอบส์ ซึ่งเป็นสังคมที่มอบอำนาจให้กับประมุขรัฐ ในการควบคุมความเป็นไปของสังคม กษัตริย์จะใช้ปัญญา หรืออำนาจอย่างไรก็ได้เพื่อให้สังคมเกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ลักษณะสังคมของแมคเคียเวียลีและฮอบส์จึงแตกต่างจากลักษณะสังคมของพระธรรมปิฎกเพราะสังคมของแมคเคียเวียลี่เป็นสังคมของแห่งอำนาจประมุขรัฐเป็นผู้ควบคุมประชาชน ในขณะที่สังคมของพระธรรมปิฎกเป็นสังคมแห่งการศึกษาและเป็นสังคมที่มีอำนาจโดยธรรม

๓. วิถีทางเข้าสู่สังคมอุดมคติ แมคีอาเวียลี่ ไม่เห็นด้วยที่จะเน้นคุณธรรมว่าเป็นวัตถุประสงค์ของสังคม เพราะคุณธรรมนั้นจะทำให้สังคมอ่อนแอ[๓๖] แมคีอาเวียลี่ เน้นอำนาจและความฉลาดของผู้ปกครองในการควบคุมสังคม โดยที่แมคคีอาเวียลี่ เห็นว่า หากไม่มีอำนาจใดมาบังคับให้คนกลัวแล้วสังคมก็จะยุ่งเหยิงไร้ระเบียบ ปราศจากความสงบสุขและไม่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง[๓๗] สังคมจะดีได้เพราะการบังคับควบคุม โดยที่แมคคีอาเวียลี่เห็นว่า"มนุษย์เป็นสัตว์ที่เลวและจะต้องถูก

---

[๓๕] สมบัติ จันทรวงศ์ บรรณาธิการ,ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๘.

[๓๖] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๑๑.

[๓๗] สุขุม นวลสกุล, ทฤษฎีการเมืองแห่งยุคนวสมัย,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓),หน้า ๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บังคับให้เป็นคนดี"[๒๒] ดังนั้น วิถีทางที่จะให้เกิดสังคมที่ดีตามทัศนะของแมคคีอาเวียลี่คือ การใช้อำนาจของผู้ปกครองและศิลปะในการใช้อำนาจเพื่อควบคุมสังคมให้เป็นเอกภาพ[๒๓] ส่วนฮอบส์เห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์แก้ไขได้ยากมนุษย์จะต้องถูกควบคุมด้วยความกลัวการถูกลงโทษ โดยการจัดรูปแบบสังคมใหม่ให้มีองค์อธิปัตย์เป็นผู้คอยควบคุมและลงโทษผู้ละเมิดสัญญา ซึ่งจะช่วยบันเทาให้มนุษย์ประพฤติชั่วน้อยลงและจำกัดความอยากลงได้บ้าง[๒๔] ดังนั้น แมคคีอาเวียลี่ไม่เห็นด้วยกับการมุ่งเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของมนุษย์ เพราะการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติภายในของมนุษย์นั้นเป็นไปได้ยากนอกจากสร้างกฎมาควบคุมมนุษย์ให้มีความกลัวเกรงในอำนาจเป็นหลัก และฮอบส์ก็เห็นว่าเป็นไปได้ที่จะทำให้มนุษย์ทั้งหมดหมดกิเลส แนวคิดนี้จึงแตกต่างจากแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่มุ่งให้สภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นตัวเอื้อต่อการแก้ไขพัฒนาธรรมชาติภายในของมนุษย์เป็นสำคัญ

๔. การปกครอง เพลโตไม่เห็นด้วยที่จะให้ประชาชนทุกคนมาร่วมกันปกครอง เพราะเพลโตเห็นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถที่จะปกครองตนเองหรือปกครองผู้อื่นได้ คนส่วนใหญ่คอยอยู่ภายใต้อวิชชาและความเคยชิน การปกครองเป็นศิลปะจึงจำเป็นต้องได้ผู้เชี่ยวชาญและมีคุณธรรมมาปกครองจึงจะเป็นการปกครองที่เที่ยงธรรม เพลโตเห็นว่า ราชาปราชญ์เท่านั้นเหมาะสมที่สุดในการทำหน้าปกครองมนุษย์ เพราะราชาปราชญ์เปรียบเสมือนมันสมองของสังคม ซึ่งต่างจากพระธรรมปิฎกที่เห็นว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองจนเป็นผู้ปกครองตนเองได้แล้วมาร่วมกันปกครองจึงจะเป็นการปกครองที่ดี ส่วนแมคคีอาเวียลี่นั้นเห็นว่า การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ นักการเมืองจึงไม่อาจคำนึงถึงคุณธรรมหรือค่าแห่งศีลธรรม จุดประสงค์ของการเมืองคือการรักษาอำนาจ เพื่อแสวงหาเอกภาพแห่งชาติ แมคคีอาเวียลี่ยอมรับวิธีการทุกอย่างในการปกครอง แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมก็ตาม นักปกครองในทัศนะของแมคคีอาเวียลี่จึงควรมีคุณสมบัติของสุนัขจิ้งจอกและราชสีห์รวมเข้าด้วยกัน ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ฉลาดดุจสุนัขจิ้งจอก และมีความเข้มแข็งอย่างราชสีห์จึงจะรักษาความเป็นเอกภาพและความมั่นคงของอำนาจเอาไว้ได้ ซึ่งต่างจากแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่ให้มีการปกครองโดยธรรมผู้ปกครองจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง แนวคิดในเรื่องผู้ปกครองของพระธรรมปิฎกต่างจากแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ โดยท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ถ้าผู้ปกครองเป็นมีทศพิธราชธรรมและอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอยู่ที่บุคคลผู้มีทศพิธราชธรรมเพียงอย่างเดียวแล้วจะเป็นการง่ายต่อการปกครองเพราะไม่ต้องมีความขัดแย้งกัน ผู้ปกครองที่มีทศพิธราชธรรมเชื่อถือได้ว่าจะทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของสังคม แต่พระธรรมปิฎกกลับเห็นว่าผู้ปกครองที่ประกอบด้วยธรรมจำนวนมากมาร่วมกันปกครองจะดีกว่าเพราะบุคคลคนเดียวอาจมีข้อบกพร่องบางประการได้

---

[๒๒]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง,หน้า ๑๑.

[๒๓]เอ็ม. เจ. สาร์มอน, ปรัชญาการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, เสน่ห์ จามริก แปล,หน้า๒๐๔.

[๒๔]สมบัติ จันทรวงศ์บรรณาธิการ, ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่,หน้า ๑๐๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. เศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาแนวคิดทางเศรษฐกิจของเพลโต จะเห็นความขัดแย้งกับแนวคิดของพระธรรมปิฎกเพราะในสังคมของเพลโต กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นหน้าที่ของชนชั้นผู้ผลิต และการผลิตนั้นต้องผลิตตามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านไม่ควรก้าวก่ายกัน เพราะจะทำให้ไม่มีประสิทธิภาพ ส่วนชนชั้นผู้พิทักษ์และผู้ปกครองนั้นไม่มีหน้าที่ในทางเศรษฐกิจ และเป็นผู้ไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว นอกจากนี้แนวคิดของพระธรรมปิฎกยังขัดแย้งกับแนวคิดของโทมัส มอร์ด้วย โดยโทมัส มอร์เห็นว่า พฤติกรรมทางเศรษฐกิจถูกควบคุมโดยรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องควบคุมให้ประชาชนมีความขยันหมั่นเพียรและประชาชนในสังคมไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว แต่พระธรรมปิฎกเห็นว่าระบบเศรษฐกิจในสังคมจะต้องถูกควบคุมโดยคุณธรรมภายในที่มนุษย์ได้รับการพัฒนาและมนุษย์ควรมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจโดยที่ประชาชนทุกคนเป็นผู้พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ แนวคิดของพระธรรมปิฎกขัดแย้งกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบันที่เห็นว่าระบบเศรษฐกิจจะต้องกระตุ้นความต้องการของประชาชน การที่ประชาชนบริโภคมากเป็นเครื่องหมายของความสำเร็จทางเศรษฐกิจ และเป็นเศรษฐกิจที่มุ่งความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน ดังนั้นระบบทุนนิยมจึงไม่เห็นด้วยกับพระธรรมปิฎกที่เห็นว่ามีระบบเศรษฐกิจแบบปราศจากกิเลส มาดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสังคม

๖. ศาสนา แมคคีอาเวียลี่ เห็นว่าศาสนามีประโยชน์ต่อรัฐคือ ส่งเสริมจุดมุ่งหมายของรัฐ แต่สำหรับผู้ปกครองแล้วศาสนาไม่มีคุณค่าแท้จริง ผู้ปกครองส่งเสริมศาสนาเพราะมันเป็นประโยชน์ถ้าประชาชนเป็นผู้เคร่งศาสนา และผู้ปกครองไม่จำเป็นต้องเคร่งศาสนา แมคคีอาเวียลี่เห็นว่าผู้ปกครองอาจนำศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือในการปกครองเพื่อช่วยรักษาความสงบสุขและเป็นเอกภาพของสังคม และผู้ปกครองควรแสวงหาผลประโยชน์จากความเชื่อของประชาชน ซึ่งแตกต่างจากพระธรรมปิฎกที่เห็นว่าผู้ปกครองควรยึดมั่นในคุณธรรมและแสวงหาคำปรึกษาจากศาสนาและส่งเสริมศาสนาด้วยความบริสุทธิ์ใจ ส่วนฮอบส์นั้นเห็นว่าควรควบคุมเสรีภาพทางศาสนา เพราะฮอบส์เชื่อว่าศาสนาทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมและทำให้เกิดความแตกแยกในอำนาจของรัฐเพราะประชาชนจะเชื่อต่อสถาบันศาสนามากกว่าสถาบันการปกครองทำให้ไม่มีเอกภาพในจักรภพ ฮอบส์เห็นว่าศาสนาไม่ควรจะมาก้าวก่ายต่ออำนาจการปกครอง ฮอบส์เสนอว่าควรตั้งองค์การศาสนาของรัฐโดยองค์อธิปัตย์สามารถควบคุมหลักการและพิธีการของสถาบันศาสนาได้ เพื่อป้องกันนักบวชใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความศรัทธาต่อองค์อธิปัตย์ รุสโซเห็นว่าอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางศาสนาจะต้องไม่แยกออกจากกัน เพื่อให้เกิดเอกภาพทางการเมือง รุสโซเห็นว่าศาสนาโดยเฉพาะศาสนาคริสต์เป็นปัจจัยแบ่งแยกในประชาคมหนทางเดียวที่จะหลีกเลี่ยงความแตกแยกคือ การก่อตั้งศาสนาของรัฐขึ้น ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ขัดค้านกับแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เห็นว่าศาสนากับรัฐจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันและส่งเสริมแก่กัน ศาสนาและรัฐจะต้องไม่ก้าวก่ายอำนาจของกันและกัน ประชาชนจะต้องมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. เป้าหมายสังคมและบุคคล เป้าหมายของสังคมของเพลโตเป็นสังคมปลายปิดมีรูปแบบจำกัดตายตัว ส่วนจุดหมายของสังคมของแมคคีอาเวียลี่นั้นต้องการให้สังคมบรรลุเอกภาพแห่งชาติ เพื่อให้สังคมเกิดความสงบและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งแนวคิดของนักคิดทั้งสองแตกต่างจากพระธรรมปิฎกที่เห็นว่า สังคมต้องพัฒนาไปเรื่อยๆ เพื่อให้เป็นสภาพที่เอื้อและเหมาะสมต่อการพัฒนาของมนุษย์ให้มีชีวิตที่สมบูรณ์

จากที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า ทัศนะที่คัดค้านแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาจากสภาพสังคมและจากฐานแนวความคิดที่แตกต่างจากพระธรรมปิฎก โดยที่แมคคีอาเวลีและฮอบส์ อยู่ในสภาพสังคมที่มีความแตกแยกทั้งทางศาสนาและการเมือง สังคมสมัยนั้นขาดความเป็นเอกภาพทำให้ทั้งสองมองว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นเลวร้ายเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว มนุษย์จึงต้องถูกบังคับให้เป็นคนดีและทำให้สังคมมีเอกภาพ โดยใช้อำนาจและความฉลาดของผู้ปกครองมาควบคุมสังคม แต่แนวคิดของพระธรรมปิฎกมาจากการพิจารณาสังคมสงฆ์ซึ่งเห็นว่า สังคมเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์ได้รับการศึกษาและเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้มนุษย์พัฒนาตนให้เข้าถึงความสมบูรณ์

๔.๓.๓ ทัศนะของพระธรรมปิฎกที่มีต่อทัศนะของนักปรัชญาทั้งตะวันตกและตะวันออก

จากการที่ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของนักปรัชญาทั้งตะวันตกและตะวันออกมาวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมปิฎกในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า มีทั้งความสอดคล้องและขัดแย้งกัน และจากการศึกษาแนวคิดของพระธรรมปิฎกเกี่ยวกับสังคมอุดมคติ เราจะพบจุดยืนของท่านคือระบบบูรณาการที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดี คือ มนุษย์ ธรรมชาติและสังคมจะต้องเกี่ยวกูลต่อกัน ซึ่งต่างจากแนวคิดของตะวันตกที่มุ่งแต่พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมเท่านั้น ดังนั้นในฐานะที่แนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมปิฎกมีบทบาทในการพัฒนาสังคมมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย กล่าวคือได้สร้างความเจริญและความเสื่อมให้กับสังคมมนุษย์มาจนถึงปัจจุบัน ในฐานะที่แนวคิดของพระธรรมปิฎกเกิดขึ้นภายหลังในที่นี้เราจะพิจารณาว่าพระธรรมปิฎกมองแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกอย่างไร

๑. ทัศนะของพระธรรมปิฎกที่มีต่อแนวคิดตะวันตก

พระธรรมปิฎกเห็นว่า รากฐานความคิดของตะวันตกนั้นผิดพลาดมาตลอดสองพันปี โดยพระธรรมปิฎกอ้างว่านักปรัชญาหรือนักคิดในตะวันตกยุคปัจจุบันได้มองเห็นความบกพร่องนี้แล้วแต่ยังหาทางแก้ไขได้ยาก แนวความคิดที่ผิดพลาดนี้ คือ "แนวความคิดที่มองมนุษย์แยกต่างหากจาก

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ธรรมชาติ และถือว่ามนุษย์เป็นผู้ที่จะพิชิตและเข้าครอบครองจัดการกับธรรมชาติได้ตามใจชอบ"[๓๕] ซึ่งเป็นรากฐานของอารยธรรมตะวันตกทุกแขนง และแนวคิดที่ผิดพลาดนี้เองได้ทำลายระบบบูรณาการที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดี คือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคม ซึ่งเป็นรากฐานความคิดที่ได้สร้างปัญหาให้กับสังคมมนุษย์มาจนถึงปัจจุบันนี้

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก ลัทธิทุนนิยมและสังคมนิยมของตะวันตกนั้นตั้งอยู่บนฐานความคิดเดียวกัน คือ "แนวความคิดที่มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติและถือว่ามนุษย์มีสิทธิเข้าครอบงำจัดการเอาธรรมชาติมารับใช้สนองความต้องการของตนได้ตามชอบใจ"[๓๖] ความผิดพลาดข้อนี้แม้พระธรรมปิฎกจะสรุปมาจากแนวคิดของนักคิดตะวันตกยุคปัจจุบัน แต่ก็สอดคล้องกับพื้นฐานความคิดของท่านที่เห็นว่าในการพัฒนาสังคมมนุษย์นั้นจะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องสมดุลย์ของระบบบูรณาการทั้งสามคือ มนุษย์ ธรรมชาติและสังคม ดังนั้นความผิดพลาดของแนวคิดตะวันตกนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นความผิดพลาดที่พระธรรมปิฎกมองเห็นด้วยรากฐานความคิดของท่านเอง

แนวความคิด ความเชื่อและอุดมการณ์ต่าง ๆ ของตะวันตกที่เคยยึดถือและภูมิใจว่าเป็นปัจจัยสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองให้กับสังคมและอารยธรรมตะวันตกมาจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน เช่น อุดมคติแห่งความก้าวหน้า(Ideal of progress) ลัทธิปัจเจกนิยม (Individualism) การแข่งขัน (Competition) และอิสรภาพ เสรีภาพ (Freedom)เป็นต้นนั้นถูกนำมาวิเคราะห์โดยนักคิดรุ่นใหม่และเห็นว่าแนวคิดเหล่านี้มีความผิดพลาดบกพร่องและเป็นต้นเหตุของความเสื่อมพินาศ เป็นแนวคิดที่ทำให้โลกเผชิญกับปัญหาร้ายแรง เช่น การทำลายธรรมชาติ การครอบงำกดขี่กันทางสังคมและทำให้อารยธรรมของโลกดำเนินไปสู่ความติดตัน

พระธรรมปิฎกได้เปรียบเทียบรากฐานความคิดของพระพุทธศาสนากับรากฐานความคิดเดิมของตะวันตกที่ครอบงำสังคมมนุษย์ปัจจุบันแล้วแสดงผลออกมาเป็นหลัก ๕ ประการคือ[๓๗]

๑) ในแง่ศักยภาพ มนุษย์ภายใต้อิทธิพลความคิดของตะวันตกมีความเข้าใจว่า ศักยภาพคือ การที่มนุษย์สามารถพัฒนาเทคโนโลยีมาพิชิตและจัดการกับธรรมชาติได้ ความคิดเช่นนี้เกิดขึ้นจากการมองออกไปด้านนอกบนรากฐานความคิดที่ต้องการพิชิตและครอบงำธรรมชาติ

๒) ความหมายของอิสรภาพ อิสรภาพที่ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดของตะวันตกจะมีความหมายไปในทางที่จะจัดการกับธรรมชาติได้ตามความปรารถนา ตลอดจนมีความเป็นใหญ่เหนือธรรมชาติ เพราะฉะนั้น อิสรภาพของมนุษย์คือ ความเป็นใหญ่เหนือธรรมชาติ

---

[๓๕] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน,หน้า ๑๐๗.

[๓๖] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๐.

[๓๗] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๕๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) ความสุข ความสุขที่มองจากฐานความคิดของตะวันตก ความสุขของมนุษย์มาจากการเอาธรรมชาติมาจัดสรรสนองความต้องการของมนุษย์ มนุษย์จึงต้องจัดการเอาธรรมชาติมาสร้างสรรค์เพื่อบำรุงบำเรอความสุขและอำนวยความสะดวกสบาย ดังนั้น ความสุขของมนุษย์จะมีได้ก็ต่อเมื่อมีวัตถุบำรุงบำเรอพรั่งพร้อม ความสุขของมนุษย์วัดจากการเสพ ยิ่งเสพมากก็มีความสุขมาก การได้เสพมากที่สุดมนุษย์จึงจะมีความสุขมากที่สุด

๔) ภาวะของมนุษย์ที่มองจากฐานความคิดตะวันตก จะมองภาวะของมนุษย์เป็นแบบเดียวกันหมด เช่น มองว่ามนุษย์ต้องการความสุขแบบเดียวกันกล่าวคือความสุขต้องมาจากการมีวัตถุบำรุงบำเรอพรั่งพร้อม ยิ่งเสพมากยิ่งสุขมาก ความสุขที่แท้จริงมาจากการมีวัตถุบำรุงบำเรอเต็มที่ มนุษย์มีความต้องการคล้ายๆกัน

๕) ความสัมพันธ์หรือฐานะเชิงปฏิบัติการ มนุษย์มีฐานะเป็นผู้กระทำต่อสิ่งแวดล้อมหรือต่อธรรมชาติ โดยการครอบครองพิชิต ควบคุมและจัดการให้ธรรมชาติเป็นไปตามความประสงค์เพื่อสนองความต้องการของมนุษย

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับทัศนะของพระธรรมปิฎกที่มีต่อรากฐานความคิดของนักปรัชญาตะวันตกจะเห็นได้ว่า พระธรรมปิฎกเห็นว่ารากฐานความคิดของตะวันตกนั้นมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติและมนุษย์มีอำนาจที่จะเข้าไปจัดการควบคุมธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุซึ่งเป็นความต้องการที่ไม่สิ้นสุดจึงทำให้มนุษย์ ธรรมชาติและสังคมเกิดปัญหา ขาดความสมดุล เพราะมนุษย์มุ่งที่จะพิชิตธรรมชาติ ส่วนความสุขในทัศนะของตะวันตกก็คือความสุขมากที่สุดเกิดจากการได้เสพมากที่สุด จึงทำให้สังคมตะวันตกเป็นสังคมแห่งการเก่งแย่งแข่งขัน แนวคิดเกี่ยวกับสังคมตะวันตกจึงเป็นแนวคิดที่ต้องการให้เกิดความเป็นธรรมในการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าที่จะรักษาความสมดุลของธรรมชาติและการแสวงหาความสุขทางจิตใจ

๒. ทัศนะของพระธรรมปิฎกที่มีต่อแนวคิดตะวันออก

พระธรรมปิฎกเห็นว่ารากฐานแนวคิดของตะวันออกนั้นมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์ไม่สามารถแยกออกจากธรรมชาติได้ การดำเนินชีวิตของมนุษย์จะต้องสอดคล้องและเกื้อกูลกับธรรมชาติ ศาสนาและปรัชญาของตะวันออกสอนให้มนุษย์เคารพต่อธรรมชาติและสอนให้มองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เช่น ปรัชญาหยิน-หยางของเต๋า คำสอนของศาสนาฮินดู ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวตะวันออกที่กระทำการต่างๆเพื่อบูชาธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรากฐานความคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นความคิดที่สอนให้มนุษย์มองเข้ามาภายในตัวของตนเองแล้วจัดการกับตนเองให้เข้าใจความจริงในธรรมชาติเพื่อจะปฏิบัติตนได้สอดคล้องกับธรรมชาติ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎกได้กล่าวถึงรากฐานความคิดของตะวันออกและพระพุทธศาสนา ๕ ประการดังนี้[๗]

๑) ในแง่ศักยภาพ มนุษย์สามารถพัฒนาได้ในระบบเหตุปัจจัยสัมพันธ์ของธรรมชาติที่จะทำให้ประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายประสานกลมกลืนกัน กล่าวคือ มนุษย์ยิ่งพัฒนาตนเองได้มากเท่าใด มนุษย์ก็ยิ่งมีความสามารถที่จะดำรงอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติได้มากเท่านั้นและทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคมได้ผลดียิ่งขึ้น

๒) ในแง่อิสรภาพ อิสรภาพคือ การมีความสามารถอยู่ดีมีความสุขได้ด้วยตนเองโดยขึ้นต่อธรรมชาติแวดล้อมน้อยลงตามลำดับ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาจนมีอิสรภาพมากขึ้น มนุษย์ก็จะอยู่ดีมีความสุขได้โดยขึ้นต่อธรรมชาติน้อยลง และมีความสุขได้ด้วยตนเองมากขึ้น

๓) ในแง่ความสุข ในระยะแรกมนุษย์มีความสุขจากการพึ่งธรรมชาติภายนอก แต่เมื่อมนุษย์สามารถพัฒนาตนสูงขึ้น มนุษย์จะสามารถมีความสุขได้ด้วยตนเองมากขึ้น โดยขึ้นต่อธรรมชาติหรือสิ่งภายนอกน้อยลง ความสุขของมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไปตามระดับของการพัฒนา กล่าวคือ ถ้าเป็นความสุขในระดับต้นที่เรียกว่าอามิสสุขมนุษย์จะมีความสุขได้ต้องอาศัยวัตถุและมนุษย์ที่อยู่กับความสุขในระดับวัตถุนี้จะต้องมีกรอบความประพฤติในการแสวงหาความสุขจากฐานความสุขแบบอามิส เมื่อมนุษย์พัฒนาสูงขึ้นมนุษย์ก็จะมีความสุขจากภายในที่สูงขึ้นตามลำดับ โดยที่พึ่งวัตถุน้อยลง

๔) ภาวะของมนุษย์ มนุษย์มีความแตกต่างกันได้หลายระดับทั้งแนวตั้งและแนวนอน แนวตั้งคืออยู่ในระดับการพัฒนาไม่เท่ากัน และแนวนอน คือ ความถนัดอัธยาศัยไม่เหมือนกัน พระพุทธศาสนามองมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายแตกต่างกันหมด พร้อมทั้งยอมรับความแตกต่างนั้น สำหรับความแตกต่างในแนวนอนโดยทั่วไปพระพุทธศาสนาจะยอมรับตามสภาวะที่เป็นอยู่ ส่วนความแตกต่างในแนวตั้งจะรู้เข้าใจตามที่เขาเป็นแล้วส่งเสริมให้เขาพัฒนาก้าวหน้าต่อไป

๕) ความสัมพันธ์หรือฐานะเชิงปฏิบัติการ มนุษย์มีฐานะเป็นผู้อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะต้องใช้สติปัญญาความสามารถที่ตนพัฒนาขึ้นมาได้ด้วยศักยภาพที่ตนเองมีอยู่เป็นพิเศษนั้นมาใช้เป็นเครื่องดำรงรักษาส่งเสริมความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลส่งผลดียิ่งขึ้นทั้งต่อตนเอง และต่อสิ่งแวดล้อมอย่างประสานกลมกลืน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพระธรรมปิฎกเห็นว่ารากฐานความคิดของตะวันออกนั้นมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จะต้องดำรงอยู่กับธรรมชาติด้วยความสัมพันธ์ที่คืองามและกลมกลืนกัน ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ทัศนะของพระธรรมปิฎกที่มองแนวคิดของตะวันตกนั้นท่านเห็นว่าเป็นแนวคิดที่ผิดพลาดเพราะมองความสัมพันธ์ของมนุษย์ สังคมและธรรมชาติไม่ตลอดกระบวนการ

---

[๗]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๕๗-๑๖๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และเป็นการมองแบบแยกส่วน แนวคิดของตะวันตกจึงสร้างปัญหาแก่มนุษย์ สังคมและธรรมชาติที่คำเนินมาถึงจุดตีบตันหาทางออกไม่ได้ และรากฐานความคิดตะวันออกจะเป็นแนวคิดที่แก้ปัญหาและให้คำตอบกับโลกปัจจุบันได้ ทั้งทางด้านมนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อม

๔.๔ การวิเคราะห์สังคมสงฆ์อันเป็นสังคมตัวอย่างในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎก

ท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกเห็นว่า สังคมสงฆ์เป็นสังคมอุดมคติหรือสังคมแบบอย่างของมนุษย์ ท่านทั้งสองได้วิเคราะห์สังคมสงฆ์และประยุกต์มาอธิบายเพื่อแก้ปัญหาสังคมปัจจุบันแต่ท่านทั้งสองก็มองสังคมสงฆ์ในทัศนะที่แตกต่างกันในที่นี้เราจะพิจารณาว่าท่านทั้งสองมองสังคมสงฆ์อย่างไรและทัศนะของท่านทั้งสองแตกต่างกันอย่างไร

๔.๔.๑ สังคมสงฆ์ในทัศนะของพระพุทธทาสภิกขุ

การวิเคราะห์สังคมสงฆ์นั้นมีผู้ตีความสังคมสงฆ์ออกเป็นสองแนว คือ การตีความว่าสังคมสงฆ์เป็นสังคมประชาธิปไตยโดยนำมโนทัศน์ของประชาธิปไตยมาตีความและอธิบายความตามหลักการของพระพุทธศาสนากับการตีความสังคมสงฆ์ว่าเป็นสังคมนิยม ผู้ที่ตีความสังคมสงฆ์ว่าเป็นสังคมนิยมนั้นเพราะเห็นว่าสังคมสงฆ์ไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวและการแบ่งทรัพย์สินซึ่งเป็นวิธีการที่ปฏิบัติกันในสังคมสงฆ์นั้น ตรงกับอุดมคติของสังคมนิยม

ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้หนึ่งที่ได้ตีความสังคมสงฆ์ว่าเป็นสังคมนิยม แต่สังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุนั้นต่างจากสังคมนิยมในทัศนะของตะวันตก คำว่าสังคมนิยมในความหมายของท่าน คือ การมุ่งประโยชน์ของสังคม เห็นแก่ประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ เป็นความมุ่งหวังให้ประโยชน์ทุกอย่างเกิดขึ้นกับสังคมเฝ้าดูปัญหาของสังคมและกระทำการต่างๆเพื่อแก้ปัญหาของสังคมนั้น สันติกโรภิกขุได้ให้ความหมายของสังคมนิยมโดยพยัญชนะตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุว่าหมายถึง "ความนิยมชมชอบต่อสังคม หรือ ความพอใจในสังคมมากไปกว่าการพอใจปัจเจกบุคคล"[๓๕] ส่วนทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์ ได้วิเคราะห์รากศัพท์สังคมนิยมว่าหมายถึง "ความอดกลั้นอดทนของสมาชิกในชุมชนเพื่อผลประโยชน์สุขของชุมชน"[๓๖] ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า

---

[๓๕] สันติกโรภิกขุ,อริยสัจสี่แห่งธรรมิกสังคมนิยม,จิรรัมแปล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ,๒๕๔๒),หน้า ๕๑.

[๓๖] ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" ใน พุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๓ ฉบับที่๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๓๕,หน้า ๓๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมนิยมที่ถูกต้องและบริสุทธิ์นั้นต้องเป็นสังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรม โดยท่านเรียกว่า ธรรมิกสังคมนิยม

ได้มีผู้ศึกษาแนวคิดเรื่อง ธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุหลายคน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของคำว่า สังคมนิยมและธรรมิกสังคมนิยมตามทรรศนะของท่านพุทธทาสภิกขุยิ่งขึ้นจะได้นำทรรศนะของท่านเหล่านั้นมาประกอบความเข้าใจดังนี้

รัญจวน อินทรกำแหง ได้ให้ความหมายของธรรมิกสังคมนิยมว่า"คือระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักอันประกอบด้วยธรรมเป็นระบอบที่ไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในสิทธิของผู้อื่นไม่กอบโกยอะไรของใคร เป็นไปตามธรรมชาติที่ทุกคนรู้จักแต่พอดีโดยธรรม"[๑๐]

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวถึงระบบการเมืองที่พึงประสงค์ของท่านพุทธทาสภิกขุว่า "ท่านเห็นว่าระบบการเมืองที่พึงประสงค์ได้แก่ระบบสังคมนิยมเพราะเป็นระบบที่มุ่งประโยชน์ของสังคม 'ระบบสังคมนิยมมันมีหลักเกณฑ์ในตัวมันเองที่ไม่ปล่อยให้ใครทำอะไรตามใจตัวเอง มือใครยาวสาวเอาหรืออะไรทำนองนั้นแต่มีการควบคุมจำกัดว่าต้องเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม ฉะนั้นระเบียบหรือกฎเกณฑ์ทั้งหลายมันจึงเป็นไปในทางเห็นแก่ส่วนรวม' "[๑๑]

จากที่กล่าวมาคือการอธิบายความหมายของคำว่าสังคมนิยมและธรรมิกสังคมนิยมตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุซึ่งอาจสรุปได้ว่า สังคมนิยมหรือธรรมิกสังคมนิยมคือ ระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ที่ประกอบด้วยธรรมหรือสังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรมนั่นเอง

หลักการของธรรมิกสังคมนิยมคือ หลักการที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ โดยการไม่กอบโกยส่วนเกินทุกคนในสังคมจะเอาเท่าที่จำเป็นและพอดีสำหรับตนเพื่อให้ส่วนที่เหลือตกไปเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นหรือสังคม ดังท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า "สังคมนิยมควรจะมีหลักสั้นๆตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติว่าทุกคนอย่ากอบโกยส่วนเกินพยายามเจียดส่วนเกินออกไป เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้ได้แต่ไม่ได้ห้ามว่าอย่าผลิตส่วนเกินทุกคนมีสิทธิและสมควรอย่างยิ่งที่จะผลิตส่วนเกินขึ้นมาแต่ว่าส่วนเกินนั้นควรจะเก็บไว้เพื่อประโยชน์แก่สังคม"[๑๒] กล่าวคือ ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ปัญหาสังคมของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์ฝ่าฝืนกฎธรรมชาติโดยการเห็นแก่ตัวกอบโกยส่วนเกินเอาไว้เฉพาะตนและพวกพ้องทำให้สังคมมนุษย์เกิดความขาดแคลนท่านจึงเห็นว่าถ้าหากมนุษย์ไม่กอบโกยส่วนเกินแล้วปัญหาสังคมก็จะหมดไปเพราะทุกคนบริโภคเท่าที่จำเป็นก็จะมีส่วนเหลือให้แก่ผู้อื่นบุคคลอื่นก็จะมีกินมีใช้ไม่ขาดแคลน

---

[๑๐]รัญจวน อินทรกำแหง, "ประชาธิปไตยแบบธรรมิกสังคมนิยม" ใน ปาจารยสาร ปีที่๑๒ ฉบับที่๖ พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๒๘,หน้า ๑๑๐.

[๑๑]พระไพศาล วิสาโล, พุทธทาสานุสรกับคุณค่าร่วมสมัย,หน้า ๑๑๕.

[๑๒]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๓๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์ ได้สรุปแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมว่า "ทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยมเริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่าธรรมชาติเป็นสภาวะที่สมดุลสำหรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ สัตว์ พืช และระบบนิเวศวิทยาของโลก ในสภาวะธรรมชาติสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งผลิตตามความสามารถและบริโภคตามความจำเป็นของตน ไม่มีสิ่งมีชีวิตในรูปแบบใดที่กักตุนส่วนเกินไว้เพื่อตัวเอง ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกสภาวะสมดุลนี้ว่าสังคมนิยม"[๔๔] จากคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าในสภาวะธรรมชาตินั้นมีสภาวะสังคมนิยมอยู่แล้วท่านได้นำสภาวะธรรมชาติมาวิเคราะห์สังคมมนุษย์แล้วเสนอเป็นทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยมซึ่งมีผู้วิเคราะห์รากฐานความคิดของท่านพุทธทาสภิกขุในการเสนอความคิดเรื่องธรรมิกสังคมนิยมเอาไว้ดังนี้

พระไพศาล วิสาโล ได้วิเคราะห์ว่า รากฐานความคิดเรื่องธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุคือธรรมและได้อธิบายว่า "ท่านพุทธทาสได้อาศัยธรรมชาติเป็นพื้นฐานของธรรมิกสังคมนิยม หลักการและคุณลักษณะของธรรมิกสังคมนิยมที่เสนอนั้นท่านเอาสภาวะและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นข้อสนับสนุนโดยตลอดโดยที่ในทรรศนะของท่านธรรมและธรรมชาติคือสิ่งๆเดียวกันเพราะธรรมมีความหมายถึง ธรรมชาติ กฎธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ และผลอันเกิดจากหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ"[๔๕] การวิเคราะห์ของพระไพศาล วิสาโลอาศัยความคิดของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่าในสภาวะธรรมชาติมีความเป็นสังคมนิยมอยู่แล้วเพราะสรรพสิ่งต้องอาศัยสัมพันธ์กันไม่มีสิ่งใดต้องดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ การวิเคราะห์ของพระไพศาล วิสาโลสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของโดนัล เค สแวร์เรอร์ ที่เห็นว่า "ทัศนวิสัยของท่านพุทธทาสในเรื่องสังคมที่ดีและยุติธรรมนั้นพ้องกับความเห็นของท่านเรื่องสภาพธรรมชาติที่แท้จริงหรือสภาพของมนุษย์แต่ดั้งเดิมมีความประสานสอดคล้องและมีความสมดุลเป็นที่ตั้งโดยสภาพของธรรมชาตินั้นปราศจากตัวตน"[๔๖] จากคำกล่าวนี้โดนัล เค สแวร์เรอร์หมายถึง การเสนอทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุแยกไม่ออกจากคำสอนของท่านที่ต้องการให้มนุษย์หลุดพ้นจากการยึดติดในอัตตาหรือตัวกูของกู "สภาพเป็นอยู่ที่ดีนั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งทั้งในส่วนบุคคลและสังคม"[๔๗]

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์ ได้วิเคราะห์รากฐานความคิดของท่านพุทธทาสว่า "พุทธทาสภิกขุได้พัฒนาความคิดในเรื่องสภาวะธรรมชาติ(State of Nature)โดยการผสมผสานทฤษฎีวิวัฒนาการของตะวันตก (Evolution Theory) กับหลักธรรมในพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง

---

[๔๔]ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" ใน พุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๓ ฉบับที่๒ พฤษภาคม- ธันวาคม ๒๕๓๕,หน้า ๒๕.

[๔๕]พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนากับยุคร่วมสมัย,หน้า ๑๒๓.

[๔๖]พุทธทาสภิกขุ, ธรรมิกสังคมนิยม, โดนัล เค แสวเรอร์ บรรณาธิการ ,หน้า (๑๘).

[๔๗]เรื่องเดียวกัน,หน้า (๑๘)

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อิทัปปัจจยตา(ความมีสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดอีกสิ่งหนึ่ง)และปฏิจจสมุปบาท (การเกิดขึ้นของเหตุปัจจัยที่เกี่ยวโยงกัน)"[๔๔]

ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้วิเคราะห์ว่า "การวิเคราะห์ความคิดของท่านเห็นได้ชัดว่าอาศัยคำสอนในอัคคัญสูตร ... จากนั้นท่านจึงวิเคราะห์ด้วยมโนทัศน์ทางสังคมนิยมสมัยใหม่ คือ มโนทัศน์เรื่อง ส่วนเกิน เรื่องการเอาเปรียบทางชนชั้น แล้วจึงโยงความคิดเรื่องสังคมนิยมเข้ากับสมบูรณาญาสิทธิราชและธรรมราชา"[๔๕]

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับการวิเคราะห์รากฐานความคิดเรื่องธรรมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุจะเห็นได้ว่า นักวิชาการทั้งหลายเห็นคล้ายกันว่า ท่านพุทธทาสภิกขุได้อาศัยการวิเคราะห์สภาวะธรรมชาติ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธและแนวคิดตะวันตกเป็นรากฐานในการเสนอแนวคิดเรื่องธรรมิกสังคมนิยมแต่สำหรับแนวคิดตะวันตกนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุนำเอาหลักทางพระพุทธศาสนามาอธิบายแนวคิดตะวันตก ไม่ใช่เป็นการนำแนวคิดตะวันตกมาอธิบายพระพุทธศาสนาจึงทำให้ความหมายของสังคมนิยมในทรรศนะของท่านแตกต่างจากสังคมนิยมของตะวันตก

ท่านพุทธทาสภิกขุได้นำมโนทัศน์เรื่องสังคมนิยม การไม่เอาส่วนเกินและสภาวะธรรมชาติมาวิเคราะห์สังคมสงฆ์โดยท่านเห็นว่า ศาสนาทุกศาสนาในโลกนี้เป็นสังคมนิยม พระศาสดาทุกพระองค์ต้องการให้สาวกยึดหลักสังคมนิยมเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ ท่านกล่าวว่า "โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนานั้นยิ่งเป็นสังคมนิยม"[๔๖] เพราะระเบียบวินัยและคำสอนในพุทธศาสนานั้นมุ่งสอนให้มนุษย์รู้จักความพอดี คือ "ต้องถือว่าไม่มีใครเอาส่วนเกินจะเอาแต่เท่าที่จำเป็นหรือพอดี เพื่อว่าส่วนที่เหลือจากนั้นจะได้ตกไปเป็นของผู้อื่นหรือสังคม"[๔๗] ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าระบบสังคมนิยมที่ดีที่สุดนั้นอยู่ในเลือดในเนื้อของพุทธบริษัทโดยผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจะมองเพื่อนมนุษย์เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน พร้อมที่จะช่วยเหลือกันตลอดเวลา ฆราวาสและบรรพชิตที่เป็นพุทธบริษัทจะถูกสั่งสอนอบรมและควบคุมไม่ให้กอบโกยส่วนเกิน ถ้าใครเอาส่วนเกินถือว่าบาป ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่าสิ่งเหล่านี้ "เป็นเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา

---

[๔๔]ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษีธรรมิกสังคมนิยม" ใน พุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-ธันวาคม ๒๕๑๕,หน้า ๑๑.

[๔๕]ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๑๔),หน้า ๕.

[๔๖]พุทธทาส อินฺทปญฺโญ,ธัมมิกสังคมนิยม,หน้า ๒๖.

[๔๗]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่เป็นสังคมนิยม"[๑๑] โดยท่านอ้างคำตรัสของพระพุทธเจ้าว่าตถาคตเกิดขึ้นมาในโลกนี้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายซึ่งแสดงว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นเพื่อคนทั้งโลกไม่ใช่เพื่อใครคนใดคนหนึ่งหรือเพื่อพระองค์เอง ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าการที่ท่านพุทธทาสภิกขุตีความหลักการของพระพุทธศาสนาว่าเป็นสังคมนิยมนั้นหมายถึง พระพุทธศาสนาสอนให้ทำลายอัตตาไม่ให้มนุษย์เห็นแก่ตัวแต่ให้เห็นแก่สังคม มุ่งผลประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ พุทธบริษัทบริโภคตามความจำเป็นที่เหลือตกไปเป็นของสังคมและสอนให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันด้วยความรักความเมตตา ดังท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า "ในพุทธศาสนาและในทุกศาสนาที่มีรากฐานที่ตั้งขึ้นมาบนอุดมคติอันนี้เพื่อเมตตากรุณาต่อสิ่งทั้งปวงแล้วสูงขึ้นมาถึงกับยอมรับรู้ในความเสมอภาคกันหรือในเสรีภาพของกันทุกอย่าง"[๑๒]

ส่วนสังคมสงฆ์นั้นท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าสังคมสงฆ์เป็นสังคมต้นแบบของสังคมนิยม พระภิกษุเป็นตัวอย่างของบุคคลที่ไม่กอบโกยส่วนเกินและบริโภคตามความจำเป็นโดยที่พระสงฆ์จะได้รับการวางกฎเกณฑ์ไว้เป็นพิเศษเพื่อไม่ให้กอบโกยส่วนเกิน พร้อมกันนั้นคำสอนต่างๆเช่นความสันโดษเป็นต้นจะได้รับการอบรมให้เกิดมีในสังคมสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์พัฒนาตนเองขึ้นไปตามลำดับสังคมสงฆ์จึงเป็นแบบอย่างในการประหยัดและไม่กอบโกยส่วนเกินเพื่อตนเอง ชีวิตและความเป็นอยู่ของพระสงฆ์จึงเป็นต้นแบบของสังคมนิยมตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุดังท่านกล่าวว่า

> พระพุทธองค์ทรงบัญญัติระบบวินัยทำให้เราเห็นได้ที่เดียวว่าเป็นระบบที่ผูกพันกันไว้เป็นพวกเป็นหมู่ไม่แยกออกจากกันไป รู้ได้ตรงคำว่า " สงฆ์ " นั่นเอง คำว่าสังฆะ แปลว่าหมู่หรือพวก ไม่ได้แปลว่าเดี่ยวหรือคนเดียว เมื่ออยู่เป็นหมู่หรือเป็นพวกมันก็ต้องมีอะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือมีหลักธรรมสัจจะอันใดอันหนึ่งที่จะทำให้คณสงฆ์ตั้งอยู่ได้เป็นหน่วยเดียว จากส่วนประกอบหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นหน่วยดึงเข้าเป็นสังคมที่ถูกต้องที่อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก
>
> ถ้าจะดูให้ดีจะยิ่งเห็นมากขึ้นไปอีกว่านี่มันเป็นการสอดคล้องกับธรรมชาติมากที่สุดและยังจะป้องกันเหตุการณ์เลวร้ายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า อย่างระเบียบวินัยในพุทธศาสนานี้ก็ให้สันโดษพอดี รู้จักพอดีในการที่จะเป็นอยู่ ยิ่งเป็นพระสงฆ์คือ เป็นภิกษุละก็ได้รับการวางกฎเกณฑ์ไว้เป็นพิเศษไม่ให้กอบโกยส่วนเกิน

---

[๑๑] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๕.

[๑๒] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระสงฆ์นี่เอาอะไรเกินไม่ได้ถ้าเกินกว่าที่จำเป็นแล้วจะผิดวินัยทั้งนั้นถ้าเกินกว่าที่จำเป็นแล้วจะผิดวินัยทั้งนั้น...ถ้าแต่ละคนไม่เอาส่วนเกินแล้วมันก็จะเหลืออยู่มากส่วนเกินนั้นมันก็ตกทอดไปเป็นของคนอื่นคนอื่นก็ไม่ขาดแคลนถ้ากอบโกยส่วนเกินไว้มากแล้วมันก็ต้องขาดแคลน ... ฉะนั้นอุดมคติที่ว่าไม่เอาส่วนเกินของภิกษุสงฆ์นี้คือ รากฐานอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่าสังคมนิยม"[๔๔]

ดังนั้น สังคมสงฆ์จึงเป็นสังคมนิยมต้นแบบของการไม่เอาส่วนเกินและการดำรงชีวิตอยู่อย่างพอดีแต่ท่านพุทธทาสภิกขุก็มิได้สนับสนุนให้ทุกคนมาบวชเป็นพระทั้งหมด แต่ต้องการให้นำเอาเจตนารมณ์ของสังคมนิยมไปใช้ในสังคมฆราวาส นอกจากนั้นท่านพุทธทาสภิกขุยังเห็นว่าพระพุทธเจ้ามีอุดมคติเป็นสังคมนิยม แต่มีวิธีปฏิบัติงานเป็นเผด็จการคือ เป็นเผด็จการโดยธรรมในฐานะที่พระองค์เป็นธรรมราชา พระองค์จึงบัญญัติวินัยมากำกับควบคุมไม่ให้พระสงฆ์แสวงหาและบริโภคเกินความจำเป็นและพอดี พระพุทธเจ้าเป็นผู้บัญญัติกฎหมายและปกครองสงฆ์ด้วยอำนาจเผด็จการโดยธรรม ท่านพุทธทาสจึงเห็นว่าในระบบรัฐนิยมสังคมนิยมนั้นหากพระราชาเป็นเผด็จการโดยธรรมเช่นพระพุทธเจ้าแล้วจะทำให้สังคมสงบและเป็นสังคมที่ดีเพราะพระราชาที่เป็นสังคมนิยมมุ่งประโยชน์เพื่อสังคมเป็นใหญ่

อาจสรุปได้ว่า หลักการของพระพุทธศาสนาและสังคมสงฆ์ตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นสังคมนิยมหรือ ธรรมนิยมสังคมนิยม เพราะมุ่งผลประโยชน์แก่สังคมเป็นใหญ่ พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ไม่เห็นแก่ตัวแต่ให้เห็นแก่สังคม สังคมสงฆ์เป็นแบบอย่างของการไม่กอบโกยส่วนเกินเป็นชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างสันโดษและพอดี ท่านพุทธทาสภิกขุจึงตีความหลักการของพระพุทธศาสนาและสังคมสงฆ์ว่าเป็นสังคมนิยม โดยมโนทัศน์การไม่กอบโกยส่วนเกินและความไม่เห็นแก่ตัว

๔.๔.๒ สังคมสงฆ์ในทัศนะของพระธรรมปิฎก

พระธรรมปิฎกวิเคราะห์สังคมสงฆ์ว่าเป็นประชาธิปไตยโดยท่านนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาอธิบายตามมโนทัศน์ของประชาธิปไตย ท่านได้นิยามความหมายของประชาธิปไตยว่า "เป็นการปกครองแบบที่จะทำให้สาระแห่งชีวิตของทุกคน ปรากฏผลงอกงามออกมาเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมและให้ผลประโยชน์แก่ส่วนรวมทุกอย่างนั้นสะท้อนกลับไปเป็นประโยชน์แก่ชีวิตทุกคน"[๔๕] เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน

---

[๔๔]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๒๒-๑๒๔.

[๔๕]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),พุทธศาสนากับสังคมไทย,หน้า ๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประชาชนทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกัน พระธรรมปิฎกเห็นว่าการที่ประชาชนจะปกครองกันเองได้นั้น ประชาชนแต่ละคนจะต้องปกครองตนเองได้ก่อน การปกครองตนเองและปกครองกันเองเป็นมโนทัศน์ที่พระธรรมปิฎกได้ให้ความสำคัญมาก เพราะการปกครองตนเองได้ของประชาชนก็คือ การที่ประชาชนรู้จักควบคุมตนเองให้ทำได้ในสิ่งที่ควรทำและให้งดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น และการปกครองตนเองได้นี้มีความสัมพันธ์กับมโนทัศน์เรื่องเสรีภาพ ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก การปกครองตนเองได้ก็คือ ความสามารถในการใช้เสรีภาพ เสรีภาพจึงเป็นอุปกรณ์สำคัญในสังคมประชาธิปไตย ดังที่พระธรรมปิฎกกล่าวว่า "ในสังคมประชาธิปไตย คนจะต้องมีเสรีภาพ เสรีภาพที่ต้องการคือ เสรีภาพในการทำชีวิตให้ดีและใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ ในการทำชีวิตของตนให้เจริญงอกงามและเกื้อกูลแก่สังคม"[๑๖] เสรีภาพในความหมายของพระธรรมปิฎกจึงเป็นอุปกรณ์ที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงจุดหมายของประชาธิปไตย ดังท่านได้นิยามความหมายของประชาธิปไตยอีกด้านหนึ่งว่า "คือการใช้เสรีภาพของคนที่ปกครองตนเองได้"[๑๗] การปกครองตนเองได้จึงเป็นมโนทัศน์ที่สำคัญของประชาธิปไตยในทัศนะของพระธรรมปิฎก

คนที่ปกครองตนเองได้ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคือ "คนที่รู้จักวินิจฉัยและกระทำการต่างๆด้วยปัญญา ด้วยเหตุผล เอาหลักเอาธรรม เอาความจริง ความถูกต้อง คือไม่ถือคนเป็นประมาณ"[๑๘] พระธรรมปิฎกเรียกคุณสมบัติของประชาชนที่ปกครองตนเองได้ว่า ธรรมาธิปไตย ดังนั้น คุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน ถ้าประชาชนแต่ละคนปกครองตนเองได้ก็จะทำให้ประชาชนรู้จักใช้เสรีภาพอย่างถูกต้องและจะเกิดประชาธิปไตยที่ดี ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการของประชาธิปไตย เพราะเป็นเรื่องของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและให้รู้จักปกครองตนเองได้ กล่าวคือ สาระของประชาธิปไตยที่จะทำให้คนมีคุณภาพพร้อมที่จะปกครองตนเองได้นั้นมีอยู่อย่างบริบูรณ์ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักธรรมทุกอย่างเป็นเรื่องของการที่จะให้เกิดประชาธิปไตย เช่น คารวธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอนให้เคารพเพื่อนมนุษย์ มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของผู้อื่น ยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่นๆอีกมากเช่น ขันติธรรม โสวจัสตา เป็นต้น ดังนั้น ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกพระพุทธศาสนาจึงเป็นประชาธิปไตย เพราะหลักธรรมทุกอย่างในพระพุทธศาสนานั้นสอนให้มนุษย์ปกครองตนเองได้และมองเห็นคุณค่าของมนุษย์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน

---

[๑๖] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๗.

[๑๗] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๘.

[๑๘] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นอกจากนั้นพระธรรมปิฎกยังได้อธิบายถึงในทัศน์ของประชาธิปไตยตามความหมายของพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

ความเสมอภาค พระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์เกิดมาไม่เท่าเทียมกันในด้านร่างกาย เช่น ความแข็งแรง อ่อนแอ ผิวงาม ขี้เหร่ ผิวขาวผิวดำ มีสติปัญญาน้อยมีสติปัญญามากแตกต่างกัน แต่มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์และเท่าเทียมกันในกฎธรรมชาติ ดังนั้นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาในเรื่องความเสมอภาค จึงสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย

เสรีภาพ มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพที่จะแก้ไขปรับปรุงชีวิตของตน มนุษย์เป็นผู้กำหนดชะตากรรมของตนเอง มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพเท่าเทียมกันในการกำหนดชะตาชีวิตของตน

ภราดรภาพ พระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์และสัตว์เป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตายร่วมกัน ทุกชีวิตจึงเป็นพี่น้องของกันและกันไม่มีแบ่งแยก

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกหลักการของพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับประชาธิปไตยและเป็นรากฐานที่แท้จริงของประชาธิปไตย กล่าวคือ เป็นประชาธิปไตยที่มีเนื้อหาแบบพุทธ

ส่วนสังคมสงฆ์ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้น คือสังคมแห่งการศึกษา พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นก็เพื่อให้เป็นชุมชนที่เอื้อให้มนุษย์ได้เรียนรู้ฝึกฝนและพัฒนาคนให้เข้าถึงจุดหมายของชีวิต "สังคมสงฆ์จึงเป็นชุมชนที่มีชีวิตแห่งการศึกษา"[๕๙] การปกครองในสังคมสงฆ์หรือในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา โดยเป็นสภาพเอื้อให้มนุษย์แต่ละคนบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา สังคมสงฆ์ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกสอดคล้องกับทัศนะของท่านเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยดังท่านกล่าวว่า "การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นการจัดสรรสังคม เพื่อให้เกิดโอกาสดีที่สุดในการสร้างสรรค์ที่จะทำให้ชีวิตและสังคมบรรลุจุดหมายสูงสุด"[๖๐] ประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญคือการศึกษาสังคมประชาธิปไตยจึงเปิดโอกาสให้ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคกัน "การสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตยก็คือการสร้างสรรค์สังคมที่เอื้อต่อการศึกษา"[๖๑] สังคมสงฆ์กับสังคมประชาธิปไตยตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงเป็นสังคมเดียวกันเพียงแต่ มองกันคนละด้าน

---

[๕๙]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),มองต่างมิติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์,พิมพ์ครั้งที่๑, (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดยกองทุนวุฒิธรรม,๒๕๔๒),หน้า ๑๖.

[๖๐]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), "กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย" ใน นิตยสารพุทธจักร ฉบับที่๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๑,หน้า ๑๐.

[๖๑]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), "กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย" ใน นิตยสารพุทธจักร ฉบับที่๑ มกราคม ๒๕๔๒,หน้า ๔๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมปิฎกเห็นว่าระบบสามัคคีธรรมหรือประชาธิปไตยในสมัยโบราณที่ใช้ปกครองในเมืองเวสาลีแล้วลืมเลือนไปนั้นคงเหลืออยู่ในสังคมสงฆ์ ดังท่านกล่าวว่า "ระบบคณะสังคมสงฆ์นั้นเป็นระบบที่เรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง"[๖๖]เพราะสังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งการศึกษาตามหลักไตรสิกขาซึ่งเป็นการศึกษาที่เป็นรากฐานที่จะทำให้เกิดประชาธิปไตยที่แท้ ในแง่นี้สังคมสงฆ์จึงเป็นสังคมประชาธิปไตยพระธรรมปิฎกเห็นว่าโดยเนื้อแท้หลักการที่ใช้อยู่ในสังคมสงฆ์นั้น คือหลักการของประชาธิปไตยดังท่านกล่าวว่า

> ระบบความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์นั้น ถ้าเราวิเคราะห์ออกไป ก็คือหลักการของประชาธิปไตยที่ยึดถือธรรมาธิปไตยอย่างเคร่งครัด เบื้องต้นพระสงฆ์จะต้องมีระเบียบวินัยคือ ศีล เป็นเครื่องปิดกั้นโอกาสที่จะทำชั่ว และเปิดโอกาสในการที่จะทำความดีอยู่เสมอ แล้วให้มีสมาธิ คือฝึกจิตให้มีสติ มีวิริยะเข้มแข็งมั่นคงในการที่จะกระทำความดี และสร้างปัญญาในขั้นสูงสุดที่จะทำให้ผู้นั้นรู้ในตัวธรรม คือ ตัวความจริง ตัวสิ่งดีงาม เพื่อที่จะทำให้ถูกต้องได้อย่างสมบูรณ์ต่อไป[๖๗]

จากคำกล่าวนี้พระธรรมปิฎกเห็นว่าสังคมสงฆ์เป็นสังคมประชาธิปไตยโดยรากฐานและเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง.

ดังที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์สังคมสงฆ์ว่าเป็นประชาธิปไตยโดยนำมโนทัศน์เรื่องการปกครองตนเองและการปกครองกันเอง เสรีภาพความเสมอภาคและสังคมแห่งการศึกษามาวิเคราะห์ ซึ่งทำให้เห็นว่าสังคมสงฆ์กับสังคมประชาธิปไตยมีความสอดคล้องกัน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของสังคมสงฆ์นั้นเป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่แท้จริง

๔.๔.๓ เปรียบเทียบแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุกับพระธรรมปิฎก

จากการวิเคราะห์การให้ความหมายของสังคมสงฆ์ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎก เราจะเห็นได้ว่าท่านทั้งสองตีความสังคมสงฆ์แตกต่างกัน แต่ท่านทั้งสองก็มีลักษณะที่เหมือนกันบางประการดังนี้

---

[๖๖]พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย,หน้า ๓๕.

[๖๗]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๕๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ทัศนะที่แตกต่างกัน

๑) รากฐานความคิด

ท่านพุทธทาสภิกขุดีเห็นว่าสังคมสงฆ์ว่าเป็นสังคมนิยม โดยอาศัยรากฐานความคิดที่ท่านได้วิเคราะห์ สภาวะธรรมชาติ คำสอนของศาสนาต่าง ๆการกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา พุทธจริยาและลักษณะสังคมสงฆ์ ประเพณีของชาวพุทธว่ามีลักษณะเป็นสังคมนิยมโดยท่านนำมาว่าวิเคราะห์กับบโนทัศน์ของแนวคิดตะวันตก โดยเฉพาะแนวคิดของสังคมนิยมสมัยใหม่คือบโนทัศน์เรื่องส่วนเกิน การเอาเปรียบทางชนชั้นแล้วโยงความคิดเรื่องสังคมนิยมเข้ากับธรรมราชาและระบบสมบูรณ์ญาสิทธิราช ระบบความคิดทางสังคมของท่านจึงเรียกว่า ธรรมิกสังคมนิยม ซึ่งแตกต่างจากพระธรรมปิฎก เพราะพระธรรมปิฎกวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาคือ ธรรมวินัย ลักษณะของสังคมสงฆ์ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้วนำมาวิเคราะห์กับบโนทัศน์ของแนวคิดตะวันตกคือ ประชาธิปไตย ประชาธิปไตยที่แท้จริงตามทัศนะของพระธรรมปิฎกคือประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ดังนั้นท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกจึงวิเคราะห์สังคมสงฆ์แตกต่างกันเพราะอาศัยรากฐานความคิดและบโนทัศน์ของตะวันตกที่แตกต่างกัน

๒) สภาวะการณ์ที่เสนอแนวคิด

ท่านพุทธทาสภิกขุอุบัติขึ้นในขณะที่สังคมไทยอยู่ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วท่านได้อุทิศเวลาในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศไทยพอสมควรแล้ว ประกอบกับในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ประเทศไทยกำลังมีความขัดแย้งทางความคิดทำให้เกิดความแตกแยกทางสังคมการเมืองอย่างรุนแรง ระหว่างแนวคิดสองฝ่าย คือ เสรีประชาธิปไตย กับสังคมนิยม โดยมีความขัดแย้งกันว่า ควรเป็นสังคมนิยมดีหรือไม่เป็นสังคมนิยมดี ท่านจึงเสนอแนวคิดทางการเมืองในรูปของธรรมาธิปไตย คือการจัดระเบียบสังคมการเมืองควรให้เป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกธรรมิกสังคมนิยมซึ่งเป็นสังคมนิยมตามหลักพระศาสนา ขณะที่แนวคิดของพระธรรมปิฎกนั้นมาจากการเรียกร้องประชาธิปไตยที่แท้จริง เนื่องจากสังคมนิยมได้ล่มสลายไปแล้วจากสังคมไทย ท่านจึงได้เสนอหลักการและวิธีการที่จะให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตยที่แท้จริงที่เรียกว่า ประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ดังนั้น สถานการณ์ที่แตกต่างกันทำให้ท่านทั้งสองคิดความสังคมสงฆ์แตกต่างกันไปด้วย

๓) การตีความสังคมสงฆ์

ท่านพุทธทาสภิกขุตีความสังคมสงฆ์ว่าเป็นสังคมนิยมโดยท่านวิเคราะห์ว่า พุทธจริยาและคำสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ พระองค์อุทิศชีวิตทั้งหมดเพื่ออนุเคราะห์โลก และช่วยเหลือโลกคำสอนของพระองค์สอนให้มนุษย์ทำลายความเห็นแก่ตัวให้ค้ารง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชีวิตอยู่ด้วยความสันโดษ ไม่ให้กอบโกยส่วนเกิน มนุษย์ดำรงค์ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตาและสมดุลย์สอดคล้องกับธรรมชาติ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวพุทธก็มุ่งเพื่อช่วยเหลือสังคมไม่ให้มีการกอบโกยส่วนเกินโดยเฉพาะสังคมสงฆ์ มีการวางระเบียบวินัยไว้เป็นพิเศษ เพื่อไม่ให้มีการกอบโกยส่วนเกิน การไม่เอาส่วนเกินของภิกษุนั้นท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าคือรากฐานอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่าสังคมนิยม ขณะที่พระธรรมปิฎกตีความว่าสังคมสงฆ์เป็นประชาธิปไตยโดยท่านวิเคราะห์ว่าธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก โดยฝึกให้มนุษย์ปกครองตนเองได้พระพุทธเจ้าจัดตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นเพื่อให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการที่มนุษย์จะได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองเพื่อเข้าถึงจุดหมายของชีวิต ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกสังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งการศึกษาซึ่งสอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตย ที่เป็นระบบการปกครองที่จัดสรรสังคมเพื่อให้เกิดโอกาสดีที่สุดในการสร้างสรรค์ที่จะทำให้ชีวิตและสังคมบรรลุประโยชน์สูงสุด มโนทัศน์ของประชาธิปไตยคือการปกครองตนเองและปกครองกันเองสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ทำให้คนปกครองตนเองได้ พระธรรมปิฎกเห็นว่ามโนทัศน์ของประชาธิปไตย คือ เสรีภาพเสมอภาค และภราดรภาพนั้นมีอยู่แล้วในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ส่วนสังคมสงฆ์นั้นเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ดังนั้น สังคมสงฆ์ของท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกจึงแตกต่างกันโดยท่านทั้งสองได้นำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาอธิบายมโนทัศน์ของตะวันตกที่แตกต่างกัน

๒. ทัศนะที่สอดคล้องกันของแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุกับพระธรรมปิฎก

แม้ว่าท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกจะตีความสังคมสงฆ์แตกต่างกันแต่ท่านทั้งสองก็มีบางลักษณะที่สอดคล้องกัน

๑) การวิพากษ์สังคมปัจจุบัน

ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าสังคมปัจจุบันถูกครอบงำด้วยวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ส่วนลัทธิการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยและสังคมนิยมนั้น ยังเป็นลัทธิการเมืองที่ไม่ประกอบด้วยธรรม เพราะสังคมนิยมแบบมาร์กมีข้อบกพร่องที่ว่าเป็นแค่เครื่องการอันไหลเหี้ยม มีไทสะและพยาบาทเป็นเจ้าเรือน แก้ปัญหาของโลกด้วยการใช้กำลังบังคับผู้เขญด้วยความรุนแรงไม่เคารพความแตกต่างของปัจเจกบุคคลอย่างเพียงพอขณะที่เสรีประชาธิปไตยนั้นมีพื้นฐานที่เห็นแก่ผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลมากกว่าเห็นแก่สังคมส่วนรวมทำให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว เป็นสังคมที่กระตุ้นตัณหาของมนุษย์ให้มีการคดโกงเอาเปรียบกัน ปัจเจกบุคคลมีอิสระเสรีที่จะทำตามกิเลสมากเกินไปซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เห็นว่าประชาธิปไตยปัจจุบันที่ถูกครอบงำด้วยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือตลาดเสรีทำให้ความหมายของประชาธิปไตยคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่แท้จริงคือมองไปในลักษณะที่เป็นการแบ่งแยก และแย่งชิงเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองท่านเห็นว่าระบบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การเมืองที่ไม่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานจะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ของบุคคลกับสังคม ทำให้เกิดความแตกแยกเป็นสองฝ่าย สังคมประชาธิปไตยแบบทุนนิยมที่มุ่งเอาผลประโยชน์ของบุคคลเป็นใหญ่ กับสังคมนิยมที่มุ่งเอาผลประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ซึ่งกลายเป็นความสุดโต่งทั้งสองฝ่าย

ดังนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกจึงมีลักษณะที่คล้ายกันที่เห็นว่าสังคมปัจจุบันมีปัญหาคือเป็นสังคมที่ไม่ประกอบด้วยธรรมและเป็นระบบความคิดที่สุดโต่งยังไม่สามารถประสานผลประโยชน์ของบุคคลกับสังคมให้สอดคล้องกัน

๒) ธรรมาธิปไตย

ท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกเห็นว่าระบบสังคมการเมืองที่จะแก้ปัญหาของโลกได้นั้นจะต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ธรรมาธิปไตยในความหมายของท่านทั้งสองคือคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ามาจัดการควบคุมปกครองสังคมให้เป็นสังคมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่าธรรมิกสังคมนิยม ส่วนพระธรรมปิฎกเรียกว่าประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน ซึ่งระบบทั้งสองนี้จะสามารถประสานให้ผลประโยชน์ของบุคคลกับผลประโยชน์ของสังคมเป็นไปอย่างสอดคล้องกัน

๓) การมุ่งผลประโยชน์ของสังคมเป็นหลักเหมือนกัน

แนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุที่เรียกธรรมิกสังคมนิยม และแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เรียกว่าประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานต่างก็มุ่งเพื่อผลประโยชน์สุขของสังคมด้วยกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า "โดยเจตนารมณ์ของพุทธศาสนาแล้วเป็นสังคมนิยมอย่างพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า 'ตถาคตเกิดขึ้นมาในโลกนี้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ไม่ใช่เพื่อใครคนใดคนหนึ่งหรือเพื่อพระองค์เอง'" ขณะที่พระธรรมปิฎกกล่าวว่า "การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบบจัดสรรสังคมเพื่อให้เกิดโอกาสดีที่สุดในการสร้างสรรค์ที่จะทำให้ชีวิตและสังคมบรรลุประโยชน์สุขสูงสุด"

ดังนั้น แนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุและแนวคิดของพระธรรมปิฎกจึงเป็นแนวคิดที่นำเอาหลักการของพระพุทธศาสนาและสังคมสงฆ์มาอธิบายขยายนโยบายของแนวคิดในสังคมปัจจุบันคือแนวคิดแบบประชาธิปไตยกับแนวคิดสังคมนิยม แต่เมื่อพิจารณาแนวคิดของท่านทั้งสองอย่างแท้จริงแล้ว จะเห็นว่าแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุที่เรียกว่าธรรมิกสังคมนิยมกับแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่เรียกว่า ประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานมีความคล้ายคลึงกันมาก โดยเฉพาะในด้านสาระที่แท้จริงที่ต้องการเข้าถึงคือการเข้าถึงประโยชน์ของสังคมส่วนรวมเป็นหลักและต้องการให้สมาชิกในสังคมยึดมั่นในธรรมโดยที่แต่ละคนปกครองตนเองได้ ทำลายความเห็นแก่ตัวแล้วมาร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก ท่านทั้งสองเชื่อว่าแนวคิดตามหลักการ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ของพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่มีความสมบูรณ์พร้อมที่จะช่วยแก้ปัญหาของสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันได้

๔.๕ ทัศนะที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของพระธรรมปิฎก

๔.๕.๑ แนวคิดของพระธรรมปิฎกที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของศาสตราจารย์ประเวศ วะสี

แนวคิดของศาสตราจารย์ประเวศ วะสี ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของสังคมไทยในอดีต แล้วมาทำวิเคราะห์กับปัญหาของสังคมไทยปัจจุบันพร้อมทั้งเสนอแนวทางเพื่อสร้างสรรค์สังคมไทยในอนาคต[๖๔] อิทธิพลทางด้านพระพุทธศาสนานั้นนอกจากศาสตราจารย์ประเวศจะได้รับจากการอ่านพระไตรปิฎกและอิทธิพลจากท่านพุทธทาสภิกขุแล้ว แนวคิดของศาสตราจารย์ประเวศก็ได้รับอิทธิพลจากพระธรรมปิฎกหลายประการ นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์ได้กล่าวถึงอิทธิพลที่พระธรรมปิฎกมีต่อศาสตราจารย์ประเวศว่า "การได้รู้จักกับนักปราชญ์คนสำคัญทางพุทธศาสนาคือพระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต ได้อ่านงานสำคัญของท่านคือ พุทธธรรม และงานชิ้นอื่นๆ"[๖๕] และจากการได้รู้จักพระนักปฏิบัติและนักพัฒนา ทำให้ศาสตราจารย์ประเวศมีความแตกฉานในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง แนวคิดที่สำคัญที่ศาสตราจารย์ประเวศได้รับจากพระธรรมปิฎกคือ "ทัศนะเรื่องความสุข คือ อิสรภาพของอาจารย์ประเวศนี้ อาจารย์ประเวศน่าจะได้รับมาจากสิ่งที่พระเทพเวทีได้นำเสนอไว้ในที่ต่างๆหลายแห่งและได้เสนอต่อไปว่า เมื่ออิสรภาพเชื่อมโยงกันทั้งสี่ด้าน มนุษย์ สังคม และธรรมชาติแวดล้อมก็จะเป็นไปอย่างสมดุล สงบและสันติ เป็นอิสรภาพอย่างมีบูรณาการคือระบบศีลธรรมของสังคม"[๖๖] ดังนั้นจะเห็นว่าในการเสนอแนวคิดเพื่อสร้างสรรค์สังคมขึ้นใหม่นั้น ศาสตราจารย์ประเวศ ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของพระธรรมปิฎกหลายอย่างคือ ทัศนะเรื่องอุดมคติของสังคมคือความสุข ทั้งสี่ด้าน ความคิดเรื่องวิถีชีวิตสังคมไทยในอดีต สังคมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม การสร้างสรรค์สังคมแห่งการศึกษาเพื่อให้เกิดความ

---

[๖๔]นายแพทย์วิชัยโชควิวัฒน์,รายงานการวิจัยเรื่อง "เมืองไทยในความใฝ่ฝันของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี"สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย(ส.ก.ว.),๒๕๓๙,หน้า ๑., ประเวศ วะสี, "การสร้างสรรค์สังคมไทยขึ้นใหม่" ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่๑ มกราคม ๒๕๑๗,หน้า ๖๐.

[๖๕]นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์,รายงานการวิจัยเรื่อง "เมืองไทยในความใฝ่ฝันของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี",สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย(ส.ก.ว.),๒๕๓๙,หน้า ๒๔.

[๖๖]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๑๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เข้มแข็งทางสังคม[๖๗] ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะพบได้จากการศึกษาแนวคิดของพระธรรมปิฎกดังที่กล่าวมา จุดเด่นที่สำคัญของแนวคิดศาสตราจารย์ประเวศคือการเน้นเรื่องความเสมอภาคทางโครงสร้างของสังคมและการปฏิรูปโครงสร้างของสังคมใหม่เพื่อให้มีประสิทธิภาพ สนองต่ออุดมคติของสังคม

๔.๕.๒ แนวคิดของพระธรรมปิฎกที่มีอิทธิพลต่อศาสตราจารย์ระวี ภาวิไล

แนวคิดของศาสตราจารย์ระวีเกี่ยวกับสังคมไทยในความใฝ่ฝันนั้นท่านได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของสังคมไทยแล้วนำมาประยุกต์กับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์แล้วเสนอแนวคิดถึงสังคมไทยในความใฝ่ฝันของท่าน[๖๘] ในด้านอิทธิพลทางพุทธศาสนานั้นท่านได้รับอิทธิพลจากการศึกษาพระอภิธรรม งานเขียนของท่านพุทธทาสภิกขุ และที่สำคัญคืองานเขียนและแนวคิดของพระธรรมปิฎกโดยเฉพาะหนังสือพุทธธรรมนั้นมีอิทธิพลต่ออาจารย์ระวีมากดังท่านได้พูดเอาไว้ว่า "เพราะฉะนั้น ผมเชื่อว่าผมได้เรียนรู้ความคิดและแนวคำสอนที่ท่านนำเอามาจากพระไตรปิฎกแล้วเอามาขยายความผมเชื่อว่าผมเข้าใจมากขึ้นทุกวันต้องขอพูดอย่างนั้น คนในอนาคตนี้ผมคิดว่าจะยอมรับท่านตลอดไปเพราะหนังสือพุทธธรรม"[๖๙] ดังนั้นอาจสรุปแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่มีต่อแนวคิดของศาสตราจารย์ระวีในการเสนอแนวคิดเรื่องสังคมไทยในความใฝ่ฝัน คือ จุดหมายของสังคมที่ท่านเรียกว่าความอยู่เย็นเป็นสุขทั้งสี่ด้าน แนวทางและวิธีการเข้าถึงอุดมคติคือการศึกษาและการสร้างกัลยาณปุถุชนเป็นบุคคลตัวอย่างในสังคมซึ่งแนวคิดเหล่านี้ปรากฏชัดเจนอยู่ในงานเขียนของพระธรรมปิฎก จุดเด่นของแนวคิดของอาจารย์ระวีที่เสนอแนวคิดถึงสังคมไทยในความใฝ่ฝันคือการนำแนวคิดที่ท่านได้ศึกษาพระอภิธรรมมาประยุกต์ในการสร้างสรรค์สังคม[๗๐]

๔.๖ การนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก สิ่งสำคัญที่พระธรรมปิฎกเน้นคือ หลักแม่บทของระบบบูรณาการที่จะทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดี คือ มนุษย์ ธรรมชาติและ

---

[๖๗]สรุปจาก,ศ.น.พ. ประเวศ วะสี,พุทธสถานตรกรรม ศาสนิกชุษของสังคมไทย,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน,๒๕๓๐)และ ศ.น.พ. ประเวศ วสี,แนวคิดและอุทธศาสตร์ สังคมสมานุภาพและวิชชา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๓๖).

[๖๘]ชัชวาล บุญปัน,รายงานการวิจัยเรื่อง "เมืองไทยในความใฝ่ฝันของศาสตราจารย์ระวี ภาวิไล" ,สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(ส.ก.ว.),๒๕๓๕,หน้า ๒๔.

[๖๙]เรื่องเดียวกันหน้า,๒๔.

[๗๐]สรุปจากชัชวาล บุญปัน,รายงานการวิจัยเรื่อง "เมืองไทยในความใฝ่ฝันของศาสตราจารย์ระวี ภาวิไล" , สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(ส.ก.ว.),๒๕๓๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคม องค์ประกอบทั้งสามนี้จะต้องอิงอาศัยสัมพันธ์กันอย่างสอดคล้องสมดุลย์และเกื้อกูลกัน มนุษย์เป็น องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด มนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาให้สามารถประสานความสอดคล้องสมดุลของระบบทั้งสาม ดังนั้นในการประยุกต์แนวคิดของพระธรรมปิฎกมาใช้กับสังคมปัจจุบัน เราจะต้องคำนึงถึงระบบทั้งสามเป็นเป้าหมายโดยให้ระบบต่างๆของสังคมสนองเป้าหมายดังกล่าวได้ดังนี้

๑. ระบบการศึกษา

การศึกษาเป็นระบบที่สำคัญที่สุดตามทัศนะของพระธรรมปิฎกที่จะทำให้สังคมอุดมคติเกิดขึ้นได้ ดังนั้น ระบบการศึกษาของไทยจะต้องนำเอาหน้าที่ของการศึกษาสองอย่าง คือ ๑. การสร้างคนให้เป็นบัณฑิต ผู้มีชีวิตที่ดีงาม ดำเนินชีวิตถูกต้องเกื้อกูลแก่สังคมและธรรมชาติ โดยการศึกษาจะต้องช่วยให้บุคคลพัฒนาชีวิตที่ดีงามเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มองเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม ๒. การศึกษาให้เครื่องมือแก่บัณฑิต เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจแก่สังคม คือการศึกษาจะต้องพัฒนาคนให้มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในวิชาการต่างๆอย่างแท้จริง ซึ่งหน้าของการศึกษาจะสำเร็จได้ ผู้รับผิดชอบที่สำคัญคือครู ครูจะต้องมีฐานะสองประการตามหน้าที่ของการศึกษา คือ

๑) ครูจะต้องเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้แนะนำช่วยเหลือและเป็นแบบอย่างที่จะสร้างสรรค์ให้ผู้ศึกษาพัฒนาคนให้เป็นบัณฑิต นั่นคือ ครูจะต้องเป็นนักปราชญ์มีความสามารถในการสร้างคนให้เป็นบัณฑิต ผู้มีชีวิตที่ดีงาม

๒) ครูจะต้องเป็นสิปปทายก คือ ผู้มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญในวิชาการและวิชาชีพต่างๆและมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ที่จะทำให้นักเรียนมีความรู้อย่างแท้จริง ดังนั้นระบบการศึกษาของไทยจะต้องสร้างครูให้มีคุณสมบัติทั้งสองประการนี้ขึ้นมาให้ได้

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกการศึกษาคือ การพัฒนามนุษย์ซึ่งหมายถึงการพัฒนามนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติและสังคมโดยเกื้อกูลต่อกันที่เรียกว่าระบบบูรณาการ ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนก็เช่นเดียวกันจะต้องมีการสร้างหลักสูตรแบบบูรณาการ คือ ให้การเรียนการสอนในวิชาทั้งหลายเชื่อมโยงเข้าหากันมีความสัมพันธ์กัน โดยที่พระธรรมปิฎกได้ยกตัวอย่างหลักสูตรและการเรียนการสอนที่มีบูรณาการเอาไว้ ดังนี้

> เช่นเราจัดการเรียนการสอนให้เชื่อมโยงวิชาทั้งหลายทุกวิชาเข้าหากัน อาจจะตั้งเรื่องอะไรขึ้นมาเป็นหลักสักเรื่องหนึ่ง หรือเป็นแกนให้มีการเรียนรู้ แล้วก็โยงทุกวิชาความรู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามา ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น ให้เรียนเรื่องข้าว เอาข้าวขึ้นมาเป็นหลักตั้งแล้วจากเรื่องข้าวนี้เราก็สามารถเรียนทุกด้าน เช่นว่าด้านวิทยาศาสตร์ ในแง่ชีววิทยาอาจจะให้เรียนรู้ว่า ข้าวนี้เป็นพืชตระกูลไหน มันแพร่พันธุ์อย่างไร เป็นต้น ให้เรียนในแง่เกษตรกรรมว่า ข้าวนี่จะต้องปลูกในฤดูไหน จะปลูกกันอย่างไร ในแง่ภูมิศาสตร์ก็ให้เรียนรู้ว่าข้าวนี่ปลูกมากในถิ่นไหน เหมาะกับภูมิอากาศ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบใด ในด้านเศรษฐกิจก็ให้รู้ว่าข้าวนี่มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างไร เช่นเป็นรายได้หลักของชาติ เป็นที่มาของเงินทองรายได้ของประเทศอย่างไร ในแง่คณิตศาสตร์เช่นว่า ปลูกข้าวได้ไร่ละ๕๐ถัง ถ้านา๑๙ไร่จะได้ข้าวเท่าไร หรือขายได้เกวียนละ ๒,๕๐๐ บาท มี๕ เกวียนจะได้เงินเท่าไร หรือในแง่ศิลปะวัฒนธรรมก็อาจเรียนว่า เราร้องเพลงเกี่ยวข้าวกัน ให้มีกิจกรรมทางศิลปะวัฒนธรรมหรืออาจจะให้วาดภาพทุ่งนายามเช้า แดดส่องผืนนาเป็นสีทอง อะไรทำนองนี้ ตลอดจนให้เรียนในแง่จริยธรรม ให้รู้จักว่าจะต้องกินอย่างไรจึงจะประหยัด หรือว่าถ้าเป็นเด็กชาวนาก็แนะนำให้ไปช่วยพ่อแม่ทำนา ถ้าเป็นเด็กทั่วไปก็อาจจะให้รู้จักคุณค่าของชาวนา อย่างนี้เป็นต้น ว่าเรื่อยไปจนกระทั่งให้รู้จักมารยาทในการกินอะไรต่างๆทำนองนี้ เพราะฉะนั้นจากเรื่องข้าวเรื่องเดียวก็เรียนได้ครบทุกด้านอย่างนี้เรียกว่าเป็นการเรียนการสอนโดยวิธีบูรณาการ[๓๖]

จากตัวอย่างการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ยกมานี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรการเรียนการสอนในสังคมไทยจะต้องมีการบูรณาการให้ทุกวิชาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวิชาเฉพาะอื่นๆทุกวิชาศึกษาจะช่วยประสานคนเข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมให้เกิดความสมดุลย์กัน โดยการฝึกฝนวิชาการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างประสานสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพสังคม ในเบื้องต้นสังคมไทยจะต้องสนับสนุนครูผู้มีความรู้ความชำนาญในการสอนจริยศึกษาให้มีบทบาทสำคัญในการฝึกฝนให้เยาวชนมีจริยธรรมที่ถูกต้อง โดยเฉพาะจริยธรรมที่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนา ซึ่งเป็นจริยธรรมที่มีรากฐานมาจากสัจธรรมและมีความสัมพันธ์กับระบบบูรณาการทั้งสามด้วย และในระดับอุดมคติครูทุกคนจะต้องมีความสามารถในการอบรมสั่งสอนทางจริยธรรมพร้อมกับการสั่งสอนวิชาเฉพาะ นอกจากนี้ในระบบบูรณาการใหญ่ของการศึกษาไทย สถาบันในสังคมทุกสถาบันจะต้องรับผิดชอบในการศึกษา เริ่มตั้งแต่ ครอบครัว วัด และชุมชน และขยายออกไปถึงสื่อมวลชน ตลอดจนโรงเรียนจะต้องมีหน้าที่ร่วมกันในการจัดการเรียนการสอนให้แก่เยาวชน ซึ่งถ้าทำงานร่วมกันครบทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องแล้วก็จะเกิดการบูรณาการที่ดี ดังนั้น ในการนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาใช้กับระบบการศึกษา สิ่งสำคัญคือจะต้องปฏิรูปการศึกษาที่ทำให้เกิดระบบบูรณาการที่จะทำให้ทุกส่วนของสังคมไทยมีส่วนร่วมในการให้การศึกษาแก่เด็กไทยไม่ใช่ปล่อย ให้เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเช่นในอดีต

---

[๓๖]พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),เพื่ออนาคตการศึกษาไทย,หน้า ๑๒-๑๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจในสังคมไทยจะต้องมีความสัมพันธ์กับการศึกษานั่นคือ การพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาคนที่ผ่านมา ระบบเศรษฐกิจไทย มุ่งแต่พัฒนาวัตถุจนละเลยการพัฒนาคนทำให้สังคมไทยตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม การที่จะนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ใช้กับระบบเศรษฐกิจไทยนั้น ระบบการศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยที่การศึกษาจะต้องพัฒนาคนขั้นพื้นฐาน สามประการคือ

๑) การศึกษาจะต้องพัฒนามนุษย์ให้รู้จักใช้อินทรีย์ในการดูเป็น กินเป็น ฟังเป็นฯลฯ

๒) การศึกษาจะต้องพัฒนามนุษย์ให้รู้จักบริโภคด้วยปัญญาที่เรียกว่า บริโภคแต่พอดีเพื่อสนองคุณภาพชีวิต

๓) การศึกษาจะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีดุลยภาพในการเอากับการให้ โดยสอนให้มนุษย์รู้จักเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

ดังนั้น ถ้าการศึกษาของไทยพัฒนาคนขั้นพื้นฐาน ๓ ประการนี้ได้ก็จะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยเป็นเศรษฐกิจที่ยั่งยืน สอดคล้องและส่งเสริมระบบบูรณาการ ทั้งสามคือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคม

เศรษฐกิจไทยควรตั้งอยู่บนฐานของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งเป็นเศรษฐศาสตร์สายกลางที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เป็นสำคัญโดยนำข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า มัตตัญญุตา คือความพอดี ความรู้จักประมาณ มาเป็นแกนกลางในการพัฒนาเศรษฐกิจ ความพอดีหรือ มัตตัญญุตานี้หมายถึง จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจของสังคมไทย จะต้องมีเป้าหมายอยู่ที่การส่งเสริมคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ ตัวกำหนดเศรษฐกิจไทยคือ มัตตัญญุตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดี ซึ่งหมายถึงความพอดีที่ทำให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ เศรษฐกิจไทยจะต้องมีส่วนในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในการทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตที่ดีงามและพัฒนาชีวิตของตนให้เจริญยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจไทยจะต้องเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมในทางเศรษฐกิจของไทยต้องเป็นไปในทางไม่เบียดเบียนตน คือไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของมนุษย์ แต่ส่งเสริมให้เป็นไปในทางพัฒนาคุณภาพชีวิต และไม่เบียดเบียนผู้อื่นคือไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม แต่เป็นเศรษฐกิจที่ทำให้มนุษย์ทั้งกายใจพร้อมทั้งธรรมชาติแวดล้อมและสังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลต่อกัน

ในการวิภาคหรือแจกจ่ายผลผลิตทางเศรษฐกิจนั้นจะต้องไม่มุ่งเพียงการค้าขายเพื่อผลกำไร แต่ควรเป็นไปในรูปของการแจกจ่ายหรือที่เรียกว่าการให้ทานด้วย การผลิตควรเป็นการผลิต

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อบริโภคเองให้มากขึ้น โดยส่งเสริมให้ประชาชนหรือชุมชนพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจโดยการผลิตเองและบริโภคเองให้มากขึ้น

ระบบเศรษฐกิจของสังคมไทยควรมองกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้กว้างขึ้นคือ ไม่จำกัดเฉพาะกิจกรรมที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนหวังผลกำไรแต่ควรมองกิจกรรมทุกอย่างในทางเศรษฐกิจที่เป็นไปในทางส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และเป็นฐานของการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของชีวิตมนุษย์ด้วย ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจในสังคมไทยจึงควรพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนามนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยดีท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมและระบบนิเวศน์วิทยาที่เกื้อกูล การใช้เทคโนโลยีในการผลิตในสังคมไทย ควรจะให้เป็นไปในลักษณะที่เกิดความประสานเกื้อกูลกันภายในระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งสามคือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคม

๓. ระบบการปกครอง

ในระบบการปกครองตามทัศนะของพระธรรมปิฎกนั้น ท่านเห็นว่าระบบการเมืองการปกครองจะประสบความสำเร็จได้ประชาชนแต่ละคนจะต้องปกครองตนเองให้ได้ก่อน เมื่อประชาชนแต่ละคนปกครองตนเองได้แล้วมาร่วมกันปกครองก็จะได้การปกครองที่ดี เพราะเป็นการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนแต่ละคนได้นำศักยภาพของตนมาร่วมกันสร้างสรรค์สังคม ซึ่งเมื่อเรานำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์กับแนวคิดประชาสังคม(Civil Society)ก็จะช่วยทำให้สังคมไทยเข้มแข็งและเป็นฐานที่จะทำให้ประชาธิปไตยในสังคมไทยพัฒนาไปสู่อุดมคติของประชาธิปไตยที่แท้จริงได้

ประชาสังคม (Civil society) หมายถึง "สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น"[๑๖] ประชาสังคมนี้ไม่ใช่องค์กรของรัฐ แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำและร่วมกันแก้ปัญหาโดยมีเป้าหมายหรืออุดมคติร่วมกัน ศาสตราจารย์ประเวศ วะสีได้กล่าวถึงประชาสังคมว่า "พื้นฐานทางสังคมอยู่ที่การเคารพในคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน ความสัมพันธ์ในสังคมควรจะเป็นความสัมพันธ์ในทางราบ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถพัฒนาและใช้ศักยภาพของตนได้เต็มที่ สังคมที่ประชาชนรวมกลุ่มกันเต็มพื้นที่ในรูปต่างๆเช่น กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน เรียกว่าประชาสังคมหรือสังคมประชาธรรม ความเป็นประชาสังคมทำให้สังคมมีความเกาะเกี่ยวกันและมีสมรรถภาพสูง"[๑๗] ดังนั้น

---

[๑๖] นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์,ชุวดี ศาลการณ์ไกล บรรณาธิการ,ประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย., (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน,๒๕๔๐),หน้า ๑๖๒.

[๑๗] เรื่องเดียวกัน,หน้า (๑๒).

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประชาสังคมจึงเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มกันของประชาชนเพื่อปรึกษาหารือสร้างสรรค์ปัญญาร่วมกันในการช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆของตน ซึ่งเมื่อนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกในเรื่องการสร้างสรรค์ชุมชนแห่งกัลยาณมิตรและสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐาน โดยที่ให้ประชาชนยึดถือธรรมเป็นใหญ่ในการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาด้วยความซื่อสัตย์และสามัคคีมุ่งประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ และใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์ในการปรึกษาหารือร่วมกันแก้ปัญหาแล้ว การรวมกลุ่มกันของประชาคมก็จะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง เพราะเมื่อประชาชนแต่ละกลุ่มพึ่งตนเองได้และเชื่อมโยงกันถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจแก่กันจะทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และเมื่อประชาชนมีความรู้ก็จะยิ่งพึ่งตนเองได้มากขึ้นและร่วมกันสร้างสรรค์สังคมให้เข้มแข็งโดยถือธรรมเป็นใหญ่ในการดำเนินชีวิตและสังคม กลุ่มต่างๆที่เรียกว่าประชาสังคมก็จะมีจุดหมายที่บริสุทธิ์ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริงและจะไม่เป็นฐานอำนาจของนักการเมือง แต่สังคมที่เข้มแข็งจะเป็นตัวถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองทำให้ระบบการเมืองใช้อำนาจเป็นไปอย่างบริสุทธิ์และเกิดประโยชน์กับประชาชนอย่างแท้จริง

๔. ระบบวัฒนธรรม

ในสังคมยุคข่าวสารข้อมูลโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การไหลบ่าของวัฒนธรรมกระจายไปทั่วทุกสังคม สังคมไทยก็คลุกอยู่ภายใต้กระแสของความเปลี่ยนแปลงนั้น การสัมพันธ์กันโดยการติดต่อสื่อสารทำให้มีการปะทะสังสรรค์กันทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมต่างๆนั้นมีพลังความเข้มแข็งไม่เท่ากันทำวัฒนธรรมกระแสใหญ่ไหล่บ่าท่วมทับวัฒนธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะสังคมไทยปัจจุบันถูกกระแสวัฒนธรรมตะวันตกไหลบ่าเข้ามาทำให้วัฒนธรรมไทยถูกกระทบกระเทือนและเป็นฝ่ายตั้งรับ จนบางครั้งคนไทยหลงลืมวัฒนธรรมของตนเอง และหลงไหลได้ปลื้มไปกับวัฒนธรรมต่างชาติ ซึ่งพระธรรมปิฎกเห็นว่า การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาโดยการลอกเลียนและไม่รู้เท่าทันนั้นเป็นการทำลายสังคมไทยได้ เพราะวัฒนธรรมตะวันตกเองนั้นมีข้อบกพร่องและสังคมไทยกับสังคมตะวันตกมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน พระธรรมปิฎกเห็นว่าสังคมไทยควรสัมพันธ์กับวัฒนธรรมภายนอกโดยใช้วิธีแห่งปัญญา คือการใช้ปัญญาวิเคราะห์กลั่นกรอง แยกแยะให้เห็นจุดเด่นจุดด้อย ข้อดีข้อเสีย คุณโทษและรากฐานที่แท้จริงของวัฒนธรรมภายนอกแล้วรู้จักรับรู้จักย่อยและดูดกลืนสิ่งที่ดีงามจากวัฒนธรรมภายนอกนั้นมาใช้ประโยชน์กับสังคมไทย โดยย่อยเนื้อหาของวัฒนธรรมภายนอกให้เกิดความสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกับวัฒนธรรมไทย

การนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาสร้างสรรค์สังคมไทยในด้านวัฒนธรรมที่สำคัญเราจะต้องสร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้นมาสองด้านคือ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑) วัฒนธรรมทางจิตใจ

เป็นวัฒนธรรมที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นในจิตใจของคนไทยให้ได้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ อย่างที่มีความสัมพันธ์กันคือ

วัฒนธรรม "ความใฝ่รู้สู้สิ่งยาก" เนื่องจากสังคมไทยกำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจของลัทธิบริโภคนิยม วิถีชีวิตของคนไทยชื่นชมอยู่กับความสะดวกสบายจากเทคโนโลยีที่มาบำรุงบำเรอความสุขในด้านการเสพบริโภค วิถีชีวิตของคนไทยจึงกลายเป็นวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ความสามารถในการผลิตของคนไทยมีไม่เพียงพอจึงต้องตกเป็นทาสของสังคมตะวันตก ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ สังคมไทยจะต้องสร้างวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนไทย ซึ่งวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ในความหมายของพระธรรมปิฎกคือ "วิถีชีวิตตลอดจนจิตใจของคนที่นิยมเหตุผล มองสิ่งทั้งหลายโดยใช้ปัญญา ชอบพิสูจน์ทดลองหาความจริง มีความใฝ่รู้ต้องการเข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย ต้องการรู้ความจริงของธรรมชาติ จนกระทั่งความคิดจิตใจดำเนินไปในเชิงของความเป็นเหตุเป็นผล" เมื่อจิตใจของคนไทยมีวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์แล้วเขาก็จะใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์พัฒนาตนเองและมีความพากเพียรในการผลิตคิดค้นเทคโนโลยีมาใช้สร้างสรรค์สังคมไทยโดยไม่ต้องตกเป็นทาสของสังคมตะวันตกอีกต่อไป

วัฒนธรรม "มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง" นอกจากสังคมไทยจะต้องพัฒนาวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์แล้วสังคมไทยจะต้องพัฒนาวัฒนธรรมแห่งการมองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง ขึ้นมาเชื่อมโยงด้วย กล่าวคือ คนไทยจะต้องเป็นผู้มองไกลไม่มองอยู่แค่จะแก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคมของไทยเท่านั้น แต่คนไทยจะต้องมองออกไปให้ทั่วโลก มองปัญหาของสังคมโลก และธรรมชาติแวดล้อมทั้งหมดเพื่อที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของโลกและธรรมชาติแวดล้อม มีความคิดไกลคือ มองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยต่าง ๆ โดยสืบสาวเหตุปัจจัยในอดีตที่ทำให้เกิดปัญหาปัจจุบัน แล้วมองเห็นปัญหาของอนาคตที่จะเกิดจากสาเหตุของปัญหาปัจจุบัน เพื่อเข้าใจปัญหาปัจจุบันและกำหนดเป้าในอนาคตได้ คนไทยจะต้องมีความใฝ่สูง คือ ใฝ่ความดีงาม ใฝ่สร้างสรรค์ในการพัฒนาชีวิตให้ดีงามและมุ่งสร้างสรรค์สังคมที่สันติสุข

วัฒนธรรม "ผู้นำและผู้ให้" คนไทยจะต้องเปลี่ยนท่าทีจากการเป็นผู้ตาม โดยเฉพาะการลอกเลียนตะวันตกซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีความติดตัน เพราะเป็นวัฒนธรรมที่ทำลายธรรมชาติ สังคมไทยจะต้องกลับบาสร้างจิตสำนึกแห่งการเป็นผู้นำและผู้ให้โดยการนำวัฒนธรรมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานมาร่วมแก้ปัญหาและเสนอทางออกให้กับวัฒนธรรมโลก เพราะวัฒนธรรมพระพุทธศาสนานั้นสอนให้มองเห็นคุณค่าของมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม และเป็นวัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อม หากคนไทยเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของคนโดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มี

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รากฐานมาจากพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตามอย่างถูกต้องแล้ว วัฒนธรรมไทยก็จะเป็น"ผู้นำและผู้ให้"ในการแก้ไขปัญหาความตึดตันของอารยธรรมโลก

๒) วัฒนธรรมทางปัญญา

สังคมไทยจะต้องสร้างวัฒนธรรมทางปัญญาโดยการสำรวจความดีงามของวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาไทยเพื่อเสนอสิ่งที่ดีงามให้แก่สังคมโลก พระธรรมปิฎกเห็นว่าการที่วัฒนธรรมไทยจะเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของโลกได้นั้นจะต้องมีองค์ประกอบสองอย่างคือ "ประการแรก การหยั่งให้ถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย เพื่อค้นหาความหมายและคุณค่าที่แท้จริงในทางปัญญา ประการที่สอง การมองให้กว้างออกไปทั่วทั้งโลกหรือจักรวาลด้วยสายตาที่กว้างไกล มองเห็นระบบปัจจยาการหรือระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งปวง เห็นปัญหาและทางออก"[๑๔] ถ้าองค์ประกอบทั้งสองอย่างนี้มาบรรจบกันก็จะเกิดวัฒนธรรมทางปัญญาขึ้นในสังคมไทยและจะทำให้สังคมไทยช่วยแก้ไขปัญหาสังคมโลกได้แท้จริง การพัฒนาวัฒนธรรมในสังคมไทยและสังคมโลกนั้นจะต้องแยกแยะระหว่างท่าทีของมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสัจธรรม โดยท่าทีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์จะต้องสัมพันธ์กันด้วยความเมตตาไมตรีต่อกัน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัจธรรมนั้นจะต้องสัมพันธ์กันด้วยปัญญาโดยมนุษย์แต่ละคนจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีสันติสุขภายในแล้วแผ่ขยายความสุขนั้นมาสู่สังคมโลกซึ่งเป็นจุดหมายของการสร้างสรรค์วัฒนธรรมทางปัญญา

ในการนำวัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาไปร่วมสร้างสรรค์อารยธรรมโลกนั้นสังคมไทยจะต้องมองมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม เป็นปัจจัยแก่กันและกันจะแยกจากกันมิได้ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคมจะต้องดำรงอยู่อย่างสอดคล้อง เกื้อกูลต่อกัน โดยการพัฒนาชาวพุทธให้เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องและให้ชาวไทยและชาวพุทธ ดำรงตนอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ อารยธรรมไทยก็จะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์อารยธรรมโลกได้

ดังนั้น ในการนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยเพื่อร่วมแก้ไขอารยธรรมโลกนั้นสังคมไทยจะต้องเร่งสร้าง วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ วัฒนธรรมแห่งการใฝ่รู้สู่สิ่งยาก วัฒนธรรมแห่งการมองกว้างคิดไกล ใฝ่สูง และวัฒนธรรมแห่งการเป็นผู้นำและผู้ให้ ให้เกิดขึ้นในตัวคนไทยให้ได้ โดยเฉพาะการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาให้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์วัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นในตัวคนไทยแล้ว ก็จะเป็นส่วนร่วมกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมทางปัญญา ในการร่วมกันแก้ปัญหาอารยธรรมโลกโดยการนำ

---

[๑๔]ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์,รายงานการวิจัยเรื่อง " เมืองไทยในความใฝ่ฝันของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)" สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.),๒๕๔๕,หน้า ๖๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หลักการของพระพุทธศาสนาไปร่วมในการสร้างสรรค์อารยธรรมโลกโดยเฉพาะวัฒนธรรมในรูปแบบที่จะช่วยให้ชีวิตมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม ดำรงอยู่อย่างประสานกลมกลืนสอดคล้องกันซึ่งมีอยู่อย่างเพียงพอในพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของสังคมไทย วัฒนธรรมไทยก็จะสนองความต้องการของวัฒนธรรมโลกที่กำลังเรียกร้อง คือวัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างแท้จริง

๔.๗ สรุปวิจารณ์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก

แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นมุ่งเน้นที่จะให้องค์ประกอบแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์คือ มนุษย์ ธรรมชาติและสังคม ดำรงอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อกัน มนุษย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดที่จะประสานให้องค์ประกอบทั้งสามดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล โดยที่มนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติแล้วนำความรู้ในความจริงของธรรมชาตินั้นมาจัดสรรสังคมให้มีสภาพเกื้อกูลต่อการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ที่มีปัญญาเกิดขึ้นจำนวนมากแล้วก็จะเกิดสังคมอุดมคติขึ้น ดังนั้น สังคมในทัศนะของพระธรรมปิฎกเกิดขึ้นเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเกื้อกูลต่อการศึกษาและพัฒนาปัญญาของมนุษย์ที่เรียกว่าสังคมแห่งการศึกษาซึ่งถือเป็นจุดเน้นสำคัญที่สุดในการเสนอแนวคิดทางสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก

ผู้วิจัยขอสรุปวิจารณ์ทัศนะเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้

คำว่า "สังคมอุดมคติ" โดยทั่วไป หมายถึง สังคมในความเพ้อฝัน เป็นสังคมที่มีอยู่ในมโนคติอันมีรูปแบบที่จำกัดตายตัวหรือเป็นสังคมที่พระเจ้าหรือสวรรค์เบื้องบนประทานมาแก้ปัญหาของสังคมมนุษย์ใช่หรือไม่และสังคมอุดมคติจะเกิดขึ้นเป็นจริงได้หรือไม่

คำว่า สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก มิใช่สังคมที่มีอยู่ในมโนคติอันเป็นสังคมที่มีรูปแบบจำกัดตายตัวหรือเป็นสังคมที่สวรรค์เบื้องบนประทานมาแก้ปัญหาของมนุษย์ แต่เป็นสังคมที่ดีงาม เป็นสังคมที่พึงปรารถนาอันสมาชิกในสังคมเป็นธรรมาธิปไตย คือ ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมและดำเนินชีวิตอยู่อย่างถูกต้องดีงามตามธรรม สังคมอุดมคติจึงไม่ใช่สังคมที่มีอยู่ในมโนคติอันเป็นอุดมคติที่ไปไม่ถึง แต่เป็นสังคมที่มนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้ในชีวิตนี้และในโลกนี้ เพราะธรรมาธิปไตยเป็นเรื่องของชีวิตมนุษย์หากมนุษย์ทุกคนได้รับการศึกษาอบรมที่ถูกต้องมนุษย์จะสร้างสังคมอุดมคติขึ้นได้ สังคมอุดมคติในความหมายของพระธรรมปิฎกหมายถึงสังคมสงฆ์อันเป็นสังคมที่ดีงามซึ่งเกิดขึ้นจริงในโลก

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่สมาชิกในสังคมมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน เป็นสังคมที่มีขนาดเล็กและเป็นสังคมที่มีรูปแบบตายตัว ซึ่งต่างจากสังคมฆราวาสที่มีความแตกต่างหลากหลาย สังคมสงฆ์จะเป็นตัวอย่างของสังคมฆราวาสได้อย่างไรและจะขัดแย้งกันหรือไม่

สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นด้วยพระปัญญาอันสูงสุดสองประการ คือ ๑) ปัญญาที่รู้แจ้งความจริงของธรรมชาติ ๒) ปัญญาที่สามารถจัดตั้งวางระบบสังคมบนฐานแห่งความรู้ในความจริงของธรรมชาติ สังคมสงฆ์จึงเป็นสังคมที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้มนุษย์เข้าถึงชีวิตที่สมบูรณ์ โดยมีหลักการที่สำคัญคือ ธรรม อันเป็นอุดมการณ์หรือเป้าหมาย กับวินัย อันเป็นการจัดตั้งวางระบบแบบแผนและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงธรรม วินัยที่จัดตั้งขึ้นจะต้องอิงอยู่บนฐานของธรรม คือนำความรู้ในธรรมมาจัดระเบียบสังคมให้สอดคล้องตามธรรม สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่มนุษย์ ธรรมชาติและสังคมดำรงอยู่อย่างสมดุลและเกื้อกูลต่อกัน พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นก็เพื่อเป็นสังคมตัวอย่างและสร้างความมั่นใจให้กับสังคมฆราวาสว่า บุคคลที่ดีและสังคมที่ดีมีได้จริงในโลก สังคมสงฆ์จะเป็นสังคมที่ดำรงธรรมและแผ่ธรรมให้แก่สังคมภายนอก สังคมสงฆ์จึงเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม สงฆ์ที่เป็นสังคมอุดมคติที่แท้จริงนั้นหมายถึงสังคมของพระอริยบุคคล การจะนำสังคมสงฆ์มาเป็นแบบอย่างในการจัดสรรสังคมฆราวาสนั้นจะต้องนำเอาเจตนารมณ์ของวินัยและวิถีชีวิตของพระสงฆ์มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและยุคสมัย พระธรรมปิฎกไม่ได้ต้องการให้ชีวิตของฆราวาสเป็นพระสงฆ์แต่อย่างใด สังคมสงฆ์จึงไม่ขัดกับการจัดสรรค์สังคมมนุษย์

ในสังคมมนุษย์นั้น มนุษย์ถูกควบคุมด้วยกฎสองอย่างคือกฎธรรมชาติกับกฎมนุษย์ กฎทั้งสองเกิดขึ้นได้อย่างไรและมีความขัดแย้งกันหรือไม่

กฎธรรมชาติ คือ ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของธรรมชาติ ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน มีลักษณะที่สำคัญคือ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองเป็นอยู่เองไม่มี ผู้สร้างหรือผู้บันดาลและสามารถค้นพบหรือเข้าถึงกฎนี้ได้ด้วยปัญญา ชีวิตมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกฎธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์จะดำเนินไปด้วยดีได้จะต้องนำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติกล่าวคือ ชีวิตมนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อกฎธรรมชาติ

กฎของมนุษย์ คือ กฎที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเพื่อความสันติสุขในการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งสมมติไม่มีอยู่จริงในธรรมชาติ กฎของมนุษย์เป็นเรื่องของรูปแบบ โครงสร้างทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อควบคุมสังคม มนุษย์ในฐานะที่เป็นบุคคลจะต้องรับผิดชอบต่อกฎของสังคม

กฎทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์กันคือ ในการจัดตั้งวางระเบียบแบบแผนทางสังคมหรือการสร้างกฎทางสังคมที่จะได้ผลอย่างแท้จริง กฎของสังคมจะต้องตั้งอยู่บนฐานของกฎธรรมชาติ กล่าว

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คือ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริงในธรรมชาติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสังคมให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีความเกื้อกูลที่จะทำให้ชีวิตของมนุษย์ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับความจริงในธรรมชาติ ผู้ที่จะมาสร้างกฎของมนุษย์จะต้องมีปัญญาสองขั้นคือ ปัญญาที่รู้แจ้งความจริงของธรรมชาติและปัญญาที่สามารถจัดสรรวางระบบในสังคมให้สอดคล้องกับความจริงในธรรมชาติ หากการจัดตั้งวางระบบสร้างระเบียบในสังคมไม่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติก็จะทำให้สังคมเกิดปัญหา การสร้างกฎสังคมก็จะไม่ประสบผลที่แท้จริงและจะทำให้กฎทั้งสองมีความขัดแย้งกัน

ระบบแบบแผนในสังคมที่แยกย่อยเป็นระบบต่างๆจะต้องประสานอยู่ในระบบใหญ่อันเดียวกัน จะเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหนในขณะที่ระบบต่างๆในสังคมปัจจุบันมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านโดยเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กันและแต่ละระบบก็มีหลายรูปแบบที่ขัดแย้งกัน นอกจากนี้ระบบต่างๆก็มีการครอบงำระบบอื่นด้วย

พระธรรมปิฎกเห็นว่าการที่ระบบต่างๆมีความขัดแย้งและแตกต่างกันนั้นเพราะตั้งอยู่บนฐานของทฤษฎีที่แตกต่างกันและทฤษฎีเหล่านั้นไม่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติที่แท้จริง ระบบต่างๆที่ตั้งอยู่บนฐานของทฤษฎีเหล่านั้นจึงไม่สามารถให้ประโยชน์ที่แท้จริงได้และไม่เป็นระบบที่ยั่งยืน แต่ถ้ามนุษย์มีปัญญาเข้าถึงความจริงของธรรมชาติและนำเอาความรู้ในความจริงนั้นมาเป็นฐานในการจัดระบบสังคม หลักการและระบบต่างๆที่มนุษย์จัดตั้งขึ้นก็จะประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้และถ้ามนุษย์ยังไม่สามารถพัฒนาปัญญาให้เข้าถึงความจริงคือธรรมได้ พระธรรมปิฎกเห็นว่าจะต้องหาแหล่งปัญญาคือหลักธรรมวินัยในพุทธศาสนามาจัดสรรสังคม ก็จะทำให้ระบบสังคมมีความประสานเป็นอันเดียวกัน ดังนั้น ระบบต่างๆในสังคมจะประสานอยู่ในระบบใหญ่อันเดียวกันได้เมื่อมนุษย์มีปัญญาเข้าถึงความจริงในธรรมชาติและนำปัญญาที่รู้ความจริงนั้นมาจัดสรรสังคม โดยมีเป้าหมายคือทำให้มนุษย์ในสังคมเข้าถึงธรรมจนมีชีวิตที่สมบูรณ์

ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเต็มไปด้วยอวิชชาและกิเลสตัณหา มนุษย์เห็นแก่ตัวและมีความต้องการไม่สิ้นสุด การที่จะพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงความจริงแล้วมาดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญานั้นจะเป็นไปได้หรือไม่และมนุษย์จะถูกครอบงำจากสังคมหรือไม่

พระธรรมปิฎกเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นพัฒนาได้เพราะมนุษย์มีธรรมชาติอย่างหนึ่งคือธรรมฉันทะความต้องการคุณภาพชีวิต คือต้องการเปลี่ยนแปลงชีวิตจากการดำรงอยู่ด้วยตัณหามาดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา การจัดตั้งระบบสังคมขึ้นก็เพื่อให้มนุษย์ได้พัฒนาปัญญาเพื่อเข้าถึงจุดหมายของชีวิตคืออิสรภาพหรือความหลุดพ้น ชีวิตของมนุษย์นั้นเป็นชีวิตแห่งการศึกษา ชีวิตที่สมบูรณ์คือชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยปัญญา แต่ในสังคมนั้นใช่ว่ามนุษย์จะเข้าถึงปัญญาได้ทั้งหมด เพราะมนุษย์นั้นมีความแตกต่างกันตามระดับของการพัฒนา บุคคลในสังคมจึงมีหลายระดับแต่ดำเนินชีวิตร่วมกันเพื่อไปสู่จุดหมาย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มนุษย์ส่วนใหญ่ถูกสังคมกำหนดให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมหรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคม ถ้าสังคมเลวมนุษย์ก็จะเลวไปด้วย แต่คนที่มีโยนิโสมนสิการคือได้รับการพัฒนาปัญญาดีแล้วจะกลับเป็นผู้เปลี่ยนแปลงวิถีของสังคมและกำหนดสังคมได้ ดังนั้นในสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกจึงมีบุคคลหลายระดับของการพัฒนาและคนที่สมบูรณ์จะเป็นผู้เปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่ดี และการที่เราสร้างสังคมที่ดีขึ้นก็เพื่อเป็นสภาพแวดล้อมให้มนุษย์ได้พัฒนาตนจนเข้าถึงชีวิตที่สมบูรณ์ สังคมกับบุคคลจึงเกื้อหนุนกัน

ในเมื่อมนุษย์ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติมนุษย์จะมีอิสรภาพที่แท้จริงได้อย่างไร

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก กฎธรรมชาติหมายถึง ความเป็นไปตามธรรมดา ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งหมายถึงความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ที่เรียกว่าไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท ส่วนคำว่า อิสรภาพตามความหมายของพระธรรมปิฎก คือ ความหลุดพ้น ปลอดโปร่งเป็นอิสระ ซึ่งหมายถึงวิมุตติหรือนิพพานในพระพุทธศาสนา อันเป็นอุดมคติสูงสุดในชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากการศึกษาพัฒนาตน คือการทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำจากปัจจัยแวดล้อมภายนอกและการเป็นใหญ่ในตนเองที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด เป็นอิสรภาพภายในที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาปัญญามองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ สามารถทำลายกิเลสได้สิ้นเชิง ทำให้ความเป็นไปตามกฎธรรมชาติไม่สามารถมาบีบคั้นกดดันให้เกิดความทุกข์ได้ เนื่องจากจิตใจเป็นอิสระอยู่เหนือกระแสโลกมีปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและชีวิต เรียกว่าอยู่ในโลกแต่ไม่ติดโลก ดังนั้น อิสรภาพตามความหมายของพระธรรมปิฎกจึงเป็นการหลุดพ้นจากการบีบบังคับครอบงำของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและอิสรภาพจากการบีบคั้นครอบงำทางสังคม อันเป็นอิสรภาพภายนอกที่ส่งเสริมให้มนุษย์เข้าถึงอิสรภาพภายใน คือความสามารถอยู่ดีมีสุขได้ด้วยตนเอง เป็นความสุขหรืออิสรภาพที่เกิดจากการพัฒนาปัญญาเข้าถึงกฎธรรมชาติ กฎธรรมชาติจึงไม่กีดกั้นอิสรภาพของมนุษย์เพราะมนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันกฎธรรมชาติได้

ในการสร้างสังคมอุดมคติจะต้องปฏิวัติทำลายบุคคลและสังคมเก่าแล้วสร้างมนุษย์และสังคมขึ้นใหม่ใช่หรือไม่

แนวคิดสังคมอุดมคติที่ผ่านมา "นักสังคมอุดมคติที่พยายามร่างรัฐธรรมนูญด้วยการเริ่มจากสิ่งที่มีอยู่ มักจะถูกมองว่าไม่มองโลกตามความเป็นจริง"[๑๕] และลักษณะสังคมอุดมคติจะเป็นเผด็จการนักอุดมคติส่วนเป็นนักร่างรัฐธรรมนูญเผด็จการ "เพราะการเริ่มจากความคิดแบบนามธรรมว่ามนุษย์ควรทำอะไร ทำให้พวกเขาจะให้คำแนะนำลงไปอย่างขาดความเข้าใจ"[๑๖] และเป็นการยัด

---

[๑๕]จามพรรณ เวชชาชีวะ แปล, สิกขุกับนัลปรัชญา(บทสนทนา พุทธศาสนา-ปรัชญาตะวันตก), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ออร์คิด,๒๕๔๒),หน้า ๒๗๔.

[๑๖]เรื่องเดียวกัน,หน้า ๒๗๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เยียดแนวคิดและวิถีชีวิตให้กับประชาชนสังคมอุดมคติจึงเป็นอันตรายต่อสังคม แต่แนวคิดของพระธรรมปิฎกนั้นจะเป็นการเปลี่ยนแปลงมนุษย์จากภายในตัวมนุษย์เอง โดยมีสภาพแวดล้อมทางสังคมคอยหล่อหลอม ไม่ใช่เป็นสังคมแบบเผด็จการ เครื่องมือที่สำคัญในการสร้างสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกคือ การศึกษา เพราะท่านเห็นว่า การศึกษาจะแก้ปัญหาของสังคมมนุษย์ทุกอย่างได้ กล่าวคือ หากมนุษย์ได้รับการศึกษาและพัฒนาตนอย่างถูกต้องแล้ว มนุษย์จะเป็นผู้กำหนด เปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สังคมที่ดี และสังคมที่ดีก็เกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์ได้รับการศึกษา แต่หากเราสร้างสังคมที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีแต่มนุษย์ไม่ได้รับการศึกษาแล้วสังคมอุดมคติก็เกิดขึ้นไม่ได้เพราะมนุษย์จะถูกครอบงำโดยสังคมไม่มีอิสรภาพในการพัฒนาปัญญา สังคมก็จะเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ซึ่งจะไม่เป็นสังคมที่ดีที่ยั่งยืนได้ ดังนั้น เครื่องมือที่จะมาสร้างสังคมอุดคติคือการศึกษาที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงภายในตนเองแล้วเป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีและสังคมที่ดีก็จะเกื้อกูลให้มนุษย์ได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ต่อไป

ดังนั้น จากการศึกษาแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก ผู้วิจัยเห็นว่าพระธรรมปิฎกไม่ได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบสังคมอุดมคติของ เพลโต โทมัส มอร์ นักทฤษฎีสัญญาประชาคม เหลาจื๊อหรือท่านพุทธทาสภิกขุ และแนวคิดของพระธรรมปิฎกก็ต่างจากนักคิดทั้งหลายโดยที่แนวคิดของท่านได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธเจ้า สังคมสงฆ์ในพระไตรปิฎก ภูมิปัญญาไทยและการวิเคราะห์สังคมบริโภคนิยม ทุนนิยมและปัญหาการพัฒนาของสังคมไทยและสังคมโลกซึ่งเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาดขาดความสมดุลเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ท่านจึงได้เสนอแนวคิดที่จะสร้างสังคมที่มีการพัฒนาที่ยั่งยืนจากจินตภาพของท่านเอง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต)" ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการศึกษาความหมายและความเห็นเกี่ยวกับคำว่า "สังคมอุดมคติ" และได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกที่สำคัญเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก ต่อจากนั้นจึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎก พร้อมทั้งวิเคราะห์แนวคิดของท่านในประเด็นต่างๆ

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยพยายามหาคำตอบว่า สังคมอุดมคติคืออะไร นักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกมีแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติอย่างไรและแนวคิดทั้งสองมีความแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งจากการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติเกิดจากความไม่พอใจต่อสภาพสังคมที่นักปรัชญาหรือผู้เสนอแนวคิดกำลังประสบอยู่และเสนอแนวคิดถึงสังคมที่ดีกว่าโดยคิดว่าจะสามารถแก้ปัญหาของสังคมมนุษย์ได้ สังคมอุดมคติจึงหมายถึงสังคมที่เกิดจากพลังจินตนาการของมนุษย์ซึ่งผู้คิดเห็นว่าเป็นสังคมที่สมบูรณ์พร้อมตามทัศนะของตน ในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติเราสามารถแบ่งแนวคิดของนักปรัชญาออกเป็นสองระบบ คือ ๑) ระบบที่มุ่งแก้ภายใน เป็นระบบที่มุ่งขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลส เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เป็นแนวคิดที่มุ่งให้มนุษย์เข้าถึงธรรมชาติที่แท้จริงของตนซึ่งเราสามารถพบได้ในแนวคิดของ เหลาจื๊อ และท่านพุทธทาสภิกขุ ๒) ระบบที่มุ่งแก้ภายนอก เป็นระบบที่มุ่งให้มีการออกกฎระเบียบมาควบคุมมนุษย์ เช่น มีการออกกฎหมาย ระเบียบวินัยและระบบการเมืองมาปกครองสังคมและมีบทลงโทษที่ชัดเจนแก่ผู้ละเมิดกฎระเบียบของสังคม แนวคิดนี้เชื่อว่า ระบบระเบียบต่างๆ สามารถควบคุมและแก้ไขธรรมชาติของมนุษย์ได้ซึ่งเราสามารถพบได้ในแนวคิดของเพลโต โทมัส มอร์และนักทฤษฎีสัญญาประชาคม

แนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติมีความคล้ายคลึงกัน คือ นักคิดทั้งหลายเห็นว่า ในการจัดระบบสังคมใหม่นั้นบทบาทและคุณสมบัติของนักปกครองมีความสำคัญต่อการเข้าถึงจุดหมายของสังคมอุดมคติ แม้ว่าลักษณะและที่มาของนักปกครองจะแตกต่างกันก็ตาม ส่วนแนวคิดที่แตกต่างกันระหว่างตะวันตกกับตะวันออก คือ แนวคิดตะวันตกนั้นส่วนมากให้ความสำคัญในการจัดความ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมโดยไม่คำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อมเพราะมีรากฐานความคิดว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานมาให้แก่มนุษย์ใช้ในการดำรงชีวิตมนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเป็นเจ้าของ แต่แนวคิดของตะวันออกส่วนมากนั้นให้ความสำคัญกับธรรมชาติมาก โดยเห็นว่า มนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อมจะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างสมดุลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์ไม่ได้เป็นเจ้าของธรรมชาติและไม่ได้แยกตัวออกมาต่างหากจากธรรมชาติ

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นเราพบว่า พระธรรมปิฎกเห็นว่า มนุษยชาติปัจจุบันกำลังประสบปัญหาทั้งทางด้านธรรมชาติแวดล้อม สังคมและชีวิต จิตใจอย่างรุนแรง และสาเหตุของปัญหาทั้งหมดมาจากตัวมนุษย์เอง โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากสาเหตุภายในจิตใจของมนุษย์ ในการแก้ปัญหาของมนุษย์นั้นต้องแก้ให้ทั่วตลอดทั้งระบบคือ มนุษย์ ธรรมชาติและสังคม สังคมอุดมคติตามความหมายของพระธรรมปิฎกจึงหมายถึง สังคมที่ดีงามเป็นแบบอย่างที่พึงปรารถนาของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้ เป็นสังคมที่มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้เข้าถึงความจริงสูงสุดคือ เข้าถึงอิสรภาพทั้งสี่ด้านได้แก่ อิสรภาพทางกาย อิสรภาพทางสังคม อิสรภาพทางจิตใจและอิสรภาพทางปัญญา

สังคมอุดมคติที่เป็นแบบอย่างตามทัศนะของพระธรรมปิฎกก็คือ สังคมสงฆ์ อันเป็นสังคมที่จัดตั้งขึ้นโดยผู้มีปัญญาเข้าถึงความจริงสูงสุดคือพระพุทธเจ้า สังคมสงฆ์มีหลักการที่สำคัญสองประการคือ หลักธรรมและวินัย หลักธรรม หมายถึง ความจริงตามกฎธรรมชาติ เป็นความจริงที่ถูกค้นพบโดยผู้มีปัญญาสูงสุดแล้วนำความรู้ในความจริงของธรรมชาติมาแสดง สั่งสอนมนุษย์เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงความจริงแล้วดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามกฎธรรมชาติ ส่วนวินัยเป็นการจัดตั้งชุมชนหรือสังคมขึ้นโดยมีวินัยเป็นเครื่องจัดตั้งวางระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้เป็นสภาพที่เอื้อต่อการที่มนุษย์จะพัฒนาตนเองให้เข้าถึงธรรมมีจำนวนมากที่สุด การจัดตั้งทางวินัยที่เรียกว่าสังคมนั้นต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรมและมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรม สังคมสงฆ์จึงเป็นสังคมแบบอย่างตามทัศนะของพระธรรมปิฎกทั้งในด้านอุดมคติและวิธีการเข้าถึงอุดมคติ

ในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติ ผู้วิจัยพบว่า พระธรรมปิฎกได้ประยุกต์มาจากเจตนารมณ์ของสังคมสงฆ์ โดยเริ่มจากการที่พระธรรมปิฎกวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ออกเป็นสองด้าน คือ ด้านหนึ่งมนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอวิชชาและดำเนินชีวิตไปตามตัณหาคือความอยากและความปรารถนาซึ่งเป็นหนทางนำมนุษย์ไปสู่ปัญหาอย่างไม่สิ้นสุด อีกด้านหนึ่งพระธรรมปิฎกเห็นว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้และมนุษย์มีความต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเรียกว่า ธรรมฉันทะ ซึ่งจะสามารถทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวงได้ แต่การที่มนุษย์จะพัฒนาได้นั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่าจะต้องมีปัจจัยที่สำคัญสองประการ คือ ระบบสังคมที่ดีที่เรียก

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ว่าสังคมแห่งกัลยาณมิตร และปัจเจกบุคคลที่ดีซึ่งเป็นคุณสมบัติที่พัฒนาขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์เรียกว่า โยนิโสมนสิการ

ระบบสังคมที่เป็นอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นเราพบว่า ในการจัดตั้งระบบสังคมนั้นผู้จัดตั้งจะต้องเป็นผู้ที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ มองเห็นความสัมพันธ์ตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย การจัดตั้งวางระเบียบชีวิตและระบบสังคมจะต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งความรู้ในความจริงของธรรมชาติ และเพื่อเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ระบบแบบแผนในสังคมทั้งหมด คือ ระบบการศึกษา การปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา จริยธรรมและวัฒนธรรม และระบบนิเวศน์ ทุกอย่างจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความรู้ความเข้าใจในความจริงแท้ในธรรมชาติที่ประสานเป็นอันเดียวกันทั้งหมด ระบบสังคมแบบนี้เรียกว่า สังคมแห่งกัลยาณมิตรหรือสังคมแห่งการศึกษา

ส่วนบุคคลที่เป็นอุดมคตินั้น เราพบว่า พระธรรมปิฎกต้องการให้เป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ซึ่งหมายถึงการอยู่อย่างรู้เท่าทันสภาวะและรู้จักถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติ ดำรงชีวิตอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติและเป็นอิสระจากอำนาจของตัณหาและอุปาทาน หรือความยึดมั่นถือมั่นทั้งปวง บุคคลที่จะมีคุณสมบัติเช่นนี้ได้คือ พระอรหันต์ ซึ่งสังคมปัจจุบันเห็นว่าห่างไกลเกินไป พระธรรมปิฎกจึงได้เสนอบุคคลอุดมคติสำหรับสังคมปัจจุบันคือ ความเป็นพระโสดาบันและกัลยาณปุถุชนเป็นอุดมคติของบุคคลและสังคมที่จะต้องพยายามเข้าถึงให้ได้

ในด้านเป้าหมายของสังคมและวิธีการเข้าถึงเป้าหมายของสังคมตามทัศนะของพระธรรมปิฎกพบว่า สังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นไม่มีรูปแบบจำกัดตายตัว แต่รูปแบบของสังคมจะต้องพัฒนาไปเรื่อยเพื่อให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการที่มนุษย์จะพัฒนาตนให้เข้าถึงอิสรภาพทั้งสี่ด้านและวิธีการที่จะเข้าถึงอิสรภาพทั้งสี่ด้านนั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่า การศึกษาที่ถูกต้องเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงจุดหมายของชีวิตและการศึกษาจะสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ทุกอย่าง การศึกษาจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมอุดมคติและดำรงสังคมอุดมคติให้ดำรงอยู่ตลอดไป

นอกจากนี้ในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกนั้นแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติกับสังคมนิยมน์(กฎของมนุษย์) เป็นแนวคิดที่สำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจแนวคิดของท่านได้ชัดเจนขึ้น กฎธรรมชาติกับสังคมนิยมน์หรือกฎของมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์กัน ในการเสนอแนวคิดนี้พระธรรมปิฎกต้องการให้มนุษย์เข้าใจความสัมพันธ์ของกฎทั้งสอง และปฏิบัติให้ถูกต้องต่อกฎทั้งสองนั้นโดยเข้าใจจุดมุ่งหมายของการบัญญัติกฎมนุษย์ว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงกฎธรรมชาติ ในการบัญญัติกฎของมนุษย์จะต้องให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติเป็นสำคัญ หากกฎของมนุษย์ขัดแย้งกับกฎของธรรมชาติแล้วก็จะทำให้สังคมมนุษย์เกิดปัญหาไม่สิ้นสุด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกเราพบว่ามีเป้าหมายเพื่อให้เป็นสังคมแห่งการศึกษาซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการที่มนุษย์จะได้พัฒนาศักยภาพของตนให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุดคือการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ผู้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เป็นอิสระจากกิเลสทั้งปวง

เมื่อนำแนวคิดเรื่องสังคมนิยมน์ของพระธรรมปิฎกมาวิเคราะห์กับบโนทัศน์ของทฤษฎีสัญญาประชาคมพบว่ามีทั้งความสอดคล้องและขัดแย้งกัน ทั้งนี้เป็นเพราะแนวคิดของพระธรรมปิฎกอิงอยู่บนหลักการทางพระพุทธศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้หลุดพ้นจากกิเลสเข้าถึงภาวะที่พ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงอันเป็นเป้าหมายเชิงโลกุตระ ในขณะที่มโนทัศน์ของทฤษฎีสัญญาประชาคมเป็นแนวคิดที่มีจุดหมายเชิงโลกิยะ คือ ต้องการเพียงให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขปราศจากการเอารัดเอาเปรียบกัน ดังนั้น แนวคิดของพระธรรมปิฎกกับมโนทัศน์ของทฤษฎีสัญญาประชาคมจึงสอดคล้องกันในแง่โลกิยะแต่ขัดแย้งกันในแง่โลกุตระ

จากการวิเคราะห์สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาธิปไตยเป็นรากฐานตามทัศนะของพระธรรมปิฎกจะเห็นว่าประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันยังมีความบกพร่องไม่สามารถเข้าถึงอุดมคติที่แท้จริงได้ เพราะประชาชนยังขาดคุณสมบัติที่สำคัญคือ ธรรมาธิปไตย พระธรรมปิฎกเห็นว่าคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชนและถ้าประชาชนมี คุณภาพดี คือมีธรรมาธิปไตยก็จะได้ประชาธิปไตยที่ดีที่เป็นอุดมคติ ส่วนรูปแบบของประชาธิปไตยนั้นไม่มีรูปแบบจำกัดตายตัวเพราะมนุษย์สามารถพัฒนาได้เสมอเพื่อสื่อสาระที่แท้จริงของประชาธิปไตยออกมาให้ได้

ส่วนในการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกกับแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกนั้นเราพบว่า แนวคิดที่สอดคล้องสนับสนุนแนวคิดของพระธรรมปิฎก คือ การมองธรรมชาติของมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาได้ โดยการสร้างระบบสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ มนุษย์มีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาศักยภาพของตน ศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์และรักษาความสงบของสังคมควบคู่ไปกับรัฐ เป้าหมายของสังคมคือเป็นสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์และปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้สังคมอุดมคติเกิดขึ้นได้คือการศึกษา ส่วนแนวคิดที่ขัดค้านแนวคิดของพระธรรมปิฎกนั้นมาจากการมองธรรมชาติของมนุษย์แตกต่างกันจึงเสนอวิธีการแก้ปัญหาของมนุษย์แตกต่างกันไปด้วย โดยเห็นว่าการที่จะแก้ปัญหาและทำให้สังคมสงบสุขสันตินั้น ต้องใช้อำนาจและความฉลาดของผู้ปกครองในการควบคุมสังคม และเห็นว่าควรจำกัดเสรีภาพทางศาสนา เพื่อทำให้สังคมมีเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

พระธรรมปิฎกเห็นว่าแนวคิดของตะวันตกนั้นมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ และมีอำนาจจัดการกับธรรมชาติตามความปรารถนาซึ่งทำให้เกิดปัญหาแก่มนุษย์และสังคมมาจนถึงปัจจุบันและมีความติดตันจนหาทางออกไม่ได้ ส่วนแนวคิดตะวันออกนั้นพระธรรมปิฎกเห็นว่าเป็น

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวคิดที่มองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติมนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวคิดที่จะแก้ปัญหาของสังคมโลกได้

แนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกที่สำคัญเราพบว่าท่านให้ความสำคัญทั้งชีวิตมนุษย์ สังคมและธรรมชาติแวดล้อม ที่เรียกว่าระบบบูรณาการแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์ การเสนอแนวคิดของท่านให้ความสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ ทั้งบุคคลและระบบ ทั้งปัจเจกชนและสังคม ต้องมีความสัมพันธ์อย่างสอดคล้องส่งเสริมกัน และในการนำแนวคิดของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันนั้น เราสามารถนำแนวคิดของท่านมาใช้ได้ทั้งด้านระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง และระบบวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของสังคมโลกได้อย่างเป็นระบบครบวงจร

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติของพระธรรมปิฎกในเชิงโครงสร้างและรูปแบบของสังคมเป็นสำคัญ ยังไม่ได้ศึกษาในรายละเอียดหลายประเด็น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าผู้ที่มีความประสงค์จะศึกษาแนวคิดของพระธรรมปิฎกต่อไปควรศึกษาค้นคว้าให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นในประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑. การศึกษาวิเคราะห์แรงจูงใจแบบพุทธ ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก กับแรงจูงใจทางจิตวิทยา ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาและทัศนะของจิตวิทยา โดยศึกษาความหมาย บ่อเกิด ประเภท วิธีการสร้างแรงจูงใจ การนำแรงจูงใจไปใช้ในการพัฒนามนุษย์และสังคม เป็นต้น

๒. การศึกษาวิเคราะห์ เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเสรีภาพ ตามทัศนะของพระธรรมปิฎกกับเสรีภาพตามแนวความคิดของซาตร์ ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจการตีความ เสรีภาพที่พระธรรมปิฎกนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาตีความให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและเหมาะสมกับภาวะการณ์ปัจจุบันซึ่งแนวคิดเรื่องเสรีภาพของซาตร์กำลังมีอิทธิพลต่อมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

๓. การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนตามทัศนะของพระธรรมปิฎกกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ซึ่งจะทำให้เรามีแนวทางในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไทยที่ยั่งยืนชัดเจนขึ้น

๔. การศึกษาวิเคราะห์สังคมสงฆ์ ในฐานะที่เป็นองค์กรที่มีอายุยืนยาวที่สุดในโลก โดยศึกษาว่าสังคมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นมีโครงสร้างอย่างไร มีระบบความสัมพันธ์ ในชุมชนอย่างไร มีความสัมพันธ์กับความจริงในกฎธรรมชาติอย่างไร และเป็นระบบการจัดตั้งที่มีประสิทธิภาพเพียงใด ในการนำคนเข้าถึงความจริงของกฎธรรมชาติ ตลอดจนกระทั่งว่าสังคมสงฆ์ปัจจุบัน ได้เป็น

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ไปตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าหรือไม่ โครงสร้างแห่งระบบความสัมพันธ์ต่างๆ ยังคงอยู่ดี หรือมีการผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไปมาน้อยเพียงใด สังคมสงฆ์มีบทบาทในการแก้ปัญหาสังคมโลกอย่างไร เป็นต้น

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

ก. ภาษาไทย

เทพเวที,พระ(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, กรุงเทพมหานคร
: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.
_____ , การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, กรุงเทพมหานคร
:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
_____ , จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา, กรุงเทพมหานคร
:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
_____ , พุทธศาสนากับสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.
_____ , ศิลปะศาสตร์แนวพุทธ,กรุงเทพมหานคร
:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
_____, ศาสนาและเยาวชน, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
_____, เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ,กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๑.
_____ , อารยธรรมไทยทางเลือกออกจากยุคพัฒนา, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ , ๒๕๓๑.
_____, อุดมคติของคนหนุ่มสาว, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
ธรรมปิฎก,พระ(ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาจริยธรรม,กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๐.
_____ , การพัฒนาปัญญา, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.
_____ , การพัฒนาที่ยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.
_____ , การศึกษาวิวัฒน์หรือวิบัติในยุคโลกไร้พรมแดน,กรุงเทพมหานคร
:มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๒.
_____ , การศึกษาเพื่อสันติภาพ, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
_____ , การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
_____ , การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษย์ชาติ,กรุงเทพมหานคร
: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
_____ , คนไทยกับเทคโนโลยี, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

_____, จะพัฒนาคนกันอย่างไร(พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์), กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.

_____, ชีวิตในสังคมเทคโนโลยี, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

_____, ชีวิตที่สมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

_____, ถ้าอยากพ้นวิกฤติต้องเลิกคิดไสยศาสตร์, กรุงเทพมหานคร : กองทุนวุฒิธรรมจัดพิมพ์, ๒๕๔๐.

_____, ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____, ทางออกสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๑.

_____, ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____, นิติศาสตร์แนวพุทธ, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม ๒๕๔๑.

_____, พระพุทธศาสนา พัฒนาคนและสังคม,กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๔๐.

_____, พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย,กรุงเทพมหานคร : กองทุนวุฒิธรรม จัดพิมพ์, ๒๕๔๐.

_____, พุทธศาสนากับชีวิตและสังคม, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาจัดพิมพ์, ๒๕๔๐.

_____, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____, พุทธธรรมกับชีวิตในสังคมเทคโนโลยี, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

_____, เพื่ออนาคตการศึกษาไทย, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

_____, มองอเมริกามาแก้ปัญหาไทย,กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____, เมืองไทยจะวิกฤติถ้าคนไทยศรัทธาวิปริต, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔.

_____, มองสันติภาพโลก(มองผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัฒน์),กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด,๒๕๔๒.

_____, เราจะกู้แผ่นดินกันอย่างไร, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

_____,เริ่มที่วิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.

_____,วัฒนธรรมไทยสู่การเป็นผู้นำและผู้ให้, กรุงเทพมหานคร : นิจนราการพิมพ์, ๒๕๓๗.

_____,วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔.

_____, เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์,กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

_____ ,สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข, กรุงเทพมหานคร
: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๗.
_____ , อุดมธรรมนำจิตสำนึกสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร
: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.
ราชวรมุนี,พระ(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม, กรุงเทพมหานคร
: สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้จัดพิมพ์, ๒๕๓๗.
_____ , ปรัชญาการศึกษาไทย, กรุงเทพมหานคร
:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
_____ , รากฐานพุทธจริยศาสตร์ทางสังคมไทยร่วมสมัย,กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๘.
_____ , ลักษณะสังคมพุทธ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

ข. ภาษาอังกฤษ

Payutto,P.A., **Buddhist Economics (A Middle Way For The Market Place)**
Translated by Bruce Evans., Bangkok : Buddhmma Foundation 1998.
_____ , **Buddhist Solutions For The Twenty –First Century,**
Translated and Compiled by Bruce Evans,Bangkok : Buddhamma Foundation 1998.
_____ , **Dependent Origination(The Buddhist Law of Conditionality),**
Translated by Bruce Evans, Bangkok : Buddhamma Foundation 1999.
_____ , **Good,Evil and Beyond.(Karmma in The Budda's Teaching)**
Translated by Bruce Evans., Bangkok : Buddhamma Foundation 1997.
Phradebvedi (Prayudh Payutto)., **Freedom Individual and Social ,**
Translated by Bruce Evans Bangkok : Buddhamma Foundation 1990.

เอกสารชั้นทุติยภูมิ

ก. ภาษาไทย

เกษียร เตชะพีระ, ชาวคิวไอย์, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๑.
กระมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๑๗.
กีรติ บุญเจือ, สารานุกรมปรัชญา, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.
เจียน ธีรวิทย์, ทฤษฎีการเมืองตะวันตก : จากเมคคีเอเวลลีถึงรุสโซ, กรุงเทพมหานคร
: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คาร์ล เอล. เบคเกอร์ เขียน,ประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน, เดชชาติ วงศ์ไกมลเชษฐ์ แปล,
กรุงเทพมหานคร : สภาวิจัยแห่งชาติ จัดพิมพ์, ๒๕๐๖.

จำนงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาการเมืองตะวันตกสมัยโบราณ, กรุงเทพมหานคร
:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ชัช กิจธรรม, ประชาธิปไตยและสังคมนิยม : วิวัฒนาการของอุดมภาพแห่งหลักการมนุษย์นิยม,
กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

ชูชัย สุภวงศ์,ยุวดี คาดการณ์ไกล บรรณาธิการ, ประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย,
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน ๒๕๔๐.

โดนัล เค สแวร์เรอร์, ธรรมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ, กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง ,๒๕๒๙.

ประยงค์ สุวรรณบุบผา, รัฐปรัชญา : แนวคิดตะวันตก-ตะวันออก, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,๒๕๔๑.

ประเวศ วะสี, ธรรมิกสังคม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๙.

_____, แนวคิดและยุทธศาสตร์ สังคมสมานุภาพและวิชชา, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๓๖.

_____, พุทธเกษตรกรรม ศานติสุขของสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐.

ปานทิพย์ ประเสริฐสุข,ปรัชญาจีน, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ,๒๕๒๕.

ปรีชา ช้างขวัญยืน,ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____, ทัศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร
: บริษัท สามัคคีสาส์น จำกัด ๒๕๔๐.

_____, ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,๒๕๓๙.

พรพิไล ถนังรักษ์สัตย์ แปล, ปรัชญาสังคม,กรุงเทพมหานคร
: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติจัดพิมพ์, ๒๕๓๔.

เพลโต, อุดมรัฐ, แปลโดย ปรีชา ช้างขวัญยืน, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ, ธัมมิกสังคมนิยม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามประเทศ, ๒๕๓๙.

พจนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๔๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, ความคิดทางการเมืองตะวันตก, กรุงเทพมหานคร
:โรงพิมพ์ข่าวทหารอากาศ, ๒๕๒๒.
ไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย,กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙.
พื้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาจีน, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙),เล่มที่ ๑๖
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ปรัชญาการเมือง, กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,๒๕๓๓.
มอร์ โทมัส, ยูโทเปีย, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
ระวี ภาวิไล, รู้สึกนึกคิด, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, ๒๕๓๗.
ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย,กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์,๒๕๔๐.
ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน:
กรุงเทพมหานคร: บริษัทรุ่งเรืองศิลป์ การพิมพ์ , ๒๕๒๔.
ราชวรมุนี,พระ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์สยาม,๒๕๔๐.
วิชัย โชควิวัฒน์, รายงานการวิจัยเรื่อง "สังคมไทยในความใฝ่ฝันของศาสตราจารย์
นายแพทย์ประเวศ วสี"สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ส.ก. ว.) , ๒๕๓๙.
สถาบันภาษาศาสตร์,ปทานุกรมฉบับหลวง,กรุงเทพมหานคร : สถาบันภาษาศาสตร์,
ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์
เสถียร โพธินันทะ, เมธีตะวันออก, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๒.
สันติก โรภิกขุ, อริยสัจจ์สี่แห่งธรรมิกสังคมนิยม, จิรธัม แปล, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๒.
สิทธิ์ บุตรอินทร์, ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น, กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๓.
สุชุม นวลสกุล, ทฤษฎีการเมือง2(ทฤษฎีการเมืองแห่งนวสมัย),กรุงเทพมหานคร
:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ,๒๕๒๓.
_____, ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง , กรุงเทพมหานคร
:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,๒๕๒๐.
_____ ,ทฤษฎีการเมืองและอริยธรรม2,กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

, ๒๕๓๗.

สุรีย์ สุวรรณปรีชา, **คาร์ล ปอปเปอร์ และปรัชญาการเมือง**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปิยสาส์น, ๒๕๒๔.

สมบัติ จันทรวงศ์, **ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่**, กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑.

สมบัติ ธำรงค์ธัญวงศ์, **การเมืองแนวคิดและพัฒนาการ**, กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์(นิด้า), ๒๕๓๘.

ข.วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์และงานวิจัย

ชัชวาล บุญปัน, รายงานการวิจัยเรื่อง "**เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวุโส ศาสตราจารย์ระวี ภาวิไล**" สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ส.ก.ว.), ๒๕๓๙.

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, รายงานการวิจัยเรื่อง "**เมืองไทยในความใฝ่ฝันของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)**" สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(ส.ก.ว.), ๒๕๓๙.

บรรจง สิริจนฺโท,พระมหา, การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่อง ปรัชญาการศึกษาในทัศนะของพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ปรีชา ช้างขวัญยืน, การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาเชิงวิจารณ์, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

มาลี ศรีเพชรภูมิ,การศึกษาวิเคราะห์ความดีในปรัชญาจีนโบราณ,วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

สมยศ จันทะวงษ์, ความคิดทางการเมืองของพระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

สรวิช รักพรหม,พระ, การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

สิทรา พินิจภูวดล, รายงานการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติในวรรณคดีเรื่องไตรภูมิพระร่วง ยูโทเปียและเต๋าเต็กเก็ง" กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

อุทัย ศรสวัสดิ์,พระมหา (ญาณธโร), ปรัชญาสังคมของพระพุทธศาสนา : เสรีนิยมหรือสังคมนิยม, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ค. บทความ

กองบรรณาธิการ, "ธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ" วารสารพระพุทธศาสนา ปีที่ ๖๖ เล่มที่ ๔ พฤศจิกายน,๒๕๔๑-มกราคม ๒๕๔๒.

ธรรมปิฎก,พระ(ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. **นิตยสารพุทธจักร ฉบับที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๑.**

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, "พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธรรมิกสังคมนิยม" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๓ ฉบับที่๓ พฤษภาคม- สิงหาคม ๒๕๓๕.

ประเวศ วสี, "สร้างสรรค์สังคมไทยขึ้นใหม่" **สังคมศาสตร์ปริทัศน์** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๕ มกราคม ๒๕๑๗.

ปรีชา ช้างขวัญยืน, "ธรรมิกสังคมนิยม : ปรัชญาการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ" วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, **นิตยสารพุทธจักร ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๒.**

รัญจวน อินทรกำแหง, "ประชาธิปไตยแบบธรรมิกสังคมนิยม" ปาจารยสาร ปีที่๑๒ ฉบับที่ ๖ พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๒๙.

อุกฤษฎ์ แพทย์น้อย, "หลักการที่แท้จริงของทฤษฎีสัญญาประชาคม" รัฐศาสตร์สาร เมษายน ๒๕๓๐.

ง. ภาษาอังกฤษ

Angeles ,Peter Adam., **Dictionary of Philosophy**, New York : Barnes,Noble Books 1981.

Chai , Ch'u., **The story of Chines Philosophy**, New York : Washington Square Press, Inc., 1961.

Chang , Chung-Yuan., **Creativity and Taoism**, New York : The Julian Press, Inc., 1963.

Crocker , Lester G., **Rousseau's Social Contract An Interpretive Essay**, U.S.A. : The Press of Crass Western Reserve University 1968.

Durkheim , Emile., **Montesquieu and Rousseau (Foreuners of Socialogy)**, U.S.A. : The University of Michigan Press Annarbor 1960.

Feinberg , Joel., **Social Philosophy**, New Jersey : Prentice-Hall, Inc, 1973.

Frolov , I ., **Dictionary of Philosophy**, Moscow : Progress Publishors 1984.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Hobbes,Thomas., **Leviathan,** Edited with An Introduction by Michael Oakeshott.Basill Blackwell : Oxford,1928.

Joad ,Cyril Edwin Mitchinson ., **Philosophy,** New York : Arranement with English Universities Press, T.I.d. 1962'

Kumar , Krishan., **Utopianism (Concepts in Social Sciences),** Buckingham :Open University Press 1991.

Locke,John., **The Second Two Treatise of Civil Government,** Edited with An Introduction by Thomas I. Cook, New York : Hafner Publishing Company 1969.

_____., **The second Treatise of Government,** Edited with An Introduction by Thomas p. Peardon, New York : The Liberal Arts Press 1956.

Manuel , Frank Edward ., **Utopias and Utopian Thought,** Boston : Becon Press 1971.

More , Thomas., **More's Utopia and Its Critics,** Ed by Ligeia Gallagher U.S.A. : Scott,Forcsman and Company 1964.

Nelson , William., **Twentieth Century Interpretations of Utopia,** New Jersey : Prentice –Hall., inc.,1968.

Plato., **The Republic,** Translated by A. D. Lindsay, Germany :David Compbell Publishers (T.L.D.) 1992.

Raghavacharyulu , Dhupaty V.K.., **Utopia : The Quest and The Crisis A Study of The English Utopians** : Andhara University Press,1965.

Rousseau., **Political Writings,** Translated and Edited by Frederick Watkins, New York : Thomas Nelson and Sons 1953.

Thomson, David., **Political Ideas,** Australia : A Pelican Books 1969.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระวรากรณ์ ขยากโร(พูลสวัสดิ์)

เกิด : วันอังคาร ที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๓ ต. โรง อ. กระแสสินธุ์ จ. สงขลา ๙๐๒๗๐
บุตรของนายเพื่อง นางกลีบ พูลสวัสดิ์ มีพี่น้อง ๖ คน เกิดที่ริมทะเลสาบสงขลาใน
ครอบครัวของชาวนาภาคใต้

การศึกษา : สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่โรงเรียนบ้านโคกแห้ว ต. โรง
อ. กระแสสินธุ์ จ. สงขลา พ.ศ.๒๕๒๙.
จบนักธรรมเอกจากสำนักเรียนธรรมจักรวิทยา ต.คลองขุด อ.เมือง จ.สตูล. ๒๕๓๒
สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนปริยัติธรรมธรรมจักวิทยา
ต. คลองขุด อ.เมือง จังหวัดสตูล พ.ศ. ๒๕๓๓
สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากวิทยาลัยสงฆ์ภาคทักษิณ วัดแจ้ง อ.เมือง
จ. นครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๓๖
จบพุทธศาสตร์บัณฑิต (พธ.บ. รุ่น ๔๓) คณะมนุษย์ศาสตร์
เอกจิตวิทยา (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) ม.จ.ร. พ.ศ. ๒๕๔๑
เข้าศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัย รุ่นที่ ๑๑ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๑

บรรพชา : ๑๒ เมษายน ๒๕๒๙ ณ วัดเอก ต. เชิงแส อ. กระแสสินธุ์ จ. สงขลา

อุปสมบท : ๒ พฤษภาคม ๒๕๓๙ ณ อุโบสถวัดเอก อ. กระแสสินธุ์ จ. สงขลา

กิจกรรม : เป็นวิทยากรอบรมศีลธรรมแก่เยาวชนภาคฤดูร้อน และเทศนาสั่งสอนประชาชน
เป็นครูสอนนักธรรมและอบรมพระนวกะและอบรมนักโทษ

ปัจจุบัน : จำพรรษา ณ วัดวิเศษการ บ้านช่างหล่อ บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐